

ההכנות לתפילת שחרית

- א. אומר ברכות השחר בחדרו הק'¹ (כנראה – חגור באבנט²).
- ב. ע"פ השמועה – ממשיך (אחרי ברכות השחר) לומר עד סיום הברייתא דר' ישמעאל³.
- ג. באמירת הקטורת מונה באצבעות יד ימינו את סממני הקטורת⁴, באופן שמקפל את האצבעות פנימה (החל מהזרת ועד לאגודל) וכך חוזר פעם נוספת ומסיים שוב בזרת⁵.
- ד. לאחר ברכות השחר מניח תפילין של רש"י וקורא בהם קריאת שמע קטנה⁶.

יתירה מזו – כפי שמודגש במנהגו של הרבי נ"ע שנהג להביט בחלון:

נוסף לכך שיש בכוחו של כל אחד לומר ברכות השחר ללא הכנה, כל אחד יכול אפילו לפתוח חלון ולהביט – כמבואר בענין "עיניך יונים".

וזהו מה שהרבי נ"ע מסר לבנו יחידו כ"ק מו"ח אדמו"ר, הוראה לכל יהודי, שבכל מצב, גם כשאצלו אין יותר מ"נשמה באפו", והוא בבחינת "יגיע ראשך" – ניתן לשבור את הקיר, לפתוח את החלון, ו... (חסר הסיים)."

3 משא"כ כשעובר לפני התיבה (שאו מסיים בעמדו לפני התיבה את הברייתא דר' ישמעאל כדלקמן []).

4 כן ראו ג"כ כשהיה מתפלל תפילת מנחה (ביחידות) בזאל הקטן, בשנים שלפני הנשיאות (כדלקמן הערה []).

להעיר שפעם אמר ביחידות (לר' אליהו גרוס בשנת תש"י) שכל דבר שבמנין יש למנותו בידים (זאת במענה לשאלתו על מה שראה בהנהגת כ"ק אדמו"ר ריי"צ שמנה את עשרת ה"הרחמן" בברהמ"ז באצבעותיו הק'). וראה לקמן [] בנוגע ל"אנא בכח" דספירת העומר.

5 מפי ריל"ג.

6 מפי רח"ה, ומוסיף שבשנים שהיה נמצא בביתו, היה אצלו בבית זוג נוסף של תפילין דרש"י (היינו – מלבד מה שבחדרו הק') שבהם השתמש לק"ש קטנה. ולהעיר שע"פ השמועה לא היה לו זוג נוסף בבית, וראה לקמן [] שמניח רק את התפילין שקיבל מחזנותו. כן ע"פ השמועה שקורא ק"ש ללא תפילין.

הוראה לרבים: שיחות קודש תשי"ב (הוצאה חדשה) עמ' 320 ואילך (תרגום): "הגם ש"כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין מעיד עדות שקר בעצמו", מכל מקום נוהגים הרי שקוראים בבוקר קריאת שמע קטנה ללא תפילין.

– אצלי רשום, שהרבי סיפר לי שאביו הרבי נ"ע היה קורא

1 ולהעיר שבשנים ששהה במשך הלילה בביתו, היה אומרם שם.

וראה אגרות קודש חי"ט עמ' שצ: "לכתבו בהנוגע לאמירת ברכות השחר בציבור, – ידוע מנהגנו לאומרים בבית ובפרט בתקופתנו שכמה זמן בין הקימה לביאה לבית הכנסת ובינתים אי אפשר שלא יבטא דבר תורה וכו'". וראה בארוכה שם חח"י עמ' רעז-ח.

2 ראה לקוטי לוי"צ אגרות קודש עמ' רו, שכתב לו אביו רלוי"צ לפני חתונתו: "ואחרי הנישואין תתפלל כל התפלות, (וכן ברכות השחר) באבנט".

אך ראה שיחות קודש תשי"ב (הוצאה חדשה) עמ' 235 ואילך (תרגום): "הרבי סיפר אודות הנהגת אביו, הרבי (מהורש"ב) נ"ע . . . שלברכת השחר – א) לא נהג הרבי נ"ע לחגור אבנט. ב) נהג להביט בחלון.

הביאור בזה בעבודה:

ענין האבנט הוא "הכון לקראת אלקיך ישראל", שלכן חוגרים אבנט לתפלה, היות ולפני התפלה ("לקראת אלקיך ישראל") צריכה להיות הכנה ("הכון").

אבל ברכת השחר – אומרים מיד כשקמים, במעמד ומצב של "נשמה באפו" – אז נמצאים עדיין לפני הכנה, לכן אומרים ללא אבנט.

...ועוד:

ענין האבנט הוא "להפסיק בין לבו לערוה", ובעבודת האדם זהו שיהיה הפסק בין "ראשו" ו"לבו" לעיניים גשמיים וחומריים, וכמדובר לעיל (במאמר) שהגיעה שאדם עמל בה עבור עיניו הגשמיים, צריכה להיות באופן של "יגיע כפיך" – רק עם הידים, הראש והלב צריכים להיות מונחים בעיניים געלים ורוחניים.

יוצא, שהגם שאוחזים עדיין לפני אבנט (אין לו את ההפסק שבין לבו לערוה) – יש בכוחו לומר ברכות השחר!

הפסים השחורים של הטלית אינם נראים מאחורה.

ה. אחרי קריאת ק"ש קטנה אוכל "מזונות"⁷.

ו. אינו מקפיד שלא לאחל "שלום עליכם" וכיו"ב לפני תפילת שחרית.

ז. מתעטף במלית⁸ ומניח תפילין בחדרו הק' קודם יציאתו לתפלה.

ח. בשנים שהתפלל לעיתים בביתו⁹, השתמש בבית במלית ישנה וב־770 השתמש במלית חדשה.

ט. בודק את הציציות של המ"ג באופן שמפריד את הציציות, ומונה בכל כנף פעמיים 4-3-2-1¹⁰.

י. לפני עטיפת המ"ג מנשק את הציציות ואת שפת הטלית¹¹.

אח"כ לאכול, ובחלישות דורותינו אלה מתירים לאכול אפילו מזונות קודם התפלה (כמובן לאחר אמירת ק"ש קטנה) לאלו שמסיימים תפלתם משך זמן לאחר קומם משנתם, ואין להחמיר בכגון דא, כיון שהחומרא מביאה לקולה בעבודת השם".

ולהעיר מהמסופר כי פעם לפני הנשיאות, ישב בסוכה אחרי הברכה על הלולב (קודם התפילה) ואכל מזונות, וראהו ר' שמואל לויטין והעיר לו שאמנם אצל חסידים אוכלים מזונות לפני התפילה אך לכאורה אינו טוב שיהי' בפרהסיא, ובפרט חדב"נ וכו' והשיב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: "א זאך וואָס מ'טוט ביי חסידים דאָרף מען זיך ניט שעמען" [= "מדבר שעושים אצל חסידים אין צריכים להתבייש"].

אך להעיר שבשנים הראשונות לבואו לארה"ב, העיד כ"ק אדמו"ר הרי"צ (לר' אלתר דובער חסקינד) שחתנו – כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א – אינו נוהג לטעום מאומה לפני התפילה (ימי מלך ח"ב עמ' 645). ואולי שינה מנהגו.

8) בט"ג משתמש בפתיחות דקות (כבט"ק), בחלק העליון תפורה בטנת משי (פעם אמר שזוהו משום "זה א-לי ואנוהו"), הגדילים שלאורך הטלית בד"כ גזורים (או עכ"פ – פתוחים ללא קשר, וע"פ השמועה היתה הרבנית גזורת אותם) וע"פ השמועה – הקשרים בציציות קשורים כ"א ג"פ (ולא ב"פ כרגיל), ועכ"פ – הקשר האחרון בכל כנף. וראה לקמן [ט"ק] אודות סדר הקשרה.

9) בשנים תשמ"ח-נ"א.

10) מפי ריל"ג, וכן הורה ג"כ לר' לייבל ביסטרצקי, ואמר שזוהו סגולה לבריאות העיניים.

11) מפי ריל"ג.

בבוקר קריאת שמע קטנה בתפילין. אבל מ"מ הרי חסידים, ועמא דבר, קוראים קריאת שמע קטנה בלי תפילין, והגם שלא קוראים קריאת שמע כאדם הקורא בתורה, כיון שרוצים הרי לצאת בזה במצות קריאת שמע – באם יאחרו זמן קריאת שמע – מ"מ קוראים קריאת שמע בלי תפילין.

ולכאורה איך אפשר לעשות זאת, הרי זהו עדות שקר?

אלא שהטעם בזה הוא, שמה שכתוב "מעיד עדות שקר בעצמו", זהו דווקא באם הוא לגמרי לא מניח תפילין, אבל באם הוא אח"כ יניח תפילין, הגם שכעת בשעת קריאת שמע אינו מניח תפילין, אין זה עדות שקר, כיון שיניח תפילין מאוחר יותר". וראה שם בארוכה הביאור בזה ע"פ נגלה.

7) מפי רח"ה. ומוסיף שלפני פטירת הרבנית היה אוכל את ה"מזונות" ביחד עימה (כבכל הסעודות, כדלקמן []).

וראה "היום יום" יו"ד שבת (תרגום): "אמי זקנתי (הרבנית מרת רבקה נ"ע) בהיותה כבת שמונה עשרה שנה – בשנת תרי"א – חלתה, וציוה הרופא אשר תאכל תיכף בקומה משנתה, אמנם היא לא חפצה לטעום קודם התפלה, והיתה מתפללת בהשכמה, ואחר התפלה היתה אוכל פת שחרית. כשנודע הדבר לחותנה אדמו"ר הצ"צ, אמר לה: יהודי צריך להיות בריא ובעל כח. על מצות נאמר וחי בהם, הפירוש של וחי בהם, שצריכים להכניס חיות במצות. בכדי שיוכלו להכניס חיות במצות, מוכרחים להיות בעל כח ולהיות בשמחה. וסיים: אינך צריכה להיות עם בטן ריקה ("ניכטערע"). עדיף לאכול בשביל להתפלל מאשר להתפלל בשביל לאכול. וביכרה באריכות ימים".

וראה אגרות קודש ח"ד עמ' יט: "וכבר נודע פתגם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שטובה יותר הנהגה דאכילה בכדי שיוכלו אח"כ להתפלל מההיפך דמתפללים בכדי שיוכלו

יא. בד"כ לובש את הטלית גדול באופן שהפסים השחורים נראים רק מקדימה, ולא מאחורה (ע"ז שמגלגל את ב' צידי הטלית עד כתפיו הק').

יב. אינו תוחב את הציציות באבנט.

יג. מניח ארבעה זוגות תפילין (רש"י¹², שמושא-רבא, ר"ת¹³ וראב"ד), אותם קיבל מכ"ק אדמו"ר הרי"צ¹⁴.

ובספר השיחות תשמ"ט ח"ב עמ' 632 הע' 114: "שאף שבדורות שלפנ"ז לא היו מתחילים להניח תפילין דר"ת (גם המדקדקים ומהדרים במצוות) אלא לאחר משך זמן מהבר-מצוה, ועד לאחר הנישואין (משום טהרת הגוף כו'), מ"מ, בדורנו זה פשט המנהג (ובפרט מנהג חב"ד) שמתחילים להניח תפילין דר"ת באותו זמן שמתחילים להניח תפילין דרש"י (כולל גם בנוגע לזמן ההכנה שלפני בר-מצוה)".

14) ראה לקוטי שיחות ח"ב עמ' 507 (תרגום): "להנחת ארבעה זוגות תפילין, צריך שיהיה גוף נקי ביותר, כי מה שהתורה חייבה, כמו תפילין דרש"י ור"ת, כיון שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, במילא לוקחת התורה את זה על עצמה, מה שאין כן מה שרק מקצת אנשים עושים ולא מה שהתורה חייבה את כולם הרי האחריות העצמית גדולה יותר. ונוסף לזה מצד ענינים של תפילין של שימושא רבא וראב"ד – צריכים שיהיה גוף נקי ביותר.

מצאתי נדפס שהרה"ח וכו' ר' הלל מפאריטש היה מניח ארבעה זוגות תפילין והעידו לפני המחבר שבני הצמח צדק היו מניחים ארבעה זוגות תפילין, היו חסידים גם בדורנו שהניחו ארבעה זוגות תפילין, כמו הר' יצחק מתמיד, ר' צבי הירש גורארי ועוד. אני – יראתי. עד שהרבי אמר לי, שאניח ארבעה זוגות תפילין. התחלתי להניח. כי זהו הרי על הכתפיים של הרבי.

הרבי אמר לי או, שאת התפילין יזמין הוא בעצמו, כדי שזה יהיה בחשאי".

ולהעיר מהמסופר ע"י ר' גרשון העניך כהן, שכאשר הכין תפילין (רש"י ור"ת) מיוחדים ומהודרים (בכתב אדמו"ר הזקן) והביאן לפני כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (ביחידות בתשרי תשל"ד), החזירן בהתנצלות באמרו שמניח רק את התפילין שקיבל מחותנו (אך קיבל ממנו את הבתים כדלקמן הערה []). דהיינו, שכ"ק אדמו"ר הרי"צ רכש עבורו גם את התפילין דרש"י ור"ת.

הוראה לרבים: התועודיות תשמ"ט ח"ד עמ' 147: "ובפרט שגם בנוגע לזהב ופז, הרי, הצורך בהם אצל יהודי הוא – בשביל עניני תומ"צ, שיוכל ליתן צדקה, לקיים מצוות בהידור, כמו, לקנות תפילין מהודרים, ולא רק תפילין דרש"י ור"ת מהודרים, אלא גם תפילין דראב"ד ושמ"מ מהודרים (כידוע גודל הענין דהנחת ד' זוגות תפילין), וכו"ב".

12) תפילין דרש"י החל להניח (עכ"פ – בגלוי) חודש א' לפני הבר-מצוה (כן משמע ממ"ש זקנו הרה"ח הרב ברוך שניאור שניאורסאהן ז"ל ב"רשימות ענינים וסיפורים": "הי' הסיפור אודות בני לויק שי', ואודות בנו מענדל שי', שצריך להניח תפילין ביום ה' הבעל"ט אי"ה, י"א אדר, כי י"א ניסן הבעל"ט אי"ה יה' בר-מצוה").

אך ראה לקוטי שיחות ח"ו עמ' 281: "הדיוק הל' לרבים, כי בבית הרב היו מתחילים זמן רב מקודם לזה ופעם סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהוא התחיל להניח תפילין בשנת ה"ב". ושם ח"ט עמ' 257: "ומבית רבנו: כ"ק מו"ח אדמו"ר (שליט"א) התחיל להניח תפילין – בצנעא – ובברכה בשנת תרנ"א במלאת לו י"א שנה".

הוראה לרבים: "היום יום" ב' מנחם אב: "הוראה לרבים: מתחילין להניח תפילין שני חדשים קודם הבר מצוה".

וראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 201: "תמנהי במ"ש שהיום ז.א. כ"ה אדר התחיל נכדו להניח תפילין, ובכ"ה אדר"ש נעשה בן יג' שנה. . . שבלא"ה הובא במג"א להניח שני חדשים לפני זה, ומובא בהיום יום שמנהגנו הוא להתחיל בשני חדשים קודם. ואפילו לפ"ד הרמ"א להתחיל להניח ביום הבר מצוה (שאינו אנו נוהגים בוה כלל כנ"ל) עכ"פ כדאי להתחיל להניח חודש ויום א' לפני זה וכמובא באורחות חיים להרה"צ מספינקא סי' ל"ז".

13) תפילין דר"ת החל להניח (עכ"פ) מהחתונה (אך ע"פ השמועה – החל כבר משך תקופה לפני"ז). וראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמ' רז: "ואחרי הנישואין. . . גם תתחיל להניח תפילין דר"ת ג"כ כל ימין אי"ה".

הוראה לרבים: שיחות קודש תשל"ז ח"א עמ' 630 (תרגום): "דעת ברורה, שכעת הוא הזמן להניח שתי זוגות תפילין.

...הנה אלו ששאלו אצלי או שרוצים לשאול אצלי בעתיד, שישמרו את שאלתם, וכל הרוצה תבוא עליו ברכה ויכול להניח תפילין דר"ת, נוסף על תפילין דרש"י.

אבל כדי שלא להיכשל, צריך שיהיה לפני כן תפילין דר"ת משלו, או באופן כזה שלא יהיה קושי שאחרי שיתחיל להניח תפילין דר"ת, שיוכל להניחן מידי יום ביומו (בכל ימות החול, חוץ מחוה"מ, עאכו"כ חוץ משבת ויו"ט)

...ואין צריכים להמתין עד לאחר החתונה, או שמונה עשרה שנה וכו', אלא כל המרבה הרי"ז משובח". וראה שם בארוכה.

מזא.כ. הרצועות רחבות, ומניח רווח בין הכריכה הא' לב' ובין הג' לד'

יד. ע"פ השמועה – כתב התפילין הוא הכתב המיוחס לכ"ק אדמו"ר הזקן¹⁵.

מז. גודל הכתבים (ש"י וש"ר) הוא אצבעיים על אצבעיים, וגובהן כארכן ורחבן¹⁶, ומקפיד שיהיו "פרודות" (ע"פ שיטת אדמו"ר הזקן)¹⁷. הכתבים עשויות מעור שליל בהמה דקה¹⁸, וצבועות בצבע מצבוע מצבוע. פרשיות התפילין כרוכות בשערות עגל שחורות¹⁹, שאינן נראות כלל לעין²⁰.

מז. רצועות התפילין רחבות (18 מ"מ), וצבועות גם בצדיהם²¹. הקשר של התש"ר נעשה באופן מיוחד (כפול) והרצועות נמשכות עד הרגליים²².

יו. מניח תפילין בחדרו הק' לפני כניסתו לביהכנ"ס לתפלה.

יח. לפני הנחת תש"י מנשק את הבית, וכן את קשר ה"י"ד²³.

יט. כל ההנחה נעשית בעמידה, דהיינו: ההנחה על הקיבורת, ההידוק, הברכה והכריכות²⁴.

20 מפי כו"כ שבת"ב התקרב מאוד על מנת לראות איזה תפילין נוהג להניח כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א במנחה של ת"ב (רש"י או ר"ת), ולא הצליחו לראות שום שערות (וראה לקמן [ת"ב] שבפועל מניח רש"י, ואכ"מ).

21 ע"פ השמועה – הם בתוצרת מפעל בהשגחת הרב לנדא מבני ברק, שם מקפידים לצבוע כך. כן היו שנים שהרצועות היו שחורות לגמרי, משני צידיהם.

22 ראה ספר המנהגים עמ' 5: "רצועה של ראש הולכת ונמשכת עד הרגלים" (ועד"ז גם בספר המאמרים מלוקט ח"ב עמ' צב). וראה לקוטי שיחות חכ"א עמ' 357: "בשו"ע או"ח סכ"ז בסופו כתב שצריך שיגיעו עד הטבור, ובטור שם י"א עד המילה. וממש"כ בפע"ח שער התפילין פ"י: טוב שישים כו' כדי שלא יגיעו לארץ כו' – משמע שהדרך לילך ברצועות ארוכות עוד יותר".

וראה ג"כ סה"מ תשט"ז עמ' 450: "אמנם המשכת בחי' יקר בפורים הוא בבחי' לא ידעי כו', אמנם ע"י רצועות התפילין ממשיכים בחי' זו על כל השנה שיהי' בהתיישבות, דענין רצועות התפילין הוא שממשיכים מן המוח אל הלב ומן הלב למטה יותר, ולכן הרצועות צריכים להיות ארוכים, וואס לאנגער, עד הרגליים, לפי שענינם הוא המשכה למטה".

23 מפי ריל"ג.

24 מפי ריל"ג. ויש אומרים כי מניח את התש"י על הקיבורת מיושב ונעמד בברכה.

וראה ספר המנהגים עמ' 4: "יש נוהגין להניח תפלה של יד מיושב מטעם שנתבאר בוהר ומברכין ג"כ מיושב".

15 כן הורה לכו"כ לכתוב ולקנות תפילין בכתב זה (ראה אגרות-קודש ח"ה עמ' רט, ח"ו עמ' רצד, ח"ד עמ' רפג, חט"ו עמ' שטו). אמנם, בשם הסופר ר' ישעיה הכהן מאטלין (מהמגיהים הקבועים של תפילות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א) נמסר שהפרשיות הינן בכתב האריז"ל, אך כנראה שזוהי שמועה ללא יסוד, כי רבים שאלו אצלו ולא אמר לאף אחד (כנראה – ע"פ הוראה מגבוה), ומה שכן מסר הוא שפרשיות התפילין של כ"ק אדמו"ר הריי"צ (שהיה בידו צילום מהם שקיבל מכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א) הם אכן בכתב אדמו"ר הזקן המיוחס.

16 ראה לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 370: "נוהג אני, שגובה התפילין יהי' כארכן ורחבן".

17 כאשר קיבל מר' גרשון העניך כהן בתים לתפילין (ראה הערה []), ניסה להפרידם בידי הק' כדי לבדוק שהם אכן "פרודות" עד הסוף, וכשנוכח שהם אכן כך נאות לקבלם.

18 ראה התועודיות תשמ"ח ח"ג עמ' 117: "מלפנים הי' קשה להשיג תפילין מהודרות, והי' צורך בטיחה גדולה כדי להשיג בהמה שיש בה כל ההידורים, עור של שליל, ואילו עתה, הרי גם אם אין הדבר נמצא בעירו, אין בזה קושי – יש לו טלפון, והוא מטלפן אל מעבר לים ומתעניין היכן יש בהמה שיש לה שליל הדרוש, ואם הוא עדיין שלם, שהרי רצונו בתפילין מהודרים בתכלית ההידור".

19 שערות כאלו נרכשו ע"י כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א כבר בבחורותו, על אף שהיה צריך לנסוע למרחקים כדי להשיגם (ימי מלך ח"א עמ' 160).

כ. יש אומרים כי פותח את עניבת הרצועה לפני ההנחה ומצמצמו אחר הברכה לפני הכריכה²⁵, ויש אומרים שאינו נוהג כך²⁶.

כא. מניח רווח בין הכריכה הראשונה לכריכה השניה ובין השלישית לרביעית.

כב. מסיר את כיסוי המגן של התש"ר²⁷ לפני הברכה ומחזירו אחר שגומר לכרוך את ז' הכריכות על הזרוע ולפני שמניח את התש"ר²⁸, ומשאירו למשך כל התפלה²⁹.

כג. ע"פ השמועה – לפני הנחת התש"ר, מעיין בשי"נן שבמב' צדדי הבית³⁰.

כד. מניח את התפילין של ראש במקום תחילת צמיחת השערות ובאמצע הראש (כמ"ש בשולחן ערוך), כפשוטו³¹.

כה. שתי הכריכות שעל פרק התחתון של האצבע – אינו מדייק שיהיו נפרדות, אלא מניח אחת על השניה (ויש חדי"עין שהבחינו כי אדרבה, מדייק שיהיו מונחות אחת על השנייה דווקא, ולפעמים אף מסדר באופן זה שוב במהלך התפילה).

כו. לאחר הכריכה על האצבע, כורך שש כריכות על היד ותוחב את קצה הרצועה בתוך הכריכה (מבלי לעשות קשר בסוף³²), ומשאיר חלק ניכר של הרצועה משתלשל.

חליצת התפילין.

31 ראה מענה בכתי"ק (נדפס בתשורה לחתונת לוי-סימפסון – ג' ניסן תשס"ז עמ' 11): "מקום הנחת תש"ר – מובן שהוא כמש"כ בשו"ע. ומה שראה אשר אצל פ' למטה מזה – הוא בטח מפני שאצל פ' אין שערות מלפניו ולכן בעמדו (הכותב) מרחוק קצת לא יכול להבחין שהוא כן מקום התחלת צמיחת שערות. כן אפשר שבפעם זו שראה ירד התש"ר ממקומו מבלי שירגיש בדבר (אף שבכלל ממשמש בתפיליו כדין)".

ולהעיר שפעם מסר הרה"ח ר' אברהם סנדר נעמצאו ציור (שצייר בעצמו) בו נראה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בטלית ותפילין והתש"ר בציור נראו למטה מהמקום, והגיב על כך כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שדבר זה עלול לגרום שאנשים יחשבו שכך צריך להיות.

וראה ספר המנהגים עמ' 5: "התפלה של ראש יזהר שיהא באמצע רוחב הראש ממש וצריך לזוהר בזה מאד".

32 לפעמים נראה שתוחב את קצה הרצועה פעמיים (ואולי זהו במקום קשר), אך בפעמים אחרות נראה בכיור שתוחב רק פעם אחת.

33 לפעמים (וכן היה בעיקר עד שנת תשמ"ח, שהיה) נכנס לתפלה באופן שרצועת התפילין של יד מגולגלת עד לאצבעו (ולא עד בכלל) ורק בעת אמירת "איזהו מקומן" ומשנת רבי ישמעאל מסדר את הרצועה גם על אצבעו

25 מפי ריל"ג. וראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 227 (תרגום): "...אודות ענין קשר התפילין, ע"פ הדעות המחזיקות שבכל יום צריכים לפתוח את הקשר ומיד לקשר שוב, מכל מקום זה נקרא קשר של קיימא".

26 מפי ר' יצחק מאיר גוראריה, שפעם אמר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לאביו ר' שני"ז שאביו (רלו"צ ז"ל) לא לימדו לצמצם את הקשר אחר הברכה, וגם אמר לו שיכול להיות בצמצום הקשר חשש הפסק בין הברכה לקשירה. כן אמר עד"ז לר' נתן גוראריה לפני הבר-מצוה שלו.

27 הפתוח וחתוך מכל צדדיו (ולא רק כנגד היו"ד ומלמעלה).

28 מפי ריל"ג.

29 ראה לקוטי שיחות חכ"א עמ' 356: "ובמ"ש אודות לשום תיק התפילין של יד על התפילין כל משך זמן התפלה בכדי לשמור הפנות. – הנה כן אני נוהג, ומוכן שנחתך בהתיק החלק שכנגד היו"ד, בכדי שלא יוח היו"ד מן הבית, מתאים לדברי הזהר הק'".

אבל בתפילין של כ"ק מו"ח אדמו"ר חלק זה (שכנגד היו"ד) בשלימות הוא, שמוה מובן שלא הי' שם התיק במשך זמן התפלה. ובודאי שגם כ"ק אדמו"ר (אביו) נהג כן".

30 להעיר שביחידות לר' ישראל יוסף זלמנוב (מוצש"ק פ' נשא, ט"ז סיון תשי"ב) הורה לו להביט בשי"נן בעת

הרצועה הימנית הפוכה

כו. את הכריכות על האצבע עושה בד"כ
בחדרו הק', לפני כניסתו לביהכ"ס לתפלה³³.

כה. אינו תוחב את רצועות התש"ר באבנט.

כז. הבית של תש"י מכוסה בד"כ בשרוול,
ומכסה את המעברתא וחלק מהדופן של התש"ר
בטלית (אך אינו מקפיד באם מתגלים באמצע
התפלה). רצועות התש"י נשארות גלויות תמיד.

פרוידנט – שהיה נכנס לביהכ"ג כשהרצועה כרוכה עדיין על
הזרוע.

(ולפעמים נעצר באמצע הכריכות על היד ומסמן לשיר
"שיבנה בית המקדש"). ולהעיר מכמה פעמים (ואולי היה
כך בקביעות) בשנת תשמ"ח – בעת התפילות בביתו שברח'

בית הכנסת

אוחז בפרוכת

א. יורד לביהכ"נ ע"י המעלית¹.

ב. ככניסתו וביציאתו מביהכ"נ מעורר בד"כ את שירת הציבור².

ג. בעת כניסתו לביהכ"נ, אוחז קצת בידו הק' (הימני) בפרוכת ארון הקודש (ומושכה אליו מעט) – בד"כ בקצה הימני, ולפעמים (כשמגיע משמאל), בקצה השמאלי שפוגע בו תחילה³.

ד. בצאתו מביהכ"נ אוחז ג"כ בפרוכת (אך אינו מושכה אליו).

ה. כשנכנס לביהכ"נ ואינו מתקרב לארון הקודש (כגון בהתוועדויות, "יחידות-כללית" וכיו"ב) בד"כ מביט לכיוון ארון הקודש⁴ (בד"כ – לפני שמתיישב), וכן ביציאתו (בד"כ – אחרי שנעמד ממקומו)⁵ ובד"כ מרחש בשפתיו הק'.

ו. לפעמים, ככניסתו ויציאתו מביהכ"נ, מוריד (או מסמן להוריד) חפצים⁶ המונחים על גבי ספרים או מוריד ספרים א' מהשני (כשהשני קדוש יותר⁷). כן לפעמים הופך ספרים הפוכים⁸ וסוגר ספרים שגשגרו פתוחים⁹ וכיו"ב.

6) ואפילו תשמישי קדושה, כגון טלית או תפילין וכיו"ב, וכן פתקים, ניילונים, מפות של השולחן וכיו"ב.

7) כגון קובץ "הערות התמימים ואנ"ש" מע"ג סידור. ולהעיר שלפעמים מוריד תניא מחומש, ולפעמים מוריד חומש מתניא. כן מוריד סידור מחומש (משא"כ סידורו שלו, שלפעמים מניחו ע"ג החומש כדלקמן []).

8) ולפעמים (כשהכריכה מחוקה) פותח את הספר לבדוק שאינו הפוך (ואם הוא הפוך – סוגרו חזרה לכיוון הנכון).

9) אך ראה שיחות קודש תשכ"ד עמ' 246 (תרגום): "יש מעשה מכ"ק מו"ח אדמו"ר שפעם הניח אחד ספר פתוח, וכידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר היה מתחשב בטרחה יתירה ובפרט עם מי שהי' מדבר אז, ואמר כ"ק מו"ח אדמו"ר לו בדרכי נועם שצריכים לסגור הספר.

אמרתי אז לכ"ק מו"ח אדמו"ר אני מתחשב בטרחה וכו' במילא יכלתם להגיד לי ואני הייתי סוגר, אמר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר שחזן מזה שיש ענין שצריך להיות הספר סגור (שזה כתוב בספר החסידים) יש גם ענין (שאינו כתוב שם?) שהאדם עצמו יסגור.

1) כן הוא משנת תשל"ח, ובשנים שלפנ"ז ירד במעלית רק במקרים נדירים (כגון בביקור מר שז"ר בפורים תשל"א שירד איתו במעלית למעריב – וזאת ע"פ בקשת אנשי הבטחון). הסדר בירידתו במדרגות (בשבת ויו"ט – ובזמנים הנדירים שאינו משתמש במעלית) – ראה לקמן [] .

2) בשנים קודמות לא היו הקהל שרים (מלבד – לפעמים – בחודש תשרי). בשנים האחרונות שרים מידי יום במשך כל השנה, מלבד בת"ב (כדלקמן []).

3) כן הוא בתפילות בזאל הגדול, אך כשמתפלל בזאל הקטן אינו נוגע בפרוכת (וכן בתפילות בביתו בשנים תשמ"ח-נ"א בד"כ לא נגע בפרוכת).

בנוגע למנהגו כשנכנס לביהכ"נ שלא בזמן תפילה ואינו מתקרב לארון הקודש – ראה לקמן [] . ובת"ב כשמוסרת הפרוכת – לקמן [] .

4) ראה עד"ז לקמן [מוזוה].

5) להעיר שפעם אחת (לפני צאתו מיחידות לגבירים בכ' אד"ש תשמ"ט) הביט לכיוון ארון הקודש, וכשראה שישנן מחיצות המסתירות את ארון הקודש ביקש להזיז קצת את אחת המחיצות, "שהרי יש שם ארון קודש".

ז. לפעמים כשרואה נייר וכיו"ב על הרצפה, אפילו שאינו נייר קדוש, מתכופף ומרימו בעצמו (או מסמנן להרים)¹⁰. ועד"ז כאשר הפץ קדוש¹¹ נשרף על הרצפה.

מסתובב בכל גופו ומעורר את השירה

ח. לפעמים מחלק מטבעות צדקה לילדים בכניסתו לתפילה¹².

ט. כשעולה לבימת התפילה¹³ (בקרן הדרומית-מזרחית¹⁴, שעליו מתפלל) מקפיד בד"כ לא לנגוע בידו הק' במעקה (כי אם ע"י שרוול הסירטוק)¹⁵.

י. לאחר שעולה לבימתו, בד"כ מסתובב בכל גופו הק' לעבר הקהל וממשיך לעורר את השירה בידו הק' (בתנועה א' או שתיים)¹⁶. לאחר

ועוד, אלא על שטיח המונח על הרצפה באותו מקום.

14) ראה התועודיות תשמ"ב ח"א עמ' 393 (הובא לקמן [בתפילות בזאל הקטן]). וראה שם עמ' 394: "ואין כוונת הדברים שבעת התפלה צריך כל הקהל להדחק לקרן דרומית מזרחית, ושאר המקום בבית הכנסת ישאר מקום פנוי – כי הדיוק שמקום התפלה יהי בקרן דרומית מזרחית אינו שייך לכאו"א, אלא רק לאלו שצריכים להיות באופן מיוחד ומובדל כו' [וכשם שישנם חילוקים בנוגע למקומות שמסביב לשולחן הקריאה כו']".

ואדרבה, מאחר שהתפלה צריכה להיות מתוך מנוחת הדעת כו', צריך כאו"א לעמוד במקומו, כדי שיוכל להיות הענין ד"משתחוים רווחים", ולא שכולם ידחקו ויצטופפו בקרן אחת.

ואפילו בבית המקדש ששם הי' הנס ד"עומדים צופים ומשתחוים רווחים" – הרי בודאי שהצפיפות לא היתה משום שכולם הצטופפו בקרן אחת, ושאר המקום בביהמ"ק הי' פנוי, ואם היו עושים כן, אינני יודע אם הי' הנס ד"משתחוים רווחים", מאחר ש"לא עביד קובה ניסא למגנא", כאשר אין כל צורך בנס זה.

ומובן בפשטות שבנוגע לעצם ענין התפלה – הרי התפלה מתקבלת כאשר מתפללים בכל מקום שבבית הכנסת, ובפרט ע"פ מ"ש "והתפללו אליך דרך ארצם", היינו, שכל התפלות דבני שבכל העולם כולו, עולים למעלה דרך ארץ ישראל, ובא"י גופא – דרך ירושלים עיר הקודש, ובירושלים גופא – דרך מקום קדש הקדשים שבבית המקדש".

15) ולהעיר שבתפילות בביתו (שאז יורד במדרגות לפני התפלה) נוהג כן ג"כ במעקה מדרגות אלו.

16) מנהג זה החל בבדר"ח מרחשון תש"נ.

רואים אנו מזה שכ"ק מו"ח אדמו"ר שהי' מורם מעם וכו' מ"מ טרח ואמר לא רק שהי' סגור, אלא גם שהוא בעצמו יסגור, והגם שהי' אפ"ל שהאדם יסבור שלא הי' עדין "איידל" ממנו לומר לו זה".

10) ראה שיחות קודש תשכ"ח ח"ב עמ' 488: "וכן בנוגע לנגיין ביהכנ"ס, דיש ויהי' מונח ניירות ו"קסטלאך" [= ארגזים] על הרצפה, וכן ענינים שאין לדבר בשבת, ויכולים להיות כן ימים על גבי ימים, ואין איש שם לב לזה, ואין זה כבוד וקדושת ביהכנ"ס, וכבוד וקדושת ביהכנ"ס בחו"ל יש כאלו שאומרים שזה מדרבנן, אבל י"א שזהו ענין מדאורייתא, ויש ראשונים שסוברים כן, וצריך לנהוג בביהכנ"ס קדושה שזהו מענין קדושת ביהמ"ק, וכאן יכול להיות מונח כן על הרצפה ואין איש שם לב ע"ז.

והנה אחד שזורק לבד עושה דבר בלתי רצוי, וגם מי שהולך ורואה זה ואינו מגביהו משתתף עמו".

ולהעיר מפעם אחת בעת תפילתו לפני העמוד (י"א תשרי תשמ"ט) לאחר חזרת הש"ץ, שהסתובב והתכופף ע"מ להרים נייר המונח על הארץ, ואמר א' הסובבים שאין זה "שמות", וענה לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בקול רם (תוכן): "אבינו של רש"י היה מנקה את ביהמ"ד עם זקנו!".

11) טלית, רצועות תפילין, פרוכת (של בימת הקריאה) וכיו"ב.

12) כן הוא בד"כ לפני מנחה (ולא כ"כ, כ"א לפעמים, לפני שחרית). וראה ספר המנהגים עמ' 7: "מומני היום המסוגלים לנתינת צדקה הם, בבוקר קודם תפלת שחרית וכן קודם תפלת המנחה".

13) להעיר שעד ערב שבת סליחות תשמ"ט לא היה מתפלל על בימה (כ"א בזמנים מיוחדים כבחדש תשרי

נוגע במעקה בירידתו

מכן מניח את הסידור על הסטנדר ומתחיל בתפילה (ובמקרים מיוחדים אף מניח קודם את הסידור ומעודד כב' ידיו הק').

יא. בסיום התפילה, מתחיל לעודד את שירת הציבור לפני ירידתו את המדרגות (ולפעמים אף לפני שמתחילים לשיר), כ"כ לכיוון העומדים מאחורי הבימה (ובירידתו ממשיך לעודד כרגיל).

יב. בירידתו מהבימה, נוגע בידו הק' במעקה¹⁷ ויורד כ"כ באיטיות.

יג. לפעמים מביט בשעון הקיר לפני יציאתו מביהכ"נ¹⁸.

17 דלא כבעלייתו שנוהר שלא לגעת (כנ"ל []). וכן נוהג 18 היו שנים שנהג כך באופן קבוע. בעלייתו את המדרגות אחרי התפילה בביתו.

תפילת שחרית¹

- א. מתפלל תפילת שחרית עם הציבור בכל יום².
- ב. לפעמים (ואולי בקביעות) אומר את מזמורי התהילים דשני חייו ושני חיי הרבנית לפני שחרית (ועכ"פ – אינו מקפיד לומר אותם אחרי התפילה דוקא)³.
- ג. הזמן הקבוע שמתפלל תפילת שחרית עם הציבור הוא 10:00 בבוקר (בכל ימות השנה)⁴.

לאמר הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו, אחר תפלת שחרית קודם אמירת השיעור תהלים בכל יום כנהוג⁵.

וראה לקוטי שיחות חח"י עמ' 435: "בשעת הדחק: מתחילים שיעור התהלים חדשי תיכף לאחר התפלה ומסיימים אותו במשך היום. והקאפ' למספר השנים – אפשר לאומרם לאחר השיעור חדשי. [לכאורה י"ל בזה כל המקודש מחברו קודם לחברו – כיון ששיעור זה שווה בכל הציבור, וע"ד קרבנות הציבור והיחיד. אבל העירוני אשר במכ"ט טבת תש"ט (נדפס בקובץ מכתבים אשר בתהלים עם רשימות הצ"צ) כתב להיפך. ובכ"ז י"ל אשר שעת הדחק שאני"]⁶.

ולהעיר שבשנים הראשונות היה אומר את פרק התהילים של כ"ק אדמו"ר הרי"צ אחרי שיעור התהילים היומי (גם כשעבר לפני התיבה).

4) מלבד בשבת מברכים החדוש (כדלקמן []), ערב פסח (כדלקמן []), "בשם השם" – י"א תשרי (כדלקמן []), ל"ג בעומר – כשיש פאראד (כדלקמן []) ויום ברכת החמה (כדלקמן []). ולהעיר שבשנת האבלות על אביו (לפני הנשיאות) כשעבר לפני התיבה, התפלל בשעה 9:00, ובשנת האבלות על חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ (תש"י) התפלל בשעה 10:15 לערך.

וראה שיחות קודש תשמ"א ח"ג עמ' 816 (תרגום): "הנ"ל [הרב אפרים אליעזר יאלעס]: מהו המקור לזה שבמנין אד"ש מתפללים תפלת שחרית בשעה 10:00, לכאור' הרי זה לאחרי הזמן? [הנ"ל]: פעם הייתי כאן ואמר לי שמתפללים בשעה 8:30? כ"ק אד"ש השיב בשלילה].

כ"ק אד"ש: אענה לך, ישנם על כך שני תירוצים:

א) אתם הרי הייתם פעם בפולין, אומרים שאת זה אמר נכדו של ר' עקיבא איגער, הוא נהג באדמו"רות בפולין, קראו לו ר' לייב, אומרים עליו שאצלו היה הסדר שאת ההכנות לתפלה היה מושך עד מנחה, ואז היה נעמד להתפלל, שאלו אצלו: היתכן?

1) כל המנהגים דחלק זה (שאינם שייכים במיוחד לתפילת שחרית) שייכים גם לשאר התפילות (של כל ימות השנה, ושהותו בביהכ"נ בכלל) אא"כ צויין אחרת.

2) בשנים קודמות (עד כ"ב שבט תשמ"ח) היה מתפלל תפילת שחרית בחדרו הק' במשך כל השנה, מלבד ער"ה, עיוהכ"פ, פורים ות"ב, שאז היה מתפלל עם הציבור (וכן כמובן בימי היארצייט כשעבר לפני התיבה – בו' תשרי, יו"ד שבט וכ' מנחם-אב).

וראה התוועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 148 (בנוגע לתפילות שהתפלל אז בציבור – מנחה ומעריב ותפילות שבת וכו'): "ידועה הנהגתם של כו"כ מגדולי ישראל, ואפילו נשיאי ישראל, להתפלל בחדרם ביחידות. ולאחרי כל ההסברים אודות ההתבוננות בתפלה וכו' – עדיין אין זה מתורץ ומיושב לגמרי, וכל זה – עד שרואים את דברי הגמרא (ברכות כז, סע"ב ואילך) "אל יתפלל אדם... אחורי רבו", וכפי שמבואר בתוס' "שנראה כמשתחוה לרבו".

זאת אומרת: אע"פ שפשיטא שכוונתו להשתחוות להקב"ה, אע"כ, מצד החשש ד"מה יאמרו הרואים" (מכיון ש"נראה כמשתחוה לרבו") – העדיפו אותם גדולי ישראל להתפלל ביחידות!

ובנוגע לעניינו – אינני רוצה לקבל את ה"עצה" להתפלל ביחידות, כי רצוני להתפלל בציבור! ונוסף לזה: מה ירויחו כבר אם אתפלל ביחידות – מרוב הרגילות להסתכל על דברים אחרים ולא לחשוב אודות "דע לפני מי אתה עומד", ימשיכו להתנהג כן!".

וראה התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 485: "יש בידי ברירה נוספת – להתפלל בחדרי, אבל – כמובן – לא אוותר על תפלה בציבור מפני שישנו א' שמתנהג היפך השו"ע!"

3) ראה לקמן [קריה"ת נואה"ק].

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 17: "(וידוע המנהג שקיבל אדמו"ר הזקן)... מרבו בשם רבו מורנו הבעש"ט,

מחזיק את הסידור והתהילים

ד. נכנס לביהכ"נ עם סידורו⁵ ("תורה אור")⁶ וספר תהילים "אהל יוסף יצחק" גדול בצבע כחול⁷. אוחוז בידו השמאלית, ובד"כ מקפיד לאחוז באצבע הב' בידו השמאלית גם את קצה הצד הימני של הטלית.

ה. מניח את התהילים בד"כ בפניה הימנית העליונה של הסטנדר כשמסובכו לצד ימין.

ו. מתפלל את כל התפלה מתוך הסידור⁸ (מלבד בקטעים מסוימים שיפורטו לקמן), ואינו מפנה ראשו כלל לשום דבר.

8) כן נוהג משחר ילדותו, ע"פ עדותה של אמו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה.

וראה התוועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 144 ואילך: "מכיון שבשעת התפלה צריכים לחשוב רק אודות הקב"ה, ומה גם שצריכים לחשוב פירוש המילות – אזי העצה הפשוטה לדבר היא להתפלל מתוך הסידור, שאז נקל יותר שלא להסיח דעת מכוונת התפלה, ובודאי שלא להחסיר תיבות בתפלה.

...כ"ק מו"ח אדמו"ר נהג להתפלל את כל התפלות מתוך הסידור (מלבד ענינים מיוחדים) – אע"פ שבדאי ידע את כל התפלות בעל-פה, וכך נוהג גם אני – כפי שראיתי את הנהגתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר". וראה שם עוד בארוכה.

וראה ג"כ התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 485: "בשעת התפלה צריכים להביט בתוך הסידור, לא רק כדי שלא להחסיר כמה תיבות (ויותר מזה), אלא גם כדי לסייע בכוונת התפלה, כידוע בענין אותיות מחכימות ואותיות מאירות כו', ולכן, אין להסתכל למקום אחר, ומה גם – למקום שאין זה ענינם כלל!

אם המצב הי' כבשנים כתיקונם – היו זקני החסידים [או עכ"פ המבוגרים בשנים] צריכים למחות על כך, ולא רק למחות בדיבור בעלמא, מן השפה ולחוץ, אלא לגשת לאותו א' ולומר לו: או שהנך מסתכל בסידור, ואם אינך יכול – צא מבית-הכנסת! אבל לדאבונו, הנה הם עצמם "מחקים" את הצעירים!

ולכן: מכאן ולהבא – או שזקני החסידים, ה"שמש" או ה"גבאי" וכיו"ב, ידאגו לתיקון הדבר, ואם לאו – לא תהי' לי ברירה אלא לעשות זאת בעצמי: אחזיק סמוך אלי כמה סידורים, וכאשר אבחין שמישהו "מתעקש" להסתכל למקום פלוני על איש פלוני – אקח (בלי נדר) סידור, ואגש אליו ואומר לו: הא לך סידור, קח והבט בתוכו! – בין אם תחשוב פירוש המילות או שתחשוב ענין אחר, היה עכ"פ לעיני הרואה – הבט בסידור, ותפסיק לבלבל את אלו שעומדים סביבך, ואת זה שהנך מסתכל עליו!"

והוא ענה: שתפלה – דבר ראשון צריכים להיות "הכנות" לתפלה, ובאם לאו זוהי "תפלתו בטלה", במילא למה לו ללכת להביט בשעון ולחטוף את התפילה, כאשר הוא טרם מוכן עם ההכנה, הרי אח"כ תהיה תפלתו בטלה!

ב) ואח"כ יש את הטעם העיקרי: ישנה גמ' מופלאה בסוכה בנוגע להדסים, ש"כיון דפיק מפומי דרב כהנא", שאלו אצלו הייתכן שהינך מהדר לקחת שבורים?

הלה השיב שכך נהג רבו, ולו הרי היתה הברירה, ומשום כך לקח קטועים.

הסדר אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר פה היה שנעמדים להתפלל בשעה 10:00 במילא איני רוצה לשנות זאת".

5) בסוף הסידור מצורפים בד"כ דפי הקדיש והמשניות (ולפעמים מצורף דף הקדיש לתהילים), וכן קונטרסים שיצאו לאור לאחרונה וכיו"ב, וכן מצורף בקביעות מדבקה של סמל צבאות ה' עם שנים-עשר הפסוקים. דברים אלו מצורפים (חלקם) בסוף הסידור ותפוסים ע"י שלשה גומיות שע"ג הכריכה האחורית.

ולהעיר שבשנות תשנ"ג-ד השתמש בסידור "תהלת ה" מוגדל (דק – ללא תהילים – עם כריכה כחולה).

6) את הסידור קיבל במתנה מחותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ. הסידור הוא בהוצאת אגודת"ח (ניו יורק תש"א) ובמשך השנים נכרך (מחדש – על גבי הכריכה הקודמת) בכריכת עור שחורה עם קישוט פשוט מוטבע מקדימה, ומהצד כיתוב (בצבע זהב) "סידור תורה אור" (בב' שורות). לסידור מצורף מחזור, ועם כריכתו מחדש צורף גם "שער הכולל". במקומות מסוימים בסידור (בעיקר בשער הכולל) הוסיף הגהות בכתב ידו הק' (הגהות אלו נדפסו בשו"ג לסידור "תורה אור" בהוצאת קה"ת תשמ"ז).

7) כן הוא בשנים האחרונות, ולפנ"ו היו משאירים ספר תהלים קטן על הסטנדר מבעוד מועד, בו היה משתמש, ולפני שפתח לשיעור היומי היה בד"כ פותח לעמוד הראשון של הספר.

ז. מתפלל במהירות יחסית, אלא שלקראת סיום התפילה (מ"אשרי", ובפרט בעלינו ותהילים כדלקמן []) מאט מעט. תפילת שחרית אורכת בד"כ כ-35 דקות.⁹

ח. לפעמים, כאשר מתרופף הידוק רצועת התפילין של יד, מוריד מזרועו הק' את הכריכות ומהדקן מחדש, ובשעה זו אינו מקפיד על כך שהרצועה מונחת במקצתה על הרצפה (השמיח)¹⁰.

ט. מקפיד למשמש בידו (הימנית) הק' (ולפעמים מסדר בב' ידיו הק') את התפילין של ראש פעמים רבות במשך התפילה (אפילו שלא ע"מ לסדרם) וכן מסדר לעיתים את התש"י (ואם מסדר את שניהם – מסדר קודם את התש"י)¹¹.

י. כמעט ואינו מתנועע כלל במהלך התפילה¹², אך משנה לפעמים את אופן עמידתו על הסטנדר (היינו שמשנה אופן עמידת גופו ורגליו הק').

יא. מקפיד במהלך התפילה להפריד היטב בין מילים שבצירופם יחד יובלעו האותיות¹³ או ישתנה הפירוש.

יב. את רוב תיבות התפילה אומר מלעיל, מלבד פסוקי קריאת שמע אותם אומר מלרע (ע"פ הטעם). כן תיבות המסתיימות במפיק ה"א (ה) אומר מלרע ומדגיש את הה"א.

יג. מעודד בד"כ את שירת הקהל במהלך התפילה ("שיבנה", "אל תירא" וכיו"ב) ע"י הכאה בא' מידי הק' על הסטנדר (וכשיושב – מכה על המדף).

יד. כששומע קדיש מפי הש"ץ, באם יושב מתרומם מעט ב"אמן יש"ר", ואם הוא לפני קטע שצריכים לעמוד בו (כמו לפני "עלינו"), קם לגמרי. באם עומד (בלאו הכי) שעון על הסטנדר, מתרומם מעט ב"אמן יש"ר" ע"י הרמת ידו הק' (בד"כ השמאלית).

טו. אינו מתיישב מתחילת התפילה עד אחרי "מזמור לתודה".

טז. ב"הודו" בפסוק "ברוך ה' אלקי ישראל", מבליע ביותר את הה"א של תיבות "מן) העולם (ועד) העולם", ואומר תיבות אלו מלרע (וכן הוא בכל פעם שמוזכר ביטוי זה במהלך התפילות).

יז. בפסוק "נפשנו חתה לה" מדגיש את החי"ת של "חכתה".

יח. ב"מזמור שיר חנוכת" מדגיש במיוחד ומתעכב בתיבת "חייִתני" – התי"ו בקמץ, וחוזר ואומר שנית "חייִתני" – התי"ו בפתח, וממשיך "מירדי בור"¹⁴.

יט. בפסוק "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד", מאריך מעט ומדגיש בתיבת "היה" ומדגיש את החול"ם של תיבת "ושמו" (וכן נוהג בכל פעם שאומר פסוק זה).

9) משא"כ כשעובר לפני התיבה שמתפלל יותר לאט, שבכלל ממשמש בתפיליו כדין".
12) בשנים קודמות היה לפעמים מתנועע מצד לצד. כדלקמן [] . ובשנים קודמות היה מתפלל יותר מהר.

10) ולהעיר מהמסופר שפעם ראה רצועות של א' שנגררו על הרצפה ואמר לו: "התפילין שלך על הרצפה" (ואולי יש לחלק בין רצפה ממש לשמיח).
11) ראה במענה בכת"ק (הובא לעיל הערה []): "אף

14) הוראה לרבים: "היום יום" יא אייר: "חייִתני" – בקמץ ולא בפתח – מירדי בור".

כ. בתחילת "ברוך שאמר" נוטל את שני הכנפות הקדמיות של הטלית – בד"כ לוקח את שתיהן יחדיו בבת אחת – ומניחן (כמעין זריקה) ע"ג הסטנדר, נוטלן ביד שמאלו ותיכף מעבירן ליד ימינו, כורכך על גבי אצבעו (באופן שעולות בין האגודל לאצבע הב' ויורדות חזרה בין אצבע הב' לג') ותופסן עם האגודל כשכל אצבעות ידו הק' כלפי פנימה (ולפעמים ממשיך לחזיק ביד שמאל את החלק היוצא מכף היד)¹⁵. כל זה נמשך זמן קצר, ומסיים מעט לפני "ברוך אתה ה' . . . הא-ל אב הרחמן".

כא. בסיום הברכה מעביר את הציציות על עיניו הק' (הימנית ואח"כ השמאלית) ומנשקן ב' פעמים.

כב. בעת ישיבתו במהלך התפילה, פותח את המדף שבסטנדר ומניח עליו את הסידור (ולפעמים משעין את הסידור בצורה אלכסונית – כשהצד העליון גבוה יותר). כשמתרומם, מניח את הסידור על הסטנדר וסוגר את המדף.

כג. ב"אשרי" בפסוק "זכר רב טובך", מדגיש ואומר מעט בקול ב' פעמים "זכר" – הראשון בצירי והשני בסגול¹⁶.

כד. בתיבות "פותח את ידיך" ממשמש בתפילין (כדלקמן), ואומר את הפסוק מעט בקול, לאט ובהדגשה¹⁷.

כה. אופן נישוק התפילין: באמירת התיבות "פותח את ידיך", מניח את אצבע הג' (או את אצבעות ב', ג' וד') על התפילין ש"י (ולפעמים מזוץ קצת את השרוול ע"מ לגעת ישירות בתפילין). בתיבת "ומשביע" מניח אצבעות ב', ג' וד' על תש"ר (אצבע הב' מלמעלה, אצבע הג' בפינה השמאלית ואצבע הד' בצד השמאלי – באופן שכולן צמודות). בתיבות "לכל חי" מניח אצבעות הב' והד' כנגד ב' עיניו הק' (אך נראה שאינו נוגע¹⁸) ולאחר תיבת "רצון" מנשק את האצבע הג'¹⁹. וכן הסדר עד"ז בכל הפעמים שמנשק התפילין.

כו. לאחר נישוק התפילין, מהדק את התש"ר – בד"כ בב' ידיו הק' ולפעמים רק ביד ימינו (ולפעמים ממשמש בו מבלי להדק).

כז. בפסוק "תהלת ה' ידבר פי", אומר תיבת "תהלת" מלרע.

כח. בד"כ נעמד כבר ב"הללוי" כי טוב" (ולכל"הפחות – לפני "הללוי" הללו אל בקדשו") ונשאר לעמוד עד לאחר "ובורא את הכל".

כט. בפסוק "משליך קרחו כפתים" מדגיש תיבת "קרחו" ואומר הקו"ף בקמץ (ולא בפתח)²⁰.

ל. בפסוק "יעלו חסידים", אומר "חסידים" – החי"ת בשו"א (וכ"ה בכל פעם שמוזכר מילה זו במהלך התפילה).

(18) וראה לקמן [ק"ש].

(19) הוראה לרבים: ספר המנהגים שם: "באמירת פותח את ידיך – ממשמשין בתש"י, ובאמירת ומשביע לכל חי רצון – ממשמשין בתש"ר".

(20) הוראה לרבים: "היום יום" שם: "משליך קרחו – בפתח ולא בקמץ – כפתים".

(15) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 9: "לאמירת ברוך שאמר אוחזים ב' הציצית שלפניו ביד שמאל", וכן נהג בשנים הראשונות (אלא שלפני שנשקן העבירן ליד ימין).

(16) הוראה לרבים: "היום יום" שם: "זכר – זיין בסגול ולא בצירי – רב טובך".

(17) משא"כ במנחה (כדלקמן).

- לא. בפסוק "הללוהו בתוף ומחול" אומר "ובמחול" בתוספת ב"ת.
- לב. בפסוק "ברוך ה' לעולם" מדגיש התיבות "אמן ואמן" ואומר מלרע (וכ"ה בכל פעם שמוזכר ביטוי זה במהלך התפילות).
- לג. אינו נוהג לתת צדקה באמירת "ואתה מושל בכל"²¹.
- לד. בשירת הים, בפסוק "מי כמכה" אומר "מי כמכה) כְּאֵלִים" – הבי"ת בשו"א (וכן בכל פעם שאומר פסוק זה).

מוליך את כנפות הטלית קדימה

- לה. ב"ישתבח" אומר "ומעולם ועד עולם" – בתוספת וא"ו.
- לו. כאשר עומד שעון על הסטנדר, מתרומם מעט לפני אמירת "ברכו" ע"י הש"ץ ורק אח"כ שוחה ועונה "ברוך ה' המבורך לעולם ועד".
- לז. שוחה מעט בעת שהש"ץ אומר "ברכו את ה' המבורך", וכשעונה "ברוך" שוחה עוד יותר ומזדקף ב"ה".

- לח. מנשק התפילין (כנ"ל []) באמירת "יוצר אור" ("יוצר אור" – בתש"י, "ובורא חושך" – בתש"ר, "עושה שלום" – בעיניים, "ובורא את הכל" – מנשק)²².

- לט. כשמתיישב לאחר ברכת "יוצר אור" בד"כ מקפיד להוליך את כנפות הטלית האחוריות כלפי קדימה, באופן שאינו יושב עליהן כלל (אך יושב על בד הטלית עצמה). ועד"ז – לפעמים – כשמתיישב בפעמים אחרות במהלך התפילה.

צדקה – מבבלל הדבר לכוונת התפלה. ולא לה – כדאית נתינת הצדקה לפני התפלה.

ומובן, שאלו שרוצים להתנהג ע"פ מ"ש בסידור האריז"ל, ואין הדבר מבבלל אותם לכוונת התפלה – תבוא עליהם ברכה, אבל נוסף לזה – צריכים הם לתת צדקה גם בהתחלת היום, קודם התפלה.

וראה אגרות קודש ח"א עמ' שכד: "מ"ש בענין נתינת צדקה לפני התפלה וזמנה בדיוק . . . בסי' האריז"ל (וכ"ה בפע"ח ש"ז פ"ה) כתב שנתנית צדקה זו הוא בויברך דוד באמירת מושל בכל . . . ואפ"ל – ע"פ נגלה – שהקדימו הנתינה לקודם ישתבח, בכדי שלא להפסיק בתפלה משעה שירד הש"ץ לפני התיבה שהוא לישתבח . . . וכיון שעתה יורדים לפני התיבה לפני זה, ותמיהא מילתא להפסיק בינתים, ואפשר יש גם מקום לומר דמיחזי כיהורא. – יש לתרץ בזה מה שרובא דרובא נוהגים ליתן צדקה לפני התחלת כל התפלה."

(22 הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 10: "באמירת יוצר אור ממשמשין בתש"י ובאמירת ובורא חושך – בתש"ד."

(21 הוראה לרבים: התועודיות תשמ"ב ח"ד עמ' 1954 ואילך: "איתא בשו"ע האריז"ל (הלכות צדקה – ב"ויברך דוד"): "מורי ז"ל ה' נוהג עתה (באמירת "ויברך דוד") לתת צדקה, הטעם הוא, כי הצדקה היא מ"ע וראוי לעשות המצוה מעומד", ולכן ה' נוהג לתת צדקה באמירת "ויברך דוד" – לפי ש"צריך לקום אז ולומר מעומד כו".

...מאחר שהנהגתו של האריז"ל בענינים אלו, וכן כוונות האריז"ל וכו', נתגלו לנו – הרי בודאי שאין זה לבטלה ח"ו (כי אפילו בנוגע לעניני העולם "לא ברא הקב"ה דבר אחד לבטלה"), אלא הכוונה בזה היא – שכא"א ילמד מאופן הנהגתו של האריז"ל."

אך ראה שם עמ' 2169 ואילך: "בנוגע לזמן נתינת הצדקה – הנה בסידור האריז"ל איתא שיש לתת צדקה בעת אמירת "ויברך דוד" . . . אבל: רואים בפועל שישנם כאלו (ובפרט אנשים פשוטים) שנתנית הצדקה בעת אמירת "ויברך דוד" מבבללת אותם מכוונת התפלה. ובפשטות: כאשר נגשים ליהודי באמצע אמירת "ויברך דוד" ומתחילים לרמוז לו בתנועות הידים כו' (כי אי אפשר להפסיק בדיבור) שיתן

מ. בתחילת ברכת "אהבת עולם" מתחיל לאסוף את ציציות כנפי מליתו. תחילה אוהו הציצית של הכנף השמאלי הקדמי בידו השמאלית (בין האגודל לאצבע הב'), אח"כ לוקח הציצית של הכנף הימני הקדמי בידו הימנית (ג"כ בין האגודל לאצבע הב') ומצרף את ציציות הכנף השמאלי לאלו שביד ימינו, אח"כ לוקח הציצית של הכנף השמאלי האחורי ביד שמאלו ומחבר הכל ביד שמאל (כנ"ל), אח"כ לוקח הציצית של הכנף הימני האחורי ומכניס הכל יחד כשתחילתם (סמוך לקשר) בין הזרת לאצבע הד' כלפי חוץ, ואז שב ומכניס בין אצבע הג' לב', ושב ומוציא בין אצבע הב' לאגודל ומכניס פנימה (או לפעמים החוצה) מעל האגודל²³. כך נשארים הציציות עד ל"ויאמר".

מא. מקפיד להתחיל קריאת שמע יחד עם הש"ץ והקהל.

מב. בעת אמירת "שמע ישראל", מניח את ידו הימנית כנגד עיניו הק' (אך נראה שאינו נוגע בהן) באופן שרק אצבעות ג' וד' מונחות כנגד העין השמאלית והאגודל כנגד העין הימנית, ואצבע הב' והזרת באוויר.

רק אצבעות ג' וד' כנגד העין השמאלית

מג. בד"כ מכסה את העיניים אחרי שמתחיל לומר "שמע" (דהיינו בתיבת "ישראל").

מד. מאריך קצת בתיבת "אחד", ולאחרי סיום הפסוק (או בסוף תיבת "אחד") מטה את ראשו הק' בתנועות קלות וזריזות ימינה, שמאלה, קדימה, אחורה, מטה²⁴ ומעלה²⁵.

מה. מרגיש קצת בקול התיבה "ודברת במ" (הן ב"שמע" והן ב"והיה עם שמוע").

מו. ממשמש ומנשק את התפילין בפסוקי "וקשרתם לאות" כנ"ל [] ("וקשרתם לאות על ירך" בתש"י, "והיו לטוטפות" בתש"ר, "בין" בעיניים, "עיניך" מנשק. "וקשרתם אותם לאות על ידכם" בתש"י, "והיו לטוטפות" בתש"ר, "בין" בעיניים, "עיניכם" מנשק).

הסדר כמו שהמה תלויים בהטלית כמו שהוא מלוכב בהם, ב' ציצית לפניו. ולאחריו ב' ציצית א' מימין וא' בשמאל. כאלו שהמה מקיפים את הב' ציצית שלפניו) אח"כ לוקחים הד' ציצית כמו שמסודרים כנ"ל, בתוך היד ומוציאים אותם לחוץ בין זרת וקמיצה, אח"כ מדלגים ב' האצבעות קמיצה ואצבע ומכניסים את הציצית לאגודל וככה אווזים אותם כמו שמסודרים כנ"ל כל משך אמירת הק"ש גם בעת נשיקת הציצית רק באמירת וראיתם אותו אווזים בידו הימנית הב' ציצית שלפניו המונחים באמצע אבל כמו שמסודרים כנ"ל".

24 פעמים רבות נדמה שמטה ראשו הק' למטה, למעלה ושוב למטה.

25 וראה לקמן [במעריב וכן בת"ב] שכשאינו מתפלל (או אווזים) עם הציבור, מכסה עיניו אך אינו מטה ראשו.

23 הוראה לריבים: ספר המנהגים שם: "לאמירת והביאנו לשלום כו' מחברים תחלה ב' הציציות דלפניו, אח"כ מצרפים ציצית כנף השמאלי דלאחוריו, אח"ז ציצית דכנף הימין ואווזים אותם בין קמיצה לזרת דיד שמאל.

"סדר לקיחת ואחיזת הציצית לק"ש אף שכבר נדפס אבל לא ברור כל הפרטים שבוה, אשר ע"כ ארשום מה שראיתי הנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) בזה: לוקחים ב' הציצית שלפניו בידו השמאלית בין האצבעות של אגודל ואמה (כי שם הוא המקום שמסדרים כל הד' ציצית כדלקמן) ישר זה אצל זה. אח"כ לוקחים ציצית אחת מאחוריו, של שמאל ונותנים אותה אצל הב' ציצית הנ"ל מהשמאל, אח"כ לוקחים הציצית הד' מלאחוריו התלוי' מצד הימין ומצרפים אותה להג' ציצית הנ"ל לצד הימין שלהם (ז"א אשר הד' ציצית המונחים אצלו בין ב' האצבעות הנ"ל המה ממש באותו

מעביר את הציציות על עינו

מו. בפסוק "אשר נשבע ה'" – מדגיש העי"ן ד"נשבע".

מח. כשמתחיל "ויאמר" מוציא את הציציות מבין אצבעות ה'ב' והג' (בד"כ עושה זאת ע"י תנועה באגודלו, ולפעמים נוטל אותן מיד בידו הימנית), באופן שנשארים בין הזרת לאצבע הדר', ואוחזן בידו הימנית בין האגודל לאצבע ה'ב'.

מט. מנשק הציציות בתיבות "ציצית", "ציצית", "לציצית", "אמת", "קיימת" ו"לעד".

נ. אחרי אמירת התיבה (שבה מנשק הציצית) ולפני נשיקת הציציות, מעביר אותם על עינו הק' (הימנית ואח"כ השמאלית).

נא. בתיבות "וראתם אותו" מביט בציציות, ואז ממשיך לאוחזן כשמצמיד את ידו הימנית לשמאלית (ולפעמים משמיטן מידו הימנית).

נב. בתיבת "אמת" מנשק ב"פ, ואח"כ ממשיך לאוחזן כנ"ל.

נג. מדגיש התיבות "ויציב ונכון וקיים וכו'" עד "ויפה".

נד. לאחר שמונשק את הציציות בתיבת "לעד", מביט בהן ומשמיטן מב' ידיו הק'.

מסדר את התפילין לפני שמו"ע

נה. כשהש"ץ מגיע ל"תהלות לא-ל עליון" (לערך) מתרומם ממקומו, מביט לאחוריו לצד שמאלו ותיכף פוסע לאחוריו (החל מרגלו השמאלית) שלשה צעדים עקב בצד גודל, ומחבר את הרגל הימנית לשמאלית²⁶. בעת הפסיעות מניח את ידו השמאלית ע"ג המשענת האחורית של הכסא הניצב לשמאלו ובד"כ מתחיל לסדר בידו הימנית את התפילין של ראש.

נו. שוהה מעט עד שהש"ץ מסיים "גאל ישראל", ובזמן זה ממשיך לסדר את התפילין (של ראש, ולפעמים גם רצועות התפילין של יד) ואת המלית. בהגיע הש"ץ ל"גאל ישראל" פוסע חזרה עקב בצד גודל (החל מרגלו הימנית).

נז. פעמים רבות, כשצריכים להזכיר אודות הוספה בתפילה (יעלה ויבוא, עננו, משיב הרוח וכיו"ב), ממתין לאחוריו עד שיכריזו ורק אז פוסע חזרה²⁷.

נח. בתפילת שמונה עשרה כמעט ואינו מתנועע כלל (אך משנה לפעמים את אופן עמידתו) ועומד שעון על הסטנדר, כשב' רגליו הק' צמודים זה לזה לגמרי, וכן אינו ממשמש בתפילין.

(26) משא"כ במנחה ומערב – ראה לקמן [].

(27) פעם (שמע"צ תשנ"ב) לא הכריזו אודות משיב הרוח

ובעמדו אחורה הביט לש"ץ כסימן פליאה על כך שלא הכריזו, וכשהכריז הגבאי על כך פסע חזרה קדימה ושוב פסע אחורה וקדימה (אולי בגלל ההפסק).

נמ. אומר מעט בקול עד "מחיה המתים".

ס. בברכת "סלח לנו" מכה על החזה בתיבות "חטאנו" ו"פשענו" מלבד כימים שאין אומרים תחנון. ולפעמים יש חתן בביהכ"נ ובכל זאת מכה²⁸.

סא. בברכת "רפאנו" אומר "והעלה ארוכה" – בכ"ף דגושה.

סב. בברכת "ולמלשינים" אומר "למלשינים" – בלי וא"ו.

סג. שוהה מעט בין "ותמגר" ו"ותכניע"²⁹.

סד. בסיום ברכת "שמע קולנו", פעמים רבות מפסיק לאיזה זמן ורק אח"כ ממשיך "רצה"³⁰.

סה. אומר את התיבות "ועל ניסוך (שבכל יום עמנו)" מעט בקול.

סו. כימים שאין אומרים תחנון אומר ב"מודים" "והמרחם כי לא תמו חסדיך" (בתוספת וא"ו) כבשבת ויו"ט³¹.

סז. טרם הפסיעות לאחור שלאחרי שמו"ע אינו מביט לאחוריו, כי אם פוסע מיד שלש פסיעות (לא עקב בצד גודל, כ"א מעט יותר) ומחבר הרגל הימנית לשמאלית. בזמן זה מניח את ידו הק' ע"ג משענת הכסא (כנ"ל []).

סח. באמירת "עושה שלום" – בתיבת "עושה" מטה ראשו מעט לשמאלו, "שלום" – לימינו, "במרומו" – לאמצע, "הוא יעשה" – חוזר ומגביה ראשו³², ותיכף מסדר את המלית והתפילין שוב, מתרומם מעט ואחר כך זוקף ראשו וגופו הק' מעט לאחור.

סט. ממשיך לרחוש בשפתותיו הק' זמן רב אחרי סיום "שיבנה בית המקדש" (גם אחרי שהש"ץ מתחיל את החזרה), (ע"פ השמועה – כי חוזר על התיבות "שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך" כו"כ פעמים).

סיכה) והביט בהם בברכת "שמע קולנו", ובראשית שנת תשי"א אף הגביה את הסידור והפנה מעט את ראשו הק' לעבר כסאו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ (ימי בראשית).

31) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 27: "בפסקא מודים בכל התפלות דשבת (יו"ט, ר"ה ויוהכ"פ) ובתפלות מוסף דר"ח וחזה"מ – אומרים והמרחם בוא"ו. ובהע' שם: "בכל תפלה שאין אומרים י"ח אומרים והמרחם בוא"ו (הוראת כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע)".

32) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 12: "הטיית והרכנת הראש בעת אמירת עושה שלום של תפילת לחש, בעת אמירת עושה שלום במרומו – הטי' והרכנה לשמאל המתפלל. הוא – באמצע. יעשה שלום עלינו – לימין המתפלל. ועל... אמן – באמצע.

28) ראה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 463: "מהענין נראה דתלוי רק בזמן אמירת סלח לנו, לא מה שיהי' לאחרי זה".

בנוגע לאמירת תחנון כאשר החתן אינו מתפלל עם המנין – ראה לקמן אות [] .

29) ראה היום יום כו טבת: "בברכת ולמלשינים מפסיקים קצת בין "ותמגר" לתיבת "ותכניע", מתאים להכוונה, אשר "תעקר ותשבר ותמגר" הם נגד ג' קליפות שצריכים העברה לגמרי, "ותכניע" – לנגד קליפת נוגה שצריכה הכנעה ויש בה בירור".

30) משא"כ בחזרת הש"ץ (כשעובר לפני התיבה). ולהעיר שבשנת האבלות תש"י היה מחזיק במקום זה בסידורו חבילת פ"נים של בעלי שמחה והזקוקים לרפואה (שחוברו לראשית העמוד – במקום בו מודפסת תפילת "נחם" – באמצעות

ע. בזמן שבין סיום שמו"ע ל"קדושה", לפעמים מביא ומביט בציציות תליתו (באופן שמקבץ את ב' הכנפות הקדמיות ומביט בהן, ואח"כ משמימן ומקבץ את ב' הכנפות האחוריות ומביט בהן).
 עא. כשהש"ץ מגיע לתיבות "ונאמן אתה" חוזר למקומו³³, החל מרגל ימין (בש"ש פסיעות).
 עב. מתרומם מעט ב"קדוש קדוש קדוש" (ג"פ)³⁴, אך ב"ברוך" ו"ימלך" בד"כ אינו מתרומם³⁵.
 ולפעמים מתרומם אף ב"ובדברי קדש".

עג. אומר גם את הקטעים "לעומתם כו'", "ובדברי קדש כו'" ביחד עם הש"ץ.

עד. מתיישב בד"כ רק לאחר "חונן הדעת" (ולפעמים נשאר לעמוד).

עה. בשעת חזרת הש"ץ מביט כל הזמן בתוך הסידור, כבכל התפילה.

עו. קם ממקומו כשהש"ץ מגיע למילים "ותחזינה עינינו" (ועכ"פ – בתיבות "בשובך לציון" כבר עומד) ובאמירת "מודים" עומד דום (כבשמו"ע) ושוחה מעט בהישענו על הסטנדר (וכשעומד במשך חזרת הש"ץ שעון על הסטנדר – מתרומם מעט לפני תחילת "מודים").

עז. בכל משך אמירת "מודים" מנענע מעט בראשו עד תיבת "א"ל (ההודאות)" שאז מזדקף.

מביט בש"ץ בברכת כהנים

עה. כשמגיע הש"ץ ל"אלקינו", מסתובב להביט על הש"ץ (ולפעמים מסתובב קצת לפני). לפעמים סוקר מעט את הקהל, אך כשהש"ץ מגיע ל"יברכך" מביט רק על הש"ץ³⁶.

עט. באמירת תחנון, כשאומר "אשמנו" שוחה מעט.

פ. מפסיק מעט אחרי כל נקודה ("דפי", "שקר", "ערף", "תעתענו").

פא. מכה על החזה גם בתיבת "הרשענו".

פב. מכה על החזה באמירת "רחום וחנון) חטאנו", ותיכף מתיישב.

פג. בנפילת אפיים מכסה פניו בטלית ביד ימינו (ואין ידו נוגעת במצחו, אך אינו משתמש ברצועת התפילין) ואומר בעל-פה כשהסידור נשאר פתוח על הסטנדר. בזמן האמירה מתנועע מעט לימינו ושמאלו.

פד. קם מנפילת אפיים בתיבות " (ואנחנו לא נדע) מה נעשה" (נראה שקם בין תיבת "מה" ל"נעשה"), מלבד בשני וחמישי שקם ב"והוא רחום".

(35) וראה לקמן [] המנהג בש"ק ו [] הימים שאומרים בהם מוסף, וכן [בראלי'ס].

(36) ראה ספר המנהגים עמ' 13: "בעת אמירת הש"ץ ברכת כהנים היו האדמור"ם נ"ע צוקללה"ה זי"ע נוטים פניהם אל הש"ץ".

(33) היו שנים (תשכ"ט-תשל"ו ועוד) שהמתין וחזר רק בסיום הברכה ממש.

(34) משא"כ כשעובר לפני התיבה שאינו מתרומם כלל (ראה לקמן []).

פה. בשני וחמישי מכה על החזה (בקטע "והוא רחום") בתיבות "חטאנו רשענו", וכן במילה "חטאנו" (שבקטע "המה").

פו. ב"אשרי" אומר פעמיים "זכר" – בצירי ובסגול (כנ"ל []), וממשמש ומנשק התפילין ב"פותח את ירך" (כנ"ל []).

פז. ב"ובא לציון גואל", ממשמש בתש"י בתיבות "שנשמור חוקך בעולם הזה", "ונזכה" – בתש"ר, "ונחיה" בעיניים, "ונראה" מנשק (כנ"ל [])³⁷.

פה. מדגיש במיוחד תיבות "ונזכה ונחיה".

פט. ב"אין כאלקינו" אומר "אתה תושיענו" – התי"ו דגושה³⁸ (ומדגיש תיבה זו) ושוב "אתה תושיענו" – התי"ו רפויה³⁹ (ומדגיש שוב את התיבה).

צ. את "פיטום הקטורת" אומר לאט יותר ובדיוק רב (ובפרט התיבות "הצרי והצפורן", "הקשט שנים עשר"). באמירת הסמנים מונה באצבעות יד ימינו (לא כנ"ל []), אלא) באופן שאינו בולט כלל.

צא. בקטע "אמר רבי אלעזר" מדגיש את התיבות "אל תקרי בניך אלא בוניך".

צב. לפעמים – בימים שאין אומרים תחנון – אומר פרק כ' (מתוך הסידור) בשעה שהש"ץ מאריך לפני עלינו.

צג. ב"עלינו לשבח", מכסה שפתיו בידו בתיבת "ולריק" ויורק⁴⁰ – בד"כ לכיוון ההפוך מהארון קודש, ואחר מכה ברגלו כמה פעמים על היריקה ומסדר את זקנו ושפמו. בד"כ גם מנגב פיו וזקנו בידו הק' (ולפעמים באמצעות מטפחת שמוציא מכיסו).

צד. מדגיש התיבות ומאריך מעט באמירת הפסוק "אך צדיקים". וע"פ השמועה – אומרו ג"פ, וכן מוסיף לאח"ז (ג"כ ג"פ) הפסוקים "כי אלקים יושיע ציון". ישכנו בה"⁴¹.

צה. לאחר התפילה אומר מיד את שיעור התהלים היומי (ואינו מחליף לתפילין דשמו"ר, כן אינו לומד פירש"י ומצודות)⁴².

צו. אינו אומר את פסוקי "לכו נרננה" לפני התהלים או "מי יתן" לאחריהם.

37) בשנים קודמות היה ממשמש ומנשק בד"כ בתיבות "למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה", וכן נוהג לפעמים גם בשנים האחרונות.

38) כנדפס בסידור "תורה אור".

39) כנדפס (בהוצאות האחרונות של) סידור "תהלת ה'".

40) ראה "היום יום" ט טבת: "טעם הרקיקה, כי מדבור מתהווה רוק, ואין רוצים ליהנות מרוק זה".

ולהעיר שבאמירת "עלינו" בתפילת לחש של מוסף דר"ה

אינו יורק (כדלקמן []).

41) משא"כ כשעובר לפני התיבה.

42) הוראה לרבים: "היום יום" יט מנחם אב: "המתפללים בארבעה זוגות תפילין כך נוהגים: א) מניחים תש"י ותש"ר דרש"י קודם אמירת פרק איזהו, ומתפללים בהם עד אחרי אך צדיקים גו'. ב) מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים – בלא ברכה – תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש. והמהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות".

צז. גם בימים שאין אומרים בהם תחנון מתחיל לומר תהילים מהשיעור היומי, ורק אח"כ אומר את פרק כ'⁴³ (ולפעמים אומר זאת לפני"ז – כנ"ל []).

צח. פותח את התהילים בשיעור של היום ומוציא את הסימניה, ובסיום אמירת התהילים מניח את הסימנייה בתחילת השיעור של מחר (ואם השיעור של מחר הוא בעמוד הבא, הופך את הדף ומניח שם את הסימניה, ועד"ז בסיום החודש מעביר את הסימניה לתחילת הספר).

צט. אומר את התהילים לאט ובדיוק.

ק. בסיום אמירת פרק פ"ז (בשיעור היומי של יום י"ז בחודש) אומר "ושרים כחוללים כָּל (בקמ"ץ, ואח"כ שוב) כל (בחול"ם) מעיני כן"⁴⁴.

קא. בעת אמירת המשניות ע"י הש"ץ, פונה ומביט אל הקהל ורוחש בשפתיו הק' (ע"פ השמועה – אומר בשעה זו את המשניות "נפל לתוכו יין וכו'") ולפעמים מסדר את הניירות וכו' המונחים בסידור.

קב. בסיום התפילה מקשיב להכרזת הגבאי ע"ד תפלה הבאה וכו' ב⁴⁵, ובשעה זו נשען בימינו על הסטנדר כשפניו הק' לשמאלו.

קג. בסיום הכרזת הגבאי, לוקח את הסידור והתהילים ואת כנף טליתו (באופן הנ"ל []).

(43) משא"כ כשעובר לפני התיבה, ראה לקמן []. המזון – הכ"ף בחולם".

(44) הוראה לרבים: "היום יום" יז אדר שני: "באמירת תהילים (פז. ז) אומרים כל מעיני הכ"ף בקמץ, בסדר ברכת ההכרזה. (45) פעמים שלא מכריזים ומורה (ברמז או בדיבור) ע"ד

אמירת קדיש

א. נוהג לומר קדיש בשבעה ימים במהלך השנה (מלבד הימים שעובר בהם לפני התיבה) והם: יום ב' דראש-השנה¹, כ"ד תשרי², י' כסלו³, י"ט כסלו⁴, י"ג אייר⁵, כ"ג אלול⁶ וכ"ה אלול⁷, אך בכ"ט טבת⁸ וכ"ג אדר⁹ אינו אומר קדיש.

ב. בשנים שלא התפלל כל יום תפילת שחרית עם הציבור, היה נכנס לכיהכ"נ בימים אלו לקראת סיום התפילה ואומר את הקדישים (מהקדיש שלאחרי שש"י), אך לא בא לומר את הקדיש שלפני הודו.

ג. אומר "קדיש" יחידי, ורק אחרי שמסיים – אומרים כל שאר ה"חובבים"¹⁰.

ד. לפעמים אומר (עכ"פ חלק מ)הקדישים מתוך דף נפרד (מוגדל).

ה. שוחה¹¹ מעט לפני כל "אמן" (שע"י הקהל) עד "תתקבל" (ובסיום "תתקבל" ו"יהא שלמא" אינו שוחה¹²).

ביאצ"ט של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ולא ביאצ"ט של הרביים שלפניו. ושאל אצל כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א טעם הדבר. ואמר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א:

זה כלול בכיבוד אב, לכן נהגו להתפלל ביאצ"ט של האבא. כשם שהאבא נהג להתפלל לפני העמוד בעבור אבא שלו.

(10) ראה ספר המנהגים עמ' 16: "כשאמר אדמו"ר קדיש – שאר החובבים חכו ואמרו קדיש לאחר שסיים. מזה משמע דאין חשיב הפסק כשאומרים קדיש בזה אחר זה". ובהע' שם: "כן נהגו בעת התפלות שהתפללו ביחד עם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשעה שאמר קדיש, שבעת אמירתו המתינו האחרים החובבים אבל אח"כ אמרו גם הם, וידוע הכלל שמעשה רב (ממכתב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א).

(11) הוראה לרביים: ספר המנהגים עמ' 6: הרכנת הראש בקדיש בעת אמירת התיבות: שמה רבא, ויקרב משיחה, ואמרו אמן (וזוקף, וחוזר ומרכין ראשו ואומר) יהא שמה... יתברך (וזוקף, וחוזר ומרכין ראשו קצת ואומר) וישתבה... ויתהלל (וזוקף, וחוזר ומרכין ראשו ואומר) שמה דקודשא בריך הוא, ואמרו אמן. בשעת אמירת ואמרו של תתקבל – הרכנה במקצת".

(12) בשנים קודמות היה שוחה מעט בסיום "תתקבל" ובתיבות "וחיים טובים עלינו".

(1) על גיסתו מרת שיינא הורשנטיין הי"ד.

(2) על זקנתו הרבנית מרת רחל ינובסקי הי"ד, ואולי גם על אחיו הו"ח אי"א וכו' דובער שניאורסאהן הי"ד.

(3) על דודו הרב שמואל שניאורסאהן.

(4) על דודתו מרת מרים גיטל שניאורסאהן.

(5) על אחיו הו"ח אי"א וכו' ישראל אריה לייב שניאורסאהן.

(6) על זקנו הרב מאיר שלמה הלוי ינובסקי.

(7) לא ידוע בכירור על מי, ואולי הוא על אחיו הו"ח אי"א וכו' דובער שניאורסאהן הי"ד.

(8) יארצייט זקנו (אבי אביו) הרב ברוך שניאורסאהן.

(9) יארצייט זקנתו (אם אביו) מרת זעלדא רחל שניאורסאהן.

הוראה לרביים: שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 216 ואילך (תרגום): "[הרש"ל אמר אשר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' נוהג לעבור לפני התיבה ביאצ"ט של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, אבל לא ביאצ"ט של הרביים שלפניו, וכן הי' כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ז"ע נוהג לעבור לפני התיבה

- ו. אחרי התיבות "ובזמן קריב ואמרו אמן" (שבהם שוחה כנ"ל) מזדקף ושוחה שוב באמירת "יהא שמויה רבא".
- ז. באמירת התיבות "יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם" שוחה בהדרגה (עוד קצת בכל תיבה) ומזדקף באמירת "ויתנשא", ושוחה שוב בהדרגה באמירת "ויתהדר ויתעלה ויתהלל" ומזדקף.
- ח. באמירת "ברוך הוא" מוסיף הברה קצרה בין "ברוך" ל"הוא" (כאומר "ברוך-ע-הוא") ואינו שוחה.
- ט. בקדיש דרבנן אומר "ועל כל מאן" – בפת"ח.
- י. הסדר ב"עושה שלום" הוא כבשמונה-עשרה (כנ"ל []), אלא שמטה ראשו הק' לימינו בתיבת "עושה", ולשמאלו בתיבת "שלום" (וב"במרומו" – לאמצע כרגיל)¹³.
- יא. בסיום "עושה שלום" (בד"כ באמירת התיבות "ואמרו אמן") מתרומם מעט ואח"כ חוזר קדימה.
- יב. בד"כ מתחיל את הקטע הבא של התפילה לפני (או בעת) חזרתו קדימה.
- יג. בסיום התפילה אומר את משניות ה"יארציית" (מתוך דפים מצולמים¹⁴) ומתחיל בקול מהתיבות "מחט שהיא נתונה" עד "יגדיל תורה ויאדיר" (ולפעמים מתחיל מתחילת המשנה "נפל לתוכו")¹⁵.
- יד. בסיום המשניות ולפני הקדיש, מעביר את ידו הק' הימנית על מצחו ורוחש בשפתותיו הק' (ע"פ השמועה – אומר בשעה זו את התיבות "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוהה ממעל ממש"¹⁶), ואח"כ מתחיל את הקדיש.
- טו. בימי הקריאה אומר את הקדיש שבסיום קריאת התורה (ובשווי"ט – קוראים לו אח"כ למפטיר משם).

15 בראשית שנת (האבלות) תשי"א היה מגביה את הסידור ומפנה מעט את ראשו הק' לכיוון כסאו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ בעת אמירת המשניות.

16 תניא רפ"ב. וראה ספר המנהגים עמ' 18: "בלחש – איזו שורות בתניא".

13 הוראה לריבם: ספר המנהגים עמ' 6: "הטיית והרכנת הראש בעת אמירת עושה שלום של קדיש: עושה שלום במרומו – לימין המתפלל. הוא – באמצע. יעשה שלום עלינו – לשמאל. ועל... אמן – באמצע".

14 ולהעיר שפעם אחת (ליל כ"ג אלול תנש"א) לא הביא את הדפים, ואמר מתוך סידור רגיל שהביא לו המזכיר.

קריאת התורה

א. גם בשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור, היה נכנס בימי הקריאה (ב' וה', ר"ה, ת"צ' וחנוכה) לזאל הקמץ לשמיעת קריאת התורה (במנין של התמימים), כשאינו עמוף בטלית?²

ב. טרם פתיחת הארון אומר "א"ל ארך אפיים ורב חסד כו", גם כשאין אומרים תחנון (ואפילו בר"ח)³.

מביט על הולכת הס"ת

ג. באמירת "א"ל ארך אפיים", מכה על החזה בתיבת "חטאנו".

ד. בשעת פתיחת הארון מסתובב ומביט לעבר ארון הקודש (ומסובב גם את סידורו), ואומר "וידי בנסוע" ו"ברוך שמה" בעל-פה.

ה. ממשיך להביט על הס"ת (במבט מיוחד שניכר בו אהבה וכבוד) מהוצאתו מארון הקודש ועד להנחתו על הבימה, ואומר "לך ה' הגדולה" בעל-פה.

ו. לפעמים מסמן לילדים שמביטים עליו וכיו"ב להסתכל על הס"ת.

ז. כשמניחים את הס"ת על הבימה מסתובב חזרה לסטנדר ופותח את הסידור במקום הקריאה.

ח. מקפיד שיעמוד אדם נוסף מהצד הימני של בימת הקריאה, ולפעמים ממשיך להביט עד שמישהו נעמד ורק אז מסתובב חזרה.

ט. אינו קורא בתורה, ואף לא קרא בשנות האבלות (שאחרי קבלת הנשיאות)⁴.

י. כשקרא בתורה (לפני קבלת הנשיאות), פעמים רבות אירע שתיקוהו על טעויות בקריאת הטעמים, אך לא חזר⁵.

ולהעיר שבשיחות קודש שם מזכיר גם אודות אי אמירת "אבינו מלכנו" הארוך ביום שאין אומרים תחנון (כשיש חתן או בעל ברית וכיו"ב), וכן נוהג בפועל (כדלקמן []).

4 משא"כ בשנת האבלות על אביו רלוי"צ (התד"ש-ה) שקרא בכו"ה, ובקיץ - גם במנחת שבת (כדלקמן []).

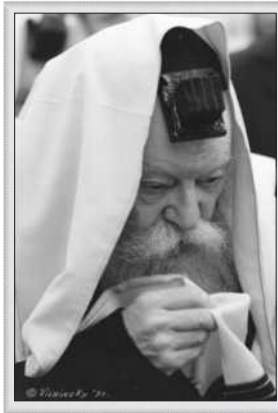
5 אך ראה ספר המנהגים עמ' 13: "כ"ק האדמור"ם היו מקפידים ביותר שבעלי הקריאה יהיו דייקנים, והיו מדקדקים על שני ענינים: א) דקדוק התיבות בהברה ברורה, ב) על שמירת טעמי הנגינה".

1 אז נכנס אחרי שמו"ע לסליחות ונשאר גם לקריה"ת - ראה לקמן [].

2 כן נוהג החל ממחרת סיום אמירת הקדיש על כ"ק אדמו"ר הרי"צ (דהיינו - מיו"ד טבת תשי"א).

3 הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 13: "אין אומרים א-ל ארך אפים לא בר"ח ולא בחנוכה ופורים קטן וגדול ב' ימים ולא בערב פסח וט"ב". ובשיחות קודש תשל"ה ח"א עמ' 48 ואילך מורה שאין אומרים זאת גם בכל יום שאין אומרים תחנון (ובעקבות כך הודפס כן בהוצאות הבאות של סידור "תהלת ה").

- יא. שומע את הקריאה מעומד⁶, שעון על הסמנדר ומביט בסידור (כבכל התפילה)⁷.
- יב. בשעת אמירת "ברכו את ה' כו" ע"י העולה לתורה, מתרומם מעט ע"י הרמת ידו הק' – בד"כ השמאלית (כנ"ל []).
- יג. עולה לתורה⁸ בעליה האחרונה⁹ בכל קריאה במשך כל השנה¹⁰ (מלבד זמנים ידועים)¹¹.

מנשק את קצה הטלית

יד. כשעולה לתורה, משאיר את סידורו פתוח על הסמנדר¹² (ולפעמים לוקחו איתו), והולך בריזות ממקומו לבימה מהדרך הקצרה (משמאלו).

טו. כאשר קראולפנ"ז בעוד ספר תורה (או שני ספרים) מנשקם בדרכו.

טז. לפני הברכה, נוגע בחלק הימני של טליתו (לא בכנף או בציציות כ"א בטלית עצמה) במקום תחילת הקריאה ובסיומה ושוב בתחילתה (באמצעות יד ימינו) ומנשק¹³, וכאשר אינו עטוף בטלית, נוגע ומנשק כנ"ל באמצעות אבנט הס"ת.

יז. מקפיד ש"עין החיים" הימנייה הגבוהה מהשמאלי (ולפעמים אף מתאמץ מעט ופותח קצת שוב וכו').

יח. בעת הברכה, אחוז ב' ידיו הק' ב"עצי החיים" של הס"ת עצמם (לא ע"י הטלית)¹⁴.

יט. בעת הברכה מסיט את פניו הק' מעט ימינה, באופן שכמעט ואינו ניכר כלל (בס"ת הקמן – סוגרו באופן שמסיטו מעט לצד שמאל, ובס"ת גדול עומד מלכתחילה מעט לצד ימין).

6) מלבד בש"ק ויו"ט – ראה לקמן [].

7) בשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור והיה נכנס לקריה"ת, היה שומע את קריה"ת מתוך חומש שהיו מביאים לו לפנ"ז, ולפעמים (בקריאה של יום ה') לא היה עוקב אחרי הקריאה אלא מעיין בפירושים (וזה היה סימן שיתוועד בש"ק).

8) בעלותו, אין קוראים לו בשמו (מלבד בשמח"ת, כדלקמן []) אלא "יעמוד אדוננו מורנו ורבינו בהרב ר' לוי יצחק" (כך – בגלוי – משמח"ת תשי"א), ומשמח"ת תשנ"ג מוסיפים גם "מלך המשיח".

10) וראה לקמן [] שעלה גם בעת ה"שבעה".

9) ולהעיר שפעם אחת, בעת שביקר חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ בברלין (בקין תר"צ), נכנסו לא' מבתי הכנסת בעיר והגבאי רצה לכבד את כ"ק אדמו"ר הריי"צ בעליה, וכששאל אותו לשמו החל להשיב "יוסף יצחק ב"ר שלום דובער" (ללא תוספת "ר'" וכיו"ב) ומיד אמר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לגבאי: "אדוננו מורנו ורבינו".

11) מנחת שבת (ראה לקמן []), יוהכ"פ (ראה לקמן [])

12) כן נוהג בקביעות מאז ז' כסלו תשנ"ב, אך לפנ"ז היה בד"כ סוגרו.

13) כן נוהג כבר משנת תשי" (עכ"פ).

14) ולהעיר שבשמחת תורה – עד שנת תש"נ (ועד בכלל) – היה מחזיק ע"י הטלית (כדלקמן []).

15) **הוראה לרבים:** "היום יום" ד' אלול: "נוגע בטליתו בתחילת הקריאה ובסופה".

16) **הוראה לרבים:** ספר המנהגים עמ" 13: "אחיזה ב"עץ חיים" על ידי הטלית". וראה המלך במסיבו ח"א עמ' שט: "כשעולין לתורה מנהגנו לאחוז הע"ח בטלית, וכצ"ל". ובשוה"ג שם: "כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א חזר כמ"פ על מנהג זה ואמר שכן צריך לנהוג! המו"ל".

17) ולהעיר שלפני הנשיאות לא היה עולה אלא בש"ק (לששי), וכן בשנת האבלות תש"י עלה לששי בש"ק, והחל

אוחו בכ' ידיו את הע"ח בעת הקריאה

כ. מגביה את "עצי־החיים" של הס"ת (כטפח) ומיד מתחיל "ברכו". כן מגביה בתיבות "ברוך ה'", "ברוך אתה ה'", "ברוך אתה ה'", ומנענע מעט באמירת תיבת השם (מלכד השם ד"ברוך ה' המבורך").

כא. אינו מרכיז את ראשו הק' באמירת "ברכו"¹⁵.

כב. חוזר "ברוך ה' המבורך" אחרי עניית הציבור (ולא יחד איתם)¹⁶.

כג. בסיום הברכה פותח את הס"ת וקורא את הקריאה ביחד עם הבעל־קורא (בלחש).

כד. בשעת הקריאה אוחו בכ' ידיו הק' ב"עצי־החיים" הימני.

עומד בצד הבימה, אחרי הקריאה

כה. בסיום וגמר הקריאה נוגע עם הטלית או האבנט של הס"ת (כנ"ל [J]) במקום סיום הקריאה ובתחילתה ושוב בסיומה ומנשק¹⁷.

כו. באמירת ברכת "אשר נתן לנו" מגביה את "עצי־החיים" בד"כ בתיבות: "ברוך אתה ה'", "תורת אמת", "ברוך אתה ה'" (ומנענע בשם כנ"ל [J]).

כז. לאחר סיום הברכה, מצמיד בידו הק' את ה"אבנט" לצד הימני של הס"ת.

כת. אחרי עלייתו נעמד בצד הימני של הבימה וממתין שם עד לסיום "הגבהה" (עונה אמן על ברכות ה"מי־שברך", ומכיט בכאו"א מהאומרים "הגומל" ועונה). בשעה זו רוחש בשפתיו הק' למשך זמן (וע"פ השמועה – אומר את סדרת ה"יהי רצון" המובאת בסידורי נוסח ספרד¹⁸).

ונאמר אמן:

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לקיים בנו חכמי ישראל. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם. ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם. בכל מקומות מושבותיהם. ונאמר אמן:

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שישמע ונתבשר בשורות טובות. ישועות ונחמות. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ.

ונאמר אמן:

אחינו כל בית ישראל. הנתונים בצרה ובשביה. העומדים בין בים ובין ביבשה. המקום ירחם עליהם ויציאם מצרה לרנחה. ומאפלה לאורה. ומשעבוד לגאולה. השתא בעגלא ובזמן קריב. ונאמר אמן:

(15) בשנים קודמות נהג להרכיז ראשו הק'.

(16) וכן בעת התפילה – ראה לקמן [J].

(17) כ"ה בשנים האחרונות – משנת תשמ"ח. ובשנים שלפנ"ז היה נוגע רק בסוף הקריאה ובתחילתה.

הוראה לרבים: ספר המנהגים שם: "בגמר הקריאה נוגע בטליתו בסוף מקום הקריאה ואח"כ בתחילתו".

(18) הנוסח המופיע בסידור נוסח ספרד:

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לכוון את בית חיינו ולקהיב את שכינתו בתוכנו במהרה בימינו. ונאמר אמן:

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לרחם עלינו ועל פליטינו. ולנוגע משחית ומגפה מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל.

כט. מביט בעת הגבהת ה"ת בחוזק ובאופן מיוחד, ולאחר שמניחים וגוללים ה"ת על הבימה נוגע בכנף הימני של הטלית בקלף ה"ת (בצידו החיצוני) ונשאר לעמוד במקומו.

מביט בהגבהת ה"ת

ל. לפעמים, כשרואה שהגולל לא מכוון את ה"תפר" דה"ת לאמצע או שהניח את עין החיים השמאלי על הימני, מעיר על כך. כן לפעמים מעיר באם המגביה מחזיק את ה"ת כשפניו כלפי פנים, ומסמן לו בידו הק' להפוך את ה"ת.

לא. ממשיך להביט עד סיום גלילת הספר ואז שוב מנשק ה"ת ע"י הטלית (כנ"ל [J]) וחוזר למקומו בדרך הארוכה (משמאל).

לב. בדרכו למקומו נוגע בפרוכת ארון הקודש כבכניסתו וצאתו מביהכ"נ¹⁹.

לג. בשעת החזרת ה"ת לארון מביט על ה"ת עד לסגירת הארון, ובזמן זה רוחש בשפתיו הק' (ע"פ השמועה – חוזר פעמים רבות על הפסוק "פותח את ירך גו").

לד. כשהיה נכנס לקריאת התורה בזאל הקטן, נעמד במקומו והמתין עד להחזרת ה"ת לארון הקודש, ובינתיים אמר תהילים בספר תהילים קמן שהוכן לו מראש (התהילים דשני חייו ושני חיי הרבנית), ולאחרי הכנסת ה"ת לארון יצא מביהכ"נ.

(19) כן נוהג מאז כסלו תשנ"ב.

ההכנות לתפילת שחרית

- א. בסיום התפילה מקפל את הטלית בחדרו הק'.
- ב. חולץ את התפילין בעמידה¹, בחדרו הק'².
- ג. כשהניח שמו"ר וראב"ד ברכים³, הוריד את הטלית על פניו הק' (באופן שלא יבחינו).
- ד. אינו אומר תהילים בתפילין דשמו"ר, אלא קריאת שמע בלבד⁴.
- ה. בתפילין דר"ת אומר קריאת שמע, קדש ושש זכירות, אך אינו לומד פרק משניות⁵.
- ו. אינו לומד את שיעור החומש היומי בתפילין דראב"ד, אלא קריאת שמע בלבד⁶.
- ז. בדרך כלל אינו מקפל את התפילין, אלא מניחן בנרתיקן (– קופסת נעליים או שקית נייר המונחים על כסא). ביום ועש"ק מקפלן המזכיר.
- ח. במקרה ומקפל בעצמו, מקפל את הרצועות (הן השל-ראש והן השל-יד) על שני צדדי הבית, כשקשר התש"ר מונח למעלה ובתש"י כורך ע"ג הקשר⁷.
- ט. אינו מקפל את התפילין עד אחרי שגומר להניח את כל ד' הזוגות⁸.
- י. ע"פ השמועה – מקפל התש"י ז"פ על כל צד.

קדש גו' והזכירות שנדפסו בסידור. ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו.

(6) כן ראו שנהג בתש"י.

הוראה לרבים: "היום יום" יט מנחם אב: מסירים תש"ר דר"ת ומניחים תש"ר דראב"ד – בלא ברכה – וקורים שמע גו' עד אמת, ולומדים פ' חומש עם פירש"י – מפרשת השבוע: יום א' עד שני, ביום ב' פרשה ב' וכו'.

(7) מפי ריל"ג. כן מספר ר' פייוויל רימלער שראה את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מקפל כך בשנת תש"י (שנת האבילות) ואמר שכן הורה כ"ק אדמו"ר הרי"צ. כן הורה להרה"ח ר' ישראל יוסף זלמנוב (ביחידות – מוצש"ק פ' נשא אור לט"ו סיון תשי"ב), והוסיף שזהו על שם "כנפי יונה" ושכן היה נוהג חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ בזמן שהיה כורך את התפילין בעצמו.

(8) כן ראו שנהג בתש"י (ימי בראשית).

(1) מפי ריל"ג.

(2) להעיר שבשנת האבלות תש"י היה מניח את שאר הזוגות בביהכ"נ (דהיינו: בחדר כ"ק אדמו"ר הרי"צ).

(3) בשנת האבלות תש"י – ראה לקמן הערה [].

(4) כן בפשטות (מאחר ואומר תהילים עם הקהל), וכן ראו שנהג בשנת תש"י.

הוראה לרבים: "היום יום" יט מנחם אב: מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים – בלא ברכה – תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש, והמהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות.

(5) כן ראו שנהג בתש"י, אך מפי ריצ"ה שבא' מהשנים הראשונות ראה שאמר שש זכירות (בסוכה) לפני התפילה.

הוראה לרבים: "היום יום" יט מנחם אב: "אח"כ מניחים תפילין דר"ת – בלא ברכה – וקוראים שמע גו' עד אמת, פ'

יא. ע"פ השמועה – אינו מקפיד שקשר היו"ד תהיה סמוכה לבית בזמן שהתפילין אינן בשימוש⁹.

יב. מניח הש"ר בצד ימין של הנרתיק והש"י בצד שמאל¹⁰.

יג. אינו מקפל את האבנט לגמרי, אלא בב"ג' קיפולים.

(9) ראה לעיל הערה [29] שכן נהג כ"ק אדמו"ר הרי"צ (10) מפי ריל"ג.
(בפשטות).

תפלות מנחה ומעריב

- א. גם בשנים שבהם לא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור, נכנס (כמעט) מידי יום לזאל-הקמן לתפילות מנחה ומעריב (במנין של התמימים)¹.
- ב. הזמן הקבוע שמתפלל תפילת מנחה עם הציבור בימי חול הוא 3:15 בצהריים, ומעריב – בשעה 6:45 בחורף ובשעה 9:30 בקיץ².
- ג. בעת כניסתו למנחה (משא"כ בכניסתו למעריב³) בד"כ מחלק מטבעות לצדקה לילדים (למעלה ליד המעלית – שאז גם מניח מטבעות בקופה הגדולה שבמבוא הכניסה⁴ – וכן בכניסתו לביהכ"נ)⁵.
- ד. לפעמים שואל ילדים האם כבר קיבלו (וא"כ אינו נותן להם שוב).
- ה. נכנס לביהכ"נ למנחה ומעריב כשחגור כבר באבנט⁶.

...ועדיין צ"ע ע"מ מ"ש רבנו הזקן בהקדמת הסי' ובאגה"ק ס"ח ביאור הענין דיהיב פרוטה לעני והדר מצלי שהוא כדי שתהי' ההמשכה גם בגשמיות, הרי גם בתפילת ערבית צ"ל כן. ואולי אפ"ל דשאני תפלת ערבית שכל ההמשכות התלויות בנו כבר נעשו בשחרית ומנחה וכידוע בענין ת"ע רשות, או אפ"ל דדוקא בשחרית ומנחה שאז המלכות עולה אליו צריך השתדלות מיוחדת להמשיך גם בגשמיות, משא"כ בערבית שאז מל' בבי"ע, ובפרט שבלילה הרי אז זמן שותתן טרף לביתה. ועדיין צ"ע ואכמ"ל". וראה שם בארוכה.

אך להעיר שלפעמים מחלק דולרים לצדקה אחרי מעריב (כדלקמן []).

(4) בד"כ מניח שתי מטבעות, א' בחריץ העליון וא' בחריץ הצדדי, ופעם (בכ"ז תמוז תנש"א) אף נתן לילד שתי מטבעות והורה לו לעשות כך.

(5) כשמחלק למעלה (ע"י געה"ת) מחלק לפעמים גם למבוגרים, אך בכניסתו לביהכ"נ מחלק רק לילדים. ולהעיר שפעם (י"ז אייר תנש"א) הושיט א' את ידו ושאלו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אם הוא כבר בר-מצוה, וכשהלה ענה בחיוב לא נתן לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מטבע. אך להעיר מפעם אחרת (כ"ב כסלו תשנ"ב) ששאל בחור בר-מצוה אם קיבל, וכשענה בשלילה נתן לו.

(6) משא"כ בשנים שלפנ"ו שנכנס לביהכ"נ כשהאבנט בידו הק' וחגרו טרם התחלת התפילה בפועל.

(1) לפעמים אחר, וביקש שלא יחכו לו (והתפלל ביחידות בחדרו הק'). ולהעיר שגם לפני הנשיאות (בראשית שנות בואו לארה"ב) התפלל במנין של התמימים, אלא שהיה זה בשעה 3:00 לערך.

(2) שעות אלו נקבעו בח"י טבת תשי"א. ולהעיר שבשנים האחרונות מתפלל מעריב פעמים רבות בזמנה (ולא בזמן הקבוע).

(3) ראה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 292 ואילך: "בטעם מה שאין ליתן צדקה בערבית..."

...והנה בעניינינו ומצד אופן הא', הרי בבוקר מתעורר החסד (פע"ח ש' התפלה פ"ב ועוד) ולכן "צריך ליתן צדקה בכל בוקר בסוד אני בצדק אחזה פניך קודם שיתפלל י"ח" (שער הכוונות תפלת שחרית ד"א) ו"בזמן המנחה הוא זמן הדינים ואינו כ"כ מוכרח" (שם תפלת המנחה סוף ד"ב) אבל "אין צורך לתת קודם תפלת ערבית כמו בשחרית יען שעתה הוא זמן דינים קשים (שם תפלת ערבית ד"א)".

ומצד אופן הב', הנה תפלת המנחה היא "בסוד הגבורה וצריך להמתיק הדינים, ועיקר המיתוק הוא ע"י הצדקה כנודע, ולכן צריך ליתן קודם תפלת מנחה ג"פ לצדקה (סי' קול יעקב, מנחה)", אבל "בערבית אין ליתן צדקה כי אז הוא שליטת דינין גמורין וכתבי לא תחסום שור בדישו, עתה הוא זמן שליטתן ואין זמן ביעורם" (שם ערבית).

נוטל ידיו מספל וקערה לפני מעריב

ו. בדרך כלל בעת כניסתו לתפילת מנחה אומר קרבנות ומחלק מטבעות צדקה לילדים.

ז. כשנמצא בביהכ"נ כבר למשך זמן לפני מנחה או מעריב, נוטל ידיו הק' מתוך ספל וקערה, ובסיימו אינו מניח את הספל בתוך הקערה עם המים (אלא בצד, על השולחן או הסטנדר וכיו"ב).

ח. אומר "אשרי" בעמידה, ואינו מתיישב עד אחרי "קדושה".

ט. בפסיעות שלפני שמו"ע במנחה ומעריב פוסע בתכלית הדיוק, באופן כזה שהפסיעה האחרונה של רגל ימין משמשת גם לפסיעה הראשונה חזור, כך שהצעד האחרון (אחורנית) הוא רק ברגל שמאל. בסיום הפסיעות קדימה מצמיד את רגל ימין לרגל שמאל (כך שהפסיעה האחרונה לכיוון הסטנדר היא ברגל ימין).

מסדר את האבנט אחרי שמו"ע

י. לאחר הג' פסיעות של סיום שמו"ע, מסדר את האבנט ומגביהו קדימה ואחורה (למעלה מהכפתורים)⁷.

יא. בד"כ נשאר לעמוד במשך חזרת הש"ץ⁸.

יב. כשיושב בחזרת הש"ץ, לפעמים מסדר את האבנט מרם שמתיישב.

יג. כשהיה מתפלל בואל הקטן בישבו על יד השולחן, היה מניח את ידו הימנית על מצחו בזמן חזרת הש"ץ של תפילת מנחה.

מניח את ידו על מצחו בחזרת הש"ץ בואל הקטן

יד. נופל אפיים על יד שמאל באופן שאין ידו נוגעת במצחו, ומפריד ע"י שרוול הסירטוק (שגם אינו נוגע במצחו) ולפעמים תופס את קצה השרוול באצבעותיו הק'.

טו. נופל אפיים על ידו גם כשאין ספר תורה בחדר⁹.

טז. בקדיש בתרא (ולפעמים באמצע

(10) כ"ה בעיקר משנת תש"נ.

(7) ע"ד סידור הטו"ת לאחרי שמו"ע של שחרית - ראה

(11) ראה התוועדויות תשד"מ ח"ג עמ' 1947: "ואין כאן

לעיל []

(8) מלבד כאשר היה חוזר מהציון שאז בד"כ ישב.

המקום להאריך . . ובפרט שצריכים להתפלל ערבית קודם חצות".

(9) כגון במנינים המתקיימים לעיתים בג"ע התחתון.

"עלינו" סוגר את סידורו ומסתובב לעבר הקהל. בד"כ מביט בחזק בילדים העומדים עליד בימתו ומסמן להם לענות "אמן" ו"אמן יש"ר" וכי¹⁰.

יז. מקפיד להתפלל מעריב לפני חצות הלילה¹¹.

יח. במעריב, מתיישב לאחר "ברכו" ונעמד ב"אמן יש"ר" שלפני שמו"ע.

יט. לפעמים, כשהש"ץ מגיע לק"ש לפניו מניח בכל זאת את ידו הק' על עיניו (אך אינו מטה ראשו)¹².

כ. לאחר הפסיעות בסיום שמו"ע, ממתין עד שהש"ץ מגיע לתיבות "תתקבל צלותהון" ואז חוזר למקומו.

כא. לקראת סוף התפלה (בעת אמירת קדיש בתרא) לפעמים מרמוז אודות אמירת שיחה או חלוקת שטרות לצדקה¹³.

הרמקול (לימינו), ולחלוקת שטרות מצייר באצבע יד ימינו על כף (או גב) ידו הק' השמאלית (י"א שזהו צורת סמל של דולר - \$).

(12) וראה גם לקמן [תשעה באב].

(13) כשרוצה לרמוז אודות אמירת שיחה פונה לעבר

כשעובר לפני התיבה

א. נוהג לעבור לפני התיבה כש"ץ ארבע פעמים בשנה: ו' תשרי¹, ו' שבט², כ"ב שבט³ וכ' מנחם-אב⁴.

ב. כשנכנס לביהכ"נ, ניוגש ישירות לעמוד הש"ץ ואינו מסתובב לקהל, אלא פותח את הסידור ומתחיל בתפילה.

ג. בעת התפילה, דלוקים לפני חמשה נרות שעוה (שנים גדולים מב' הצדדים, וכיניהם שלשה קטנים⁵), אך אינו מדליקם בעצמו⁶.

ד. מקפיד שלא ישמיעו את קולו הק' ברמקולים⁷.

ה. אינו מתפלל כל התפילה בקול רם⁸, כ"א מגביה קולו הק' בסיום ותחילת כל קטע.

ו. בשנים שהיה מתפלל את כל התפילה בקול רם, היה אומר את הברייתא של רבי ישמעאל במתינות ובהדרגה, ומדגיש במיוחד את התיבות "ולא להחמיר".

ז. מתחיל בקול רם מסיום הברייתא (בתיבות "וכן שני כתובים", ולפעמים בתיבות "דבר הלמד מענינו")⁹.

ח. מסיים את הברייתא בניגון רגיל, ולא בניגון מיוחד של לימוד (וכן בשאר דברי תורה שבתפילה, מלבד המשניות שבסיום התפילה)¹⁰.

(8) בשנים קודמות היה מתפלל בד"כ את כל התפילה בקול רם.

(9) בשנים קודמות היה מתחיל בלחש בתחילת הברייתא ומסיים בקול כפנים, ובשנים קודמות יותר היה מתחיל בד"כ מ"איוהו מקומן". ולהעיר שכשאינו עובר לפני התיבה אומר עד "הודו" בחדרו הק' (כנ"ל []).

(10) בשנים הראשונות היה מסיים כל קטע של לימוד בתפילה בניגון מיוחד של לימוד. וראה ספר המנהגים עמ' 6: "כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נוהג – כשמתפלל לפני התיבה – לומר, הסיום עכ"פ, דהברייתות דר' ישמעאל כו' י"ג מדות כו' בקול הנשמע (למנין מתפללים) ובניגון כמו לימוד. וכן (הסיום ד) אר"א אר"ח ת"ח כו' קודם עלינו, והסיום דלימוד המשניות שלאחרי התפלה – כל זה באם אומרים אחר הג' קדיש דרבנן". ובהע' שם: "בקול הנשמע: כדי לצאת לכל הדעות".

(1) על אימו הרבנית חנה (נפטרה בשנת תשכ"ה).

(2) על חמיו כ"ק אדמו"ר הרי"צ (נסתלק בשנת תש"י).

(3) על רעייתו הרבנית חיה מושקא (נפטרה בשנת תשמ"ח).

(4) על אביו הרה"ג הרה"ח המקובל וכו' הרב לוי יצחק (נפטרה בשנת תד"ש).

(5) כ"ה ביארציט, משא"כ בשנות האבלות שדלקו חמשה נרות (שעוה) רגילים.

(6) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 8: אבל, במשך י"א חודש, וכן בעל יארציט, מדליקין חמשה נרות בשעת התפלה.

(7) בו' תשרי תשמ"א (באמצע חזרת הש"ץ) הדליקו את מערכת ההגברה, והנמיך את קולו הק' עד שהדבר הופסק.

ט. ב"הודו", מגביה קולו הק' בפסוקים: "הודו לה'", "כי כל אלקי העמים", ב' הפסוקים ד"רוממו", ומ"ה' צבאות עמנו" עד התיבות "הושיעה את עמך" (ועד בכלל), וכן לפעמים בפסוק "יהי חסדך".

י. ב"ה' מלך" אומר בקול רם עד "ושמו אחד".

יא. אומר "לשם יחוד" בלחש (וכן כל קמעי התפילה שבארמית – כגון "ה' מלכותי" ופסוקי התרגום ב"ובא לציון").

יב. מתחילת "ברוך שאמר" עד "ברוך אתה ה'" מתפלל בקול רם, ושוב מסיים בקול מ"חי העולמים" (ופעמים מ"משוכח ומפואר").

יג. מדגיש ההפסק שבין "חי העולמים מלך" ל"משוכח ומפואר"¹¹.

יד. ב"אשרי" (שבפסוקי דומרה¹²) אומר בקול מתחילת הפרק עד "תהלה לדוד, שוהה מעט ומתחיל "ארומך".

טו. במשך כל ה"פסוקי דומרה" מסמיך את ה"הללויה", שבסיום הפרק לזה הבא אחריו בתחילת הפרק הבא.

טז. אומר בקול מ"הללויה הללו איל בקדשו" עד "אמן ואמן".

יז. מסיים בקול "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" וממשיך "וכרות".

יח. אומר את כל הקטע מ"ויושע ה'" בקול, עד "ובני ישראל" (שבתחילת "אז ישיר").

יט. ב"ישתבח" מתחיל בקול (בד"כ) מ"ומעולם ועד עולם אתה איל" וממשיך בקול עד "ובורא את הכל" (שבברכת "יצר אור").

כ. חוזר "ברוך ה' המבורך" אחרי עניית הציבור (ולא יחד איתם)¹³.

כא. מסיים בקול "ועל מאורי אור שיצרת יפארוך סלה".

כב. ב"אהבת עולם" מסיים תיבות "הבוחר בעמו ישראל באהבה" – בלחש.

כג. ב"שמע ישראל" בד"כ אומר בקול רם את ב' התיבות הראשונות.

כד. בד"כ מסיים בשקט עד "אני ה' אלקיכם" (ואינו אומר "אמת") ואז אומר שוב בקול "ה' אלקיכם אמת"¹⁴.

(13) וכן בקריה"ת – ראה לעיל [].

(14) אמנם נדמה אשר בתשנ"ב שינה מנהגו, ואמר "אמת" בלחש ונישק ורק אח"כ סיים "אני ה' אלקיכם אמת" בקול והמשיך מבלי לנשק שוב.

(11) ראה ספר המנהגים עמ' 9: "בברוך שאמר, בין תיבת מלך לתיבת משבח, נקודה להפסק כי תיבת מלך נמשכת למעלה".

(12) משא"כ ב"אשרי" הב' ובמנחה.

- כה. ממשיך בקול "ויציב ונכון וכו'" עד "לעד ולעולמי עולמים" (ולפעמים אומר בשקט, ומסיים בקול "ודבריו . . ונחמדים לעד"), ומתחיל בקול "על אבותינו ועלינו" (וממשיך אח"כ בשקט).
- כו. אינו מסיים "זרע ישראל עבדיך" בקול אלא ממשיך בלחש עד "פורנו ומצילנו"¹⁵.
- כז. לפני שמונה עשרה מתחיל לומר בקול מ"מי כמכה" (ולפעמים קצת קודם), וממשיך בקול עד "גאל ישראל" (ועד בכלל).
- כח. מתחיל לפסוע אחורה רק אחר שמסיים את התיבות "גאל ישראל".
- כט. בסיום הג' פסיעות לאחוריו בסוף שמו"ע שבלחש, ממתין משך איזה זמן ומסדר היטב את הטלית והתפילין (ש"ר וש"י) ומכין את עצמו היטב לחזרת הש"ץ (משתעל וכו').
- ל. באם יש חתן, אינו מקפיד לראות אותו בעצמו (אלא מגישים פתק לפני חזרת הש"ץ ומדלג על תחנון¹⁶).
- לא. חוזר את ג' הפסיעות למקומו, אומר פסוק "אדני שפתי תפתח" בלחש ופותח בחזרת הש"ץ (ואינו פוסע ג' פסיעות נוספות אחורה וקדימה)¹⁷.
- לב. את ג' הברכות הראשונות (עד קדושה) אומר בנעימה שקמה ונמוכה, והחל מקדושה משנה לגמרי את הנעימה ומגביה קולו יותר.
- לג. תיבת "נקדישך" שבקדושה אומרה (בר"כ) ביחד עם הציבור ושוהה, ואז ממשיך בקול "ונעריצך וכו'".
- לד. אינו מתרומם כלל ב"קדושה" בתיבות "קדוש", "ברוך" ו"מלך".
- לה. תיבת "קדוש" אומרה (בר"כ) ביחד עם הציבור ושוהה, ואז ממשיך בקול "קדוש קדוש ה' וכו'".
- לו. אומר "ומלוא (כל הארץ כבודו)" – בתוספת וא"ו¹⁸ (אלא שלפעמים מבליע הוא"ו ביותר).
- לז. מדגיש התיבות "אלוקיך ציון" ואח"ז שוב מדגיש "לדור ודור" במנגינה מיוחדת.
- לח. בברכת "ברך עלינו", פעמים רבות מדגיש ביותר את תיבת "ותן) ברכה"¹⁹.
- לט. בברכת "על הצדיקים" מדגיש ומאריך בתיבות "וישים חלקנו עמהם" במנגינה מיוחדת.

לפטירת אביו רלוי"צ (ספר השיחות תד"ש עמ' 161 (תרגום):
 "ג' הפסיעות לפני שמו"ע ואחרי שמו"ע אין צריך העומד
 לפני התיבה לעשות לפני חזרת הש"ץ").

(18) כן נוהג בשנים האחרונות, משא"כ בשנים שלפנ"ו.

(19) ובפרט היה כן בשנת תשמ"ח.

(20) במנגינה של הפסוקים שלאחרי התקיעות.

(15) כנדפס בסידור "תורה אור" (ולא כבסידור "תהלת ה").

(16) בשנים קודמות היה מקפיד לראות בעצמו את החתן, ואחרי שמו"ע בלחש היו מזיזים את כסאו כסימן והביט לראות את החתן.

(17) כן הורה לו כ"ק אדמו"ר הרי"צ בתחילת שנת האבל

מ. ב"את צמח דוד" מדגיש ביותר ומאריך בתיבת "וקרנו"²⁰, ובשנים האחרונות מדגיש ומאריך גם בתיבת "תרום"²¹.

מא. בשנים הראשונות היה בד"כ בוכה בעת אמירת ברכת "שמע קולנו".

מב. לפני "מודים" מתחיל כבר לשחות מעט באמירת התיבות "המחזיר שכינתו לציון", וחוזר ומזדקף ושוב שוחה מיד באמירת "מודים"²² (ומתרום בשם).

מג. אומר את כל הקטע של "מודים" בקול רם (כבכל חזרת הש"ץ).

מד. בעת אמירת ברכת כהנים, מרכין את ראשו הק' כדלקמן: "יברכך" לימין, ה'" לאמצע, "וישמרך" לימין. "יאר ה'" לאמצע, "פניו" לשמאל, "אליך" לאמצע, "ויחונך" לשמאל. "ישא ה'" לאמצע, "פניו" לימין, "אליך" לאמצע (ושוחה וזוקף מעט, ושוב מרכין לתיבה הבאה), "וישם" לאמצע, "לך" לימין, "שלום" לאמצע²³.

יד שמאל בעץ חיים ויד ימין בחלק הימני העליון

מה. מדגיש ומאריך מעט בתיבת "המברך את עמו ישראל) בשלום" במנגינה מיוחדת.

מו. אומר את י"ג מידות הרחמים בקול רם.

מז. בימי קריאת התורה, מביט לעבר ארון הקודש בעת פתיחת הארון ואומר מ"ויהי בנסוע" עד "ולחייך ולשלם" בעל פה.

מח. מקבל את הס"ת (הקטן²⁴) מידו של פותח הארון ומסתובב שוב לצד מזרח, מגביה את הס"ת מעט ואומר בקול "גדלו וגו'", ומוליך את הס"ת לבימת הקריאה.

מט. בד"כ אוחוה את הס"ת באופן שביד שמאלו אוחוה את "עץ החיים" השמאלי וביד ימינו אוחוה בחלקו הימני העליון של הס"ת (ולא ב"עץ חיים"), ואינו משעינו על גופו הק²⁵.

נ. לאחר שמוניח את הספר על הבימה חוזר למקומו (עד שעולה לתורה).

אליך (הרכנה. שמאל) ויחנך (הרכנה. אמצע). ישא (הרכנה. אמצע) ה' (זקיפה. אמצע) פניו אליך (הרכנה. אמצע) וישם (הרכנה. ימין) לך (הרכנה. שמאל) שלום (הרכנה. אמצע).

24) כן ביקש בו' תשרי תשל"ט, ומאו נותנים לו רק ס"ת קטן (בד"כ - בשנים האחרונות - של הטנקיסטים, ובשנים שלפנ"ז - הס"ת הקטן שלו).

25) כן נוהג גם בס"ת גדולים (ולא רק בקטן). אך להעיר שכשאחוה את הס"ת לקבלת פני משיח בהכנסתו (עש"ק י' שבט תשל"ל), אחוזו כולו מלמטה והשעינו על גופו הק'. ועד"ז בשמח"ת (עד שנת תשמ"ט - כשהיה רוקד עם הרש"ג) היה אחוזו ביד א' ומשעינו על גופו כדלקמן [] .

21) יש להעיר שבשנת האבלות תש"י היה בד"כ בוכה באמירת ברכה זו, וכן בברכה שלאחריה ("שמע קולנו").

22) משא"כ כשמתפלל שמו"ע שבלחש אינו נוהג כן אלא שוחה פעם א' בלבד.

23) כך נוהג בשנים האחרונות, ובשנים קודמות היו בזה שינויים קלים.

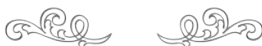
הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 12: "הטיית והרכנת הראש - של הש"ץ - בעת אמירת ברכת כהנים: יברכך (הרכנה לימין שלו) ה' (בזקיפה. לימין) וישמרך (הרכנה ובאמצע). יאר (הרכנה ולשמאל) ה' (בזקיפה שמאל) פניו

- נא. בסיום "גלילה" חוזר ואומר "אשרי" וכו' לפני התיבה²⁶.
- נב. בשנים שהיה מתפלל את כל התפילה בקול רם, היה אומר מזמור "למנצח" ושאר מזמורי תחנון בלחש.
- נג. ב"ובא לציון" לפעמים אומר את הפסוק "ה' הושיעה המלך יענגו ביום קראנו" בקול רם.
- נד. בד"כ אומר "קדיש יתום" במנגינה פשוטה (כמו שאומר זאת כשאינו עובר לפני התיבה), אך לפעמים אומרם במנגינה של שאר הקדישים שבתפילה.
- נה. בימים שאין אומרים תחנון אומר לפני שיעור תהילים היומי את פרק כ'.
- נו. מתחיל ומסיים כל פרק תהילים בקול רם.
- נז. בתפילת מנחה, לפעמים אומר תחילה (לפני "אשרי") את המשניות²⁷ וקדיש דרבנן²⁸.
- נח. מתחיל "אשרי" בקול ומסיימו בקול מ"תהלת ה' וגו'" בנעימה דומה אך שונה מעט מזו של שחרית.

28) ובסיום התפילה אומר שוב משניות כרגיל.

26) ולא כבש"ק כדלקמן [].

27) כנ"ל [].

תפילות בזאל הקטן

נט. בתפילת מעריב, מתפלל בנעימה שקמה – אחרת לגמרי מזו של שחרית ומנחה.

ס. מתחיל בקול "והוא רחום" וממשיך בלחש ומסיים בקול ג"פ "ה' הושיעה המלך יענגנו ביום קראנו".

סא. אומר בקול את ההתחלה והסיום של כל קטע, וכן מגביה קולו (בר"כ) מ"וראו בניו גבורתו" עד "גאל ישראל".

סב. בתוכת " (זה) א-לי" מגביה קולו ומדגישה.

המקום של שבת (מלמעלה) והמקום של ימות החול (מימין)

א. עד שנת תשמ"ח היה מתפלל מנחה ומעריב בכל ימות החול בזאל הקטן, מלבד במקרים מיוחדים (כשהגיעו קבוצות גדולות של אורחים וכיו"ב), ומאז מתפלל בזאל הקטן רק בעתים מסוימים.

ב. מתפלל (בימות החול) בקרן הצפונית-מזרחית, מימין הדלת הפונה למבוא הכניסה! (עם הכסא והסמנדר כרגיל²).

ג. כשהיה מתפלל בזאל הקטן בשבת קודש (וכן בערב ש"ק), התפלל במקומו הקבוע³ – בקרן הדרומית-מזרחית (הדרומית יותר)⁴,

(1) כן נוהג מאז סיום אמירת הקדיש על כ"ק אדמו"ר הרי"צ (דהיינו – מיו"ד טבת תשי"א). וראה לקמן הערה [עוד ב' הערות].

(2) כן נוהג מאז י"ב תמוז תשד"מ, ולפנ"ז התפלל עם שולחן וספסל, ועל השולחן היה מונח מעין סטנדר קטן.

(3) ראה התוועדות תשמ"ב ח"א עמ' 393: "ידוע שאלו שישבו בבית הכנסת במקום מיוחד כו', דייקו שמקומם יהי' בקרן דרומית מזרחית, או – לא בקרן ממש, אלא דרומית למקום הש"ץ היורד לפני התיבה. זאת אומרת, שמקומם הקבוע לתפלה הוא – בקרן דרומית מזרחית.

ומה שמתפללים תפלת מנחה ומעריב דימות החול במקום זה (ולא במקום הקבוע – בקרן דרומית מזרחית) – הרי זה מפני טירחא דציבורא, כי כאשר צריכים לעבור לאורך כל בית הכנסת, מטריחים את הציבור כו'. וע"ד מארז"ל (מגילה כו, סע"ב) "לא פסעתי על ראשי עם קדוש". ולכן, מתפללים במקום הסמוך לפתח ולדלת כו'.

ואע"פ שאין זה המקום הקבוע לתפלה – הרי עיקר תפלת היום היא – תפלת שחרית (ולא תפלת מנחה ומעריב)".

(4) במקום זה נהג להתפלל עוד בחיי כ"ק אדמו"ר הרי"צ (וכ"ק אדמו"ר הרי"צ התפלל ג"כ בקרן הדרומית-מזרחית – בפנינה המזרחית יותר), ולאחר שבמשך שנת האבלות תש"א-א התפלל בחדר כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חזר להתפלל במקום זה בקביעות (בשבתות, ככפנים) החל מיו"ד שבט.

והנה, המקום שבו מתפללים מנחה ומעריב בימות החול, אינו בקרן דרומית מזרחית, אלא בקרן צפונית מזרחית. ומאחר שאין זה המקום הקבוע לתפלה (כי המקום הקבוע לתפלה הוא בקרן דרומית מזרחית), מתבטלת הקביעות שבזה (שמתפללים שם בכל ימות החול), ואין זה נחשב

וישב על יד שולחן כשפניו לצפון.

ד. כשנעמד (לתפילת שמונה עשרה וכיו"ב) ניגש לסטנדר העומד בפונה.

ה. בכניסתו לתפילה בד"כ מביט על השעון, וכן על המודעות התלויות בקיר.

ו. בד"כ אינו מעורר את השירה בכניסתו לזאל הקמין (ובמקרים מיוחדים ששרים, מעורר לפעמים בכמה תנועות, אך לא יותר)⁵.

5) ולהעיר מפעם אחת (מוצש"ק תזריע-מצורע תנש"א) (בפעם הראשונה בפני כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א), וששרו "יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד" ובכניסתו הסתובב ועודד את השירה לזמן רב.

סעודה וברכת המזון

- א. במשך ימות השבוע אינו נוהג ליטול ידיו הק' לסעודה ואינו אוכל בשר, לא בהמה ולא עוף¹.
- ב. כמעט ואינו אוכל במשך היום, מלבד אחרי תפילות שחרית ומנחה שאז אוכל פרוסת עונה ושותה כוס תה (עם חלב)².
- ג. בערב אוכל סעודה קטנה, הכולל דג³ (שגם ממנה משאיר בד"כ את הרוב)⁴.
- ד. עד שנת תשל"ח⁵ היה שופך מלחיה שלימה על מנת הדג לפני אכילתו⁶, וכן מלח את שאר המאכלים (אמנם לא באותה כמות).
- ה. במשך כל השנה אוכל רק ביד ימינו, ובמילא – ללא סכין (כי אם במזלג בלבד)⁷.

כל כך הרבה מלח: "ס'איז גאשמאקער אזוי" = "זה טעים יותר כך".

ע"פ השמועה – פעם הסביר את הנהגתו זו שוהו מאחר ובעת בריחתו מאירופה במלחמת העולם השנייה, היה צריך פעם להתחבאות במפעל מלח, ולכן מרבה באכילת מלח.
 (7) ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קיא ואילך: "רש"ג: כמדומה שהבחנתי שכ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג שלא להשתמש בסכין במשך כל ימי חג-הפסח. – מהו טעם הדבר?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: פשוט אין בשביל מה להשתמש בו, ובאמת משתמש אני בסכין לכרפס ולחרוסת. ואם הי' טעם שלא להשתמש בסכין – מהו ההבדל בין פסח לשאר ימים-טובים?! . . אין זה הוראה לרבים: אאמו"ר ז"ל הי' אוכל בשני ידיו רק בסעודת ערב יום הכיפורים, משא"כ בכל השנה כולה. . . ולכן גם אני נוהג כך ואיני אוכל אלא ביד א' [אילו הי' אפשרות להחזיק את הסכין ואת המזלג ביד אחת, הייתי אולי עושה כך], אולם אין זו הוראה לרבים! . . והרי הנהגתי שלא להשתמש בסכין היא הנהגה פרטית אישית ("פערזענלעכע הנהגה"), ענין של כיבוד-אב שמוחייבים בזה לא רק בחייו כ"א גם לאחר-י-זה, ומכיון שלאאמו"ר היתה זו הנהגה טובה – הרי טובה היא גם עבורי ("און וויבאלד אז פאר אים איז דאס געווען א גוטע הנהגה – איז דאס פאר מיר אויך גוט"). ובנוגע לרבים הרי, לפענ"ד, דבר טוב ונכון הוא להשתמש בסכין כדי להזכיר את הענין ד"נהמא אפום חרבא ליכול.

- 1) מפי ריל"ג.
 - 2) מפי הנ"ל. ומוסיף רח"ה כי במהלך השנים היתה הרבנית מכינה תרמוס עם תה מידי יום ושולחת את זה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ע"י אחד הבחורים.
 - 3) ולהעיר שבתקופת שהותו בפאריז בשנת תש"ז, אכל רק דגים בכל סעודותיו (והסביר שמונבא בספרים כי נשמות של צדיקים מתגלגלות בדגים).
 - 4) פעם צלצל, והמוזכיר נכנס וראה כי מחתיכת הדג שהוכנס לא אכל כמעט אלא חתיכה קטנה. בחושו שכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לא הספיק לאכול (ושאולי רצה להוציא תשובה דחופה), חיכה לוודא האם לא רצה לאכול עוד או שמה אכן היה עסוק במשהו אחר, ואולי כעת ימשיך את סעודתו. כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שאל פתאום למה הוא מחכה, ואמר שאולי רוצה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לסיים משהו, והשיב "גמרתי את הסעודה". העיז המוזכיר ואמר "כנראה שהרבי אכל קצת", והשיב: "היום אכלתי הרבה". מפי הנ"ל.
 - 5) בתשל"ח ביקשו הרופאים שלא יאכל מלח בכמות זאת, ופסק מהנהגה זו.
 - 6) להעיר שפעם מילא רח"ה רק חצי מלחיה, וכשכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שפכו וראה שהיא אינה מלאה לגמרי, ביקש למלאותה שוב ושפך את הכל.
- בעת אכילת הדג, אין ניכר על פניו הק' תנועה של צער וכיו"ב, ואדרבה, התבטא פעם (במענה לשאלה מדוע מניח

- ו. לפני השימוש בכוס, מזלג, כפית וכיו"ב מנגבו במפית נייר.
- ז. בסיום כל סעודה שותה בד"כ כוס תה.
- ח. בסיימו את הסעודה, לוחץ על כפתור בחדרו הק' (המצלצל בחדר המזכירות) וא' המזכירים נוטל החוצה את מה שנשאר⁸.
- ט. אינו אוכל פירות שהובאו מארץ ישראל⁹.
- י. כשהיה אוכל את הסעודות בביתו (בחיי הרבנית), היה לוקח לפני כן את קופת הצדקה הניצבת באופן קבוע על מעמד המלפון שבבית, מציבה על השולחן ומשלשל לתוכה מטבע של חמש סנט, ונותן מטבע נוסף לרבנית¹⁰.
- יא. כאשר נוטל את ידיו לסעודה¹¹ (וכן בשבת ויו"ט), מביט בצפרניו הק' לפני הנטילה.
- יב. מרים את הספל בימינו ומעבירו לשמאלו לפני הנטילה, ונוטל בד"כ ד"פ על יד ימין וה"פ על יד שמאל¹² (לכד כשנוטל ברבים – בהתוועדות וכיו"ב – שאז נוטל בד"כ ג"פ על יד ימין וג' או ד' פעמים על יד שמאל)¹³.

10 מפי רח"ה, ומוסיף כי בזמן שבנו הת' ארי הי"ד נכה במקום, היה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נותן גם לו מטבע. וראה לקמן [נישואין].

11 להעיר שמיום לידתו, היתה אימו הרבנית חנה נוטלת את ידיה וכן את ידיו לפני שהניקה אותו, זאת ע"פ הוראת בעלה רלוי"צ (שכנראה הגיעה מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע). משמה.

12 מפי הנ"ל. למנהגו בעיוה"כ – ראה לקמן [] .

13 הוראה לרבים: "היום יום" כ' שבת: "אדמו"ר כותב באחד ממכתביו: על פי הגהות אשר"י נטילת ידיים לסעודה ג' פעמים רצופות, כן הי' עושה אדמו"ר – (מהר"ש נ"ע) – ומניח משפכה הג' מעט מים בכף יד השמאלית ובוה משפשף שתי ידיו".

וראה התוועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 584: "זע"ד המבואר בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר . . . אודות ההידור דנטילת ידיים לסעודה ג"פ רצופות, שענין זה צריך להיות באופן פנימי כו' (מ'דארף האלטן דערביי" = "צריכים לאחוז בזה") – הרי חסידים הראו "קונץ" שמאז שנתפרסם ענין זה התחילו כולם להקפיד על נט"י ג"פ! לפני שנתפרסם ענין הנ"ל – היו כו"כ שלא ידעו כלל אודות המושג דנט"י ג"פ; אבל מאז שנתפרסם שישנו ההידור דנט"י ג"פ (שכך נהג כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע וכו'), הנה למרות שנאמר שצריכים להיות ראוי לזה כו', התחילו כל החסידים לנהוג כך בפועל ממש! וראה שם טעם הדבר. וראה ג"כ לקמן הערה [עוד 2 הערות].

...[למחרת]: הגישו לשלחן פירות, וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לקח תפוח והניח על ידו.

רש"ג: מדוע אין כ"ק אדמו"ר שליט"א אוכל את התפוח, האם זה משום שאינו משתמש בסכין?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: עוה"פ אודות סכין – אדרבה: משתמש אני בסכין. (ולקח את הסכין וחתך בו את התפוח)!

ולהעיר שבאכילת מצוה אוכל בשני ידיו הק' (כגון באכילת מצוה ומורור לבילי הסדר כדלקמן [] , ובאכילת עיוהכ"פ כדלקמן []).

8 מפי ריל"ג.

9 ראה שיחות קודש תשל"ב ח"ב עמ' 69 (תרגום): וכאן המקום להבהיר את מה שישנה שמועה שאחרים הבאים לכאן חפצים להביא עניני מאכל וכו', מא"י, כדי לפעול ע"ז קירוב הדעת וכו' – אך אצלם ישנה הרי חיוב של תרומות ומעשרות, וישנם כאלו שאינם יודעים, ובכדי להבהיר "שלא לבייש את מי שאין לו" (פסחים פב, א), שלא יביאו שום ענינים שמחויבים להפריש מהם תרומות ומעשרות, אלא יביאו לכתחילה ענינים שאין עליהם שאלה לגבי תרומות ומעשרות".

אך ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' שיג שהביאו רימונים מאה"ק ובירר האם יודעים שאין זה ערלה ושפדו תרומות ומעשרות ואמרו את נוסח הפדיון, ואז אכל מהם.

יג. בעת הנטילה מחזיק את הספל באמצעות מגבת¹⁴, הן בנטילת יד ימינו והן בנטילת יד שמאלו.

נוטל ידים (גם את ידו הימנית) עם מגבת

יד. בסיום הנטילה מרים מעט את ידיו הק', ומתחיל לשפשפם באמצע (ולא בתחילת) אמירת הברכה.

טו. טובל את פרוסת המוציא במלח ג' פעמים לפני אכילתו.

טז. כששותה מים או סודה¹⁵, שופך מהם מעט על הארץ לפני השתייה (ולפעמים שופך פעמיים). כשייש צלוחית לכוס (בהתוודויות וכיו"ב) – לפעמים שופך על הצלוחית.

יז. אינו מקפיד שלא לשתות בין "שיר המעלות" למים אחרונים¹⁶.

יח. למים אחרונים, נוטל הכוס בימינו ושופך מעט על הארץ או הצלוחית (כנ"ל), ושופך המים על אצבעות ידו השמאלית. אח"ז מעביר את הכוס לשמאלו ושופך המים על אצבעות ידו הימנית ומעביר על שפתיו הק'.

יט. כשהיה סועד בביתו (עד פטירת הרבנית), היה מברך ברהמ"ז מתוך "סידור רוסטוב" הכרוך ביחד עם חומש "מקראות גדולות"¹⁷.

כ. כשמברך ברכת המזון בציבור (בהתוודויות וכו'), בדרך כלל מזמין בעצמו¹⁸.

כא. מקפיד שהכוס תתמלא באופן שהיין יישפך על כל גדותיו (אך מתחתיו מונחת צלוחית ואין היין נשפך לארץ)¹⁹.

19) ראה התוודויות תשמ"ב ח"ג עמ' 1692 ואילך: "ידוע למנהג שכאשר ממלאים כוס יין לקידוש והבדלה וברכת המזון, ממלאים את הכוס על כל גדותיו עד שישפך מעט יין. וטעם הדבר – משום סימן ברכה, כי כל בית שאין יין נשפך בו כמים אין בו סימן ברכה (עירובין סה, רע"ב). ובנוגע למנהג זה – כאן המקום להבהיר פרט מסויים: איתא בשו"ע (או"ח רסקפ"ג) "עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, טעון הדחה ושטיפה חי ומלא וכו'", ובהמשך הדברים (שם ס"ד): "מלא – כמשמעו, שיהא מלא על כל גדותיו. ומ"מ אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפוך ויתבזה, ומניח קצת ריקן למעלה, אין לחוש, שעדיין שם מלא עליו". ולכאורה: ע"פ המבואר בשו"ע משמע שכאשר נשפך יין מהכוס הרי זה ענין של ביון ("ישפוך ויתבזה") – וא"כ, כיצד נוהגים למלא את הכוס על כל גדותיו עד שישפך ממנו מעט יין?! והביאור בזה: שפיכה שיש בה משום ביון היא – כאשר נשפך יין על הארץ, משא"כ כאשר נשפך מעט יין לתוך כלי. ולכן, צריכים להזהר להניח כלי שלם תחת כוס היין, ואז כאשר ממלאים

14) ראה שיחות קודש תשי"ד (הוצאה חדשה) עמ' 111 (תרגום): "כמו הענין שנטילת ידים לסעודה תהיה שלוש פעמים על כל יד, ועם מגבת – פעם כשמישהו שאל האם לעשות זאת, ענו לו שאין לזה שייכות אליו, וכעת זה נתפשט אצל כל החסידים והוא דבר מאוד פשוט.

עד ששמעתי, שישנם בתים שאפילו נשי ובנות חב"ד נוטלים כל יד שלוש פעמים ועם מגבת על הכתף! – ההידור שטרם הגיע לרב מבחוץ ("עולמ'שע"), אליהן זה כבר הגיע, כיוון שהם גדלו בבית חסידי".

15) משא"כ יין או משקה וכיו"ב.

16) לדוגמא: בהתוודות יום ב' דחה"ש תש"נ שתה מהכוס של ה"מים אחרונים" לפני שנטל.

17) מפי רח"ה. וראה לקמן [] .

18) משא"כ בסעודות יו"ט בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ (עד תשל"א) – ראה לקמן [] .

כב. נוטל את הכוס בימינו ומעבירה לשמאלו (באופן שתופס בשפת הכוס העליונה באצבעותיו הק') ומניחו מלמעלה למטה על כף יד ימינו (הכפופה מעט כעין בית קיבול, כשד' אצבעותיו מוגבהות והאגודל מושכב מן הצד) באופן שהכוס מונח בעיקר על כף היד ומקצתו על האצבעות²⁰, ומחזיקו גבוהה של כמפח²¹.

כג. אומר "רבותי כו", וטרם שמסיים הציבור "יהי שם וכו" מתחיל תיבת "יהי" ושוהה מעט (עד לגמר אמירת הציבור), ומיד ממשיך "שם ה' מבורך כו".

כד. אומר "ברשות" ושוהה מעט (ע"פ השמועה – אומר בלחש "אדוננו מורנו ורבינו"²²) וממשיך מיד "מרגן ורבנן וכו", מגביה קולו וממשיך "נברך אלקינו וכו", וכן מגביה קולו ב"ברוך אלקינו וכו".

כה. בסיום ברכת "הזן" כ"כ מתחיל בקול מתיבת "כאמור" ואז מגביה קולו יותר וממשיך "פותח וכו" עד גמירא²³.

כו. ממתין מעט אחרי אמירת השם (לציבור שיענו "ברוך הוא וברוך שמו") ככתפילה.

כז. ב"ועל הכל" שוב מסיים בקול "ככתוב ואכלת וכו" עד גמירא.

כח. ב"יעלה ויבוא" בר"ח, יו"ט וחווה"מ, אומר בקול רם מ"לחיים טובים ולשלום ביום..." עד "והושיענו בו לחיים טובים"²⁴.

כט. בכרכת "בונה ברחמי ירושלים", מתחיל בקול מתיבות "ובנה ירושלים" עד גמירא, ואחרי זה מניח את הכוס.

ל. אומר "הוא ישבור עול הגוים" ולא "עול גלות"²⁵.

"בעל הבית הזה". וכן נהגו כל המזמנים בעת סעודות החג בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

וראה "היום יום" חלק שני סעיף 2: "בני אדמו"ר ה"צמח צדק" – ולדורותם אחרים – כשהיו מזמנים בנוכחות אביהם היו אומרים "ברשות אדוננו מורנו ורבנו הרב בעל הבית", ולא היו מזכירים את המסובים.

(23) בשנים הראשונות היה אומר את כל ברכת "הזן" בקול רם. ע"פ השמועה – הסביר שהפסיק זאת מאחר והנוכחים היו עונים "אמן" ויוצאים י"ח במקום לברך בעצמם.

(24) והקהל עונים אמן אחרי "לטובה", "לברכה", "לחיים טובים".

(25) ראה מענה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (מט' מרחשון תשמ"ח לרב ברוך נאה – נדפס בלוח כולל חב"ד תשנ"ג עמ' כב): "להערתו בהרחמן בברהמ"ז שצ"ל עול הגוים ולא עול גלות: גם דעתי כן הוא".

את הכוס על כל גדותיו עד ששפך ממנו מעט יין, ישפך היין לתוך כלי שלם [דלא כשפיכת היין לתוך כלי שבור בעת אמירת ה"מכות" ב"ליל הסדר"], ובמילא לא יהי בזה ענין של בזיון.

(20) ראה ספר המנהגים עמ' 28 (בנוגע לקידוש): "מנהג בית הרב: מוזגין הכוס, לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו, דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף יד הימנית כשהיא כפופה קצת כעין בית קבול, ד' אצבעותיו מוגבהות והגודל מושכב מן הצד".

(21) הוראה לרבים: לקוטי שיחות חי"ט עמ' 450: "כוס של ברכה טעון הגבהה טפח מן השלחן: טושו"ע או"ח סקפ"ג ס"ד. – ומנהגנו – הובא בלקוטי מנהגים שבהגדה (קה"ת. ברוקלין, נ. י.) – שיהי גבוה מן השולחן ג' טפחים. ואולי הוא לכתחילה ולהידור".

(22) והיו פעמים (בעיקר בשנת האבלות תש"י-א) שאמר בקול רם "ברשות אדוננו מורנו ורבינו", ולפעמים אף הוסיף

לא. אינו מסיים בקול "ומכל טוב לעולם על יחסרנו", אך מסיים בקול "בכל מכל כל וכו'" עד "ונאמר אמין"²⁶.

לב. בשויו"ט ור"ח ור"ה וסוכות אומר את ה"הרחמן" דאותו יום בקול²⁷.

שותה מהכוס בצורה רגילה

לג. מסיים בקול מ"הרחמן הוא יוכנו וכו'" עד "ואמרו אמין"²⁸.

לד. "יראו את ה' כו'" עד גמירא אומר בלחש.

לה. לפני ברכת "בורא פרי הגפן" נוטל את הכוס כנ"ל [], מברך "בורא פרי הגפן", ואז נוטל את הכוס ביד שמאלו ומחזירו ליד ימינו בצורה רגילה (היינו שמחזיק את הכוס מהצד ולא מלמטה) ושותה²⁹.

לו. כשמזמן בהתוועדות, מחלק "כוס של ברכה" לכל הקהל אחרי ברכת המזון³⁰.

26) ועונים אחריו אמין. וראה לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 380: "במ"ש אם יש לענות אמין בברהמ"ז אחר "אל יחסרנו" . . . ואולי - שסומכים על סוף הברכה "ונאמר אמין", אף שגם בזה לא ראיתי שהשומעים ידייקו לענות אז אמין.

וכאן מקום אתי להעיר בכלל, שפלא הוא מה שבכמה תפלות מסיימים "ונאמר אמין", ואין השומעים עושים כן. וצ"ע."

27) ועונים אחריו אמין.

28) ועונים אחריו אמין. וראה הערה [מלקו"ש חכ"ד הנ"ל].

29) וכן הוא בכל פעם שמברך על היין (קידוש, הבהלה וכיו"ב).

30) הסדר בזה - ראה לקמן [].

מזוזה

א. בכל עת שעובר דרך פתח, נוגע במזוזה באצבע האמצעית (ולפעמים גם בעור אצבעות ביחד) של ידו הק' (שלכיוון המזוזה, ולפעמים מושיט את ידו הימנית על אף שהמזוזה בצד שמאלו) ואינו מנשקה.

ב. כשידיו הק' רטובות (כגון אחרי הלוייה) או מלוכלכות (כגון אחרי כפרות) וכיו"ב, אינו נוגע במזוזה אלא מביט בה.

ג. מקפיד שתהיה מזוזה גם בפתח שאין בו שתי מזוזות פתח¹, וכן בכניסה למעלית.

ד. קבע מזוזות מיד בהיכנסו לדירתו החדשה (בבואו לארה"ב) ללא ברכה, ולאחר שלושים יום הוריד מזוזה (ע"מ לבדקה או להחליפה), וכשקבע מזוזה מחדש – בירך².

ה. קובע את המזוזות על פי היכר ציר (מלבד בפתח הראשי שהוא מימין בכל אופן)³.

ו. אינו מניח מזוזות בתוך נרתיק, אלא עוטפם בפלסטיק קשיח או נייר⁴.

ז. אינו מקפיד שמזוזות ביתו יהיו בתחילת שלישי העליון (אלא קובעם מעט למעלה מזה)⁵.

(3) ראה אגרות קודש ח"ב עמ' תטז: "הנהוג למעשה בבית הרב – הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר – ע"פ הוראת אביו (אדמו"ר מהורש"ב) ולמעלה בקודש, אשר (חוץ מהפתח היוצא לחוץ) קביעת המזוזה הוא רק ע"פ היכר ציר". וראה שם ח"ד עמ' תקלו: "במ"ש הוראת הרב לנדא שי' בענין קביעות המזוזה שאולינן בתר היכר ציר, זאת אומרת לאן הדלת נפתחת, כן הוא מנהגנו לבד הדלת היוצאת לחוץ. ומובן שהתיקון בזה נכנס ג"כ בכלל בדיקת המזוזות".

(4) בסביבות שנות תש"ב-ג אמר פעם שזהו ע"פ קבלה.

(5) פעם ביקש הסופר ר' אליעזר זירקינד לשנות את גובה המזוזות ב-770, שיהיו נדרשים ע"פ קבלה – בתחילת השליש העליון (הם היו גבוהים יותר), וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הורה לו לשאול על כך את הגבאים (ואכן בהסכמת הגבאים שינה כמה מזוזות). אך לגבי המזוזות בביתו, הורה שישאיר אותם במצב הקיים (כבפנים).

(1) כגון בירידה הפנימית מגן עדן התחתון לזאל הגדול, שביקש לקבוע שם מזוזה.

(2) ראה אגרות קודש ח"ז עמ' שכו: "בשאלתו: א) סדר קביעות מזוזה בחו"ל – הדר בדירה שכורה.

לא שמעתי בזה הוראה בפ"י. ומנהגי וכן מענתי לשואלי בזה: לקבוע המזוזות תיכף לכניסה. וביום הל' ליטול מזוזה א' ע"מ לבדקה או להחליפה ביפה יותר, ובכל אופן קביעות זו ביום הל' ה"ה בברכה ומכונין על כל המזוזות".

בהזדמנות אחרת הסביר (ע"פ השמועה) שאע"פ שלא חייבים לקבוע מזוזות בחו"ל עד ל' יום, אך בארץ ישראל חייבים לקבוע מיד והוא הרי נמצא אצל הרבי.

אך להעיר מהמסופר ע"י ריצ"ה, כי בעברו לבית שברח' פרודנט בשנת תשט"ז לא קבע את המזוזות (שטרם היו מוכנות) בהיכנסו לבית, אלא כעבור ל' יום. ובאגרת הנ"ל כנראה התכוון למנהגו בבואו לארה"ב.

יב

הליכה ונסיעות

- א. אינו הולך לפני מישהו המחזיק בידו חפץ קדוש (ספר תורה, תפילין, ספר קודש וכיו"ב).
 ב. בהלכו ברחוב, בד"כ מזיז (רק) את יד ימינו הק', הלוך ושוב.
 ג. כשעובר על יד כנסיה (בדרכו לביתו), אינו יורק או חוצה את הכביש וכיו"ב (אך ע"פ השמועה – פותח את הכפתור העליון של החולצה).

יושב כמושב האחורי בבואו מביתו

ד. מקפיד מאוד שלא לעבור בין שתי נשים¹.

ה. כשנוסע לביתו² או למקוה וכיו"ב, נוסע בד"כ במכונית של א' המזכירים ולא ברכבו הפרטי, ויושב בד"כ במושב האחורי (בצד השמאלי)³.

ו. לאמירת תפילת הדרך, יוצא מהמכונית ורוחץ את ידיו הק'⁴ ואח"כ אומרו (מתוך הסידור) בעמידה לכיוון מזרח, ואינו אוכל משהו לפני⁵ (כפי שיש נוהגים כדי להסמיכו לברכה)⁵.

ז. כאשר טס במטוס, לא התפלל שחרית במטוס אלא רק בנחיתתו (על אף שנחת אחרי הצהריים)⁶.

(4) כן נרשם ביומנים משלושת הנסיעות דלקמן בהערה הבאה, אך מפי ריצ"ה שבתשי"ז לא נטל את ידיו.

(5) כך נהג בנסיעותיו למחנות הקיץ "גן ישראל" ו"אמונה" בשנים תשט"ז-י"ז ותש"כ (בתשי"ז הציע ריצ"ה את הצידה ששלחה הרבנית חיה מושקא לדרך – מיני מזונות ותרמוס תה – ומיאן. בתש"כ הציע הרב שמואל לויטין סוכריה, וענה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: "מען דארף ניט" [= "אין צורך"]).

(6) כן היה כשנסע לפאריז בשנת תש"ז, וככל הידוע – זו הפעם היחידה שטס במטוס.

(1) להעיר מפ"א בעת נסעו מפאריז לחצר חותנו בפולין (ברכבת), שעמד בין ב' קרנות במשך עשר שעות הנסיעה כדי שלא יצטרך לעמוד בין נשים.

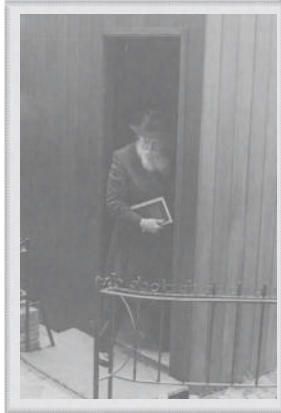
(2) בסביבות חודש טבת תשי"א החל לנסוע לביתו במכונית, אך לאחר זמן רב אמר שברצונו ללכת ברגל כי זהו ההזדמנות היחידה שיש לו ללכת רגלי, ומאז הלך ברגל למשך כו"כ שנים.

(3) משא"כ בנסיעותו לציון שהיה יושב מקדימה (כדלקמן [1]).

לימוד התורה

מחויק ספר רמב"ם לעם

א. עד פטירת הרבנית בשנת תשמ"ח, היה לומד את שיעור החומש היומי מתוך חומש שבסופו כרוך "סידור רוסטוב"¹, ובו חמשה עשר פירושים² ועוד הוספות. (בחומש זה היה אומר³ גם "שנים מקרא"⁴.)

ב. אינו מקפיד שלא ללמוד מקרא בלילה (מלבד תהילים)⁵.

ג. את שיעור הרמב"ם היומי⁶ לומד בד"כ מספר "רמב"ם לעם" (בהוצאת "מוסד הרב קוק")⁷, ובעת הלימוד אומר את התיבות בפיו הק' ומניח את אצבעו הק' בתוך הספר (במקום שאוחז).

ד. לפעמים מרכיב משקפיים בעת לימוד הרמב"ם.

ה. ע"פ השמועה, לפעמים לומד בלילה את שיעור הרמב"ם של יום המחרת.

ו. ע"פ השמועה, גם לפני תקנת הרמב"ם (בשנת תשד"מ) היה לומד מידי יום שיעור קבוע ברמב"ם⁸.

והנה הוראה מפורשה לא שמעתי בזה, והנראה לי אשר בהנוגע לשיעור תהלים, הרי אם יודע המזמורים בע"פ, יש לאומרם לאחרי חצות לילה או קודם צאת הכוכבים, אבל לא מצאת הכוכבים ועד לחצות לילה.

ובהנוגע לשיעור חומש וחק לישראל, יכול ללמד לא בבת אחת, כי אם לחלקם פסקא פסקא במשך היום וכמובן שאפשר גם בחנות, ובאם גם ע"ז לא יהי' הפנאי, אזי ילמד עם פירוש על כל פסוק ופסוק אשר בשעת הדחק יש להסביר שזהו נכלל בכלל תורה שבע"פ ובפרט שבומננו זה כמה מקילים בהענין דלימוד מקרא בלילה, אף שמובא זה בכמה ספרים".

(6 אודות תקנת לימוד הרמב"ם, ראה לקוטי שיחות חכ"ז עמ' 229 ואילך.)

(7 כן נוהג בד"כ, אך לפעמים נראה שמשתמש (גם) בספר רמב"ם רגיל (עם פירושים).)

(8 ולהעיר שבשנות תש"ח-ט הבחינו שהיה לומד שיעור רמב"ם אחרי תפילת מעריב בביהכ"נ.

(1 את החומש קיבל מכ"ק אדמו"ר הרי"צ לקראת החתונה, ואחרי פטירת הרבנית העניקו לר"ח. וראה לעיל] שהיה מברך ברה"מ" מתוך הסידור שבסוף חומש זה.

(2 תרגום אונקלוס, תרגום יונתן, תרגום ירושלמי, פירש"י, רשב"ם, אבן עזרא, רמב"ן, ר' עובדיה, ספורנו, בעל הטורים, מסורה קטנה, תולדות אהרן, מנחת שי, פירוש על תרגום יונתן ופירוש על אבן עזרא מר' שלמה זלמן נעטר ז"ל מירושלים (ע"פ דף השער).

(3 בליל שבת (כדלקמן])). וראה הערה [עוד שתי הערות על לימוד בלילה].

(4 מפי רח"ה.

(5 לדוגמא: לומד שנים מקרא ואחד תרגום בליל שבת (כדלקמן]). אלא שאולי נחשב התרגום לפירוש בתושבע"פ.

וראה אגרות קודש חח"י עמ' לא: "בשאלתו אשר בימים הקצרים בימי החורף מפני טרדתו במשרתו, ספק בידו אם יספיק ללמוד השיעור חומש וחק לישראל במשך היום, ושואל אם ילמד זה בלילה.

ז. את רוב שעות היום והלילה (ובעצם – כל זמן פנוי) מקדיש ללימוד התורה, נגלה וחסידות⁹, בהתמדה¹⁰ ושקידה¹¹.

ח. לומד לבדו¹² בחדרו הק'¹³, לפעמים בעמידה¹⁴.

ט. פעמים רבות משתמש בספרים רבים בבת אחת, כשהם פתוחים זה ע"ג זה.

י. לומד את פירושו "תפארת ישראל" למשניות¹⁵.

יא. בעת הלכו ברחוב נוהג לחזור פרקי "תניא"¹⁶ בעל-פה¹⁷.

יב. בד"כ מקפיד לא לומר בעל-פה פסוקים מתורה-שבכתב (אלא אומר רק חלק מהפסוק, או שמשנה קצת את לשון הפסוק¹⁸).

13) להעיר שבשהותו בפאריז בשנת תש"ז היה לומד בביהכ"נ, אלא שהעדיף ללמוד בעזרת-נשים (כי היתה ריקה מאדם). כן להעיר שלפני הנשיאות היה נכנס לפעמים לזאל הקטן כדי לעיין בספר (שהוציא מארון הספרים) שלא היה נמצא בחדרו.

14) בביתו היה לפעמים הולך רצוא ושוב.

15) המלך במסיבו ח"ב עמ' רצד (ושם שהורה "יכול אתה ללמוד כל אשר אני לומד"), וזאת על אף הנכתב באגרות קודש חט"ו עמ' קלד: "...מאמר אור החיים הידוע של בעל המחבר תפארת ישראל, שכוונתו היתה רצוי' לקרב אלו הנמשכים אחר המדע, שלא ירחקו מדת ואמונת ישראל . . שהביא סיוע גם מהמקובלים [ומוכרחי לאמר שנפלא ממני וגם מכמה כיוצא בי, איפוא נמצא זה בספרי קבלה הנדפסים], ובמחילת כת"ר עיקם פירוש כמה מאמרי חז"ל". וראה שם שמוסיף "שנתקבל ונתפרסם פירושו על המשניות בכלל".

16) ע"פ השמועה, פעם אמר ב"יחידות" (תוכן): "תחזור פרקי תניא בעל פה בלכתך ברחוב, וכך תהיה מקושר אלי כי גם אני נוהג כך". וראה "היום יום" כא כסלו (תרגום): "יש ללמוד משניות בעל פה כל חד לפום שיעורי' דילי, וללכת ברחוב ולחזור משניות, כך נזכה לקבל פני המשיח". וראה שם ט סיון. וראה אגרות קודש ח"ו עמ' ע: "ומהראוי הי' אשר מזמן לזמן יחזור בע"פ פרקי תניא ובפרט י"ב פרקים הראשונים עם ההקדמה, שדבר עד"ז כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחתו הק' שמח"ת תרצ"א-א-ריגא".

17) אודות חובת לימוד התורה בעת ההליכה בדרך – ראה בארוכה לקוטי שיחות חל"ה עמ' 199 ואילך.

18) פעם אחת בהתוועדות (בשנות הכ"פים) אמר פסוק שלא כלשונו, ואז ביאר שמה שאומרים פסוק שלא כלשונו הוא בגלל ש"דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל-פה".

9) וכפי שפעם אמר לשליח ר' שמואל לו (תוכן): "אני לומד נגלה וחסידות".

10) ראה שיחות קודש תשכ"ג עמ' 405 (תרגום): "מה שלי יש התמדה לא יעזור לך".

11) נהג משחר ילדותו ועד תחילת הנשיאות (עכ"פ) ללמוד 18 שעות ביממה.

בילדותו, היתה אימו צריכה "לנתקו" מלימודו כדי להאכילו, ובגיל 17 היה בקי כבר בש"ס ובראשונים. היו פעמים (בתקופת שהותו בברלין אחרי חתונתו וכן כששהה בפאריז בשנת תש"ז) שראוהו בשעות אחה"צ לומד ירושלמי, כשהוא עטוף בטלית ותפילין. עוד מסופר שבאותה תקופה (בברלין) היה יושב בא' מפניות ביהכ"נ בין מנחה למעריב כשספר בידו, ואפילו בשמח"ת כשהקהל התוועד ישב בצד ולמד עד שהפצירו בו להשתתף בהתוועדות ואז נאות והצטרף.

אף שהגיע לפאריז בשנת תש"ז במטרה לסדר את הניירות עבור אימו, התעניין כמה זמן ייאלץ להקדיש לכך ושאל האם זה כרוך בביטול תורה. כן התבטא פעם באותה תקופה (תוכן): "מספר דקות הוא שיעור זמן יקר מאוד".

כן ביקש פעם הרבי הרי"צ שלא יעכבו את חתנו, שכן מזמני הלימוד שלו אינו מחסיר, ואילו הזמן שהוא מקדיש לענות על שאלות וכו' נלקח מזמן האכילה והשתיה שלו (בשם ר' צבי הירש פוקס).

פעם העירה הרבנית חיה מושקא (בעת שהותה בפאריז בשנת תשי"ד, כשהזדמן לה מעט זמן פנוי): "כשלבדלי היה זמן רגוע כזה, הוא היה כבר מכין סיום על בבא בתרא" (ימי מלך).

12) להעיר שבתקופת שהותו בפאריז בשנת תרצ"ג למד (גמרא, פרשת השבוע, מדרש וחסידות) בחברותא עם ר' (ד"ר) מאיר שוחטמן.

סגנון הדיבור

א. מקפיד לא להשתמש בביטויים שליליים, ותמורת זאת נוקט בהפכם (כגון "היפך הטוב" תמורת "רע", "היפך החיים" תמורת "מוות", "מי שאינו צדיק" תמורת "רשע", "אינו יהודי" תמורת "גוי", "בית רופאים" (או "בית רפואה") תמורת "בית חולים"¹ ואף (בהודמנות אחת)² "מצויינים" תמורת "נכים" וכיו"ב).

ב. אינו משתמש בביטוי "חילוני" כלפי יהודים שאינם שומרים תומ"צ³, אלא מגדירים (בד"כ) "אינו שומר תורה ומצוות לעת עתה". (עד"ז כמה פעמים שהתבטאו בפניו אודות יהודי "רחוק" שצריך "לקרבו", והגיב כי "אין יהודי רחוק, כל יהודי הוא קרוב", וכן כשמזכיר יהודים שאינם נוכחים, ואמר שהם "במקום שני" וכיו"ב ולא "במקום אחר"⁴). כן אינו משתמש בלשון "להבדיל" בין יהודים.⁵

ג. אינו משתמש בביטוי "במקרה" אלא אומר תמיד "בהשגחה פרטית" (ולפעמים – "בהודמנות")⁶.

ד. עיקר דיבורו הוא בשפת האידיש – בניב רוסי-אוקראיני.

ה. כשמשוחח עם אחרים, בד"כ קוראם "דו" (או "אתה" בלה"ק), אך לאנשים מכובדים קורא "איר" (או "אתם" בלה"ק)⁷.

וראה לקוטי שיחות חי"א עמ' 273: "איני מאמין שיש מבני ובנות ישראל מי שהוא חילוני במובן שמשתמשים בו עתה, כלומר מציאות חילונית, שהרי הוא בן וחלק מגוי קדוש, אלא שיש מהם עוסקים בעניני חול, ויש מהם עוסקים בעניני קודש, ויש מהם עוסקים, בסגנון הידוע, בחולין על טהרת הקודש".

4 ראה שיחות קודש תשמ"א ח"א עמ' 339 (תרגום): "כולל גם אלו שנמצאים בהתועדות, ואלו שנמצאים בכל מקום, במקום שני, ובמקום שלישי וכו'. [בכוונה אין אומרים הלשון במקום אחר – היות ויהודי אינו נמצא במקום אחר, יהודי נמצא בכל מקום שיש "הוא מקומו של עולם"]".

5 ראה שיחות קודש שם (תרגום): "מארכס הרי גם היה יהודי ממילא הרי לא צריכים לומר "להבדיל"".

6 ראה אגרות קודש חי"ז עמ' קצד: "והנני מדייק שלא להשתמש בביטוי של מקרה, שהרי כל אחד מאתנו מאמין שכל המתרחש הוא בהשגחה פרטית ולא במקרה".

7 להעיר שלפני הנשיאות היה קורא לכולם (אפילו לתלמידי התמימים) "איר".

1 ראה אגרות קודש חכ"א עמ' תנט: "...ואשר נכנס לבית הרפואה (בכלל איני גורס מה שקוראים ביה"ח...)"

וראה ג"כ התועדויות תשמ"ז ח"ב עמ' 37 הע' 11: "כמדובר כמ"פ שלא כדאי להשתמש בשם "בית חולים" אלא אדרבה – "בית רפואה" (או "בית הרופאים)".

כן התבטא פעם (כ"ד מנחם-אב תשמ"ח בחלוקת הדולרים): "אני רגיל לקרוא למוסד זה לא בשם "בית חולים", כי זה לא נכון. האמת – שזהו "בית הרופאים"". ועוד.

2 ראה שיחות קודש תשל"ו ח"ב עמ' 634 ואילך: "אין דעתי נוחה מזה שנותנים למישהו את השם "נכה" . . . צריך להדגיש בזה שהוא משהו מיוחד ומצויין ע"י בורא עולם . . . ולכן הייתי מציע . . . שישנו את השם, ויקראו "מצויינים" בישראל". וראה שם בארוכה.

3 ראה שיחות קודש תשל"א ח"ב עמ' 352 (תרגום): "כשאומרים שיהודי – חילוני, לא קיימת כזאת מציאות . . . אי אפשר על לומר יהודי שהוא חילוני, לא קיימת כזאת מציאות אצל יהודים!" (וראה שם בארוכה).

- ו. כשמדבר בלשון הקודש, מדבר בעיקר בהברה אשכנזית⁸, ובד"כ אומר חלק מהמילים בהברה ספרדית.
- ז. מלומד בשפות רבות⁹, ומשתמש בהם לפעמים לדיבור עם אנשים הדוברים רק שפה זו¹⁰ (וכן, בעיתים נדירות, בשיחות בהתוועדויות ויחידויות).

שפעם התבטא ביחידות שידוע 26 שפות. כן להעיר שפעם אמר (לר' נפתלי קראוס בחלוקת-דולרים) שאינו מדבר הונגרית.

10) להעיר שפעם נכנס מאן-דהו ליחידות והחל לדבר עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בצרפתית (ע"מ להפגין את בקיאותו בשפה זו) והשיב לו (תוכן): "הרי כ' מדבר לה"ק...".

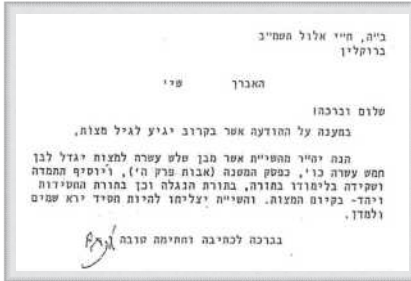
8) וראה שיחות קודש תשל"ו ח"ב עמ' 633: "אדבר בהברה אשכנזית כי הורגלתי בה".

9) בין השפות הידועות (מלבד אידיש ולה"ק): אנגלית, איטלקית, פורטוגזית, שפנית, רוסית (אותם למד באמצעות מילונים בילדותו), צרפתית (אותה למד בקורס התכתבות בתקופת שהותו בפאריז בשנת תרצ"ג-ד לערך), אוקראינית, גרמנית, בלגית, פולנית, פרסית, גרוזינית ועוד. ולהוסיף

אגרות ומענות קודש

מכתב לרוסיה ללא בלאנק וללא שם המשפחה

א. כל אגרותיו הק' (מלבד במקרים מיוחדים)¹ כתובים על נייר המכתבים המיוחד של².

ב. בשולי המכתב (מלמעלה) מתוקתק שם משפחת הנמען ועיר מגוריו.

ג. פותח כל מכתב ב"ה"³, התאריך, ובשורה הבאה "ברוקלין, נ.י." (פעם נוספת, מלבד הכתוב בכלאנק).

ד. בדרך כלל כותב התוארים "הו"ח אי"א נו"נ"⁴, ולפעמים מוסיף תארים נוספים לדרושים לכך (כגון "עוסק בצ"צ" וכיו"ב).

ה. לתמימים (ואלו שלפני הנישואין, וכן לחתני בר-מצוה) כותב התואר "האברך".

כן למשפחת חסידים – סבו הי' חסיד של אדמו"ר הצ"צ או אדמו"ר מהר"ש, למדן גדול וכו', ובעצמו היו לו כשרונות טובים והי' למדן כו' – הנה מסיבות שונות ירד ממדרגתו, שנה ופירש כו'. ואעפ"כ, פעם כתב לו כ"ק מו"ח אדמו"ר מכתב, וכינה אותו בתוארים נכבדים: הו"ח אי"א נו"נ.

כאשר שאלו את כ"ק מו"ח אדמו"ר היתכן שכותב תוארים אלו לא שמעמדו ומצבו באופן כן וכך [כ"ק מו"ח אדמו"ר פגש בעצמו יהודי זה ודיבר עמו כו', ובכלל – יהודי הנ"ל לא הסתיר את מעשיו והכל ידעו את מעמדו ומצבו], ובפרט כאשר אחרים רואים שכתב כן אליו – החל מהמזכיר שדרכו עבר המכתב, עד ליהודי שקיבל את המכתב, שבדואי הראה אותו לכמה וכמה?! – השיב כ"ק מו"ח אדמו"ר: ע"פ פס"ד הרמב"ם שרצונו האמיתי של כאו"א מישראל הוא "לעשות כל המצוות כו" – הרי מצבו האמיתי של יהודי הנ"ל הוא כדבעי, וא"כ, כיצד יכול הוא לחלק בין יהודים, שליהודי א' יכתוב את התוארים "הו"ח אי"א נו"נ", וליהודי שני לא יכתוב תוארים אלו – כאשר לצדו של כאו"א מישראל ישנו פס"ד הרמב"ם דלעיל!"

5 פעם הציעו המזכירים לקנות מכשיר מיוחד שיקל על פתיחת המכתבים, והשיב (תוכן): "יהודי חותם את מכתבו בועיה ודמעות ואני אפתח אותו עם מכשיר?!"

6 ראה אגרות קודש ח"ג עמ' שסז (תרגום): "אני תמיד שמח לקבל מכתבים מפורטים, והנני קוראם בעיון הראוי".

1 כמו האגרות ששלח לרוסיה לפני נפילת מסך הברזל, שבהם השתמש בנייר רגיל וחתם ללא שם משפחתו (ראה מענה בכת"ק בתשורה לחתונת סימפסון-אבצן – ג' שבט תשס"ה עמ' 30: "כמדומה לשם כותבים בגליון פשוט ובלי שם ש"ס" (ראה תמונה).

2 הכותרת – מימין: שמו הק' (המלא) ליובאוויטש, ולאח"ז (עם הפסקה של פס): "770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.". משמאל: כנ"ל באנגלית (אלא ששמו הק' השני כתוב בקיצור "מ.י.") ונוסף המיקוד (11213) ורק) לאח"ז הפסקה של הפס וטלפון המזכירות – 9250-493.

ולהעיר שלפני הנשיאות (וכן בשנת האבלות תש"י-א, היה שולח מכתבים בד"כ על נייר המכתבים של ה"מרכז לעניני חינוך" (ולפעמים – בשל הוצאת ספרים "קה"ת"), ורק מיו"ד שבט תשי"א החל להשתמש בנייר מכתבים משלו.

3 ראה לקוטי שיחות ח"ו עמ' 190 (תרגום): "בכלל, כל יהודי, אפילו כשהוא מדבר בעניני הרשות, שם שמים שגור בפיו". ומי מדבר כשזו מגיע לכתובה ("מעשה רבה"), הרי נהוג בכל תפוצות ישראל (ש"מנהג ישראל תורה הוא"), שאפילו כשכותבים מכתב אודות עניני חול, פותחים אותו ב"ב"ה" (או כיו"ב).

4 ר"ת: הותיק וחסיד, איש ירא אלקים, נכבד ונעלה. וראה התועודיות תשד"מ ח"ג עמ' 1725: "יהודי א' שהי' "

- ו. לאנשים חשובים שאינם מאנ"ש כותב התואר "מר".
- ז. לאחר כתיבת השם (שהוא בד"כ רק הפרטי), מוסיף בד"כ "שי", וכאשר הנמען הוא כהן או לוי מוסיף את תוארם הראוי ("הכהן" או "הלוי").
- ח. במכתבים המיועדים לגברים פותח באיחול "שלום וברכה", ולנשים כותב "ברכה ושלום".
- ט. מסיים את המכתב באיחול "בברכה", ולפעמים מוסיף מענינא דיומא (איחולים לקראת החגים וכיו"ב).
- י. פותח בעצמו כל מכתב ששולחים לו⁵, קוראו בעיון⁶ ולאחר כתיבת (או הכתבת) המענות בעצמו מוסר אותם למזכיר לתקוק⁷.
- יא. קורא בד"כ במהירות עצומה⁸, אך לפעמים מתעכב לזמן ארוך על מכתב מסוים.
- יב. עונה לכל השואלים⁹ (אם במכתב, אם במענה בכת"ק, ואם ב"מכתב-כללי"¹⁰ או אפילו בהתוועדות ויחידות-כללית וכיו"ב¹¹) הזקוקים למענה¹².
- יג. כשעונה בכת"ק, פעמים רבות חוסך בנייר ע"י שכותב (או מסמן) את המענה בגוף מכתב השאלה עצמו, או ע"ג חתיכות נייר (והמזכיר מוסר לנמען את לשון המענה – בד"כ בע"פ)¹³.
- יד. פעמים רבות אינו מסתפק במענה פשוט וברור, אלא מרחיב ומביא דוגמא או לימוד מעניינים הקשורים לתוכן המענה או השאלה¹⁴.
- טו. לפעמים משיב פעם נוספת כשלא מבין הנמען את המענה הראשון¹⁵.

(תוכן): "לפני כל חג הנני מוציא לאור מכתב-כללי המיועד "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם" וגם אתה בתוכם, ושם נכתבו התשובות לשאלותיך!".

(11 ראה לקמן [] .)

(12 ראה אגרות קודש חי"א עמ' רצ: "מ"ש שלא קיבל מענה על כמה ממכתביו, הנה במכתבים ההם לא היו ענינים למענה אלא בקשות להזכיר את בני המשפחה להמצטרך להם, וקיימתי הבקשה והזכרתי על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע".

(13 כן נוהג בשנים האחרונות, ובשנים שלפנ"ז היה בד"כ משיב במכתב שלם על כל שאלה.

(14 ראה אגרות קודש חי"ט עמ' קצג: "במענה שלי על השאלות, אופן מענה על שאלות, הרי נצטיינו שצ"ל מענה ברור וכדרו"ל, ולפעמים בא גם בהרחבה, ז.א. דוגמא או לימוד לענינים השייכים לזה ולפעמים בהנוגע להשאלה עצמה, ולא כל הענינים האישיים והזמנים שוים בזה".

(15 ראה אגרות קודש חכ"א עמ' שמה: "במענה על מכתבו בו כותב עוד הפעם במה שכתב במכתבו הקודם ובקשר עם המענה שקבל ממני ושואל דעתי עוד הפעם בשאלה זו עצמה".

ולהעיר שפעם כתב א' מכתב עבור חברו, וענה לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שהוא בעצמו צריך לכתוב את המכתב, כי כשאני קורא, אני קורא גם את מה שבין השורות".

(7 מפי רשמ"ס. וראה אגרות קודש חי"א עמ' רצא: "שכמוכן קורא אני כל המכתבים המתקבלים על שמי וגם אומר לשון המענה". וראה אגרות קודש באנגלית (בהוצאת אוצר ספרי ליובאוויטש) ח"ד עמ' 23 (תרגום): "מיותר לומר, שאכן הנני מכתב בעצמי את מכתביי בפרטיות, ויתירה מזו, לפני שליחתם הנני קוראם שוב ומוודא שהם נכתבו לשיעור רצוני".

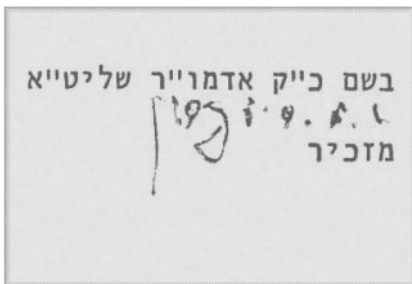
(8 להעיר שלפני הנשיאות, ראוהו כמה פעמים קורא ספר חדש שהגיע ז"ע במהירות עצומה (עצר במשך חמש עד עשר שניות על כל דף) ותוך מספר דקות גמר את הספר והחזירו לארון.

(9 ראה אגרות קודש חי"ט עמ' קמב: "והנה בכלל מנהגי . . . לענות לכל השואלים".

(10 ראה אגרות קודש חכ"א עמ' קכג: על כמה מהשאלות הנני עונה במכתבי הכללים המצורפים להקונ' או שבהקדמה לקונ" (ועד"ז ראה באגרות קודש חי"ט עמ' עד). וכן לאחד שהתאונן על שלא קיבל מענה לשאלותיו הגיב בתמיה

מכתב

חותם בעצמו את שם המזכיר

מז. המכתבים מתוקתקים במכונת-כתיבה דווקא, ולא במחשב¹⁶.

יז. לאחר שהמכתב המתוקתק מוכן, עובר על המכתב ומוסיף ומתקן פרטים¹⁷, ופעמים רבות (כשיש הוספות גדולות) מחזיר את המכתב המתוקן לתקתוק מחדש¹⁸.

יח. לאחר שהמכתב מוכן סופית חותם את חתימת יד קדשו "מ. שניאורסאהן"¹⁹ (ולפעמים מוסיף עוד איזה פרטים בכתי"ק)²⁰.

יט. כל מכתב מתוקתק בד"כ בשלשה העתקים – על שניים עובר ומתקן כנ"ל (את אותם התיקונים) והשלישי נשאר במוכרות (ללא התיקונים). מתוך השניים שתוקנו, האחד נשלח לנמען והשני נמסר לארכיון²¹.

כ. כאשר משיב אישור על קבלת המכתב ללא תוכן מיוחד, בדרך כלל חותם המזכיר "בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א" (וכן הוא בד"כ לפני יומי דפגרא, כאשר מתקבלים אלפי מכתבי "פ"נ")

מרחבי תבל, וכן בהזדמנויות נוספות כבחול-המועד ועוד), אך גם כל מכתבים אלו הם למראה עיניו הק' ורק אז נשלחים לנמען²². ובפעמים נדירות, חותם בעצמו את שם המזכיר.

כא. בשנים הראשונות הקפיד שכל המכתבים יישארו בחדרו הק' וכל מלאכת התקתוק וכו' היתה נעשית שם, אך בשנים מאוחרות יותר (כשכמות המכתבים גדלה ולא היתה ברירה), התיר להוציא את המכתבים מחדרו²³.

כב. בשנים שהיה נוסע לביתו בערב, בד"כ היה לוקח עמו חבילות מכתבים (וכן שיחות להגהה) שעבר עליהם במשך הלילה, וכשחזר בבוקר הביא איתו את המענות²⁴.

(20) מפי הנ"ל.

(21) מפי הנ"ל.

(22) מפי הנ"ל. וראה אגרות קודש חי"א עמ' רצא: "ובהנוגע לחתימה, הנה כשתוכן המכתב דורש את זה, היינו שיש בו ענינים של בקשות נפשיות או תוכן מיוחד בתורת הנגלה ותורת החסידות בא אני עה"ח, משא"כ במכתב הנ"ל שעיקרו בא לאשר קבלת מכתבו הוא".

(23) מפי הנ"ל.

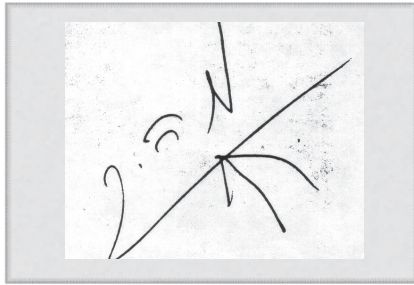
(24) מפי הנ"ל.

(16) בראשית שנות המ"מים שאל המזכיר את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א האם כדאי להשתמש במחשב במקום מכונת-כתיבה, ולא היה שבע-רצון מהרעיון. מפי רשמ"ס.

(17) ראה הע' [מהמכתב באנגלית].

(18) מפי הנ"ל.

(19) וכן באנגלית חותם בד"כ M. Schneerson. ולפעמים חותם את שמו המלא או רק את השם הראשון ושם המשפחה (כן נוהג במכתבים כלליים כדלקמן []) ובשנים הראשונות היה חותם לפעמים גם בשם אמו.

מהיר

כג. פעמים שמציין על מכתב "ח" – דהיינו "חשאי"²⁵, ופעמים אחרות שמציין "סודי"²⁶. כן פעמים שמציין "מהיר"²⁷.

כד. נותן עדיפות מיוחדת בעניית המכתבים לבני תורה, ובפרט כשיש למנוע ע"י המענה טעות דרכים או לתקן משהו הדרוש תיקון, וכן באם יקפיד הנמען על עיכוב המענה²⁸.

כה. פעמים רבות, בפרט כאשר אין נדרש מענה מפורט במיוחד, עונה למכתבים ב"מכתב כללי-פרטי", דהיינו ששולח את אותו הנוסח כמענה למכתבים רבים, ולפעמים, כשצריך, מוסיף בסיום המכתב מענה פרטי קצר²⁹.

כו. שולח מכתב כללי-פרטי לכאן"א מחברי קבוצות התמימים הנוסעים בשליחות לארץ הקודש לחזק את הישיבות, המופנית אל "חברי הקבוצה" או "התלמידים" וכיו"ב.

כז. שולח מכתב כללי-פרטי כמענה על הודעה אודות לידת בן³⁰ או בת³¹, אפשרענייש³², יום

(25) כסימן לשמירה על חשאיות מרובה בתוכן המכתב. מפי הנ"ל.

(26) שהכוונה היא שיש לשמור על סודיות מרובה, עד כדי כך שאפילו הנמען מחויב להחזיר את המכתב בסיום קריאתו (וכן נכתב במפורש בשולי המכתב). מפי הנ"ל.

(27) שהכוונה היא לשלוח את המענה במהירות האפשרית.

(28) ראה אגרות קודש ח"י עמ' קמב: "ובפרט לבני תורה, ובפרט כשיש להבטיח (באוארענען) עי"ז טעות הרבים, ואולי גם מקום לאיזה תיקון". ובחט"ו עמ' שזו: "ולכן מובן שמשתדלים לענות תחלה לאותם האישים ואתם העניינים שעלולים לטעות טעות גסה או לקלקול גס או שיקפידו, משא"כ הנמצאים בפנים הרי בודאי שלא יקפידו וכן שלא יטעו באופן החמור, ולכן בא המענה על שאלותיהם לאחר זה".

(29) סדר זה החל בשנת תש"ט. במכתבים אלו נכתב בד"כ שם הנמען "מוהר"י, "וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מוסיף בכת"ק (במקום היו"ד) את האות הראשונה של שם הנמען.

(30) נוסח המכתב:

"במענה על הודעתו אשר נולד להם בן למזל טוב [הכניסוהו לבריתו של אברהם אבינו ונקרא שמו בישראל [פלוגי] שי',

הנה יה"ר מהשי"ת שיכניסוהו לבריתו של אברהם אבינו, וכשם שיכניסוהו [באם כבר הכניסוהו: "הנה יה"ר מהשי"ת

שכשם שהכניסוהו"] לברית כן יכניסוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויגדלו ביחד עם זוג' תחי' מתוך הרחבה.

בברכת מזל טוב".

(31) נוסח המכתב:

"במענה על ההודעה אשר נולדה להם בת למזל טוב [ונקרא שמה בישראל [פלוגי] תחי',

הנה יה"ר מהשי"ת שישגדלה, ביחד עם זוג' תי', לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

– ידוע מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, אשר מנהגנו הוא לאמור גם בלידת בת לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ע"פ מרז"ל (ברכות יז, א) נשים במאי זכין באקרוי' כו' באתנוי' כו' ונטרין כו'.

בברכת מזל טוב".

ולהעיר שכשהבת נקראת בשם אחת מנשות רבותינו נשיאינו (ועד"ז שנקראת חנה ע"ש אמו הרבנית ע"ה), בד"כ מוסיף "שתליט"א" במקום "תחי'".

(32) נוסח המכתב:

"במענה על ההודעה אודות יום הולדת השלישי של בנם [פלוגי] שי',

הנה הועתק לקמן חלק ממכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע בנוגע למנהגי ישראל בזה. ויה"ר מהשי"ת שישגדלו ביחד עם זוג' תי' לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

[לאחר החתימה:]וז"ל כ"ק מו"ח אדמו"ר.

הולדת³³, ברימזוה³⁴ ונישואין³⁵.

כח. כמה פעמים במשך השנה³⁶ שולח מברק לחסידים ברחבי תבל, וכן לפעמים בהודמנויות נוספות שולח לקהילות מסוימות³⁷.

כט. לקראת מועדים מסוימים³⁸, מוציא לאור "מכתב כללי" (או כמה מכתבים³⁹) המיועד "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם", ובו לימוד והוראות מהחג המתקרב וכיו"ב⁴⁰.

ל. ה"מכתב כללי" נכתב בד"כ בשפת האידיש⁴¹, ובתוכנו מקפיד להביא מתורתם של כל רבותינו נשיאינו, וכן מזכיר את הפסוקים של פרקו בתהילים של אותה שנה.

לא. מקפיד לציין ב"מכתב כללי" מראי מקומות והערות בצורה מפורטת במיוחד.

לב. כשחותם על ה"מכתב כללי" לפעמים מוסיף עוד ברכה בכת"ק, ואז חותם את שמו הק' "מנחם שניאורסאהן"⁴².

הנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב מזל טוב, ושתהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו בית בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה וזוהי תורת החסידות.

בברכת מזל טוב מזל טוב."

כאשר המכתב נשלח להורי החו"כ, מוסיף: "וירו ממונו [או: ממנה, או: מהם] רוב נחת יהודי אמיתי חסידותי".

36 לקראת ראש השנה, חג הסוכות, י"ט כסלו, יו"ד שבט, פורים, חג הפסח, חג השבועות וי"ב-י"ג תמוז. נוסח המברקים – ראה כ"א במקומו. בשנים האחרונות מזכיר בד"כ בסיום המברקים פסוק מפרק התהילים שלו של אותה שנה. 37 לעורכי הקפות שניות בכפ"ח, נח"ח וירושלים, למחנה "גן ישראל" ועוד.

38 בקביעות שולח לקראת חודש תשרי וחודש ניסן, וכן שולח לפעמים לקראת יומי דפגרא אחרים (סיום חודש תשרי, י"ט כסלו, חנוכה, יו"ד שבט, פורים, ל"ג בעומר, חג השבועות, י"ב-י"ג תמוז ובין המצרים או תשעת הימים).

39 החל משנת תשל"ב, מו"ל בד"כ כמה מכתבים (שנים או שלושה) לקראת (או במשך) חודש ניסן, ומשנת תשל"ד – גם לחודש תשרי.

40 המכתב כללי הראשון י"ל לח"י אלול תש"י.

41 בשנים הראשונות (עד תשי"ד) היה בד"כ כתב את המכתב ומגיהו הן באידיש והן בלה"ק, וגם בשנים שלאח"ז שכותב רק באידיש מבקש שיתרגמו זאת ללה"ק (ולמשך תקופה מסוימת המשך להגיה את התרגום ללה"ק), וכן לעוד שפות ע"מ להפיצו.

42 לא כרגיל שחותם "מ. שניאורסאהן" כנ"ל [].

.....ובדבר גזיות השערות – אפשערעניש – הוא דבר גדול במנהג ישראל ועיקרו הוא בהחנין דהשארת פיאות הראש, ומיום הגיוזה והנחת הפיאות של הראש, נהגו להדר להרגיל את התינוק בענין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברכת המזון וק"ש שעל המטה. והש"ת יהי' בעזרם שיגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך פרנסה בהרחבה ובמנוחת הדעת בגשמיות וברוחניות".

33 נוסח המכתב:

"במענה על הודעתו אודות יום הולדת שלו,

בודאי ינהג במנהג אנ"ש בזמן האחרון ביום ההולדת. ויה"ר מהש"ת שתהי' שנת הצלחה אצלו בלימוד התורה וקיום המצות בהידור.

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים".

34 נוסח המכתב:

"במענה על ההודעה ע"ד הכנסו לגיל מצות [או: אשר בקרוב יגיע לגיל מצות],

הנה יה"ר מהש"ת אשר מבן שלש עשרה למצות יגדל לבן חמש עשרה וכו' כפסק המשנה (אבות פרק ה'), ויוסיף התמדה ושקידה בלימודו בתורה, בתורת הנגלה וכן בתורת החסידות ויהדר בקיום המצות. והש"ת יצליחו להיות חסיד ירא שמים ולמדן".

כאשר המכתב נשלח להורי חתן הבר-מצוה, מוסיף: "וירו ממונו רוב נחת יהודי אמיתי חסידותי".

35 נוסח המכתב:

"במענה על הודעתו מקביעות זמן חתונתם ליום [תאריך] הבע"ל,

לג. מלבד המכתבים הנשלחים מרחבי תבל, מקבל כמה פעמים ביום גם חבילה של "פתקאות" (הנמסרים למזכירות), שעליהם משיב בד"כ ע"ג נייר הפתק עצמו.

לד. המענה על הפתקאות הנ"ל הוא בקיצור, ע"י הוספת מילים או מתיחת חץ וכיו"ב או אפילו הדגשת חלק מהמילים שהם עצמם המענה⁴³.

א. מרבה בכל הזדמנות לעורר אודות הוספה בנתינת צדקה בריבוי.

ב. פעמים רבות ששולח בעצמו צדקה בריבוי לזקוקים לכך, ובד"כ הוא באופן ד"מתן בסתר" (בד"כ הוא מכסף ששלחו לו עבור צדקה).

43 וראה אגרות קודש חח"י עמ' שנו: "כשמדגיש אני אצלי, כוונתי, שתיבות המודגשות זהו המענה שלי". (מושך קו תחת) איזה תיבה בפתקא השאלה ששואלים

צדקה ושליחות מצוה

מחלק מטבעות לילדים לפני התפילה

ג. מקפיד שלא יחזירו לו כסף שנתן בתור צדקה (ואינו שבע רצון כשכן מחזירים), וכן לעולם אינו שולח חזרה כסף או המחאה ששלחו לו ע"מ לתת לצדקה!¹

ד. לפעמים, כאשר מישהו מודיע לו שמתכוון לנסוע למדינה אחרת (ב"יחידות" או ע"י המזכירות וכיו"ב), נותן לו מטבעות מהמדינה היא ל"שליחות מצוה"².

ה. בריבוי הזדמנויות מחלק מטבעות לצדקה לילדים (בכניסתו לתפילות, על יד המקווה או המכונית, כשמוגיע מביתו ל-770 וכיו"ב) וכן למבוגרים.

ו. כשמחלק מטבעות לילדים ב"הול" שעל יד חדרו הק' (לפני כניסתו או בצאתו מהתפילות וכיו"ב), בר"כ ממתין ועוקב אחריהם עד שישלשלו את המטבע לתוך הקופה הניצבת במקום³. כן לפעמים משלשל בעצמו מטבע לקופה.

ז. כשמחלק מטבעות לתינוקות, מעביר את המטבע נגד עיניהם ואח"כ נותן להם ביד.

מחלק מטבעות למבוגרים

משלשל מטבע בקופה

במגירה במשך זמן מטבעות של שווייץ עד שהודיע הנ"ל שלוקחים שם גם מטבעות של ארה"ב ונתן לו.

(3) ופעמים שהילד אינו מצליח להגיע לחור הקופה וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מתכופף בעצמו ומרימו בידיו הק'.

(1) ראה לקוטי שיחות חל"ב עמ' 259 (תרגום): "למכתבכם צירפתם טשעק לצדקה בקשר לנסיעה. זהו הפעם הראשונה בחיי - והנני מקוה שלא אצטרך לעשות זאת שוב - שהנני מוכרח להחזיר כזה טשעק" (ומסביר שזהו בגלל שזה קשור עם חילול שבת בפרהסיא, עיי"ש).

(2) פעם אחת כשמישהו הודיע לו שנסע לשווייץ, חיפש

ח. בהודמנויות רבות⁴ מחלק שמרות של דולר (ולפעמים יותר משטר אחד) לכל אחד מהעוברים על מנת לתת אותו (או חילופו) לצדקה.

ט. בהתועדויות מסוימות (כשהיו מתקיימות התועדויות בימי החול) עורך מגבית לצדקה.

חלוקת דולרים ביום ראשון

י. אינו מקפיד שלא לתת צדקה בלילה, ואדרבה – רבים מהחלוקות הנ"ל (והמגביות) מתקיימות בלילה⁵.

יא. בכל יום ראשון בשבוע מחלק שמרות לצדקה (כנ"ל) ב"הול" שעל יד חדרו הק' למשך כמה שעות⁶.

יב. בד"כ יוצא לחלוקה כ־15 או 20 דקות אחרי סיום התפילה⁷.

יג. בעת החלוקה, נשען בד"כ ביד שמאלו על הסמנדר המוצב ומחלק בעמידה ביד ימינו הק'⁸, כשבד"כ מאחל לכל אחד "ברכה והצלחה" (ולפעמים – לקראת החגים וכיו"ב – מאחל מעניני דיומא כגון "כתיבה וחתימה טובה" וכיו"ב).

חלוקת קונטרסים

יד. לפעמים נותן דולר נוסף (ובד"כ מברך "כפליים לתושיה"), וכן מוסיף דולר בד"כ על כל ברכה (לרגל יום הולדת – "שנת הצלחה" או נסיעה – "לצדקה במקום פלוני" וכיו"ב).

טו. מדייק לתת את הדולר גם לילדים קטנים (שבידי הוריהם) בידם (ולפני כן מעביר את הדולר אל מול פניהם), אך כשעובר (אדם שבידו) תינוק המוטל בעריסה שאינו יכול לקחת בידו, מניח את הדולר על פניו או גופו.

טז. בכניסתו ל(מנחה ו)מעריב אחרי חלוקת דולרים, בד"כ אינו מסתובב לקהל כהרגלו אלא ניגש מיד לסמנדר.

יז. בהודמנויות מיוחדות, מחלק קונטרסים (בד"כ בתוך עטיפת פלסטיק רכה⁹) או ספרים

7) להעיר שבשנת תנש"א החל לצאת מאוחר יותר (בד"כ בסביבות 1:00), ומכ"ו מרחשון תשנ"ב החל להתפלל תחילה מנחה בג"ע התחתון ורק אח"כ יצא לחלוקה (ומיד אחרי החלוקה התקיימה תפילת מעריב).

8) בשנה הראשונה של החלוקה (עד אמצע תשמ"ז לערך) השתמש רק בשולחן, ובמילא לא נשען.

9) היו פעמים שלמשך חלק מהחלוקה לא היו מספיק עטיפות פלסטיק ותמורת זאת חילק בתוך מעטפת נייר.

4) כגון אחרי תפילות, בסיום שיחות הנאמרות בביהכ"נ (ובד"כ מזכיר לקראת סיום השיחה ש"עתה יעשו את כאו"א לשליח מצוה" וכיו"ב כנ"ל []), בסיום יחידות כלליות (כדלקמן []), בסיום התועדויות (בשנים שהיה מתוועד בימות החול, ואז נתן חבילות של שטרות ל"טנקיסטים" ע"מ לחלקם לקהל כדלקמן [] ועוד.

5) וראה לקמן [המובא משיחוק תשח"י במוצש"ק].

6) סדר זה החל ביום ראשון, י"א ניסן תשמ"ו.

לכאו"א מהקהל¹⁰, בד"כ בתוספת דולר לצדקה (ובשנת תשנ"ב לפעמים הוסיף אף פרוסת לעקה¹¹).

יח. בכל חלוקה (ועד"ז בכש"ב, משקה וכיו"ב) מושיט ביד ימין, ומקפיד שיקחו ג"כ ביד ימין דוקא (ובשמישהו לוקח ביד שמאל מעיר לו על כך, או ששואלו האם הוא איטר יד).

יט. בסיום כל חלוקה, לוקח לעצמו שיעור א' ממה שחילק¹² (ואם סידורו עמו—מניחובסידורו¹³), ולפעמים באים עוד (שאיחרו) ומחלק להם, ואח"כ נוטל שוב לעצמו.

בצירוף לעקה ושתי דולר, י"ז כסלו תשנ"ב (קונטרס דרושי חתונה תרפ"ט בצירוף שתי דולר), י' שבט תשנ"ב (קונטרס מאמרים תרפ"ב בצירוף דולר), כ"ב שבט תשנ"ב (קובץ כ"ב שבט בצירוף לעקה ושטר של חמש דולר), וי"ג אדר ראשון תשנ"ב (קונטרס פורים קטן תשנ"ב בצירוף לעקה ודולר).

בשנים שלפנ"ז חילק ג"כ (בין היתר): סידור בצירוף דולר ומכתב (לכאו"א מילדי ישראל – ליל ערב חג השבועות תשל"ט) ותניא (עם צילומי דף-השער של כל ההוצאות) בצירוף דולר (י"א ניסן תשמ"ב), ועוד.

11 פעם אחת (כ"ז מרחשון תשנ"ב) לא הספיקה כמות הלעקה, וחילק תמורת זאת עוגיה (של ועד סעודת שלמה).

12 לדוגמא: אם מחלק לכאו"א שלשה דולרים, לוקח בעצמו גם ג' דולרים.

13 להעיר שפ"א (כ"ג אלול תנש"א) חילק דולרים אחרי סליחות, והניח דולר בתוך דפי הסליחות.

10 חלוקת הקונטרסים בשנים האחרונות התקיימו בתאריכים: כ' חשון תשמ"ח (מאמר "החלצו" תרנ"ט לגברים מעל גיל י"ג ונשים מעל גיל י"ב), ר"ח כסלו תשמ"ח (קונטרס ר"ח כסלו תשמ"ח תשמ"ח בצירוף דולר לכאו"א מהשלוחים והשלוחות), י"א ניסן תשמ"ט (קונטרס אהבת ישראל לכאו"א), ערב ר"ה תש"נ (קיצורים והערות לתניא בצירוף דולר), ו' תשרי תש"נ (מאמר "ושאבתם מים בששון" לצ"צ בצירוף דולר, מכתב כללי ולעקה), י' שבט תש"נ (תניא מוגדל בכריכה רכה בצירוף דולר), י"א ניסן תש"נ (קונטרס י"א ניסן תש"נ בצירוף דולר), כ"ה מרחשון תנש"א (מאמר "אנכי מגן לך" תרע"ח לאדנ"ע בצירוף דולר), י"ט כסלו תנש"א (תניא מוגדל בכריכה רכה בצירוף דולר), י' שבט תנש"א (מאמר "ברוך שעשה נסים" תרס"ד לאדנ"ע בצירוף דולר), ט"ו אייר תנש"א (קונטרס "דבר מלכות" י"ב בצירוף דולר), כ"ח סיון תנש"א (קובץ כ"ח סיון "יובל שנים" בצירוף דולר), כ' מרחשון תשנ"ב (קונטרס כ' מרחשון תשנ"ב בצירוף דולר), כ"ז מרחשון תשנ"ב (קונטרס "סיום והכנסת ס"ת"

יחידות

א. משלהי שנת תשמ"א¹ אינו מקבל אנשים ליחידות "פרטית" בחדרו הק' (למעט מקרים בודדים), אלא ליחידות "כללית"² המתקיימת בזאל הגדול³ (וכן מתייחס להתוועדויות⁴ ולחלוקות הדולרים כיחידות).

ב. מקבל ליחידות כללית שבע פעמים בשנה, בסיום תקופת של חגים ויומי-דפנרא (חודש תשרי⁵, י"ט כסלו⁶, יו"ד שבט⁷, פורים⁸, חודש ניסן⁹, חג השבועות¹⁰ וי"ב-י"ג תמוז¹¹) בהם מגיעים אורחים.

ג. מקבל בארבע קבוצות נפרדות. תחילה נכנסים האורחים ובני משפחותיהם, אח"כ חתני

ובפשטות: כאשר מקבלים את כולם ביחד – ישנו העילוי הקשור עם תוקף ומעלת ה"ציבור", "ברוב עם הדרת מלך".

ונוסף לזה, ישנו עילוי מצד מעלת המקום שבו מקבלים את כולם ביחד – מקום שבו מתאספים יהודים כדי להתפלל, ללמוד תורה, לתת צדקה ולחגוג שמחות, שעי"ז פועלים ישועות וצדקות והצלחות להם למשפחותיהם ולכל סביבתם, ובלשון הרמב"ם – "תשועה והצלה" לו ולכל העולם כולו.

שכל זה פועל שהדברים הנאמרים והגשמעים (מתוך כוונה שיישמעו) – יפעלו פעולתם באופן נעלה יותר (וראה שם שמבאר כיצד ענין זה מודגש במיוחד בבואנו מחג הפורים).

4) פעם ענה לא' ש"בטח עשה כמנהג אנ"ש בזמן האחרון, שנכנסים ליחידות בעת ההתוועדות. ובמענה אחר: "הרי התוועדות הוא יחידות אלא שהוא במעמד כו"כ".

5) בד"כ בכ"ז תשרי, ולפעמים בכ"ה או כ"ו. בשנת תשמ"ב קיבל באור לכ"ט ובשנת תשנ"ב קיבל באדר"ח חשוון.

6) בד"כ בכ"ב כסלו, ולפעמים בכ"א, כ"ג, כ"ד או כ"ז. בשנת תשמ"ב קיבל באור לכ"ה, ובשנת תשנ"ב קיבל במוצאי כ"ף.

7) בד"כ בי"ג, ולפעמים בט"ו, ט"ז, י"ז או כ"א.

8) בט"ז, י"ז, ח"י, י"ט, כ' או כ"ב אדר. בשנת תשמ"ח לא קיבל ליחידות באדר כלל, כנראה בגלל ה"שלושים" על הרבנית (וראה לקמן [אבלות]).

9) בכ"ד, כ"ה, כ"ו, כ"ז או כ"ח ניסן.

10) בט', יו"ד, י"א או י"ג סיון.

11) בי"ד, ט"ו, ט"ז או י"ז תמוז. בשנת תשמ"ב לא קיבל ליחידות כללית בתמוז.

1) כבר בראשית שנת תשל"ח (אחרי חודש תשרי) חלו שינויים בסדרי היחידות, במ קיצר והשתדל למעט.

ראה לדוגמא שיחות קודש תשל"ט (הוצאה ישנה) ח"ג עמ' 757 (תרגום): "אחרי תפילת ערבית ניגש א' לאד"ש ואמר לו שרוצה לדבר עמו... הנ"ל: רוצה לדבר רק 5 דקות. אד"ש: זה רוצה לדבר 5 דקות, זה רוצה לדבר 5 דקות זה רוצה לדבר 10 דקות, זה רוצה לדבר רבע שעה (הראה באצבעו על העומדים שם)... שאל אותם (תראו)... הנ"ל: יש לו צרות. אד"ש: (בחיוך), לכולם יש צרות... בעת פתחו הדלת לצאת, אמר לו: תקוותי שלא תהיה לכם קפידה, אין לי זמן".

2) סדר היחידות הכללית החלה כבר (בקביעות, מלבד המצוין בפנים []) בראשית שנת תשמ"א (כ"ו תשרי), שאז קיבל קבוצה מתלמידי הישיבות (כפ"ח ולוד) ליחידות בחדרו הק', וכך היה כמה פעמים במשך השנה (וגם בשנים שלפניו קיבל מפעם לפעם קבוצות בחדרו הק'). בתשרי תשמ"ב (לאחר שפסק לקבל ליחידות "פרטית") קיבל קבוצות ליחידות כללית בגן-עדן התחתון, ולאח"ז נערכה היחידות בזאל הקטן, ובהמשך עברו חלק מהיחידויות לזאל הגדול, עד שעברו כולם. וראה הערה הבאה.

3) ראה התוועדויות תשמ"מ ח"ב עמ' 1279: "ישנם החושבים שמצד השינוי בענין ה"יחידות" – שבמקום לקבל את כאו"א בפ"ע מקבלים את כולם ביחד – יש איזה גרעון ח"ז".

הנה, כשם שכל פעולותיו של הקב"ה בעולם אינם כדי לגרוע ח"ו, אלא אדרבה, להוסיף עוד יותר – כן הוא גם בענין זה, שלא זו בלבד שלא נגרע מאומה, אלא אדרבה, עי"ז נוסף עילוי גדול יותר.

הידים על השולחן ביחידות כללית

מקבל פנים ומחלק דולרים בסיום היחידות

לוחץ את ידו של דוד צ"ים בכניסתו ליחידות לגבירים

הבר מצוה והוריהם, אח"כ חתנים וכלות, ואח"כ תלמידי התמימים הנוסעים לשליחות והשבים למקומם¹².

ד. בשנים קודמות¹³ היה מקבל לפעמים (בנוסף להנ"ל) קבוצות מיוחדות דוברי לה"ק, אנגלית וצרפתית, ומדבר בפניהם בשפתם.

ה. נכנס לזאל הגדול¹⁴ בד"כ בשעה 8:00 בערב, ללא אבנט.

ו. יושב ליד שולחן המוכן על הרצפה¹⁵ (ע"ג שטיח, ולפעמים ע"ג במה קטנה) בחלק המערבי של ביהכ"ג כשפניו לצפון.

ז. ככל משך זמן היחידות מניח את ידיו וזרועותיו הק' על השולחן¹⁶.

ח. בסיום היחידות מקבל מכאו"א את הפ"ג (ביד שמאל) ונותן שמר של דולר לצדקה (ביד ימין), וכשמתקבצים כמה פ"נים, מקיפם בגומיה ומניחם בצד¹⁷.

ט. יוצא מביהכ"ג כשבידו הק' מחזיק את חבילת הפ"נים בתוך שקית נייר, ומביט לכיוון הארון-קודש כרגיל.

י. מקבל פעמיים בשנה¹⁸ ליחידות קבוצה של גבירים ("ידידי ליובאוויטש") שתרמו מהוגם לטובת "קרן פיתוח" ("Development fund") — מחנה ישראל¹⁹, יחד עם השלוחים שהביאום.

16) שלא כבהתוועדות (כדלקמן []).

17) והמוזכר מניחם בשקית הנייר.

18) בעשרת ימי תשובה ובסיום חודש אדר.

19) הגבירים הזוכים ליכנס ליחידות זו הם אלו שתרמו מעל מאה אלף דולר לטובת הקרן, וכל א' נכנס רק פעם אחת בשנה. כל הזאל הגדול מתפנה (ומנוקה ומקושט) והיחידות מתקיימת בחלק המערבי (ככל יחידות) כשבחלק הקדמי מוכנים שולחנות עגולים עם כיבוד, שם יושבים הגבירים והשלוחים בסוף היחידות כשממתנינים לתורם לדבר עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

12) הגברים נכנסים (ועומדים במהלך היחידות) מצד ימין והנשים מצד שמאל, וביניהם מפרידים שתי שולחנות ארוכים.

13) כך היה בסיום חודש תשרי תשמ"ב ותשמ"ג.

14) בשנים קודמות היתה מתקיימת היחידות לפעמים בזאל הקטן (כנ"ל הערה []), וישב ע"ג בימה נמוכה ליד שולחן בצד הדרומי של ביהכ"ג כשפניו לצפון (כבהתוועדויות שהתקיימו בשנים הראשונות בזאל הקטן, כדלקמן הערה []).

15) להעיר שבתשרי תשד"מ ישב על מקומו בהתוועדות, ע"ג בימת ההתוועדויות.

יא. נכנס ליחידות זו (המתקיימת בזאל הגדול²⁰) משך זמן אחר תפילת מנחה, ובכניסתו בד"כ לוחץ את ידו של יו"ר "חוג הידידים" של מחנה ישראל²¹ ומחייך אליו.

יחידות

יב. יושב במקומו הקבוע ליחידות ואומר שיחה (באידיש²²) בפני הגבירים²³ (ככלל יחידות-כללית), ואח"כ נעמד ומקבל מכאו"א את הפ"נ (ומביא דולר לצדקה כרגיל²⁴) ואף עונה בפרטיות על כל השאלות של כאו"א (ברומה ליחידות פרטית²⁵), ואח"כ עוברים גם השלוחים²⁶.

יג. אחרי שכל הגבירים והשלוחים עוברים, אומר שיחה נוספת מיוחדת לשלוחים ואח"כ יוצא, ונכנס למעריב כעבור זמן קצר.

יד. כשהיה מקבל ליחידות פרטית, היה מקבל פעמיים בשבוע – בימי א' וה' (במשך כל הלילה)²⁷.

טו. היה מתחיל לקבל ליחידות בשעה 8:00 בערב כשתחילה נכנס המזכיר²⁸ למספר דקות עם רשימת הנכנסים²⁹.

טז. כאשר היו אורחים רבים שהיו צריכים להיכנס ליחידות (בסיום תקופות של ריבוי אורחים כגון תשרי, י"ט כסלו וכיו"ב) היה לפעמים מקבל ליחידות גם במשך שעות היום (לערך מ-12:00 עד 5:00).

יז. בשעת הקבלה ליחידות היה לבוש בכובע וסירטוק וחגור באכנא והקפיד שהוילון יהיה סגור³⁰.

ולכן, לאחר ההתחלה בשפת האנגלית, אמשיך את הדיבור בשפת האידיש" (ובתחילת הדיבור בשפת האידיש חזר על נקודת הדברים שנאמרו לפני³¹ באנגלית).

23 להעיר שהגבירים בד"כ יושבים בעת היחידות (ולפעמים אף מסמן להם לשבת).

24 ביחידות שבעש"ת נותן גם לעקח (כדלקמן []).

25 המקום בו עומד כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א והגביר איתו משוחח מוקף בשולחנות, באופן שאחרים לא יוכלו להתקרב ולשמוע.

26 חלק מהשלוחים עוברים יחד עם הגבירים.

27 כן היה משנת תשכ"ה (אחרי פטירת אימו הרבנית חנה), ובשנים שלפנ"ז (מתשרי תשי"א) קיבל שלש פעמים בשבוע – גם ביום ג'.

28 הרב ח.מ.א. חודוקוב.

29 בד"כ היו נכנסים תחילה אלו (שלפי המשוער) יהוה ביחידות לזמן קצר, כגון התמימים שנכנסו ליום ההולדת וכיו"ב.

30 כך נהג עוד בשנת תשי" (אלא שלבש חליפה קצרה כרגיל באותה תקופה), והקפיד ללבוש את הכובע וכו' ולסגור את הוילון לפני קבלת הפתק.

20 עד שנת תשמ"ט היתה יחידות זו מתקיימת בזאל הקטן, ובסדר שונה – תחילה היו עוברים הגבירים ומשוחחים עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (שעמד ליד הסטנדר על יד הקיר הצפוני) ואח"כ נשא שיחה קצרה (לדקות ספורות) וסיים עם שיחה קצרה נוספת לשלוחים.

21 הנגיד מר דוד צ"י.

22 בתשרי תשמ"ח אמר את הברכה בשפת האנגלית, ובתשמ"ט דיבר באנגלית לכמה דקות ואח"כ אמר (התוועדות תשמ"ט ח"א עמ' 53):

"לאחרי הדיבור בשפת האנגלית, הנה, מכיון שנפגשנו יחד הרבה שנים, אני מאמין שיהי' לכבוד לכם שאני יעריך את כאו"א מכס כפי שאתם באמת, ואדבר אתכם בשפת האידיש, שפה הקרובה למשפחתכם, שפת ה'מאמע לשון' שלכם.

וזה יהווה התחלה טובה, שלא רק שלא תבטישו בשפה זו, אלא אדרבא, תשתמשו בה בחיי היום יום. ותשפיעו על משפחתכם, ילדיכם ונכדיכם, שגם הם ינהגו כך.

וכל זה מתוך שמחה, דנוסף לכך שאתם אנשים ואתם עשירים – אתם יהודים ויש לכם גאון וגאווה יהודית, והנכם מתנהגים כיהודים שיש להם שפה יהודית בה אתם מדברים בחיי היום יום, כביטוי לגאווותכם היהודית.

- יה. במשך כל זמן היחידות מקפיד שיהיה נר דולק על השולחן בחדרו הק'.
- יט. לפני הכניסה של מאן־דהו ליחידות (וכן כדי לקרוא למוכיר), היה לוחץ על כפתור הפותח את המנעול ברלת (ופעולה זו עשתה קול של זמזום מבחויץ).
- כ. היה יושב במקומו מאחורי השולחן בחדרו הק' ומקבל את הפתק מכל א' מהנכנסים, ולאחר שעייין בו השיב על השאלות (ולפעמים ציין עם עפרון ומחק³¹ וכו').
- כא. פעמים רבות, העיר בע"פ או תיקן בעצמו בפתק שהגיש כהן או לוי והחסיר את התואר "הכהן" או "הלוי" (והוסיפו לפני שם האם והמשפחה)³².
- כב. במשך היחידות נתן בקביעות כסף לצדקה (בד"כ – שמר של דולר) לנכנס ליחידות³³.
- כג. כשהיה מגיע שעת חצות הלילה, היה מסובב את השיחה לנושא בית המקדש והגאולה³⁴.
- כד. במהלך היחידות לחתן בר־מצוה³⁵, היה שואל בד"כ האם הכין מאמר ו/או פלפול לבר־מצוה, וכשהלה ענה בחיוב היה מציע שיחזור חלק מהמאמר (או הפלפול, או שניהם – קודם המאמר ואח"כ הפלפול) ושאל אותו שאלות בתוכן, ואח"כ בירך את החתן והוריו.
- כה. היה מקבל ליחידות את התמימים בסמיכות ליום־הולדתם, אך זאת בתנאי שייבחנו בנגלה וחסידות ע"י הנהלת הישיבה (וגם שיינתן דו"ח כללי אודות מצב הלימודים³⁶). ומאוחר יותר³⁷ פסק מלקבלם³⁸.
- כו. במהלך היחידות לחתן וכלה לפני חתונתם³⁹, היה מברכם בברכת הצלחה בהכנות לחתונה ובחתונה עצמה, ובנתינת הדולר בסיום הורה שיתנו זאת לצדקה ביום החתונה.

בנוגע לסדר שהונהג בשנים האחרונות שליום הולדת נכנסים ומקבלים ברכה פנים אל פנים, שזהו דבר חדש שאף פעם לא היה, וניסו את זה למספר שנים, ולפני כן לא היה כזה דבר, ובאם לא הכניסו אחד זה פעל נפילת רוח עליו,

חשבו שזה יפעל גדולות, אבל כפי הנראה זה לא פעל, ואולי זה כן פעל אצל מסוימים, אבל עכ"פ מכאן ואילך זה לא יהיה יותר, ובהיות שכעת הוא שבת בראשית, יתנו כעת את כל הברכות פנים אל פנים ממקור הברכות, וזה יהיה כאלו נכנסו ושמעו את הברכות פה אל פה,

ובנוגע לתלמידים, שאע"פ שניצלו את זה לפתור שאלות מסוימות שהיו אצלם, אזי בכלל לא זהו הסדר, כיון שלפתור ענין צריך ללכת למשפיע, וממנו לקחת את הסדר,

ובנוגע ליום הולדת שכל אחד הן אנשים ונשים ינהגו לפי מנהגי יום הולדת בנוגע ללימוד התורה ונתינת הצדקה וכו', ופה מזכירים עוד פעם שכל הברכות ישנם כעת, ואומרים זאת שלש פעמים וג' פעמים הוי חזקה, שממשיכים כעת את כל הברכות".

39) היו נכנסים ביחד ומגישים (ביחד עם הפתק) את ההזמנה לחתונה.

31) פ"א אמר (ביחידות לסטודנטים, כששאל א' מהם מדוע משתמש כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א במחק והרי "רבי לא טועה"), שהשימוש במחק הוא לא בגלל טעויות, אלא משום שבכל רגע מתחדשים עניינים נעלים יותר ממה שהיו קודם, ולכן צריך למחוק ולכתוב את הדברים החדשים. ע"פ השמועה.

32) עד"ז הוא גם באגרותיו הק' כנ"ל [].

33) כן נהג משנת תשל"ג לערך. ולהעיר שבשנים הראשונות נתן לפעמים מטבע של דולר לצעירים.

34) ראה לקמן [לילה] שעורך תיקון חצות בכל לילה.

35) חתן בר־מצוה היה נכנס יחד עם בני משפחתו, והיה מגיש בתחילת היחידות (ביחד עם הפתק) את ההזמנה לבר־מצוה.

36) כן היה משנת תשל"ג.

37) מסוף חודש תשרי תשל"ה. וראה הערה הבאה.

38) ראה שיחות קודש תשל"ה ח"א עמ' 125 (תרגום): "הסדר הוא שבשבת בראשית מתחילים להיכנס בסדרים חדשים הן בנוגע לכם והן בנוגע אלי, אז כאן המקום לדבר

יחידות כפתח חדרו (תשנ"ד)

כו. לא היתה שעה קבועה לסיום היחידות, ולפעמים המשיך לקבל ליחידות עד אור הבוקר⁴⁰.

כז. בסיום היחידות נסע לביתו בליווי המזכיר (וכשהיחידות נמשכה עד אור הבוקר, התקיים בד"כ מניין לקריה"ת ואז נסע).

כח. גם במשך השנים שקיבל ליחידות פרטית, קיבל בד"כ ליחידות כללית את תלמידי ה"קבוצה" מאה"ק לפני שובם ארצה, וכן תלמידים אחרים שנסעו לשליחות.

כט. לפעמים היה מגיח תוכן של יחידות (מרשימה שכתב הנכנס ליחידות), ובפרט כשהיה בתוכן היחידות ענינים השייכים לרבים.

ל. בראשית בואו לארה"ב, החזיק על השולחן בקביעות בקבוק משקה (לבן) ומספר כוסיות, ובמהלך שיחות עם אנשים שנכנסו, לפעמים מוזג להם קצת משקה ואמר איתם "לחיים"⁴¹.

לב. בשנת תשל"ח קיבל כמה פעמים ליחידות באופן שישב על פתח חדרו הק' והקהל חלפו על פניו, והביט על פני כאו"א מהעוברים⁴².

מזכיר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שעליו לסיים, וכאשר נכח מישהו בחדר באותה שעה, קרא לו: "ר' מאיר, קום זאָג לחיים" [= "בוא תאמר לחיים"] וזה היה הסימן שעליו לצאת (אחרי אמירת הלחיים, כמובן).

(40) פעם אחת נמשכה היחידות עד 10:30 בבוקר, ופעם אף עד 11:00 (15 שעות ברציפות).

(41) מפי המזכיר דאו ר' מאיר ליבער קעלער, ומוסיף, שבסיום שעות העבודה שלו (בשעה 5:00 בצהריים) היה

התוועודיות ושיחות קודש

שיחה מעל בימתו אחרי התפילה

א. בשנים האחרונות אינו מתוועד בימות החול כלל¹, אך מזמן לזמן נושא שיחת קודש אחרי אחת התפילות בביהכ"נ (בקשר עם יומי דפגרא, ולפעמים סתם ביום של חול), ומתייחס לכך כאל "התוועדות".

ב. פעמים רבות פותח את השיחה ב"פותחין בברכה"².

ג. לפעמים אומר חלק מהשיחה (בד"כ החלק האחרון) בעיניים עצומות.

ד. בדרך כלל מחלק דולרים לצדקה בסיום השיחה.

ה. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד מידי שנה (מלבד שבת ויו"ט) בתאריכים: ו' תשרי, י"ג תשרי, כ' מרחשוון, י' כסלו, י"ט כסלו, כ"ד טבת, י' שבט, ט"ו שבט, פורים, י"א ניסן, י"ג ניסן, ערב חג השבועות, י"ב י"ג תמוז, כ' מנחם-אב, ח"י אלול וערב ראש השנה, וכן – לפעמים – בתאריכים נוספים.

ו. ההתוועדויות בימות החול היו מתחילות בד"כ בשעה 9:30 בערב.

ז. עורך את כל ההתוועדויות בביהכ"נ הגדול³.

ח. בשעת ההתוועדות יושב על גבי כימת ההתוועדויות (שלרוחב הקיר הדרומי בחלק המערבי של ביהכ"נ) כשפניו לצפון⁴.

ט. נכנס להתוועדות לבוש בסירטוק משי (של ש"ק ויו"ט)⁵ וחגור באבנט.

בימה נמוכה, החל מהתוועדות יו"ד שבט תשי"א), והקפיד על מקום זה דוקא עד כדי כך שפעם (בב' אייר תש"י) הכינו את מקומו בסמיכות לדלת הכניסה לזאל, אך בהיכנסו דילג מעל השולחנות והתיישב במקומו הקבוע.

ולהעיר שבחודשים הראשונים לבואו לארה"ב, היה יושב תחת החלון הקטן שבקיר המערבי (איפה שהיום ממוקם דלת היציאה) כשפניו למזרח, והיו מחברים שני שולחנות זל"ז כשהקהל ישב מסביב.

(5) גם לפני הנשיאות (כשלבש חליפה קצרה בימות החול) היה לובש סירטוק בהתוועדויות.

ולהעיר שנוהג להחליף לבגדי ש"ק ויו"ט מיד לפני

(1) כן הוא מאז פטירת הרבנית, והפעם האחרונה שהתוועד בימות החול היה בחמשה עשר בשבט תשמ"ח – שבוע לפני פטירתה.

(2) כן נוהג בפרט בשנים האחרונות.

(3) בשנים הראשונות (וכן לפני הנשיאות) היה עורך את ההתוועדויות בזאל הקטן, ובשנים שאח"כ ערך את ההתוועדויות הקטנות ב"שאלאש" ואת הגדולות (בי"ט כסלו, יו"ד שבט ופורים) באולמות שונים בשכונה ומחוצה לה. משלהי שנת תשי"ט (שאו הקימו את המבנה הראשון בחצר ה"שאלאש") עברו ההתוועדויות בקביעות למקום זה.

(4) כן נהג גם כשהתוועד בזאל הקטן (וגם שם הותקנה

י. בישובו על כסא, בד"כ יושב רק על הקצה (ולא נשען על המשענת).⁶

יא. בהתיישבו⁷, מנגב בעצמו את גביעו (שנשטף מראש) במפית נייר⁸ ומוזג בעצמו⁹ לכוס מתוך בקבוקון קטן שמביא עמו¹⁰ (מקפיד לרוקן לגמרי את הבקבוקון, ולצורך כך מנערו ג"פ – כל פעם בב' תנועות), ואח"כ נותן לאחר שימוזג את יתרת היין מהבקבוק.

יב. בשעה שמוזגים לו את היין עומף שני חתיכות "מוזנות" במפית, מברך וטועם¹¹, ואח"כ (כשמגישים לו את הגביע) מברך על היין, מתכופף מעט ושותה.

יג. מקפיד שה"מוזנות" לא יהיו חלביים¹².

יד. לאחר הברכה על היין פונה לזקני החסידים שמאחוריו ואומר לכאו"א "לחיים", ואח"כ פונה לקהל ועונה "לחיים ולברכה"¹³ (ומניד את ראשו הק') לכל אחד מהמושימים כוס, ובד"כ נותן חתיכת עוגה (או חלה) לילד העומד בסמיכות¹⁴.

טו. משתמש במהלך ההתועדות רק ביין (הנמצא בבקבוק וכוכית עמוף בנייר המונח על הקרקע) ולא במשקה¹⁵.

טז. אינו מניח את ידיו הק' על גבי השולחן במהלך ההתועדות¹⁶.

13 ראה "היום יום" כט אדר א': "הרב המגיד ממעזריטש הי' עונה לחיים ולברכה. פעם בהתועדות שהי' נוכח רבינו הזקן, ענה רבינו הזקן: לחיים ולברכה. אחרי ההתועדות שוחחו החסידים בטעם נוסח זה, ששמעוהו או פעם הראשונה. אחד החסידים אמר, אשר להיות כי נכנס יין יצא סוד, ובעבודה הוא התגלות המדות, לכן זקוקים לברכה. והנוסח הוא "לחיים ולברכה" – אותיות לב-רכה. הצ"צ אמר ע"ז: דאס קען זאגען א חסיד, וואס האט געדאווענט און געטאן אין עבודה דרייסיג יאהר [= זאת יכול לומר חסיד, שהתפלל והתעסק בעבודה שלושים שנה]."

14 החל מש"פ וישב תש"ג, לפעמים נתן לילד הקטן של משפחת שארף (שאביהם נפטר בח' תשרי תש"ג) בהתועדות השבת חתיכת עוגה אחרי השיחה הראשונה (ובי"ט – חתיכת חלה או מצה), ומש"פ חיי שרה תשנ"ב החל לתת את העוגה לפני השיחה הראשונה.

15 כן נוהג בשנים האחרונות, ובשנים הראשונות היה משתמש גם במשקה (סמירנוף, וכן בנדקטין), שהיה מזוג בכוס נוספת (קטנה יותר), ולפני הנשיאות (כשהתועד בחול – ביומי דפגרא) היה שותה מכוס גדולה (ושותה כוסות רבים של משקה, מבלי שיהיה ניכר עליו כלל).

ולהעיר שפעם אחת (בי"א ניסן תשמ"ב) נכחו גויים רבים במהלך ההתועדות, ואז השתמש במשקה בתחילת ההתועדות ועבר ליין רק כשהגויים הלכו.

16 משא"כ ביחידות (כנ"ל []).

ההתועדות, ואינו לובשם (לדוגמא) בעת תפילת מעריב שלפני ההתועדות, וכן בביקורים בקעמפ גן ישראל לבש סירטוק רגיל בעת הנסיעה והסיוור במקום ורק לפני ההתועדות החליף לסירטוק משי.

6 משא"כ בשעת התפילה, שבשנים האחרונות נשען לפעמים על המשענת (אך בשנים קודמות לא היה נשען על המשענת כלל – גם בעת התפילה).

7 בשנים קודמות היה לפעמים פותח מיד בשיחה הראשונה, ורק אחריה נתן שימלאו את הגביע וטעם מהמוזנות.

8 ראה לעיל [סעודה וברהמ"ז] שכך נוהג תמיד.

9 מלבד במקרים בודדים שנותן שימוזגו לו גם מהבקבוקון.

10 היין שבבקבוקון הוא משיירי ההתועדות הקודמת, ולפעמים (גם) משיירי התועדות שנערכה ברוסיה (ושלחו את היין לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א).

11 משא"כ בש"ק שטועם מה"מוזנות" רק אחרי שמברך על היין כדלקמן []. וראה הערה הבאה.

12 פ"א (ב' אייר תשמ"א) היתה התועדות פתאומית והביאו "מוזנות" חלביים, ואחרי השיחה הראשונה (כשנתן למוזג את היין) ביקש להחליף את המוזנות, היות ובסיום ההתועדות "חוטפים" א"ז (והמתין עד שיחליפו ולא טעם גם מהיין עד שהביאו את המוזנות).

יז. לפעמים עונה לשאלות שכתבו לו במכתבים במהלך ההתוועדות (ובפרט באם הוא דבר השייך לרבים)¹⁷.

יח. בהתוועדויות ושיחות שבימות החול, מעורר ומזרז אודות נתינת צדקה בכלל, ובפרט למוסדות הקשורות עם בעל יום ההולדת או ההילולא או הגאולה.

יט. במהלך השיחות קודש ומאמרי החסידות בעת ההתוועדות, נוהג פעמים רבות לשלב ולמזג נגלה וחסידות¹⁸.

כ. במהלך השיחות, פעמים רבות שמזכיר אודות אירועים שהתרחשו בזמן האחרון ברחבי העולם, כשלומד מכך את ההוראה בעבודת ה'.

כא. ע"פ רוב, מסיים כל שיחה (ומאמר) בנושא הגאולה¹⁹.

כב. בהתוועדויות בימות החול, היה לפעמים (לפני אמירת שיחה מיוחדת או מאמר חסידות) רושם לעצמו נקודות ממה שעומד לומר.

כג. בשנים האחרונות אינו נוהג לומר כלל מאמרי חסידות (ובפרט בסגנון מאמר הרגיל) במהלך ההתוועדויות²⁰.

כד. כשהיה אומר מאמרים היה זה בד"כ לאחרי ב' או ג' שיחות (ולא בתחילת ההתוועדות)²¹,

וראה שיחות קודש תש"י (הוצאה חדשה) עמ' 17 (תרגום): "היה חסיד, שבכל דבר שהיה מדבר, תמיד היה הסיום אודות הענין של בריאת יש מאין.

אצל כל יהודי הוא ג"כ כך, שמה שהוא מדבר, מסיים הוא בענין שיש לזה שייכות לנשמתו".

20 משמח"ת תשמ"ו פסק לומר מאמרים בסגנון הרגיל (מלבד שני מקרים חריגים שאמר מאמר מע"ג בימתו – בליל ערב חג הפסח ובליל ערב חג השבועות תשמ"ט – הא' בהקדמת ניגון והב' ללא הקדמת ניגון), ומשבת שובה תשמ"ט פסק לומר גם מאמרים "כעין שיחה" (מלבד מספר פעמים נדירים – באחש"פ תשמ"ט, בש"פ נח וחיי שרה תנש"א – בהתוועדות, ובחמשה עשר בשבט תשנ"ב – מע"ג בימתו).

ולהעיר מהמסופר שפ"א (בשנת תשי"א) כשביקשוהו לומר מאמר דא"ח מידי שבת, שאל (תוכן): "מהיכן אקח את שמונה השעות עבור כך?".

21 ולהעיר שבשנים הראשונות אמר פעמים רבות את המאמר בתחילת ההתוועדות. וראה שיחות קודש תשי"ג (הוצאה חדשה) עמ' 298 (תרגום): "כדי שבשעת ההתוועדות לא יחשבו איך יהיה מבנה המאמר, וזהו הרי מחשבה זרה בהתוועדות – שהגם שהיא מחשבה זרה של ענין נעלה אבל כיון שהיא מחשבה זרה בעיניה זה מקלקל כנ"ל, לכן הגם שלכאורה היו צריכים להתחיל את ההתוועדות עם ענינים

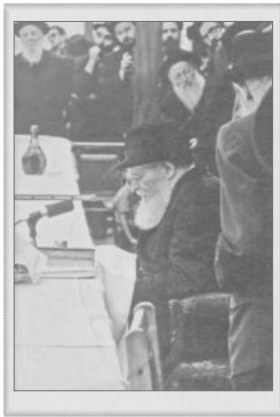
17 ראה אגרות קודש ח"ד עמ' עא: "על כמה מדבריו במכתביו אלי – ימצא מענה בהר"ד דש"פ בראשית ולך". ושם עמ' עד: "הנני משתדל לענות על הצד השוה שבשאלת כמה מכתבים המתקבלים בזמני ההתוועדות בשבת מברכים וכיו"ב". וב"מאוצר המלך" עמ' 13: "שהמענה על כיו"ב – בהמדובר בהתוועדויות הסמוכות". שם עמ' 14: "אין הזמ"ג לענות לכאו"א ש' בנפרד ואדרבה טוב (ושלא בערך) כשהאישור והבר' באות באמצע התוועדות דרבים ובביהכ"נ ובש"ק". ועוד.

18 פעם אמר ש"הנני נקרא על שם ה"צמח צדק" ולכן הנני משתדל לנהוג בדרכו [לשלב נגלה ונסתר] (המלך במטיבו ח"ב עמ' רנט).

19 בד"כ מסיים (שהגאולה האמיתית והשלימה תבוא) "תיכף ומיד ממש", או "בקרוּב ממש" או "בפועל ממש". כן לפעמים מסיים בלשונות אחרים ("בעגלא דידן", "ע"י משיח צדקנו", "ושמחת עולם על ראשם" ועוד ועוד).

עד שנת תשמ"ח היה מזכיר פעמים רבות לקראת סיום השיחה שכל עם ישראל ילכו "לארץ הקודש, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש ולבית המקדש השלישי", ומשנת תשמ"ח מוסיף (לפעמים) גם "ולקדש הקדשים".

ולהעיר שבמקרים הבודדים שאינו מסיים בנושא הגאולה, הסיום הוא בד"כ בנושא עצמות ומהות א"ס ב"ה או בכרכה ל"בני, חיי ומזוני רוחי".

מסתיר את היד בעת מאמר דא"ח

מלבד בהתוועדויות הפתאומיות שהתקיימו בשו"ב מהציון [כנ"ל] שאז אמר את המאמר בד"כ בתחילת ההתוועדות.

כה. לפני המאמר, היה מרמז לפני כן לנגן²² את ניגון ההכנה²³, ובשעת הניגון היה נכנס ל"דביקות" ורצינות (ולפעמים מיישר מוגבעתו או עניבתו).

כו. באמצע הניגון היה מוציא מכיס מכנסיו מטפחת וכורכה על ידו הק' הימנית, באופן שמכניסה בין האצבע הג' לד' ומוציאה לכיוון כף היד (ולפעמים לכיוון גב היד) וכורכה כלפי חוץ מסביב לכל האצבעות ומכניסה חזרה פנימה בין האצבעות הנ"ל. כל זה נעשה מתחת לשולחן באופן שלא ייראה לכולם²⁴.

כז. היה אומר את המאמרים בעצימת עיניים²⁵ ובניגון המיוחד לכך²⁶.

כח. לקראת סוף המאמר (מספר דקות לפני סיומו, ולפעמים אפילו זמן קצר ביותר) היה חוזר ומדבר בטון הרגיל של השיחות, לפעמים באמצע תוכן המאמר, ולפעמים רק הברכה.

כט. פעמים רבות (בעיקר – בש"ק) אומר "מאמר כעין שיחה", שתוכנו חסידות אך נאמר בצורה של שיחה ובפקיחת עיניים, וללא ניגון הכנה מראש (אך נכנס לרצינות כמו במאמר רגיל)²⁷.

ל. ל"מאמר כעין שיחה" כורך על ידו הק' את המטפחת, אך אינו מכניסה בין האצבעות (כ"א כורכה מסביב).

לא. אמירת "מאמר כעין שיחה" היתה נמשכת בד"כ זמן קצר יותר מאמירת מאמר רגיל – כ- 15*20 דקות.

פקוחות.

26) להעיר שלפני הנשיאות כשהיה אומר ביאורים בחסידות וכיו"ב, אף פעם לא היה אומר בניגון של מאמר (והפעם הראשונה שאמר בניגון של מאמר היה ביו"ד שבת תשי"א).

27) הסדר של אמירת "מאמרים כעין שיחה" החלה בקביעות בשנת תשכ"ה (אחרי סיום חודש תשרי) ומאז רוב המאמרים של ש"ק היו בסגנון זה (מלבד בחודש תשרי שבד"כ היו כל המאמרים בסגנון הרגיל כדלקמן []).

וראה גם שיחות קודש תשי"ג (הוצאה חדשה) עמ' 118 הע' 16 (תרגום): "הענין הוא מאמר של הצ"צ אלא שאני... (חסר כאן) לעצמי להגיד מאמר, וגם שאתם לא תצטרכו לעמוד, אומר אני זאת בכזה אופן, שלכם יהיה יותר נוח ולא תצטרכו להתאמץ".

ולהעיר שלפני הנשיאות, כשהיה חוזר מאמר חסידות, היה אומר זאת בניגון רגיל של שיחה.

הדורשים שימת לב פחותה, וכמאמר רו"ל שצריך לפתוח עם מילתא דבדיחותא, כל זה הוא מצד השומעים, אבל מצד המדבר קל יותר להמשיך ("צוטרָאָגן זיך") את ההתוועדות אחרי המאמר, ומטעם הנ"ל הסדר הוא כמה שנים שמתחילים עם מאמר".

22) פעם התבטא שניגון ההכנה למאמר הוא ע"ד אמירת "מילתא דבדיחותא" לפני הלימוד, כדי שתהיה פתיחת המוחין בעת הלימוד.

23) בדרך כלל היה זה "ניגון רוסטוב" לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ובאמצע הניגון נעמדו כולם עד אחרי סיום המאמר.

24) להעיר שבלייל ערב פסח תשמ"ט (כשאמר מאמר מע"ג בימתו), כרך את המטפחת על ידו הק' עוד לפני קדיש בתרא, וכיסה את ידו בסידורו (באופן שהניח את הסידור באלכסון, חציו התחתון ע"ג ידיו וחציו העליון ע"ג הסטנדר) וכך נשאר במשך כל זמן אמירת המאמר.

25) בשנים הראשונות אמר את המאמרים בעיניים

- לב. בסיום המאמר מוריד את המטפחת מידו הק' ומחזירה לכיס.
- לג. היו פעמים שאמר ב' מאמרים בהתוועדות אחת.²⁸
- לד. בשנים האחרונות כמעט ולא היה אומר "המשכים" של מאמרים.²⁹
- לה. היו פעמים (ובפרט בשנים הראשונות) שאמר מאמר מהוץ למסגרת ההתוועדות (בחדרו הק'³⁰ או בזאל³¹), וכן כמה פעמים אמר מאמרים בעמידה מע"ג הסטנדר.³²
- לו. כשמנגן "צמאה לך נפשי", בד"כ הסדר הוא ששר את הבית הראשון לכדו, אח"כ שר הקהל את הבית השני, אח"כ שר לכדו את הבית השלישי ("כן בקודש") פ"א והקהל חוזר עליו, אח"כ שר את הבית הרביעי ("כן בקודש") לכדו והקהל שר שוב את הבית החמישי (השני), ואח"כ שר הקהל את כל הניגון מהתחלה ביחד.
- לז. כשמנגן "שאמיל", בסיום הניגון (בתו האחרון) אינו יורד אלא עולה לסולם הבא.³³
- לח. כשמנגנים "לכתחילה אריבער", ועד"ו בניגון ההקפות לאביו ר' לוי"צ, כשמגיעים לקמע הידוע בד"כ מסמן (בתנועות ראשו הק') לחזור על הקמע הידוע כו"כ פעמים.
- לט. בעת ניגונים שמחים, לפעמים מסמן בידו הק' לשרוק.

מסמן לשרוק

- מ. בשנים הראשונות, היה לפעמים מבקש מאורחים שהגיעו מאה"ק לנגן "מומרת הארץ" (והיו שרים איזה ניגון מאה"ק)³⁴.
- מא. בהתוועדויות בימות החול, חילק בסיום ההתוועדות חבילות דולרים ל"טנקיסטים" על מנת שיחלקום לקהל.³⁵
- מב. בהודמנויות מסוימות (קבועות)³⁶ היה עורך מנבית לצדקה לטובת מוסדות הקשורות עם היום.³⁷

33 ראה שיחות קודש תשי"ט עמ' מג (תרגום): "התנועה האחרונה של הניגון היא תקוה, שהוא בטוח שלא ידח ממנו נדח וסוכ"ס יגיע למחוז חפצו, יותר גבוה ממה שהיה קודם, דוהו תכלית הירידה שהיא צורך עלי", שהוא יבוא ויהיה דבר אחד עם עצמות בעצמו".

34 כך (לדוגמא) התקבלו הניגונים: "אימתי קאתי מר", "הושיעה את עמך" ועוד.

35 סדר זה החל בהתוועדות ח"י אלול תשל"ד.

36 v36 בו' תשרי - לקרן חנה, בי"ט כסלו, ביו"ד שבט - לקרן תורה, בפורים, ובי"ב-י"ג תמוז - לאהלי יוסף יצחק.

37 סדר המגבית היה שכאו"א שם כסף במעטפה ורושם עליה את שמו, וכל המעטפות הועברו לבימה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שהניח את כולן בתוך שקית נייר.

28 ולהעיר מפ"א (ש"פ ויצא, יו"ד כסלו תשכ"ב) שאמר שלשה מאמרים באותה ההתוועדות.

29 בשנים הראשונות היה אומר "המשכים" פעמים רבות (ואפילו למאמר הראשון - "באתי לגני" תשי"א, אמר אח"ו מאמר "המשך" - "היושבת בגנים"), אך בשנים מאוחרות יותר פסק כמעט כליל.

30 כגון בש"ק לפני התפילה, ביחידות כללית לשלוחים ועוד.

31 כגון בליל א' דחג השבועות (לפנות בוקר) כדלקמן]

32 ליל פורים, ליל י"ג ניסן, ליל ר"ח סיון וליל י"ב תמוז תשמ"ח (בביתו), ערב ראש השנה, ליל ערב פסח וליל ערב שבועות תשמ"ט וט"ו בשבט תשנ"ב.

חלוקת משקה

ברכה אחרונה מתוך הפידור

מג. לקראת סיום ההתוועדות³⁸, פעמים רבות מחלק בקבוקי "משקה"³⁹ (שהוכנסו לחדרו הק' ביום הקודם) למנהלי מוסדות ושלוחים, עבור פעילותם ברחבי העולם⁴⁰.

מד. לאחר שמניחים את כל הבקבוקים על השולחן, מוזג מהבקבוק מעט משקה לכוסו ואז מוזג מכוסו חזרה לבקבוק, מנער מעט בב' ידיו הק' (באופן שהופך את הבקבוק כמ"פ), מוזג מעט לכוסו של המקבל ומגיש לו את הבקבוק.

מה. כשיש בקבוקים רבים, מוזג תחילה מכל הבקבוקים לכוסו (ואם כוסו מתמלא מוזג לתוך כוס זכוכית נוסף), ואח"כ לפני שמוסר לכ"א את הבקבוק מוזג מכוסו לבקבוק כנ"ל.

מו. מקפיד שמי שמקבל את הבקבוק יכריז לעבר הקהל בקול רם אודות הפעילות שלו, וכן – בש"ק – שיחלק מעט מהמשקה בין המסובים כעת⁴¹.

מז. בסיום ההתוועדות מזכיר בקביעות אודות אמירת ברכה אחרונה⁴² ומברך בעצמו מתוך הסידור⁴³.

מח. בצאתו מההתוועדות מתחיל בד"כ לנגן "כי בשמחה תצאו" (או לפעמים ניגון אחר).

מההתוועדות.

38) בשנים שהיה אומר מאמרים, היתה חלוקת המשקה בד"כ אחרי אמירת המאמר.

41) כדי שלא יהיה הכנה משבת לחול.

39) ראה התוועדויות תשד"מ ח"ג עמ' 1865: "זיה"ר שהכנס שלהם יהי בהצלחה... כדי לקשר זאת עם ענין של שמחה מהתוועדות זו – אתן בקבוק של "יין-שרף" (כפי שנקרא בלשון העולם) מהתוועדות זו עבור כנס הנ"ל, אשר מלבד ענין השמחה שבו, הנה עי"ז יתוסף בכנס הנ"ל זכות הציבור של כל המשתתפים בהתוועדות זו".

42) בד"כ הלשון הוא "די וואס דארפן מאכן א ברכה אחרונה וועלן זיכער מאכן א ברכה אחרונה" (וכיו"ב, או בשינוי לשון קצת).

40) בשנים קודמות (עד שנת תשל"ה) היה מחלק בקבוקי משקה גם לבעלי שמחה פרטיים (ברית, בר מצוה, חתונה וכיו"ב), אך פסק כזוה התחיל לקחת יותר מדי זמן

וראה לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 381: "ונוהגים כאן שסמוך לסיום ההתוועדות מכריזים שכל אלו שאכלו כשיעור, בטח יברכו ברכה שנתחייבו בה וכו', וכמדומה שמובא כן בספרים שהרמ"א וגדולי ישראל נהגו להכריז בכגון דא".

43) בד"כ אין הקהל שר כשכ"ק אדמו"ר מלך המשיח

הלילה והשכמת הבוקר

- א. שוהה במשך הלילה בחדרו הק' ובד"כ אינו ישן על מיטה, אלא מנמנם בכסא¹.
- ב. ממעט מאוד בשינה (ותמורת זאת מתעסק בלימוד התורה)², ובכל אופן – לעולם אינו ישן למשך ארבע שעות ברציפות³.
- ג. עורך תיקון חצות בכל לילה⁴.
- ד. מקפיד שהמים לנטילת-ידיים תילקחנה מהברז במטבח ולא מחדר השירותים (אף שהדבר כרוך בטירחא לרדת למטבח שבקומה הראשונה, בעוד שחדר השירותים סמוך לחדר השינה)⁵.
- ה. מניח ליד מיטתו שני ספלים לנטילת-ידיים⁶, וכאשר קם באמצע הלילה משתמש באחד, ובבוקר – בשני⁷.
- ו. בדרך כלל נח לכשעתיים⁸ באמצע הלילה (מסביבות 2:00 עד 4:00) ואז קם ולומד⁹ וכיו"ב, ובמסביבות השעה 7:30 בבוקר חוזר לנח שוב, וקם במסביבות 9:30¹⁰.

לילה. החסידים התלחשו כי זהו משום שהוא נוהג לערוך "תיקון חצות" בכל לילה (ימי מלך).

5) מפי המשב"ק הרה"ח ר' חס"ד הלברשטם. ומספר שפעם החל למלאות מחדר השירותים ואמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שבחדר זה יש עניין של טומאה, ולכן שימלא מהברז במטבח.

6) להעיר שמאו לידתו הוכנו עבורו קערה וספל לנטילת ידיים, זאת ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע. בשם אימו הרבנית חנה.

7) מפי רח"ה.

8) הרבנית חיה מושקא פעם סיפרה שבעלה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נח לשעתיים כל לילה, ובמשך שעתיים אלו ישן בפועל רק לשעה, מאחר ובשעה הראשונה אינו נרדם, והסביר לה שאינו מצליח להירדם כאשר יהודי פלוני צריך לעבור ניתוח וכו'.

9) להעיר שבילדותו היה לפעמים לומד לילות שלמים עם אביו רלוי"צ.

10) מפי הנ"ל. כן מסופר כי בשנים הראשונות לבואו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לארה"ב, שכן שגר באותו בנין (ברח' ניו-יורק מס' 346) העיד, כי במשך רוב שעות הלילה היו נשמעים דפיקות של אדם המתנועע ליד סטנדר, או מהלך רצוא-ושוב בחדר אגב עיון. על האור שלא כבה בדירה סיפרו גם שכנים נוספים.

1) על מטתו (שבחדרו הק') מונחים בד"כ ספרים רבים. ולהעיר שכן נהג בעת שהותו בפאריז בשנת תש"ז (וגם אז היתה המיטה מלאה בספרים).

2) ראה לעיל [] שמשחר יל דתו לומד למשך 18 שעות ביממה. וראה הערה [שלומד בלילות וכו']. ולהעיר שפעם אמר (בפורים תשל"א למר שז"ר, במענה לשאלתו מדוע אין כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ישן בלילות) שהמחשבה בלילה טובה יותר.

3) כן העידה הרבנית מרת חיה מושקא ע"ה.

הוראה לרבים: אגרות קודש חי"ט עמ' פט ואילך: "וכיון שמספר השעות לשינה, לא בכל אדם שוות הן, ותלוי בתכונת הגוף ובהרגל וכו'. . . צריך לבחון בעצמו מספר השעות הדרושות לו לשינה, למען אשר בקומו יוכל ללמוד בהבנה הדרושה, ועל פי זה יקבע גם זמן השכיבה והקימה, ומובן שבכל אופן צריך להיות שמור זמן הקריאת שמע בבקר, ובעיקר נוגע זה בימות החמה".

ולהעיר שפעם אחת ראה בחור שנשאר ער עד שעה מאוחרת (אחרי יחידות) ואמר לו שצריך לישון שמונה שעות, ושאלו (תוכן): "אינך מאמין לי? הרי זה כתוב ברמב"ם!" והלך לחפש רמב"ם להראות לו.

4) ע"פ עדותו של חותנו, כ"ק אדמו"ר הרי"צ, בבואו לארצות הברית. יצויין ג"כ כי כאשר היה מתוועד בשנים אלו (תש"א-תש"י) היה מקפיד לסיים – בדרך כלל – לפני חצות

ז. בכל לילה, כשלוּבש את בגדי הלילה ("פיג'מה"), מחליף את הטלית־קטן בטלית קטן אחר¹¹.

ח. נשאר לבוש בבגדי הלילה גם בזמן שלומד, ורק כשקם בפעם השנייה מחליף לבגדי היום¹².

ט. לובש חולצה עם שרוולים קצרים בכל ימות השנה¹³, ומחליפה בכל יום¹⁴. יש אומרים שסוגר כל כפתור שני (הא' הג' והה'), והשאר נשארים פתוחים), ויש אומרים שסוגר רק את העליון (השני מלמעלה)¹⁵.

"שלייקעס" בצבע לבן

י. משתמש ב"שלייקעס" בצבע לבן עם אטמים ("קליפסים") בצבע זהב¹⁶.

יא. לובש עניבה שחורה פשוטה (ולפעמים היא בצבע כחול כהה, ולפעמים יש עליה גם דוגמא מסוימת)¹⁷.

יב. נועל נעליים שחורות פשוטות, ולא החליפם למשך כ־20 שנה (עד שנת תש"נ¹⁸) למרות שהתבלו מאוד¹⁹.

יג. חובש לראשו הק' כיפת משי שחורה²⁰.

יד. עונד כובע שחור²¹ עם סרט רחב (וללא סרט נוסף בקצה שוליו), וכמעט אינו נראה לרבים לבוש בכיפה בלבד²².

עם נעליים חדשות (מחברת "Rockport").
19) להעיר שכשלבש את הנעליים הישנות, היה החלק האחורי (מקום העקב) של הנעל השמאלית מקופל פנימה, כשהוא דורך עליו בעקב רגלו (משא"כ בחדשות).

20) להעיר שמאז לידתו הונכה עבורו כיפה, זאת ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע. בשם הרבנית חנה.

21) בשנים האחרונות היא מתוצרת החנות "בנקרפט" ומחברת "Borsalino-Trionfo". ולהעיר שלפני נשיאותו (עד יו"ד שבט תש"י) לבש כובע אפור בהיר. בפאריז (אחרי חתונתו) לבש כובע בארט (אך כשהיה במחיצת חותנו לבש כובע שחור כבשנים האחרונות – אלא עם שוליים צרות יותר), ובבחרותו לבש קאסקעט.

22) למעט בתפילת שחרית (שאו הטלית על ראשו), וכן בעוד מקרים בודדים. ולהעיר שבתקופת שהותו בברלין, בבואו לאוניברסיטה (שם למד ע"פ הוראת חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ) היה הולך בפרוודור חבוש במגבעת עד לפתח חדר הלימוד ושם היה מתיישב בקצה ומסיר את הכובע (ונשאר בכיפה), וזאת כנראה משום שלא רצה ללכת ד' אמות ללא מגבעת. אך להעיר שלפעמים יוצא מחדרו הק' והולך לחדר המזכירות ללא מגבעת, וכן פעם אחת בשנת תשנ"ג (י' אלול) שהה במרפסת בנוכחות הקהל למשך זמן רב ללא כובע.

בשם ר' שלמה אהרן קזרונבסקי מסופר שבתקופה ההיא העיד בפניו כ"ק אדמו"ר הרי"צ אודות חתנו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: "ער איז אויף פיר א זיגער יעדער נאכט – אדער ער גייט יעמולט שלאפן אדער ער איז שוין אויף" [= "הוא ער בשעה ארבע כל לילה – או שהוא הולך אז לישון או שהוא כבר קם"].

11) מפי רח"ה.

12) מפי רח"ה.

13) בשנים האחרונות היא של חברת "Arrow". ולהעיר שהיו שנים (לפני הנשיאות) שלבש חולצה עם שרוולים ארוכים, וכן להעיר מפ"א בתשמ"ח שראוהו בביתו לבוש בחולצה עם שרוולים ארוכים.

14) מפי רח"ה.

15) בכל אופן, הכפתור הראשון נשאר תמיד סגור.

16) בשנים שלפנ"ז היו גם בצבע כחול, ואולי גם בצבעים נוספים. כן היו שנים שהיו מחוברים למכנסיים עם כפתורים (ולא עם אטמים).

17) ולהעיר שבשנים ששהה באירופה לבש עניבה שחורה עם פסים לבנים.

18) ביום ועש"ק, כ"ז מרחשון, נכנס לתפילת מנחה בביתו

טו. בעת לובשו והסירו את הכובע, תופסו מה"שפיץ" הקדמי, ובד"כ מניחו בצורה הפוכה (פתוח כלפי מעלה²³).

טז. לובש סירטוק של משי, הן בחול והן בשבת ויו"מ²⁴.

זו. החל מאמצע שנת תנש"א²⁵ חוגר אבנט של משי המיוחד (עבודת יד) בקביעות, הן בחול והן בשבת ויו"מ.

יח. חוגר אבנט נוסף (דק) מתחת לבגדיו במשך כל היום²⁶.

יט. אינו נוהג לברך "שהחיינו" על בגדים חדשים (ואפילו טלית)²⁷.

מעל החליפה. כן באמצע תפילת מעריב בד' מנחם-אב ותנש"א ראו שפשט את האבנט, קיפלו והכניסו לכיס.

וראה התוועדויות תנש"א ח"א עמ' 209 הע' 51: "ובפרט כשמנהגו (של חבריו) לחגור ב' אבנטים, אבנט א' מבחוץ ואבנט א' מבפנים, כדי להיות חגור באבנט כל היום, וללא חשש דמחזי כיוהרא".

הוראה לרבים: לקוטי שיחות ח"ט עמ' 276: "ובמ"ש אודות חגירת אבנט (גארטל) בשעת התפלה, – הנה אף שאנ"ש נוהגים בזה לאחר הנשואין, אבל שכבר (?) נהג מאזיה שתהי', בזה עד עתה, צ"ע למה לו לבטל מנהגו, ואף שמוכרח כנ"ל שלא יהי' בזה בליטות, וביחוד שלא יהי' שונה משאר אנ"ש, והרי יכול לאזור האבנט מתחת לבושו העליון. ולהעיר אשר בכמה מקומות בפולין נהגו... וכן מובא המנהג לחגור שתי חגורות... אבל שני מנהגים אלו אין אנ"ש נוהגים בהם".

27 פעם סיפר לר' משה גרונו שלמחרת יום חופתו שאל את חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ האם עליו לברך "שהחיינו" על לבישת הט"ג, ואמר לו שאצלנו לא נהוג לברך "שהחיינו" על בגדים, ורק נשים מברכות שהחיינו על מעיל פרווה (מפי ריל"ג). כן להעיר שפעם אחת (בשנת תש"י, כמה חודשים אחרי יו"ד שבט) שאל אותו משהו האם מברכים "שהחיינו" על טלית גדול ואמר לו (בצחות) שיכול לברך ויוציא אותו ידי חובה (מפי ריל"ג).

במענה בכת"ק (לריל"ג ביום חופתו – י"ד אלול תשי"ד) על השאלה האם מברכים שהחיינו על הטלית גדול בפעם הראשון השיב: "לא ראיתי נוהגין כן. ולכל היותר יכול לצרף לאכילת פרי חדש, אבל לא בלא זה".

אך להעיר שלובש מטפחת חדשה לברכת "שהחיינו" אחרי התקיעות של יום ב' דר"ה (כדלקמן []), וכן בברכת החמה לובש בגד חדש ל"שהחיינו" (כדלקמן []).

23 להעיר שכשהוריד את הכובע בי' אלול תשנ"ג (ראה הערה הקודמת) הניחו בצד בצורה רגילה.

24 כן נוהג החל מאמצע עש"ת של שנת תש"נ (עליה הכריז שהיא שנה "שבתית"), משא"כ בשנים שלפנ"ז שהיה הולך עם בחול עם סירטוק רגיל (צמר), ועד שלהי חודש תשרי תשי"א – עם חליפה קצרה (אפורה עם משבצות, דו-שולית ("דאבעל"), הנסגרת עם שני כפתורים), מלבד ביומי דפגרא, התוועדויות וכיו"ב. ולהעיר שגם בשנים האחרונות, לובש בש"ק סירטוק משי אחר מזה של חול (כדלקמן []).

וראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 35 (תרגום): "הנני נותן יישר כח לאברכים הלובשים זיידענע זופיצעס [= בגדי משי]. עם הזמן תיקבע שבשבת ויו"ט ילכו האברכים עם זיידענע זופיצעס.

כתוב גם במאמר אודות כך,

ובכלל – צריך להיות ה"ונפלינו" – כפי שהרבי פעם דיבר.

אני מתפלל על חסידים כמו... שאינם הולכים בשבת עם זיידענע זופיצעס. אולי זה מצד העניות שהי' ברוסיא, ובכל אופן יונהג זה אצל כולם עם הזמן, [והוסיף בחיך:] הגם שאני בעצמי הולך עדיין עם פינדזשאַק [= חליפה קצרה]. ואכן מאותה תקופה, החל ללבוש סירטוק בכל ימות החול (כנ"ל).

25 ב' סיון ("יום המיוחס"). וגם לפנ"ז (מראשית שנת תש"ג) הלך עימו לפעמים. בשנים שלפנ"ז חגר אבנט רגיל בחול, ואבנט משי בשווי"ט.

26 כן העיד עליו חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ: "ער גייט כסדר מיט א גארטעל" [= "הוא הולך בקביעות עם אבנט"].

ולהעיר שהיו פעמים בשנת תשי" (ער"ח תמוז, י"ב תמוז וכ"ז מנחם-אב, ואולי גם בעוד פעמים) שבבואו לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ פשט אבנט זה (שהיה מתחת לחולצה) וחגרו

- כ. כבר כיום לידתו הוכנה עבורו מלית־קמן²⁸.
- כא. על פי רוב, קונה מידי שנה מלית־קמן חדש²⁹.
- כב. בכנפות הטלית־קמן תפור משי (בצידן הפנימי)³⁰.
- כג. נותן את הטלית קמן לאחד מתלמידי הישיבה (דווקא, ולא לאברך) שיקשור עבורו³¹.
- כד. מקפיד שהקשירה תיעשה אחרי מבילה במקווה, בין הסדרים וכיום דווקא (ולא בלילה)³².
- כה. סדר החוליות הוא כרגיל (ג' א', ב' ג' וכו'), ובר"כ – ללא העברת ה"שמש" באמצע בין כל סדרת חוליות (אך לפעמים כן נעשה כך)³³.
- כו. תוחב את פתילות הטלית־קמן ברובן במכנסים, לבר קצות הפתילות היוצאות קצת החוצה³⁴.

חטא על ידו, ככהמשך הכתוב "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם", והן בוע"ט, קיום כל המצות, והוא ע"י "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם".

ורק בחלק מהם – שייך מעין הנהגת האריז"ל – שהט"ק וגם הציציות יהיו מכוסות, כי אין צריכים (כ"כ) לגדר "וראיתם אותו" כפשוטו (במשך כל היום וכל רגע) בשביל זהירות וקיום מצות כפשוטו, ואצלם מאיר יותר ענין הראי' בפנימיות.

ומה"ט גם בדור שלפנינו לא ראינו הנהגה זו ללבוש ט"ק תחת כל הבגדים באופן שהציציות תהיינה מכוסות בכל בני"י כ"א בחלק מהם, וי"ל מפני שזהו "אפס קצהו ושמן מנהו" מהעבודה הנעלית של האריז"ל. וראה שם בארוכה.

וראה גם התוועדויות תשמ"ג ח"ב עמ' 759: "בנוגע לפועל – מכיון שבימינו אלו פשט המנהג ללכת עם ציצית בחוץ, הרי בודאי שצריכים ללכת עם ציצית בחוץ (ואין בזה כל חשש דמחזי כיוהרא כו'), ואדרבה: מי שאינו מתנהג באופן כזה, הרי הוא מראה בכך שאינו רוצה להתנהג כמנהג היראים כו'.

(28) זאת ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע. בשם הרבנית חנה.

(29) מפיר רח"ה. ומוסיף כי (עד תשמ"ח) היתה הרבנית קונה את הבד של הט"ק ואת פתילות הציצית. ולהעיר שבשלהי שנת תש"י קיבל חבילת ציציות מארץ הקודש.

(30) ראה אגרות קודש ח"ב עמ' לג: "הכנפות של ט"ק ג"כ תפורים מתחת במשי, כן הוא מנהג בית רבינו".

(31) מפיר הנ"ל. מתש"ל ועד חתונתו היה הנ"ל קושר, ואח"ז מסר את התפקיד לת' דוד מענדלבוים.

(32) כן הורה לרח"ה.

(33) כמנהג כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

(34) הוראה לרבים: לקוטי שיחות חל"ג עמ' 103 ואילך: "ועפ"ז מובן מה שכ"כ מבני", וגם מהחסידיים לובשים הט"ק תחת הבגדים – ונוהרין שהציצית יראו מבחוץ, בהתאם לפס"ד אדה"ז בשלחנו, ולא כפי הוראת אדה"ז עצמו שיש לנהוג כהמקובלים נגד הפוסקים

– כי הנהגה זו של האריז"ל, אינה הוראה לרבים, כי בני"י זקוקים לזכירת כל המצות כפשוטה, הן בסו"מ שלא יודמן

ברית מילה

א. בשנים הראשונות (ולפני הנשיאות) נהג לפעמים להיות "סנדק" בבריתות¹, אך אח"כ פסקה הנהגה זו².

ב. לפני הברית התעמף בטלית ללא ברכה, ובשעת הברית לבש את הטלית על הכתפיים כשהכובע לראשו³.

ג. בעת המילה הפנה את ראשו הק' הצידה⁴.

ד. במשך כל זמן הברית, רחש בשפתיו הק'⁵.

– לכאורה הרי יכל לקחת טלית שאולה, שאז אין צריכים לברך, אלא בכל זאת ביקש במיוחד שיביאו את הטלית שלו ולבשה ללא ברכה, להורות שגם אחרי שיעור ההפסק אין צריכים לברך שוב⁶.

4) ראה שיחות קודש שם (תרגום): "בשעת הברית שמתי לב שבסנדקאות היה הרבי מאוד חיוור, ומאוד לבן, ובשעת המילה סיבב את ראשו, הוא לא יכל לראות דם. – דבר מופלא, הרבי הרי היה שוחט, ובכל זאת סיבב את ראשו, הוא לא יכל לראות דם".

ולהעיר שבא' מתהלכות ל"ג בעומר (תש"מ) היה על א' המוצגים שוחט שהשחיו סכין ע"מ לשחוט גדי, והפנה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א את ראשו הק' הצידה. וכן ראה לקמן [עיוהכ"פ בכפרות].

5) ראה שיחות קודש שם (תרגום): "שמתי לב אז שבמשך כל זמן הסנדקאות רחש הרבי בשפתיו – הוא אמר משהו בשקט. – מה הוא אמר איני יודע, אבל שמתי לב שהוא אמר משהו.

מאוחר יותר שאלתי את הרבי, מה הוא אמר, והוא לא השיב לי. [כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א חייך ואמר:] אמרתי שזה הרי נוגע לפועל, הרי יתכן שאי-פעם יכבדו אותי בסנדקאות, ואני צריך לדעת מה לומר, והוא לא השיב לי.

[ויסיים כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א:]: נו, איני יודע מה הוא אמר, אבל עכ"פ את זה ראיתי שאמר משהו". ובכל זאת, ראו באותו ברית-מילה שגם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בעצמו רחש בשפתיו הק'.

1) פעם אחת הלך מרחק רב בש"ק כדי להיות בברית (שגם הרב שד"ב העכט, בשנת תש"ו). אגב, זו כנראה היתה הברית הראשונה (בארה"ב עכ"פ) שבה היה סנדק.

2) ראה מענה בכת"ק בתשורה לחתונת אבצן-סימפסון – ג' שבט תשס"ה עמ' 16 (לאשה שהזמינה את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א להשתתף בברית של בנה): "העיקר בנוגע לברכה ה"ה הרוחני – ובוה אין המקום גשמי מפסיק, ובלבד שיכוונו את השעה (שיודיעו הזמן שיתחילו בברית בשטמו"צ).

בנוגע שאהי' נוכח בגוף – הנה 1) למה להם לשנות מנהג שהונהג מכמה שנים, שאיני הולך לסנדקאות. (ב) ועיקר – אין לקשר הכניסה לבריתו של א"א של בנם שליט"א – עם קנאה ח"ו מכו"כ שלפניהם שרצו שאהי' סנדק, ומפני המנהג הנ"ל לא יכולתי למלאות בקשתם. (ג) ובפרט שנוהרים בכיו"ב – שלא להיות יוצא מן הכלל בבליטה, מפני עין טובה וק"ל.

ואתה הסליחה. ויגדלוהו – ביחד עם בעלה שליט"א – וכיו"ח שליט"א לתחומע"ט מתוך הרחבה אמתית".

3) ראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 182 (תרגום): "פעם הודמנ לי להיות עם הרבי ביחד בברית בו היה הרבי סנדק. . . הרבי אז קרא שיקחו לברית את הטלית שלו, והוא לבש את הטלית ללא ברכה. ישנם הרי כמה לשונות בשו"ע אדמו"ר הוקן אודות השיעור עד מתי נקרא הפסק: עד שיסיח דעתו, ב' שעות, וכיו"ב. – אבל אז אצל הרבי היה כבר אחרי כל השיעורים של הפסק – היה זה כשלוש או ארבע שעות אחרי התפילה, ומכל מקום לא עשה ברכה (ואמר הטעם, שבעת התפלה כשהוא לבש את הטלית, כיון להוציא גם לבישתו לסנדקאות).

כא

נישואין

מסדר קידושין

- ה. בד"כ היה משתתף גם בסעודת הברית ואומר שיחה.
- א. נותן את סידורו¹ לחתנים המתחתנים באותו יום (או בימים הסמוכים) לפני תפילת מנחה, בנגן עדן התחתון².
- ב. בעת נתינת הסידור מברך את החתן "אויסבעמן אלע גוטע זאכן" [= "תבקש את כל הדברים הטובים"] ובד"כ אף מוסיף עוד ברכה ("בנין עדי עד", "בשורות טובות" וכיו"ב).
- ג. כשנוכחים גם המחותנים, לפעמים מברכם ג"כ ("א סאך נחת פון די קינדער [= הרבה נחת מהילדים] וכיו"ב).
- ד. בנוסף לסידור, נותן גם מטבע (או כמה מטבעות) לצדקה לחתן (ובמילא – לכל הנוכחים)³.

ה. כשיש כמה חתנים נותן לזה שחתונתו קודמת, ובאם שניהם מתחתנים באותו יום (ואין ידוע מי מתחתן בשעה מוקדמת יותר) נותן לכהן או לוי שביניהם (באם יש), ואם שניהם ישראלים נותן למי ששמו (הפרטי) קודם בא"ב⁴, ומורה לחתנים הנוספים לקחת את הסידור אחרי שהראשון גומר, ומברכם.

- ו. מקשיב למהלך החופות הנערכות בחצר 770 ועונה "אמן" על הברכות וכיו"ב⁵.
- ז. באם נערכת חופה בשעה של תפילת מעריב והדלת הראשית של 770 פתוחה, בד"כ אינו יוצא לתפילה (ועד"ז ליחידות וכיו"ב) עד שמסתיימת החופה⁶.
- ח. כשמברך חתן וכלה הממתינים (אחרי חופתם) על יד המעלית בצאתו לתפילה, מקפיד שלא להפנות גב לחו"כ (אלא מסתובב סיבוב מלא לצד ימינו).
- ט. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, בד"כ לא היה מתוועד ביום שהיתה נערכת חתונה בשכונה (אלא הקדים או איחר את ההתוועדות)⁷.

(5) מפי ריל"ג. ומספר שפעם אמר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (תוכן): "בשעה שאין הולכים בגשמיות [לחופה], טרודים יותר".

(6) ולהעיר שפעם אחת כשחזר מהציון (י"ג תמוז תנש"א) יצא למנחה ומעריב על אף שהדלת היתה פתוחה, והביט החוצה לחופה.

(7) בעקבות כך, כמובן שהשתדלו לא לקבוע חתונה ליום ש"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אמור להתוועד בו.

(1) סידור אחר מזה שמתפלל בו בעצמו, דק יותר (בלי "שער הכולל") ובלוי מאוד, בו היה מתפלל כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

(2) בשנות תשנ"ג-ד (כשהתפלל עם הציבור) נתן את הסידור בחדר התפילה.

(3) ראה לקמן [שונות].

(4) בשנים קודמות היו פעמים שנתן למי שיותר מבוגר.

- י. עד שנת תשכ"ג, נהג לעתים לסדר בעצמו קידושין לזוגות מאנ"ש⁸.
- יא. הסכים לסדר קידושין בתנאי שהחתן יגדל זקן וילבש סירטוק בשבת ויו"מ⁹ ושהכלה תלבש פאה נכרית ("שיימעל")¹⁰, ומיו"ד שבט תש"כ – שהח"כ ייצאו לשליחות.
- יב. לא הסכים לסדר קידושין לחו"כ שנפגשו (או אפילו מסו באותה טיסה) בימים שלפני החתונה¹¹.
- יג. בעת סידור הקידושין לבש בגדי ש"ק ויו"מ.
- יד. הקפיד לא לסדר קידושין בזמן של סדרי הישיבה (כדי שלא להפריע לסדר)¹².
- טו. כשחזר מהציון לפני החופה, יצא מיד וסידר קידושין לפני שהתפלל מנחה¹³.
- טז. מלבד הברכות של סידור הקידושין, בירך בעצמו את כל שבע הברכות¹⁴ שמתחת לחופה (בנעימה המסורתית).
- יז. לפני ברכת האירוסין, הביט למעלה (בחופה).
- יח. לפני ברכת "בורא פרי הגפן" (הן בברכת האירוסין והן בברכות הנישואין) אמר בקול נמוך "סברי מרנן".
- יט. בסיום הברכות, המתין עד שהח"כ ייצאו (ראשונים) מהחופה¹⁵, והביט בהם במבט חודר.
- כ. בשנות האבלות¹⁶ לא סידר קידושין.
- כא. פעם אחת¹⁷ זימן על הכוס בסעודת שבע ברכות, ואמר "נברך אלקינו שאכלנו משלו" (בלי "שהשמחה במעונו"), ואח"כ אמר "ברוך אלקינו שאכלנו משלו שהשמחה במעונו ובמבוכו חיינו"¹⁸.

ולזה כבר מאוחר".

11 פ"א אף ביטל את השתתפותו כמסדר-קידושין בעקבות כך, ולפני החופה (שהתקיימה בחצר 770) נסע לביתו וביקש להודיע לו מתי ייגמר החופה ורק אח"כ חזר. מפי ריל"ג.

12 לדוגמא: בחתונת הרב גרשון מענדל גרליק (ד' תמוז תשח"י) יצא לסדר הקידושין בשעה 2:15 – סיום הסדר.

13 כן היה בחתונת ר"ש ורעייתו לו (הנ"ל הע' []).

14 לפני הנשיאות, היה בד"כ מברך רק את שני הברכות הראשונות.

15 כמובן שאלו יצאו אחרונות כשפניהם לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א. וראה לעיל סעיף [שאינו מפנה גב לחו"כ].

16 תד"ש-ה – על אביו הרלו"צ, ותש"י – על חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

17 בט"ז תמוז תשט"ז, במחנה גן ישראל.

18 לא ידוע על פעם נוספת שזימן בעת סעודת שבע ברכות, ולכן הובא כאן אף שנראה כענין מיוחד וחד-פעמי.

8 עד שנת תש"י היה נוסע לאולם החתונה ונכח בשעת הקבלת פנים" (ופעמים רבות אף נכח בסעודת החתונה). אחרי שנת האבלות (תש"י-י"א) נסע לסדר קידושין והשתתף ב"קבלת פנים", אך לא נשאר לסעודת החתונה. מאמצע שנת תש"ד פסק מלנסוע לחתונות וסידר קידושין רק בחופות שנערכו בחצר 770. לקראת סיום שנות היו"דים הודיע כמה פעמים שפוסק מלסדר קידושין, וסידר רק במקרים בודדים שהחתן והכלה הסכימו לנסוע לשליחות אחרי חתונתם. הפעם האחרונה שסידר קידושין היה בט"ו תמוז תשכ"ג, לר' שמואל ורעייתו הינדה מלכה לו (וזאת לבקשת אבי הכלה ר' שני'ז יפה, לאחר יותר משנה שלימה שלא סידר קידושין כלל. כן ביקש שלא לפרסם על כך לפני החתונה).

9 ראה גם לעיל [השיחה מאסרו חג שמח"ת תשי"א].

10 להעיר שפעם אחת ביקשו שיהיה המסדר קידושין, אך היות ולא הסכימה הכלה ללבוש פאה נכרית – סירב. בבוקר יום החופה אמר החתן שהכלה מסכימה ללבוש פאה נכרית, אך השיב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שכבר מאוחר, ולשאלתו שהרי נשאר עוד כו"כ שעות לחופה השיב (תוכן): "בטח אין הכוונה רק בנוגע אלי, אלא גם מה שמצטרף אלי,

כיבוד אם

- א. עד פטירת אימו הרבנית בו' תשרי תשכ"ה, היה מבקרה מידי יום¹ בביתה² לזמן קצר, וכן בערב ש"ק, סמוך לשבת (וכן לפעמים בליל ש"ק אחרי מעריב, או ביום הש"ק לפני שחרית).
- ב. היה מתקשר מראש להודיע על בואו, והחזיק בכיסו את מפתח דלת ביתה ופתח את הדלת בעצמו (כדי שלא להטריחה)³.
- ג. בבואו לביתה, היה שואל בשלומה ומוזג לה כוס תה (וכן לעצמו).
- ד. הקפיד לא לשבת כלל עד שהתיישבה תחילה.
- ה. ישב עימה מספר דקות כששוחחה עימה כוס תה, ובמשך השיחה התעניין אודות שלומה ופרטים הקשורים לחייה (כגון האם עובדת המשק הגיעה הבוקר וכיו"ב).
- ו. לפעמים ביקש שתצווה עליו איזה דבר כדי שיוכל לקיים מצוות כיבוד אם.
- ז. לפני יציאתו היה מאחל לה "כל טוב" או "דערלעבען משיח'ן" וכיו"ב.
- ח. לא הזכיר "רפואה שלימה" כשהיתה חולה (אלא רק כנ"ל)⁴.
- ט. לא הפנה את גבו אליה, אך עשה זאת באופן שלא יורגש (ולדוגמא, ביציאתו היה לפעמים מסדר כסאות וכיו"ב כדי שלא להפנות גב)⁵.
- י. במשך הביקור התנהג באופן כאילו אינו ממנה, אך לאחר צאתו האיץ את צעדיו.
- יא. בשבתות וחגים, אחרי התפילה, היתה מבקרת בחדרו הק' לזמן קצר, ובצאתה היה מלווה אותה עד לפתח 770 וממשיך להביט אחריה (במבט מיוחד של אהבה וכבוד) עד שכבר לא יכל לראותה – כשפנתה לרח' קינגסטון (ואז חזר לחדרו הק').
- יב. אחרי ההתוודעויות שהשתתפה בהן, היה מלווה אותה כברת דרך ואח"כ המשיך להביט אחריה כנ"ל.

(4) הרבנית הסבירה פעם שזוהו בכדי שלא לתת מקום למחשבה שאיננה בקו הבריאות.

(5) כן בהיותו בפאריז בשנת תש"ז, שמו לב שהיה יוצא מחדר אימו בתנועה מיוחדת, וכשהרבנית שמה לב שהבחינו בכך, סיפרה שמאז שהגיע בנה לגיל מצוות, מקפיד הוא להביט בה רק פנים בפנים ומעולם אינו מסובב את גבו אליה, והוסיפה ש"הוא חושב שאיני יודעת על כך..." וביקשה שזה יישאר בסוד. עד"ז סיפרה פעם א' בתשי"ח (לר' בעריש רונברג) שמאז ילדותו אין הוא מפנה את גבו להוריו.

(1) להעיר שכששהה בפאריז בשנת תש"ז (כשבה להביאה לארה"ב) היה מבקרה פעמיים ביום (בבוקר ובערב). כן בשויו"ט היה הולך ברגל ממלוננו אל הבית שבו התאכסנה, מתפלל בביהכ"ג הסמוך ואוכל את הסעודות עימה. כן להעיר מפעם אחת (בתקופה ההיא) שדרש בבית כנסת לשעות רבות עד מאוחר ולמרות עייפותו והשעה המאוחרת נסע לבקר את אימו.

(2) היתה גרה ב-1418 פרעזידענט סט.

(3) לפעמים היתה הרבנית יוצאת ופוגשת אותו בחוץ, ואז היו משוחחים מעט שם ונכנסים פנימה ביחד.

יג. בסיום לילות הסדר שנערכו בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה מחזיק בידה ומסייע לה בירידת המדרגות.

יד. כשהיתה נכנסה לחדר שבו ישב, היה נעמד לכבודה⁶.

טו. היה נזהר מאוד שלא לצערה בשום אופן, ע"י בשורות לא־טובות וכיו"ב⁷.

לאימו כדי שלא לצערה. כן בשנת תשי"ב, בפטירת אחיו ישראל אריה ליב, דאג שלא יגיעו אליה ידיעות אודות הפטירה ובמשך השנים עד פטירת הרבנית היה שולח אליה מכתבים בשם אחיו.

6) כך הבחינו כששהה בבית הוריו בשנת תרפ"ז (זמן קצר לפני עזבו את רוסיה).

7) לדוגמא: בשנותיו בפאריז בשנת תש"ז התוועד כל הלילה שלפני נסיעתו לניו-יורק, וביקש שלא יספרו על כך

כג

מקוה

א. אינו נוהג לטבול במקוה מידי יום¹, כי אם בערב ר"ה ויוהכ"פ לפני תפילת שחרית ו(בשנים שהיה נוסע –) לפני הנסיעה לציון (אחרי תפילת שחרית).

ב. בשנים האחרונות נוהג לנסוע למקוה (נשים) שברחוב יוניון בפינת אלבני².

מחלק צדקה מחוץ למקוה

ג. בכניסתו ויציאתו מבנין המקוה, בד"כ מחלק מטבעות לצדקה לעומדים במקום (ילדים וגם מבוגרים)³.

ד. נמצא לברו בבנין ואיש אינו נוכח בעת טבילתו.

ה. לפני הנשיאות (בהודמנויות נדירות, כשהיו נוכחים במקוה בזמן שטבל) הבחינו שהיה טובל ריבוי טבילות, במרץ ובזריזות, ופעם אחת ספרו שטבל נ"א או נ"ב טבילות⁴.

ו. ע"פ השמועה – נוהג להתנגב בסדין (ולא במגבת).

ז. מנגב את כל הגוף, אך אינו נוהר לנגב את אצבעות הרגליים ובינם⁵.

ח. משאיר באופן קבוע תשלום של עשרים דולר על השולחן.

1. אבל מי אני להכריע בין כל דעות האמורות.

2. כן להעיר אשר רבינו הזקן בשלחנו . . הביא הדעה דטבילה לקריו הוא פעם א', לתשובה – ג"פ.

בשל"ה . . ב' דעות: י"ד, ל"ט."

3. הוראה לרבים: מפי ריל"ג, שפ"א (בערב פסח תשי"ב) בצאתו מהמקוה אמר לו (תוכן): "מסתמא תרצה לדעת כיצד צריכים לטבול, אצלנו מקובל שטובלים תשעה פעמים: פשוט, דג, פשוט – ג"פ" ("דג" – פי' בשכיבה). וכן עד"ז הורה לבעל התקוע (של תקיעות מעומד) ר' יוסף מ"מ טנגובים.

4. ראה התועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 384: "כל מי שילך למקוה מחר בבוקר – יוכל להתבונן ולראות אם מקפידים לנגב היטב את הרגלים [לא רק את שטח כף הרגל שאפשר לנגבו בנקל, אלא גם את אצבעות הרגלים, ובין האצבעות כו', שכל זה דורש טירחא יתירה] . . וכוונתי בזה לרמז שגם אני בעצמי איני נוהר בענין זה!" ובעמ' 386: "והעיקר – "מעשה רב" שמנגבים את הגוף לאחרי הטבילה".

1) ולהעיר שכששהה בברלין אחרי חתונתו היה מקפיד לבוא מידי יום למקוה. ובשנים הראשונות לנשיאות נהג לפעמים לטבול בימות החול, ובקביעות – בעש"ק ובש"ק בבוקר.

2) בשנים קודמות נסע (או הלך) למקוה שבפינת רחובות איסטערן-פארקוויי וברוקלין (שאינו קיים כיום).

3) בשונה מכניסתו לתפילות שאז מחלק רק לילדים כנ"ל.

4) מפי הרה"ח ר' בער'ל יוניק, שעמד בחדר השני וספר משם בער"ח סיון (או תמוז) תש"י (אך להעיר שבהודמנות אחרת (שבת תש"י), ספרו כמה מתמימים את מספר הטבילות מהחדר השני, וכשיצא כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אמר להם (תוכן): "בכוונה בלבלתי את המספר!".

וראה בענין זה בלקוטי שיחות ח"ז עמ' 315: "לכתבו ששמע בשמי שאמרת שכלל יש לטבול בעש"ק ה' טבילות, וכותב כי מצא דעות של ב' ג' ד' י"ג י"ד, (ולא כולם מדברים בטבילת עש"ק) אבל לא ה' –

איני יודע היסוד לשמועה זו, כי אף שיש מקור לה' טבילות

הליכה לציון

א. עד כ"ז אדר ראשון תשנ"ב, נהג לנסוע לעיתים תכופות לציון חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ, אשר בבית ההיים ע"ש מונטיפיורי ברובע קוונס שבניו יורק.

ב. לא היה שוהה בציון בשבת קודש, יום טוב, חול המועד, ראש חודש¹ או יום התענית (כולל בה"ב² ותעניות שעות³), אך נסע פעמים רבות בערב שבת ויו"מ⁴.

ג. היה נוסע בקביעות בערב ראש חודש וביום מ"ז לחודש⁵, ובשנים האחרונות שלפני כ"ז אדר – בכל יום שני וחמישי⁶ (ולפעמים בעוד ימים⁷).

בציון

ד. לא היה אוכל ביום נסיעתו לציון, אלא שותה⁸.

ה. ביום הנסיעה היה שולח תרומה ל"כולל חב"ד" (בר"כ – 180 דולר) ע"י המזכירות, וביקש שהקבלה על כך תבא אליו לפני הנסיעה.

ו. בסיום תפילת שחרית הקפיד שיכריזו על תפילת מנחה "כשיהיו מוכנים".

תש"נ שינה ליום שני במקום יום ראשון.
7) בין הימים הקבועים היו: ערב ראש השנה, י"ג תשרי, יו"ד שבט, כ"ה אדר, ב' ניסן, י"א ניסן, י"ג ניסן, ל"ג בעומר, י"ב-י"ג תמוז, א' דסליחות וג' דסליחות.

8) במכתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ (קובץ מכתבים ג') מסופר שכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע היה בשנת תרנ"ח במעוזבוז וביקר בציונו הק' של הבעש"ט נ"ע וחזר משם להתפלל ערבית בביהכ"נ כשהוא יושב בתענית. ומעיר ע"ז כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: "צ"ע אם זהו הוראת הנהגה לרבים, כי פעם שמעתי מכ"ק אדמו"ר הכ"מ שקודם ההליכה על ציון ואהל נוהגין שאין אוכלין אבל שותין... ואולי אין כל ההליכות שוות".

ולהעיר שפעם (בשנת תש"י) אמר לאחד התמימים שאכל לפני נסיעתו לציון: "א' רחמנות אויף דיר" [= "רחמנות עליך"].

אך להעיר שע"פ השמועה, בשנים תש"נ-נ"ב (ואולי גם מעט שנים לפני כן) היה טועם מעט לפני הנסיעה.

1) מלבד ב' מקרים יוצאי-דופן (ר"ח מנחם-אב ואדר"ח אלול תש"נ) שנסע לציון.

2) בבה"ב בד"כ נסע ביום רביעי (במקום חמישי) כדלקמן [.]

3) פ"א נקבעה תענית שעות בער"ח (סיון, תשמ"א) ונסע לציון ביום שלפנ"ו.

4) ולהעיר מפעם אחת (בשנת תש"י) ששאלו אותו אודות נסיעה לקברים בערב יו"ט והגיב שכתוב בספרים שאין הולכים לקברים בשבת ויו"ט, ולא בחוה"מ או בערבי שבתות וימים טובים (והראה בידו הק' בתמיהה), והפטיר שאם רוצים בכל זאת שיסעו, ונסעם פגשו לפתע את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בציון – אלא שחזר לפני חצות היום. אך בשנים שלאח"ז שהה בציון בערבי שויו"ט גם לאחרי חצות.

5) כשער"ח או ט"ו בחודש חל בשבת – נסע ביום ה' בשבוע שלפניו (וכשביום ה' חל תענית – בה"ב או תענית אסתר – נסע בד"כ ביום ראשון שלמחרת).

6) בשנים תשמ"ו-תש"נ נסע בימי ראשון וחמישי, ובשנת

נועל נעלי בד

ז. לפני הנסיעה (אחרי תפילת שחרית⁹) נסע למקוה (וישב במושב האחורי כרגיל¹⁰).

ח. נעל נעלי בד (שחורות, עם סוליות גומי לבנות) כבר בחדרו הק' לפני נסיעתו.

ט. לבש סירטוק משי, אך בד"כ לא חגר אבנט¹¹.

י. ע"פ השמועה – לפני יציאתו מחדרו הק' לנסוע לציון, בד"כ היה נועל את מגירות השולחן.

יא. נמל עימו שקית נייר חום מלאה בפ"נים ומכתבים (ביניהם נמצא בקביעות הפ"נ הכללי שקיבל בערב ראש השנה¹²), ולפעמים גם ספרים וקבצים וכיו"ב שיצאו לאור לאחרונה¹³.

יב. בד"כ מחלק מטבעות לצדקה לעומדים במקום (ילדים ומבוגרים¹⁴, וכן לחברי המזכירות) לפני נסיעתו.

יג. כשהקהל שרו בעת יציאתו למכונית¹⁵, לא עודד את השירה¹⁶.

יד. בד"כ הניף את ידו הק' לשלום מבעד לחלון לפני שהתחיל לנסוע (ולפעמים גם לפני שנכנס למכונית).

טו. בעת הנסיעה, ישב במושב הקידמי של הרכב (וכן בחזור)¹⁷, ואין יושבים אחרים ברכב מלבד הנהג¹⁸.

מנופה לשלום לפני הנסיעה

[1] ולהעיר שבשנים הראשונות היה נוסע ברכבו של המזכיר ר' ניסן מינדל (פורד ירוק מודל 49).

[16] להעיר מפעם אחת (פורים קטן תשמ"ו) שנאלץ להמתין למשך כמה דקות עד שהביאו את המכונית, ובכל זאת לא עודד את השירה כלל.

[17] משא"כ בנסיעות אחרות כדלקמן [1].

ולהעיר שבתקופה הראשונה לאחרי יו"ד שבט תש"י, היה נוסע באוטובוס (יחד עם אנ"ש והתמימים) והיה יושב במושב הראשון (לא מאחורי הנהג, אלא) בצד ימין.

[18] בשנים הראשונות (עד תשח"י) היו נוסעים גם המזכירים חדקוב וגרונו, וכן ר' שלמה אהרן קורנובסקי (וישבו במושב האחורי), ובשנים שלאח"ז נסעו רק בערב ראש השנה.

[9] מלבד בערב ראש השנה שנוסע למקווה לפני שחרית כדלקמן [1].

[10] ראה לקמן [שונות].

[11] מלבד בערב ראש השנה (כדלקמן [1]) וביו"ד שבט (כדלקמן [1]).

[12] כדלקמן [1].

[13] ולהעיר שגם לפני ההסתלקות היה מביא לחותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ את כל הקבצים והספרים החדשים שנדפסו לאחרונה.

[14] משא"כ בכניסתו לתפילות שמחלק רק לילדים, כנ"ל [1].

[15] בנסיעה לציון השתמש בד"כ במכונית (הקאדילאק השחורה) הפרטית שלו, משא"כ בנסיעות אחרות (כדלקמן [1]).

אומר מענה לשון

טז. לפעמים למד את שיעור הרמב"ם היומי במהלך הנסיעה, ולפעמים התעסק בהגהת שיחה, מאמר, מכתב-כללי וכיו"ב (ולפעמים הרכיב משקפיים לשם כך)¹⁹.

יז. בעת שהותו בציון, לא נכח שם איש מבלעדיו²⁰.

יח. מרם כניסתו, הקיש ב' דפיקות על הדלת (השניה מהכניסה), וכן שוב בכניסתו לחדרו המיוחד²¹.

יט. בכניסתו לחדרו, התחיל מיד באמירת ה"מענה לשון".

כ. באמירת "הריני מדליק הלאמפ" הדליק נר שעוה.

כא. כשהגיע למקום שבו קוראים את הפ"נ (לפני "לדוד אליך"), החל בקריאת הפ"נים (ולפני שהתחיל לקרוא, רחש בשפתיו הק' לכמה רגעים).

כב. את רוב הפ"נים קרע והשליך לציון²², וחלק החזיר לשקית²³.

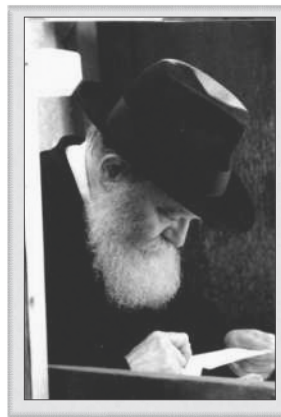
כג. כשהיה חלק ניכר מנייר הפ"נ ריק, קרע את החלק הריק והפרידו מהכתב והשליך רק את החלק עם הכתב לציון.

כד. הורה שישרפו מיד את כל הפ"נים שהניח על הציון (עוד לפני שעזב את המקום).

כה. לפעמים עסק גם בהגהה (שיחה, מאמר, מכתב-כללי וכיו"ב) בעת שהיה על הציון (והיו פעמים שאף מסר את עלי ההגהה לדפוס עוד בשהותו שם), וכן לפעמים עיין בספרים חדשים שהביא עימו.

כו. בסיימו את קריאת הפ"נים, המשיך את אמירת ה"מענה לשון" עד "אשרי תמימי דרך", ודילג עד אחרי הזוהר והמשיך ב"יהי רצון" עד אחרי "אנא בכח".

כז. לפני צאתו, הקיף את הציון פעם אחת²⁴.

קורא פ"נים

הראשונות לא היה חדר, ועמד בתוך החדר של הציון עצמו (והמזכיר היה עומד מן הצד ומחזיק את שקית הפ"נים).

22) כן נוהג מאז תשל"ח, ובשנים שלפנ"ז היה משאיר רק מעט פ"נים על הציון (ביניהם – אלו שנכתב בהם ע"ד היעדרו של מיישהו) ואת הרוב החזיר עמו.

23) ראה לקמן [שריפת חמץ].

24) בשנים קודמות היה מקיף כמה פעמים (פעמיים, או שבע פעמים).

19) וראה לקמן [] שבערב ראש השנה אמר תהלים, ולקמן [] שביו"ד שבת למד מאמר "באתי לגני" תש"י.

20) מלבד בערב ראש השנה (כדלקמן []) ובשנים קודמות – גם ביו"ד שבת. ולהעיר שבשנת האבלות תש"י דייק שיהיה נוכח מנין בכל פעם, וכן עד ער"ח מרחשון תשח"י היו מצטרפים בקביעות הרב שלמה אהרן קורנובסקי, רחמ"א חזקוב וריל"ג (ומאז הצטרפו הנ"ל רק בער"ה וביו"ד שבת).

21) החדר היה ממוקם מול המצבה. ולהעיר שבשנים

כה. לאחר ההקפה, חזר אל תוך החדר והמשיך את ה"מענה לשון" עד לפני ה"יהי רצון" האחרון ואח"כ יצא החוצה דרך הפתח הפנימי (ולא דרך הפתח שממנו נכנס²⁵).

כט. ביציאתו, היה נעצר בפתח הפרוזדור ואומר את ה"יהי רצון" שבסוף ה"מענה לשון".

ל. לאחר צאתו הלך לציון אימו הרבנית חנה²⁶, ואח"כ לציון אם כ"ק אדמו"ר הריי"צ הרבנית שטערנא שרה²⁷, חותנתו הרבנית נחמה דינה²⁸ ורעייתו הרבנית חיה מושקא²⁹ (ולפעמים רק הביט לעבר חלק מהם), וכן מביט לעבר קבר גיסו הרש"ג. עד"ז לפעמים מתעכב בקבר של א' החסידים.

לא. לא הניח אבן על אף א' מהקברים.

לב. לפני צאתו מבית החיים (ולפעמים – ע"י ציון הרבנית חיה מושקא), היה מתכופף ותולש עשבים ומשליכם לאחוריו – כ"ז ג"פ³⁰.

לג. בזמן הנסיעה חזרה, לפעמים המשיך באמירת ה"מענה לשון", ואם נשאר זמן אמר גם "קרבות" שלפני מנחה³¹ (וכן לפעמים למד רמב"ם או התעסק בהגהה וכו"ב – כנ"ל []).

לד. לפעמים (כשלמד רמב"ם בחזרתו) המשיך ללמוד לזמן קצר בתוך הרכב לפני צאתו.

לה. כיבה בעצמו את המנורה בצאתו מהמכונית.

לו. בצאתו מהמכונית, הביט בד"כ לכיוון הקומה השניה של 770 – דירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

לז. בחזרתו מהציון, היה נכנס לחדרו הק' לזמן קצר ומיד יצא לתפילות מנחה ומעריב שהתפלל ללא הפסק בינתיים (ואף שהיה כבר לילה, לא התפלל מנחה לפני חזרתו)³².

לח. לפני כניסתו לחדרו הק', נוטל ידיו הק' ג"פ על כל יד³³ בתוך הבנין (ולא בחוץ)³⁴.

לט. בשנים שהתוועד בימות החול, היו פעמים שלאחר שובו מהציון (ותפילות מנחה ומעריב) יצא להתוועדות פתאומית³⁵. כן לפעמים (בשנים שלאח"ז) היה אומר שיחה מיוחדת מעל בימתו אחרי התפילה.

31) בשנת האבילות תשמ"ח-ט למד לפעמים גם את המשניות (פכ"ד דכלים ופ"ז דמקוואות).

32) להעיר שבשנים קודמות הקפיד להתפלל מנחה לפני שקיעה, ולפעמים היה עוצר בדרך ומתפלל מנחה.

33) בשנים קודמות היה נוטל בד"כ ה"פ על כל יד.

34) משא"כ כשחזר מהלוויות כדלקמן [].

35) בהתוועדויות אלו, היה אומר את המאמר מיד בתחילת ההתוועדות (ולא באמצע) כנ"ל [].

25) להעיר שפעם אחת בימי החורף התמלא הפתח הפנימי בשלולית מים, ואעפ"כ לא יצא מהפתח החיצוני אלא המתין שירביאו קרש ואז יצא.

26) מאז פטירתה בשנת תשכ"ה.

27) כן נהג מראשית הנשיאות (ואף בשנת תש"י).

28) מאז פטירתה בשנת תשל"א.

29) מאז פטירתה בשנת תשמ"ח.

30) עד"ז כבהלוויה – כדלקמן [].

כה

הלוויות ובית החיים

א. בשנים הראשונות היה יוצא לכל הלוויה שעברה על יד 770, ובשנים האחרונות יוצא רק במקרים מסוימים.

ב. יוצא חגור באבנט (מהדלת הצדדית) דקות ספורות אחרי שמגיע מסע ההלוויה ל-770 והולך בראש מסע ההלוויה, אחרי הארון¹.

יוצא להלוויה

ג. אינו נוהג לישא בעצמו את הארון (מלבד במקרים נדירים²).

ד. בד"כ מביט באופן מיוחד על קרובי הנפטר/ת.

ה. בד"כ רוחש בשפתיו הק' בשעת הליכתו אחרי הארון.

ו. הולך כברת דרך ואז נעצר וממשיך להביט עד שמסע ההלוויה נעלם לגמרי מהאופק (ולפעמים ממשיך להמתין עוד קצת), ורק אז חוזר ל-770.

צועד אחרי הארון

ז. לפני שנכנס לבנין (דרך הדלת הצדדית) נוטל את ידיו הק' לסירוגין (בד"כ ארבע פעמים על כל יד, ולפעמים ג"פ) כשהמים נשפכים על הקרקע, ומניח (או משמיט) את הספל על צידו ע"ג הכסא שעליו היה מונח (ולפעמים שופך תחילה את יתרת המים על הקרקע), ואח"כ נכנס (מבלי לנגב את ידיו הק').

ח. בהיכנסו לגן עדן התחתון³, מתיישב על ספסל ואומר "יושב בסתר עליון" ז"פ, כשלפני כל פעם מחליף מקום.

שניאור זלמן וילנקין – שהיה מלמדו ב"חדר" בילדותו (כ"ג אייר תשכ"ג).

(3) בשנים קודמות היה אומר זאת בזאל הקטן.

(1) פעם אחת (בהלוויית ר' משה שניאורסאהן – י"א אלול תשי"ט) רצו להכניס את הארון למכונת כשהגיעו ל-770, וביקש שימשיכו לנשא עוד ורק אח"ז יכניסו למכונת.

(2) כגון בהלוויית ר' משה שניאורסאהן (הנ"ל) והלוויית ר'

נוטל ידים אחרי הלוויה

ט. במקרים מיוחדים שנוסע לבית החיים⁴, נוסע במכונת אחרי הארון⁵ (אך לא באותו מכונת).

י. אומר את "צידוק הדין" מתוך דפים מצולמים מוגדלים⁶.

יא. היה נוהג להיכנס (אח"כ) גם לציון כ"ק אדמו"ר הרי"צ לזמן קצר⁷, ולפני כניסתו נמל את ידיו הק' (ו"פ לסירוגין) וניגבם⁸.

יב. בתפילת מנחה שאחרי הלוויה, בד"כ אינו מסתובב לעודד את הקהל כהרגלו.

יג. בעת אמירת הקדיש ע"י האבלים בימים שלאחרי ההלוויה, מביט בהם בצורה מיוחדת.

אבלות ויארציט¹

- א. כשהפטירה היתה בשבת קודש², לא אכל מעת הפטירה עד מוצש"ק (שאו הבדיל על הכוס)³.
- ב. התאפק מלבכות (עכ"פ – ברבים⁴) עד לאחרי ההלוויה, ובפרט בשבת קודש.
- ג. הקפיד שמוי שלא טבל במקוה לא ייכנס לחדר שבו שוכב הנפטר (לאמירת תהלים וכו"ב), אך נכנס בעצמו אף שלא טבל.
- ד. התפלל את כל התפילות (ביחידות) גם לפני הקבורה, ואח"כ יצא לאמירת הקדישים.
- ה. התפלל שחרית בטלית ותפילין (ביחידות כנ"ל, כרגיל)⁵.
- ו. אמר את הקדישים בתפילות עד הקבורה (כולל משניות וקדיש בסיום התפילה), ואח"כ עבר בעצמו לפני התיבה למשך הי"א חודשים⁶.
- ז. לפני ההלוויה⁷, קרע "קריעה" (לאחר שהתחילו עבורו את ה"קריעה" במספריים) בסירטוק שהיה לבוש בו (ולא החליף לבגד אחר)⁸.

הוראה לרבים: כשהתפלל מעריב במוצאי ש"ק ו' תשרי תשכ"ה (יום פטירת אימו – לפני ההלויה) אמר שעל אף שהאונן פטור מהתפלה, אך היות ומסר את טיפול ההלויה והקבורה לחברה קדישא – יכול להתפלל, אך אין זו הוראה לרבים.

וראה התוועדויות תשמ"ח ח"ב עמ' 585: "בנוגע להלכה – אין האבל (ביום הראשון) מניח תפילין כלל, ואין חילוק בין תש"ר לתש"י (ובפרט להדעה שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת). ולאידך, בנוגע למעשה בפועל – "מעשה רב" – ידוע שמניחים תפילין גם ביום ראשון, ואפילו תפילין דר"ת".

6) להעיר שבפטירת חמותו הרבנית נחמה דינה (יו"ד טבת תשל"א) אמר את הקדישים עד הקבורה, אך לא עבר לפני התיבה אח"כ ומאחרי הקבורה לא אמר שום קדישים (והרש"ג עבר לפני התיבה ל"א חודש).

7) כך נהג בו' תשרי ובכ"ב שבט, אך ביו"ד שבט קרע אחרי ההלוויה (והקבורה), בבית החיים. בי"ג אייר (כשלא היה בהלוויה) קרע תיכף אחר הידיעה (וראה לקמן סעיף [שהחל מיד באבלות]).

8) בכ"ב שבט המשך לקרוע הרבה יותר מהשיעור.

1) המנהגים דלקמן נלקטו ממנהגי כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בעת פטירת חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ ביו"ד שבט תש"י, אימו בו' תשרי תשכ"ה ורעייתו הרבנית חיה מושקא בכ"ב שבט תשמ"ח. כן ניתוספו מספר פרטים מהאבלות על אביו (נפטר כ' מנחם-אב תד"ש) ואחיו ישראל אריה ליב (נפטר י"ג אייר תשי"ב).

2) כן היה ביו"ד שבט ובו' תשרי.

3) בו' תשרי תשכ"ה (בפטירת אימו) סירב לאכול כשהציעו לו, ואמר שצריך לשאול רב. כשאמר לו ריל"ג שהוא רב ושמרין לאכול ביקש למצוא שו"ע אדה"ז, אך לא מצאו ולא אכל. אחרי מעריב במוצש"ק שאל את זקני רבני אנ"ש שהיו במקום האם מותר לו לעשות הבדלה, והשיבו שמותר מפני שמסר את עניני ההלויה והקבורה ל"חברא קדישא", ונסע לביתו והבדיל.

4) ביו"ד שבט ראו שהיו עניני הק' אדומות מבכי עוד ביום ההסתלקות, אך לא בכה ברבים עד תפילת שחרית שלמחרת ההלוויה. בו' תשרי בכה אך הפנה את פניו לחלון, ובאמירת הקדישים בשחרית (לפני ההלוויה) התאפק מאוד מלבכות.

5) מפי ריל"ג, וכן היה מנהג רבותינו נשיאנו (וראה לקמן [תשעה באב]).

ח. הלך (ברגיל בכל הלוויה) אחרי המיטה (גם בהלוויית אמו⁹), וכשנסעו לבית החיים נסע במכונית אחרת (מיד אחרי המכונית עם הארון)¹⁰.

ט. ביו"ד שבט, בעת הכנסת הארון לקבר, הכריז (תוכן): "זהו על תנאי שבאם ניסע לארץ הקודש לא ניסע מבלעדיכם"¹¹.

י. בסיום הקבורה אמר צידוק הדין ואת הקדיש הארוך מתוך הסידור¹², ואח"כ חלץ את נעליו (ונעל נעלי בד), ואז הביט על הקבר הטרי ועבר בשורה כנהוג¹³.

יא. בהיכנסו למכונית אחרי ההלוויה, ישב על גבי קרש¹⁴.

יב. כשההלוויה התאחרה לזמן רב אחרי הפטירה (ואף לא התקיימה בניו-יורק)¹⁵, החל מיד באבלות¹⁶.

יג. ישב שבעה בבית הנפטר¹⁷.

יד. במשך השבעה (מלבד בש"ק) לבש את הסירטוק עם הקרע (ובסיום השבעה החליפו לסירטוק אחר) וכן את נעלי הכר של תשעה באב ויוהכ"פ¹⁸.

טו. לא למד (בגלוי¹⁹) את המשניות בסיום התפילות אלא רק אמר קדיש (לאחר שמישהו אחר

והקלתי בכ"ז, ע"י ישוב בדוחק, של' אדה"ו הוא "ונוהגין" ולא בל' של פס"ד). כיון שנמסר הדבר לכתפאי במקום הנפטר, ובס' כל בו מהרב גרינוואלד, מביא הוראה זו בשם הרב רפאל שפירא ומהרש"ם ח"ב סר"ס, ודלא כהנצי"ב בספרו משיב דבר, והובא ג"כ בשדי חמד ע' 3456. שוב ראיתי בהערה לכל בו הנ"ל, פרק ד' אות כ"ו, שמביא משו"ת תשובה שלמה מחדו"ת להרב עפשטיין (מסט' לואיס), שמחדש שם דדבר זה תלוי במחלוקת אם מונים שמועה רחוקה מיום המיתה או מיום הקבורה (כשהיתה איזה ימים אחר המיתה), וכיון שבוה שמענו מכ"ק מו"ח אדמו"ר הוראה מפורשת למנות מיום המיתה, ה"ז ג"כ סיוע להנ"ל לנהוג האבלות בקבלת הידיעה".

17 דהיינו: בפטירת אימו ישב שבעה בביתה שב-1418 רח' פרעזידענט ובפטירת רעייתו ישב בביתה (ביתו) שב-1304 רח' פרעזידענט. בפטירת אביו רלוי"צ וכן בפטירת אחיו ישראל אריה לייב ישב שבעה בחדרו הק' ב-770, ובהסתלקות כ"ק אדמו"ר הרי"צ לא ישב שבעה. ולהעיר שאף במשך השבעה על הרש"ג (על אף שלא ישב שבעה) התפלל בדירתו בקומה השלישית של 770.

18 שחורות, עם סוליות גומי לבנות. ולהעיר שאחר פטירת אחיו בתשי"ב ביקש ממישהו להשחיר את סוליות הנעליים כדי שאמו לא תבחין בכך.

19 יש אומרים כי למדם בחשאי.

9 הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 77: "בעת הלוי', אין הבנים בנות נכדים נכדות, הולכים אחרי המטה, הן לאב והן לאם". וראה אגרות קודש ח"כ עמ' עט שמביא סברות לכאן ולכאן.

10 להעיר שבו' תשרי, כשנסע מבית הרפואה לבית אימו, נסע באותה מכונית וישב ליד הארון (אך בהלוויה נסע אחרי הארון ככפנים).

11 ראה אגרות קודש חי"ז עמ' שלג: "כותב אודות הרצון להעביר הארון דאביו ע"ה לאה"ק ת"ו, והקבורה היתה על תנאי זה,

...והנה בכלל שאלות כאלו שייכות לרב מורה הוראה... אלא שמוכן שצריך להדגיש שהתנו בעת הקבורה כהאמור".

12 להעיר שבהלויית הרש"ג אמר צידוק הדין מתוך דפים מצולמים מוגדלים (כנ"ל []).

13 ראה לקמן הערה [מסה"ש מ"ח].

14 ראה עד"ז לקמן [בתשעה באב].

15 בי"ג אייר.

16 ראה אגרות קודש חי"ו עמ' קג ואילך: "ת"ח על הבעת התנחומין שלו, וצדק בכתבו אשר עשיתי כהוראת האחרונים שלדעתם יש להתחיל האבלות מעת קבלת הידיעה (שלא להיות אסור בק"ש וכו' משך כמה ימים, אף שהי' לבי נוקפי ע"ז, דדעת אדה"ו לא כן, וכמו שכ' בשו"ע או"ח ר"ס ע"ב,

סיימן בקול²⁰, אך את שאר קמעי התורה שבתפילה (הברייתא דר' ישמעאל, פיוסם הקטרת וכיו"ב) אמר בעצמו וסיימם בקול²¹.

זו. בסיום תפילות שחרית ומנחה (אחרי הקדיש של המשניות בסיום התפילה²²) אמר פרק מ"ט בתהלים (וכן כל הקהל) ואח"כ אמר קדיש יתום (משא"כ במעריב ובמנחת עש"ק).

יו. אחרי כל התפילות (גם בתחילת השבעה²³) ישב על קופסא (של תשעה באב)²⁴ כשברכיו הק' שמוטות וידיו הק' מונחות עליהם (וסידורו ביד ימינו), והביט בכל אחד מהמנחמים העוברים על פניו (ושוחח מעט עם אורחים חשובים – אדמו"רים ורבנים, וכן אישי ציבור וכדומה)²⁵.

יח. עלה לתורה במשך ימי השבעה (מעצמו, מבלי שיקראו לו)²⁶.

יט. אמר שיחות (ובהם דברי תורה) במשך ימי השבעה²⁷.

כ. כמוצאי ש"ק שבימי השבעה²⁸, נכנס לתפילת מעריב עם נעלי בר ובגדי שבת.

כא. לא הבריל בעצמו ואף לא הריח בשמים, והגישו לו נר ובירך עליו במקומו²⁹.

כב. לא חילק דולרים כיום ראשון באמצע ימי השבעה³⁰.

(25) כן היה בתשכ"ה ותשמ"ח. חלק מדיבורים אלו נלקטו בספר "בצל החכמה" ובקונטרס "והחי יתן אל ליבו".

(26) בתשי"ב לא עלה במשך ימי השבעה (מלבד בש"ק), וראה אגרות קודש ח"ו עמ' קד: "דא"ג הנני בספק במנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר בהאבלות – שבעה – אחר אמו הרבנית ע"ה אשר עלה לתורה ג"כ בימות החול ובמנחת שבת, היינו גם אלו העליות שלא הי' רגיל בהם לולא האבלות, ולא מצאתי טעם ע"ז ובמילא לא מלאני לבי לנהוג ככה ולא עליתי לתורה אלא ביום הש"ק וכידוע הפסק דר"ת בזה".

אך כששאלוהו בעת ה"שבעה" על אימו האם יעלה לתורה שלישי כהרגלו, ענה (תוכן): "גם כ"ק מו"ח אדמו"ר עלה לתורה בזמן האבלות", ועלה מבלי שיקראו לו (כבפנים).

ולהעיר שבי"ד שבט עלה אף ביום ההסתלקות עצמו (אלא שאז גם לא ישב שבעה כנ"ל []).

(27) בתשי"א אמר שיחה ביום הרביעי (י"ד שבט) ובתשמ"ח אמר שיחה אחרי מנחה ביום כ"ב שבט עצמו. בתשכ"ה לא אמר שיחות עד ערב יו"כ (אחרי שקם מהשבעה) שאז בירך את אנ"ש ואת התמימים כרגיל מידי שנה.

(28) בתשי"ב ובתשמ"ח.

(29) כן היה בתשמ"ח, ולהעיר מהמובא לעיל הע' [] (אלא שאז היה זה לפני ההלויה והקבורה).

(30) ולהעיר מהמובא לקמן הערה [] שחילק בסיום השבעה.

(20) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 17: במשך ימי האבלות, ר"ל, לומדים בגלוי רק משנה אחת".

(21) כן נהג בתשמ"ח. בתשי"ב לא עבר לפני התיבה (אלא מינה משהו תחתיו) ובמילא לא אמר קטעים אלו בקול, אך אמרם בלחש.

(22) כן נהג בתשמ"ח, אך בתשי"ב ותשכ"ה אמר פרק מ"ט (בשחרית) בסיום שיעור התהילים היומי (ואמר קדיש רק פ"א אחרי הכל) ובתשי"ב אמר פרק מ"ט (במנחה) אחרי "אל תירא" (לפני המשניות).

(23) ראה ספר השיחות תשמ"ח ח"א עמ' 254 (תרגום): "יש נוהגים שניחום אבלים לא תהיה עד היום השלישי (כמובא באחרונים) – נאמר בגמרא בכתובות, שניחמו אבל ביום השני,

ויתירה מזה: הרשב"ץ אומר, שניחום אבלים הוא גם ביום הראשון, כמובן מדברי המשנה "אל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו", דוקא "בשעה שמתו מוטל לפניו", אבל מיד אח"כ (גם ביום הראשון) הוא זמן לנחם. והראי' (הכי גדולה) לזה היא – "מפני שמצינו שאחר קבורת המת [מיד לאחר גמר הקבורה] היו נעשים שורות שורות ומנחמים האבל כמו שנזכר באבל רבתי ובפ' הי' קורא". וראה שם עוד.

(24) כן היה בתשמ"ח, והקופסא גבוהה קצת יותר משלשה טפחים, כדלקמן []. ולהעיר שגם שבשנת תשכ"ה (כשישב על כסא רגיל שנקצצו לו הרגליים) היה הכסא גבוה מג' טפחים.

כג. קם מהשבעה אחרי (הניחום אבלים שאחרי) תפילת שחרית³¹, וביקש לתקוע מסמר ברצפה במקום שישב בו.

כד. קם מהשבעה על אימו בערב יוה"כ אחרי מנחה (אך לא חילק לעקאת כלל משך היום).

כה. לא נסע להקמת המצבה³².

כו. במשך החודש הראשון (עד ה"שלושים") לא קיבל ליחידות (פרטית או כללית)³³.

כז. לקראת ה"שלושים" בתשמ"ח הגיה מאמר חסידות והוציאו לאור בקונטרס.

אומר תהילים בשלושים של הרש"ג

כח. ביום ה"שלושים"³⁴ (וכן פעמים נוספות במשך השנה הראשונה) נסע לציון³⁵.

כט. ב"שלושים" של הרש"ג (ו' אדר שני תשמ"ט) נסע לבית החיים ואמר פרקי תהילים: לג, טז, יז, יח, עב, צא קד, קל ושם הנפטר בקי"ט ואותיות נשמה (מתוך דפים מצולמים מוגדלים).

ל. בשעת אמירת התהילים עמד מימין הקבר כשפניו לכיוון הקבר (והמצבה לימינו), ובסיום הביט במצבה והלך מבלי להפנות את גבו לקבר.

לא. בשנות האבלות³⁶ (במשך י"א חודשים)³⁷ התפלל את כל התפילות לפני התיבה (כשדלוקים

קצת מקבר אמו, והתפלול יאמר על קבר אביו ז"ל".
אך ראה אגרות קודש ח"ט עמ' שא (תרגום): "בנוגע לשאלתו בנוגע להיות על ציון אביכם ז"ל בתוך י"ב חודש, בכלל זה תלוי במנהג המקום, היות וישנם מקומות ששם אין עושים זאת בתוך י"ב חודש. אך באם אין מנהג קבוע, ובפרט שמדובר בימי אלול ותשרי ימי רצון, אין זה משנה שאכן תלכו".

36 דהיינו: תד"ש-ה (אחרי פטירת אביו רלוי"צ בכ' מנחם-אב), תש"י-י"א (אחרי פטירת חותנו ביו"ד שבט), תשכ"ה (אחרי פטירת אימו בו' תשרי) ותשמ"ח-ט (אחרי פטירת רעייתו בכ"ב שבט).

37 ראה אגרות קודש ח"ו עמ' קו: "כמה דעות במשך זמן אמירת הקדיש: כל ימי חייו, י"ב חדש וי"א יום, שנה שלימה וגם חודש העיבור בכלל, י"ב חדש, י"ב חדש פחות שבוע, י"א חדש, י"א חדש פחות יום אחד.

ואנו אין לנו אלא מנהג נשיאינו, וע"פ הרשום בקטע מצוואת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע: בענין הי"א חדש – להפסיק חודש ויום א' קודם. עד"מ אם היא"צ הוא בי' שבט יאמר קדיש עד ט' טבת ועד בכלל. וכן הוא דעת רוב המכריע של אחרוני הפוסקים".

31 כן היה בתשמ"ח, וראה [סעיף הבא]. אחרי הניחום אבלים הכריזו חברי הבד"ץ: "המקום ינחם אתכם וכו'" ואמרו: "דער רבי זאל אופ שטיין!" [= "שהרבי יקום!"], והוסיפו: "המקום יגדור פרצות עמו ישראל ברחמים". אח"כ בירכהו ר' שני"ז גורארי' באריכות ימים ושנים טובות, ובירכהו ר' חיים הכהן גוטניק בברכת כהנים. אח"כ חילק כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א דולרים לצדקה.

32 בראשית חודש מרחשון תשכ"ה הודיע ר' שני"ז דוכמן לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אודות זמן הקמת המצבה, ושאל מדוע מודיעים לו אודות כך. כשאמר הנ"ל כי חשב שכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ירצה להיות נוכח, השיב (תוכן): "איפה שמעתם שאצל חסידים עושים 'ציממס' מהקמת המצבה, איני מתכוון לנסוע". וכן בתשמ"ח לא נסע.

33 בתשמ"ח לא התקיימה יחידות כללית אחרי פורים.

34 בתש"י נסע ביו"ד אדר ובתשמ"ח נסע בכ"א אדר.

35 הוראה לרבי: מנהגנו שאין מבקרים בקבר כלל במשך השנה הראשונה (כך הורה לר"ל"ג). וראה לקוטי שיחות חי"א עמ' 224: "בדבר רצונו לבקר את קבר אביו ז"ל בתוך השנה של האבלות על אמו וע"ה, ששם גם קבורתה, יעמוד ברחוק

לפניו חמשה נרות שעוה רגילים – לא גדולים), מלבד בשווי"ט, ר"ח, חוה"מ³⁸, ת"ב³⁹ ו"הלל" בחנוכה.

לב. בימים שלא עבר לפני התיבה אמר את כל הקדישים בתפילה שאומרם האבל (קדיש דרבנן וקדיש יתום).

לג. לא שינה כלל את מקומו בביהכ"נ במשך שנות האבלות⁴⁰.

לד. לא קרא בתורה כלל במשך שנות האבלות⁴¹.

לה. בשנת האבלות תשכ"ה התוועד מידי שבת, וכן בשנת תשמ"ח (ומאז מתוועד מידי שבת בקביעות).

לו. בהתוועדויות יומי דפגרא (בתשכ"ה) סיים מסכת בכל התוועדות.

לז. לא סידר קידושין בשנות אבלות⁴².

לח. הסתפר רק כעבור שלשה חודשים מהפטירה.

לט. אמר "זכור" גם בשנת האבלות⁴³.

מ. לקראת יום סיום אמירת הקדיש בתשמ"ט, הגיה מאמר חסידות והוציאו לאור בקונטרס.

מא. בקומו מהאבלות בתשכ"ה (דהיינו בסיום הי"א חודש), ניגש לחנות בבעלות גוי וקנה שם פריטים אחדים⁴⁴.

מב. בשבת שלפני יארצייט, עולה למפטיר⁴⁵.

מג. ביום היארצייט לאביו, אימו, חותנו ורעייתו, עובר לפני התיבה בכל שלושת התפילות, ובימי היארצייט האחרים⁴⁶ אומר קדיש בכל התפילות.

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 77: "האבל משתדל להיות הבעל קורא בקריאה דיום ב' וה' ומנחת שבת".

42) דהיינו – שנות האבלות על אביו רלוי"צ (תד"ש-ה) ועל חותנו כ"ק אדמו"ר הר"י"צ (תש"י-א).

43) ראה אגרות קודש ח"ג עמ' ח: "הזכרת נשמות כנוסח שבתו"א גם בשנה הא'. אין לצאת מביהכ"נ אבל לומר באופן שלא יהי' ניכר" (וראה שם עמ' ז שזוהו "ע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א").

44) מפי ריל"ג.

45) דהיינו: גם בשנים שלא עלה בכל שבת למפטיר (ראה הערה [בקריה"ת]) עלה למפטיר (במנין מיוחד – לפני התפילה) בשבת שלפני כ' מנחם-אב, ובשנת תשי"א – גם לפני יו"ד שבט.

46) ראה לעיל [אמירת קדיש].

38) ראה ספר המנהגים עמ' 8: "בר"ה, ובכל יום שיש בו מוסף, אין האבל יורד לפני התיבה, ואפילו לא בתפלת ערבית ומנחה".

39) ראה לקמן [ת"ב].

40) ע"פ השמועה – פעם נשאל האם לשנות את מקום התפילה במשך שנת האבלות, וענה שברוסיה לא נהגו כך וכן המנהג הפשוט, אך בגרמניה נהגו לשנות.

41) מלבד בשנת האבלות על אביו (שהיה לפני קבלת הנשיאות), שאז היה קורא בשני וחמישי (ובקיץ תש"ה – גם במנחת שבת).

וראה אגרות קודש ח"ז עמ' רעא: "במ"ש אודות הקריאה בתורה ועלי' למפטיר – שתי הוראות שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר אודות זה בהיותי באבלות אחרי אאמו"ר זללה"ה, אלא שמפני טעם פרטי קראתי בתורה רק במנחת שבת וביום ב' וה'".

מד. כשהיה מתוועד בימות החול, התוועד בקביעות בד' ימי היארצייט שבהם עובר לפני התיבה, ובדרך כלל היה עורך סיום מסכת⁴⁷ (על מסכת בבלי או ירושלמי⁴⁸) במהלך ההתוועדות (רק כשהל בחול⁴⁹).

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: דבר זה הוא חידוש גדול אצלי – שהרי כו"כ אחרונים מקילים בנוגע לסיום, ועד אפילו – על אבות דר"ג, וישנם אחרונים שהגזימו ומקילים לעשות סיום אפילו על פרק אחד בלבד!

ועאכו"כ כאשר מדובר אודות מסכת שלימה – גם מסכתות קטנות, ובפרט אבות דר"ג – מסכת שיש בה ריבוי פרקים, וא"כ, לכאורה בטח יכולים לעשות סיום על מסכת בתלמוד ירושלמי!

49) ראה התוועדויות שם עמ' 873: "אמנם, כאשר יום ההסתלקות וההילולא חל בשבת – יש מקום לומר שאין לערוך סיום מסכת:

מכיון שהמנהג דעריכת סיום הוא כדי לצאת י"ח הדעה שביים ההסתלקות צ"ל ענין של תענית כו' – אין מקום למנהג זה ביום השבת, מכיון שביום השבת אין כל קס"ד אודות ענין של תענית (שיצטרכו לשלול זאת ע"י סיום מסכת), שהרי שבת "אין עצב בה", ומצוה לענגו באכילה ושת' , ואדרבה: כאשר מקיימים את המנהג דעריכת סיום ביום השבת – מהוה הדבר פגיעה ח"ו בכבוד השבת, שהרי בכך מראים שיש נתינת מקום לענין של היפך התענוג (תענית כו')."

47) ראה התוועדויות תשד"מ ח"ב עמ' 872: "ידוע המנהג לערוך סיום מסכת ביום ההילולא.

וטעם הדבר – דהנה, מצינו ב' אופני הנהגה בנוגע ליום הילולא והסתלקות: (א) ענין של תענית – כפי שנהוג בשבעה באדר, יום ההסתלקות של משה רבינו, (ב) ענין של שמחה והילולא – כפי שנהוג בל"ג בעומר, יום ההסתלקות של רשב"י. ובהתאם לכך, ישנם בקהילות ישראל ב' אופני הנהגה בנוגע ליום ההסתלקות – ענין של תענית, או ענין של שמחה.

ולכן, כדי לצאת י"ח ב' הדעות – אזי העצה היעוצה לערוך סיום מסכת ביום ההסתלקות וההילולא, שאז ישנו חיוב בענין של שמחה, שהרי "עושין סעודה לגמרה של תורה".

48) ראה התוועדויות תשד"מ ח"ב עמ' 1049 ואילך: "הגרפ"מ שליט"א: לגבי עריכת סיום מסכת בקשר ל"סעודת מצוה" (בתשעת הימים וכיו"ב) – ישנם המדייקים לעשות סיום על המסכתות דתלמוד בבלי בלבד, מכיון שכל המסכתות דתלמוד ירושלמי אינם בשלימותם לגמרי, שהרי ישנם כו"כ ענינים שנשארו בקושיא כו', ולא הוגה כו', ובמילא – חוששים הם שסיום מסכת בירושלמי אינה באופן ד"שלים מסכתי".

כז

שונות

- א. מקפיד יהודות על כל טובה שעושים עבורו (בכתב או בעל פה)¹.
- ב. מסרב לקבל מתנות (פעמים רבות מצטט בהקשר לכך את הכתוב "שונא מתנות יחיה")², וכשמביאים לו מתנה מקפיד לשלם עליה.
- ג. כאשר עולה חשש של בעיה הלכתית, מתרחק ממנו לגמרי (אף אם מתברר שנפלה בזה טעות)³.

אפשרניש

- ד. כאשר מסתפר, בד"כ הוא ביום רביעי בלילה⁴.
- ה. מניח את שערות הפאות מאחורי האזניים⁵.
- ו. לפעמים נאות לגזור שערות של ילד בגיל שלוש ("אפשרניש") וגזור מעט מעל א' האזניים.

ז. אינו מניח שיצלמו אותו (ובפרט בחורים), ולפעמים מסתיר את פניו הק"ב או שואל את המצלם האם למד תניא (או חת"ת) היום. אך כאשר הצלם מצלם עבור פרנסה או הפצת המעיינות וכיו"ב, פעמים רבות מעודד אותו ולפעמים אף מחייך אליו וכיו"ב⁷.

1 יום חמישי) היה מסתפר בד"כ ביום חמישי בצהריים (לפני השקיעה), ובשנים שלפנ"ז – גם בימים אחרים. ולהעיר מפעם אחת בשנים האחרונות שהסתפר בליל רביעי, אלא שאז חל ר"ח ביום חמישי.

2 הוראה לרבים: אגרות קודש ח"כ עמ' י: "שהקושיא ורבה היא אדרבה על אלו שאין נוגעין כלל – היפך ממעשה רב דהאר"ז"ל החי. ועיין ג"כ דרכי תשובה ליר"ד סקפ"א שדינים הן וכו'. ובדרכי חיים ושולם סתת"פ שלא לכוף הפאות אחורי אונן (איברא מה שציין שם המלקט לז"ח וכו' – וצ"ע דכפשוטו – בז"ח וכו' המדובר בשערות הגדלות אחורי האוזן)".

3 כן נהג (בעיקר) לפני הנשיאות ובראשיתה, אך לפעמים גם בשנים האחרונות.

4 ראה התועודות תשד"מ ח"א עמ' 485 ואילך: "ישנם כאלו החושבים שענין ה"חסידות" מתבטא בזה שעומדים עם "מצלמה" וללא הרף לוקחים תמונות – איך הולכים, איך עומדים, איך עושים תנועה מסוימת וכו', ועושים זאת פעם אחת, פעם שני', פעם שלישית וכו'! וביניהם – בחורי ישיבה שיכולים לשבת וללמוד חסידות!...

1) ראה לדוגמא לקמן [י"ט].

2) יוצאים מן הכלל: קיבל מתנות לנישואיו, כן קיבל מתנות מחותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ, וכן כשהתמימים הביאו לו מתנות קיבל מהם. כן מקבל ספרים וכתבי יד, כאשר הם ניתנים לתועלת הרבים (ולא כמתנה אישית).

3) מהדוגמאות המפורסמות לכך: בפורים קטן תשמ"ו הכינו מכונית חדשה ומשוכללת אותה תרם א' הגבירים, וכשיצא לנסוע לציון שאל את הנהג מהיכן הרכב, ושהשיב שפלוגי תרמו במתנה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, הגיב (תוכן): "תחזיר את המכונית לאותו אדם ותאמר לו בשמי "שונא מתנות יחיה!" ודרש שיביאו את המכונית הישנה, והמתן 4 דקות עד שהביאהו.

4) לדוגמא: פעם אחת (בליל הסדר הראשון בשנת תשכ"ז בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ) סיפר א' המשמשים שהמבשלת עשתה "קניידלעך" (העשויים ממצה שרויה, או לגירסא אחרת: "לאקשן" – אטריות) ומיד הסיט כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א את הצלחת ולא אכל מהמרק, גם כשנתברר שהיה זה תבשיל מתפוחי אדמה.

5) בשנים קודמות (לפני שהחל לנסוע לציון חותנו מידי

ח. נוהר שלא לשלב את אצבעות ידיו הק' (ואף מעיר לאלו העושים כך)⁸, אך לפעמים משלב באופן שב' אצבעות מונחים בין ב' אצבעות וכיו"ב.

ט. כשמברכים אותו בברכת כהנים (דהיינו – לא בעת התפילה)⁹ מקפיד שהכהן המברך יתחיל מ"וידבר" ויסיים ב"ושמו . . ואני אברכם"¹⁰.

י. כשמחלק משהו ונמצאים אחרים במקום, מחלק גם לכולם¹¹.

יא. בבואו לביתו, בודק תחילה שכל החלונות סגורים.

יב. פעמים רבות מצדיע לחילים ושוטרים וכיו"ב, וכן לילדים הלבושים במדי צבאות ה'.

יג. כשמסמן בידו לשלום לילדים קטנים, מנפנף באצבעותיו הק' (ולגדולים מניף ידו ללא תנועה באצבעות).

יד. אינו משתמש במטריה כלל¹².

טו. בימות החורף לובש בצאתו החוצה מעיל צמר דו־שולי¹³ (אותו לובש גם בשווי"ט במשך כל השנה כדלקמן []), ובלכתו מניח לפעמים את ידיו הק' בכיס המעיל.

"וישם לך שלום". ולהעיר שבאותה הזדמנות (כ"ח סיון תנש"א) בירך הכהן רק מ"ברכך" וכשסיים אמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (תוכן) ש"כדי שלא יהיה מכך דבר פלא, שזה לא ייעשה מנהג שחסרה ההתחלה, שיתחיל שוב מההתחלה".

ולהעיר מהתוועדות תשד"מ ח"א עמ' 367 ואילך (בנוגע לאמירת התיבות "ושמו את שמי על בני ישראל" ע"י כאלו שאינם כהנים).

11 ראה לדוגמא לעיל [] שכשנותן צדקה לחתן ומשפחתו, נותן גם לכל הנוכחים.

ולהעיר שפעם אחת (ביום הולדת הרבנית בראשית שנות ה'למ"ד) נתן לרבנית מתנה צמיד זהב, ואז נתן קופסא נוספת (ובה שעון יד) לרח"ה באמרו (תוכן): "כשנותנים כבר, נותנים לכולם".

12 פעם ירד גשם חזק והציע ר' בער'ל יוניק לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שיסוכך עליו במטריה, ושאלהו בחיוק: "א נייער מנהג?" [= "מנהג חדש?"] וסירב. ופעם הסביר (לעוזרת בבית אימו, כשרצתה ללכת לחנות לקנות חלב ולקחה מטריה) שאין זה ראוי לעשות הפסק היות ומדובר בגשמי ברכה של הקב"ה.

אך להעיר שבערב ר"ה תש"י עמד בציון לכשלוש שעות וכל הזמן ירד גשם, וסיכך עליו רש"א קורנובסקי עם מטריה.

13 המעיל נסגר ע"י שני כפתורים (עם כפתור נוסף מיותר למעלה מב' הצדדים). כיסי המעיל ישרים (ולא באלכסון) והמעיל הוא ללא כיס עליון (כנגד הלב).

פניתי בעבר לא' מהם, ושאלתי אותו: האם כבר למד תניא ביום זה [הדבר ה' בזמן המנחה – קרוב לסיום היום!...] נוסף על מה שעומד ומצלם? ולא הבין כלל מה רוצים ממנו! מהי השייכות בין לקיחת תמונות ללימוד התורה?! – הוא עוסק בדבר הכי חשוב – צילום תמונות, ופתאום שואלים אותו אם כבר למד תניא במשך היום – דבר שיכול לעשות קודם או אחר"כ, בשעה שאינה לא יום ולא לילה! – זוהי שאלה "שלא בדרי דאונא" לפי הבנתו!...

...ישנם כאלו שאצלם זהו ענין של "פרנסה"; ישנם יחידים שעושים זאת לשם "הפצה" – היינו, שהשימוש ב"לויין", סרטים ותמונות כו' הוא לצורך הפצת החסידות; אבל מלבד ענינים אלו – צריכים לדעת שישנה הוראת כ"ק אדמו"ר נ"ע – שרצונו "פנימיות" ולא "חיצוניות!"

8 להעיר שפ"א (י"ג תמוז תשד"מ) הביא לו צייר ציור של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מעשה ידיו, והעיר לו שאצבעות הידיים ציורו משולבות ושיש לתקן זאת, ואז יקבל ממנו.

9 כגון ב"א ניסן (כדלקמן []), וכן בהזדמנויות נוספות.

10 ראה ספר השיחות תנש"א ח"ב עמ' 635 הערה 1: "ובהמשך לזה – בירך א' מאנ"ש שי' את כ"ק אדמו"ר שליט"א בברכת כהנים (מ"וידבר גו" עד "ושמו גו' ואני אברכם". המו"ל". ובשוה"ג: "כן יש נוהגין לברך בפרשת ברכת כהנים כולה (נשא ו, כב ואילך) מתחלתה ועד סופה (כמו שאומרים כל יום בברכות השחר), ולא רק בנוסח הברכה (כפי שמברכים הכהנים ביו"ט וכיו"ב) מ"ברכך" עד

טז. כשמתעמש, מושך באזנו הק' כלפי מעלה (ביד שבצד האוזן) ואומר "לישועתך קויתי ה'".¹⁴

יז. כשמברך מישהו, מברך באופן של "ממלא כל עלמין" (היינו שעל האדם לעשות כלי כדי שהברכה תחול).¹⁵

יח. בר"כ אינו נוהג לברך בלשון של הבטחה.¹⁶

יט. אינו נותן הסכמות לספרים.¹⁷

ספר תניא שהיה מונח על השולחן והחל ללמוד. (כמובן, הבת הבריאה).

14) כך הורה לו כ"ק אדמו"ר הרי"צ (ימי מלך ח"ב עמ' 638).

וראה אגרות קודש חי"א עמ' רמח-ט (תרגום): "חותני . . כתב בזמנו לאשתכם תחי' בלשון של הבטחה ואמירה בטוחה ("פעסטען"). ובמכתבי לא נמצא כזה ביטוי".

15) כך פעם אמר לרח"ה, והסביר שזהו ההבדל בין ברכותיו שלו לברכות של רעייתו הרבנית (שהם בבחי' סובב – שאין צריך לעשות דבר כדי שיחולו).

17) ראה אגרות קודש ח"ו עמ' שלב: "הנהגה אין זה מהמקצוע שלי וממנהגי ליתן הסכמות על ספרים". וראה שם חכ"ג עמ' שצ: "וידועה הנהגת בית הרב, אשר נקבעה ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע שאין לתת הסכמה מפני כו"כ טעמים ואתו הסליחה". ועוד.

16) פעם נכנס ר' סעדיה ליברוב ליחידות וביקש ברכה לבתו שנחלתה וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בירכה. הלה ביקש הבטחה אך כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שוב בירכה באותו לשון וכשאמר ר' סעדי' שלא יצא מהחדר עד שיקבל הבטחה, נטל כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

שמע

ערב שבת קודש

- א. אינו ישן כלל בליל ועש"ק, אלא נשאר ער ועוסק בלימוד התורה¹.
- ב. בכל עש"ק מקפיד לגזוז מעט משערות ראשו (מאחורי האוזן) במספריים².
- ג. גוזז אחת מציפורני ידיו הק³, ומשליך את הציפורן הקצוצה לבית הכסא (ואינו שורפו), ועד"ז כשגוזז את כל ציפורניו⁴.
- ד. אינו גוזז את הציפורניים מתחת לגובה הבשר.
- ה. אינו טובל במקוה בערב ש"ק (כבכל השנה)⁵.
- ו. אומר "הודו", "פתח אליהו" ו"ידיד נפש" (וכן קרבנות כרגיל) בחדרו הק' לפני כניסתו לביהכ"נ.
- ז. נכנס למנחת עש"ק⁶ לבוש בבגדי שבת.
- ח. בזמן חזרת הש"ץ של מנחה, מניח את יד שמאלו על מצחו כשעיניו הק' עצומות ונראה כמנמנם⁷.

של האדם היא "אני נבראתי לשמש את קוני", ובמילא, דבר שעל ידו אינו יכול לשמש את קונו – אסור שיהי' אצלו, כדי שלא יבזו את כחותיו על דבר זה לבטלה.

(4) מפי ריל"ג. אך ראה "היום יום..." טז אייר: "אאמו"ר [מוהרש"ב] כשהי' נוטל צפרניו, הי' מערב עמהם קיסם, קודם השריפה".

(5) ראה לעיל [מקוה]. ולהעיר שבשנים הראשונות היה טובל בעש"ק (בשעה 2:00 בצהריים, הן בקיץ והן בחורף).

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 25: "בערב שבת . . . טובלין במקוה".

(6) להעיר שבשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור מידי יום, פעמים רבות לא היה מתפלל תפילת מנחה עם הציבור בעש"ק (וכן לפני הנשיאות היה מתפלל מנחת עש"ק בעמדו מתחת לשעון בואל הקטן – ביחידות).

(7) בשנים קודמות היה נוהג כך בזמן אמירת "לכו נרננה" בליל ש"ק. וראה לקוטי שיחות ח"ב עמ' 651: "הרבי נ"ע סיפר, שאדמו"ר הזקן היה נרדם ביום שישי לפני ערב, היות שאז למעלה הוא זמן שינה".

(1) זאת ע"פ תנאי שעשה עמו כ"ק אדמו"ר הרי"צ בחתונתו (ע"פ השמועה – ראה לקמן []). וכ"ה בליל שבת (כדלקמן []). וראה שיחות קודש תשי"ג (הוצאה חדשה) עמ' 317 (תרגום): "פעם היה מנהג אצל חסידים – מסתמא קיימים גם כיום כאלה שנוהגים כך – שביום חמישי בלילה – ז. א. הלילה השייך לערב שבת – נהגו להיות ערים. והיסוד לזה הוא ממה שכתוב באגה"ת ששבת אותיות תש"ב הוא תשובה עילאה והלילה שלפני שבת צריכה להיות תשובה ותאה".

(2) מפי רח"ה.

(3) ראה התועודיות תשמ"ז ח"ב עמ' 102: "הסרת הציפורניים היא (לא רק מצד בריאות הגוף, אלא גם) ענין של מצוה – "מצוה . . . לגלח הציפורניים בכל ערב שבת", ובהדגשה – "בכל ערב שבת", לא רק בזמנים מיוחדים, בקשר עם ראש השנה, וכיו"ב.

וטעם הדבר – שחלק זה הציפורניים (שצמח במשך ימי השבוע, מע"ש לע"ש) נעשה טפל כל כך עד שאין לאדם צורך בו, ומכיון שאין צורך בו – חייב להסירו, שכן, מציאותו

ט. כשהיה שוהה בביתו בש"ק, היה מביא עימו בערב שבת שני בקבוקי יין קטנים (המספיקים בדיוק לכוס), עבור קידוש.

י. פעמים רבות מעיין בספרים חדשים שהכניסו אליו בסמיכות לש"ק⁸.

יא. בשנים שהיה מקבל ליחידות פרטיות, בד"כ לא היה מקבל ליחידות בעש"ק.

יב. לפני כניסת השבת, מכסה את כל הספרים הפתוחים על שולחנו הק' בנייר (חום).

יג. בהודמנויות שמחלק מטבעות לילדים בסמיכות לזמן הדלקת נרות, שואל ילדות האם הדליקו כבר נרות (ובאם עונות לחיוב – אינו נותן להן מטבע).

יד. מאז פטירת הרבנית, מדליק בעצמו נרות ש"ק בחדרו הק' כ־25 דקות לפני שקיעה (אחרי תפילת מנחה⁹), בנרות חלב¹⁰ העומדות בפמוטות הכסף¹¹ של הרבנית¹².

טו. אינו מהבהב את הנרות קודם ההדלקה, ואף לא נהג כן בחיי הרבנית¹³.

טז. כשהיה הולך לספריה לפני הדלקת הנרות ע"י הרבנית¹⁴ (ועד"ז בכל פעם שהלך לספריה) היה נכנס לבנין הספריה מהכניסה הצדדית (דרך החצר) ויוצא מהכניסה הראשית (דרך איסטערן פארקוויי).

כעבור זמן קצר (ולהעיר שהרבנית הקפידה שאיש לא יהיה נוכח בעת הדלקת הנרות מלבד בעלה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א). וראה הערה הבאה.

13 ראה עד"ז לקמן [חנוכה] שבחנוכה משתמש בכל יום בפתילות חדשות. עד"ז יש להעיר מהמסופר בשם א' המשמשים בקודש (ר' ש. יוניק) שכמ"פ הבהב את הפתילות לפני הדלקתן ע"י הרבנית והרבנית החליפן אח"כ בחדשות, והשתמשה רק בגפרור אחד עבור הדלקת הנרות (דהיינו שהקפידה ג"כ שלא תהיו מהובהבות מקודם – אפילו ע"י עצמה או כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א).

וראה התוועדויות תשמ"ט ח"ג עמ' 209 הערה 25: "ולהוסיף, שאף שהדלקת הנרות היא ע"י בעלת-הבית (עקרת הבית), מ"מ מנהג ישראל שגם הבעל משתתף בזה (באופן סמלי עכ"פ) ע"י הסיוע בהכנות לזה, כגון בהגשת הגפרורים או הנרות וכיו"ב". ואולי אכן נהג כך.

8) וכן בליל ש"ק כדלקמן []. פעמים רבות (במהלך ההתוועדות) מביע שביעת רצון מכך שהכניסו אליו את הספרים החדשים לפני ש"ק.

9) להעיר מהתוועדויות תשמ"ט ח"ג עמ' 209 הע' 25: "ובפרט שההדלקה היא עוד לפני שהבעל מתפלל מנחה בביהכ"נ".

10) ראה לקוטי שיחות חכ"א עמ' 382: "בבית כ"ק מו"ח אדמו"ר לא ראיתי אף פעם אחת שידליקו בשמן (זית וכיו"ב) בנש"ק ויו"ט, כ"א בנרות חלב, והיפוכו בנרות חנוכה. טעם ע"ז לא שמעתי".

11) את הפמוטות קיבלה הרבנית בירושה מסבתה הרבנית שטערנא שרה (אשת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב) שאף היא היתה מברכת עליהם (כך אמרה לר' זלמן יפה).

12) לפני פטירת הרבנית, כשהיה שוהה בשבתות בבנין הספריה, היה הולך לשם סמוך לזמן הדלקת נרות וחוזר

ליל שבת קודש

- א. לובש סירטוק (משי¹ שחור²) אחר בשבת קודש מזה של חול³, אך לובש את אותו הכובע בין בשבת בין בחול⁴.
- ב. אינו שוהה בבית החיים (על ציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ וכיו"ב) בש"ק.
- ג. נכנס ל"קבלת שבת" (בזאל הגדול⁵) כשלושת רבעי השעה אחרי הדלקת הנרות (בר"כ⁶).
- ד. יורד לביהכ"נ במדרגות הפנימיות (הסמוכות לחדרו הק').
- ה. ככניסתו ל"קבלת שבת", בר"כ מניד ראשו ואומר "גומט שבת" לסוכבים.
- ו. עומד ב"לכו נרננה" ואינו מתיישב עד אחרי "ברכו"⁷.
- ז. כשעובר לפני התיבה, מתחיל ומסיים כל פרק במנגינה המיוחדת של ש"ק (שונה מהמנגינה המקובלת).

(4) להעיר שבשנים שלפני הנשיאות היה מחליף את הכובע (הלבן) של חול לכובע שחור.

(5) בשנים הראשונות היה מתפלל בזאל הקטן, ומשנת תשח"י החל להתפלל לעיתים ב"שאלאש" (שלאחמ"כ נהפכה לזאל הגדול), עד שהחל להתפלל שם באופן קבוע.

וראה שיחות קודש תשח"י עמ' נו (תרגום): "על יסוד מה שדובר קודם בארוכה שהנהגה של שבת בראשית נוגעת על כל עניני השנה, וכאשר נעמידם בשבת בראשית בהרחבה, זה פועל הרחבה על כל השנה, יצא אצלי שהיום התפללו פה (הכוונה, בהצצר, במקום שמתועדים, ולא בביהכ"נ) כדי שיהיה בהרחבה.

ומה אם התפלה דמעלי שבתא, שהיא בלילה, שהוא אמנם ליל שבת אבל בכל זאת הוא לילה, התפללו בהרחבה, א"כ מכ"ש שבשבת בבוקר צריכים בודאי להתפלל בהרחבה. כיון שהתפלה היא התחלת עבודת כל היום, היא קודמת לכל עניני הרשות ואפילו קודמת ללימוד התורה כמאמר שתהא תפלתו סמוכה למטתו, יצא אצלי שהתפלה של שבת בראשית צריכה להיות בהרחבה ובמילא זה ירחיב על כל השנה שיהיה בהרחבה". וראה שם עוד בארוכה.

(6) בשנים קודמות היה נכנס כשעה אחרי הדלקת הנרות.

(7) להעיר שבחורף תשל"ח נהג לפעמים לשבת ב"מזמור שיר" ולעמוד בקדיש-יתום.

(1) גם בשנים שהיה לובש סירטוק רגיל בחול, לבש בש"ק סירטוק של משי. וכן לפני (הנשיאות ו) יו"ד שבט תשי"א (כשלבש חליפה קצרה ביום חול).

וראה התועודויות תשמ"ח ח"ד עמ' 304: "הטעם שיצאנו . . עם בגד משי, לבושי שבת ויו"ט. ובהקדים שהטעם על לבישת בגד משי, מבאר אדמו"ר נ"ע במאמר (בחצאי-עיגול) ש"שבת מקבל מעולם הבריאה", ומכיון שמשי הוא מבעל-חי, 'וידוע דד' המדרגות דומם צומח חי מדבר, הם כנגד הד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשי', הרי חי כנגד בריאה כו", ולכן בשבת שהיא דרגת עולם הבריאה, לובשים בגד משי שבדרגת עולם הבריאה.

והנה ראינו בהנהגת רבותינו נשיאנו, שבכל ענין של יו"ט לבשו בגלוי בגד משי, ומכיון שהם נהגו זאת בגלוי, זהו סימן שאין זה הנהגה מיוחדת לנשיאי הדור".

(2) ראה לקוטי שיחות ח"ד עמ' 343: "בנוגע לצבע בגדי שבת (ויו"ט) - מפורסם שיש לובשים לבנים, ויש - הפכס, ויש - צבעונים . . ואנו אין לנו אלא מנהג נשיא דורנו הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר".

(3) להעיר שפעם אחת ראה בחור שלבש בגדי חול בש"ק, ואמר לו (תוכן - הל' אינו מדויק): "חותני רצה שבחורים יחליפו את לבושם בשבת, לאו דוקא ארוך אבל להחליף את בגדי החול לאחרים".

ח. בשנים קודמות היה אומר עד אחרי "אנא בכח" במהירות מבלי לחכות לש"ץ, ובזמן שהמתין (ולפעמים גם בעת שירת הקהל "לכה דודי") היה מעיין בד"כ בקובץ "הערות התמימים ואנ"ש" או בא' הקונטרסים המונחים בסידורו (השיחה מהשבת שעברה וכיו"ב).

ט. כשעובר לפני התיבה, אינו מנגן ב"לכה דודי" אלא אומר את הכל בקול רם במנגינת תפילה מיוחדת.

י. ב"בואי בשלום" מסתובב לצד מערכ⁸ דרך שמאל⁹, ובאמירת התיבות "בואי כלה בואי כלה" מטה ראשו הק' לימינו ולשמאלו ומוריד ראשו לאמצע. אח"כ חוזר ומסתובב לסטנדר דרך שמאלו ומניד את ראשו הק' לאמצע פעם נוספת¹⁰, ובד"כ מתחיל מיד לעודד.

יא. בד"כ ממשיך לעודד את שירת הקהל ביתר שאת (בד"כ מכה בידו השמאלית על הסטנדר ולפעמים בב' ידיו הק'), כששפתותיו הק' רוחשות. כן לפעמים ממשיך לעיין בקונטרס בזמן זה.

יב. כשעובר לפני התיבה, בד"כ אינו מסיים בקול "צורי ולא עולתה בו", אלא רק בסיום מזמור "ה' מלך"¹¹.

יג. בזמן הקדיש שלפני "כנונא", פעמים רבות מביט לעבר הילדים העומדים לצד בימתו.

יד. כשאחד הימים שבהם אומר קדיש חל ביום שישי, אומר את הקדיש שלפני כנונא (משא"כ כשהיום שאומר בו קדיש חל בש"ק)¹².

טו. נעמד לפני שמונה-עשרה בד"כ בתיבות "ופרוש עלינו סוכת שלומך" (ולא ב"אמן יהא שמיה רבה" כבימות החול)¹³.

טז. אחרי שמונה-עשרה נשאר לעמוד בסוף ג' הפיעות עד אמירת "קונה שמים וארץ" ע"י הש"ץ (או עכ"פ – עד לקראת סוף "ויכולו") ורק אז חוזר למקומו.

יז. כשעובר לפני התיבה, בד"כ כורע ומשתחוה ב"ברוך אתה ה'" של תחילת "ברכה מעין ז'" (כבשמו"ע).

11) בשנים קודמות היה בד"כ מסיים בקול. ולהעיר שגם בכ' מנחם-אב תש"נ סיים בקול (מ"עוד ינובון בשיבה") ובנעימה מיוחדת.

12) כן מורה לרבים בספר המנהגים עמ' 79, אך ראה אגרות קודש ח"ג עמ' כ: "הקדיש שלאחר מזמור שיר ליה"ש אומרים כשחל היאצ"ט בועש"ק או בש"ק. . ז"ל כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א".

13) ולהעיר שהיה תקופה של כו"כ שבתות בקיץ תנש"א שקם רק ב"אמן יש"ר".

הוראה לרבים: "היום יום... ב' סיון: "ופרוש עלינו כו" – בקבלת שבת – בעמידה".

8) להעיר שכשהיה מתפלל בזאל הקטן (כשפניו לכיוון צפון), היה מסתובב למזרח מעט לפני "בואי בשלום" וכשהגיע ל"בואי בשלום" פנה למערב ככפנים.

9) אך ראה שיחות קודש תשכ"ג עמ' 352: "ישנה תשובה מהצ"צ ששם הוא מתעכב על הענין של כל פינה שאתה פונה צריך להיות דרך ימין. . שזה הרי גם נוגע לסיבוב שעושים ללכה דודי, לבואי כלה – הסיום של לכה דודי –

את זה הוא לא מביא שם, אבל מובן שזה נוגע גם לפס"ד בזה".

10) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 26: "באמירת בואי כלה בואי כלה – מנהגנו לשוח באמירת בואי כלה הא' לימין, הב' לשמאל, הג' לאמצע כשפניו למזרח".

יח. בסיום התפילה עומד שעון במקצת על הסטנדר כשפניו למערב ומקשיב להכרזות הגבאי אודות התועדויות ה"שלוש-זכר" וכו' וזמן התפילה, ואז פונה לצדדיו ומברך "גוט שבת" ויוצא כשמעורר את הקהל וממשיך לכרך את הסוכנים ב"גוט שבת" (כבכניסתו).

יט. עולה לחדרו במדרגות החיצוניות (העולות למסדרון הסמוך לזאל הקטן).

כ. כשיוצא החוצה במשך השבת, לובש בד"כ מעיל על גבי הסירטוק (גם בימות הקיץ)¹⁴, ולפעמים (ובפרט בשנים האחרונות) לובש רק את המעיל.

כא. לאחר התפילה עורך סעודת שבת בחדרו¹⁵.

כב. בימות החורף, ממתין (לכל הפחות) עד השעה 7:00 ורק אז מקדש¹⁶.

כג. לפני¹⁷ "שלוש עליכם", מרים את המפה שעל החלות ובודק, ובאם החלות עטופות בשקית, מסירם מרם שמתחיל¹⁸.

כד. מניח את החלה הימנית של ה"לחם משנה" מחציתה ע"ג השולחן ומקצתה ע"ג חלה השמאלית¹⁹.

כה. בחיי הרבנית, היה מצביע עליה באמירת התיבות "אשת חיל מי ימצא"²⁰.

כו. מנגב את הכוס (כרגיל) ומוזג את היין לכוס בעצמו (באופן שנשפך על גדותיו, כנ"ל [ברהמ"ז]) לפני אמירת "מזמור לדוד", ומקדש מעומד²¹.

כז. לפני שמתחיל לקדש, סוגר את בקבוק היין.

היום . . וחצות הוא האמצע בין נה"ח ושקה"ח כמובן".

ושם חט"ז עמ' 576: "לכאורה הי' צ"ל - שש שעות אחר חצות האמיתי, "האמצע בין נה"ח ושקה"ח . . והכוונה ע"פ מה שראיתי נוהגין* - שש שעות אחר חצות האמצעי" ובהערה שם: "עמא דבר. בבית אאמו"ר ולאח"כ מה שראיתי בבית כ"ק מו"ח אדמו"ר - היו בלאה"כ מקדשין זמן רב לאחר שעה השביעית".

17) מכאן ועד סעיף [] הוא מה שנהג בעת עריכת סעודות שבת בביתו או בספריה ביחד עם הרבנית חיה מושקא ע"ה, אא"כ צוין אחרת.

18) מפי רח"ה.

19) משא"כ בסעודת היום (כדלקמן []). מפי הנ"ל. הוראה לרבים: לקוטי שיחות ח"א עמ' 244: "בליל שבת מניחין הלחם-משנה זו אצל זו".

20) מפי הנ"ל.

21) מפי הנ"ל.

14) וכן ביו"ט, משא"כ בחול (אף שלובש בגדי משי). בשהותו בפאריז בשנת תש"ז שאלוהו אודות כך, וסיפר שפעם בהיתו בוונה במלון אחד עם חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, נכנס אל חותנו בשבת בסירטוק (דהיינו: ללא מעיל) ולא היתה דעת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נוחה מכך.

15) בשנות תשד"מ-תשמ"ח היה עורך את סעודות השבת (לפעמים) בבנין הספריה הצמוד ל-770 יחד עם רעייתו הרבנית (וכן היה ג"כ בחורף תשל"ח - עד שבת ר"ח ניסן) ובשנים שלפני זה - בביתו, ולא ערכם בחדר שבו ערך את הסעודות בימות החול אלא בחדר אחר (הצמוד).

16) מפי ריל"ג, וכן נהג ג"כ בחורף תשל"ח. ולהעיר שבחיי הרבנית (בשבתות החורף) היה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נשאר ב-770 לזמן מאוחר יותר (בד"כ עד לשעה 8:30 לערך) ואז הולך לספריה (ובשנים שלפנ"ז - לביתו).

וראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 290: "הנוהרים מלקדש כו' עפמ"ש בשו"ע אדה"ז סרע"א ס"ג; שואל לחשבון השעות בזה . . שליטת כל מזל הוא שעה של ששים מינוט . . ולכן הנ"ל הוא בשעה השביעית - משעות הנ"ל - אחר חצות

כח. מקפיד לקדש רק על יין (ולא על מיץ ענבים וכיו"ב²²), וגם לא על משקה²³.

כט. מרים את הכוס בימינו ומעבירה לשמאלו ומניחה על כף יד ימינו (באופן הנ"ל – [ברהמ"ז]²⁴).

ל. מביט בנרות באמירת "יום השישי", אח"כ בשעת אמירת ברכת "בורא פרי הגפן" מביט ביין שבכוס ואח"כ בתחילת ברכת "אשר קדשנו" מביט שוב בנרות. אח"כ מביט ביין חמש פעמים באמירת התיבות "קודש" ("קדשו", "קודש", "קדשת", "קדשך" ו"מקדש"²⁵) ובסיום הברכה (בתיבת "השבת") מביט שוב בנרות²⁶.

לא. בחיי הרבנית, כשהיה מקדש בביתו ומוציאה ידי חובה, היה בד"כ מוזג לכוס שלה מהיין מיד אחרי הברכה ורק אח"כ שתה בעצמו (ולפעמים שתה ואז הניח את הכוס עצמה על השולחן בעבורה).

לב. בסיום הקידוש, מרים את כיסוי החלות ומביט בהם (וכן ביום הש"ק).

לג. אוהז את ב' החלות פנים כנגד פנים ביד שמאל ורושם עליהם עם הסכין ביד ימין, אח"כ מניח את הסכין ואוחז את החלות בב' ידיו ומברך.

לד. חותך את א' החלות לשנים כששני החלות ביד שמאלו (כנ"ל), ואח"כ מניחם ובוזע חתיכה בידו הק' ללא הסכין (וכן באם נוטל עוד חתיכת חלה בהמשך הסעודה, נוטלו ללא הסכין).

לה. לאחר שאוכל חתיכה מהחלה, אוכל חתיכת מצה²⁷.

לו. במהלך הסעודה אוכל דג, מרק²⁸, קוגל, בשר בהמה (לשון עגל) וקומפוט תפוחים, וגומר את כל המנה המוגשת²⁹.

לז. בין הדגים לבשר שוטף את ידיו הק' במעט מים, ולפעמים שותה מהיין שנשאר מהקידוש³⁰.

(22) גם בשמיני עצרת תשל"ח כשהציעו לו הרופאים לקדש

על מיץ ענבים, סירב באמרו (תוכן): "קידוש עושים על יין, ולא על מיץ ענבים!". אך להעיר שבהיותו בפאריז בשנת תש"ז, השתמש במיץ ענבים שסחטו עברו לארבע הכוסות של ליל הסדר (וקידוש במשך חג הפסח) ולא השתמש ביין צימוקים שהציעו לו (ואולי הוא משום שהיה זה עם סוכר).

(25) עד"ז נוהג גם בקידוש של יו"ט.

(26) מפי הנ"ל.
(27) משמונה עשר המצות של ערב פסח (ראה לקמן []), שחוממה בעש"ק. מפי הנ"ל. ולהעיר שבמשך שלושים יום קודם חג הפסח אינו אוכל מצה (כדלקמן [אדר] וראה בהערה [] שם).

(23) גם כששהה בפאריז בשנת תש"ז בחג השבועות וקידשו כולם על משקה, קידש בעצמו על מיץ ענבים או פת (לא זכור בדיוק, אך בכל אופן לא על משקה). וראה אגרת מה' טבת תשכ"ג (נדפסה בתשובות וביאורים בשו"ע עמ' 132 ועוד): "כן נבהלתי להשמועה לקדש על יי"ש, ועכ"פ לקדש את שתיית היי"ש – היפך הגמור מציווי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. ובודאי תיכף לקבלת מכו"ז זה ינקטו באמצעים הכי מוחלטים לתקן כ"ז. ויבש"ט בזה בחזור. פשוט שכהנ"ל מכוון לכאו"א מהם שנהג כנ"ל".

(28) להעיר שפעם אחת בסעודת ליל חג השבועות (שחל בש"ק) בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, לא חש רש"א קורנובסקי בטוב והחליט שלא לאכול מרק, וכשראה זאת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, העיר לו (תוכן): "בליל שבת קודש צריכים לאכול מרק".

(29) שלא כבסעודות ימי החול – ראה לעיל [] מפי ריל"ג.

(30) בעת סעודות היו"ט בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה אומר "לחיים" ו/או שותה מעט מים (כדלקמן []), ולפעמים אף אכל משהו. כן כששהה בפאריז בשנת תש"ז היה אומר "לחיים".

(24) ראה ספר המנהגים עמ' 28: "קידוש, מנהג בית הרב. ומקדש מעומד, והכוס מוגבה למעלה משלשה טפחים מעל גבי השולחן".

- לח. אומר את הפיוט "אומר בשבחין" כולו, לפעמים בין הדגים לבשר ולפעמים בסיום הסעודה.
- לט. אינו מנגן בעת הסעודה³¹.
- מ. ע"פ השמועה – אינו אוכל משולענט בשום הזדמנות, לא בשבת ולא ביו"ט.
- מא. לפעמים מעיין בספר במהלך הסעודה.
- מב. בסיום הסעודה שותה בד"כ כוס תה (כבחול).
- מג. לפני ברכת המזון אוכל חתיכה נוספת של חלה אחרי שטובלה פ"א במלח³².
- מד. הסעודה כולה נמשכת בד"כ כשלושת רבעי השעה עד כשעה.
- מה. לומד "שנים מקרא ואחד תרגום" אחרי סעודת ליל שבת³³.
- מו. עד פטירת הרבנית, היה לומד "שנים מקרא ואחד תרגום" מתוך אותו החומש שבו אמר חת"ת וכירך ברכת המזון³⁴.
- מז. אחרי הסעודה (ולמוד שמו"ת³⁵) לומד את ה"פרשה החסידית" של השבוע בתורה אור או לקוטי תורה³⁶, בקול רם³⁷.
- מח. במשך הלילה לפעמים מעיין בספרים החדשים שהביאו לו, וכן בתניא ולקוטי תורה המונחים על שולחנו.
- מט. בליל ש"ק, כבליל ו', נשאר ער במשך כל הלילה ועוסק בתורה³⁸.

שמו"ת ולימוד חסידות – הנה כיון דלימוד זה אפשר דאיתי לאימשוכא ובכלל אין לו קצבה, ונוסף ע"ז שמו"ת זמנה קבוע – נ"ל דלומדין חסידות לאחרי שמו"ת. כמובן – באם המדובר בלימוד דיחיד ולא כשמתקבצים ביחד כו'. ולמדין בכ"ז משו"ע או"ח סו"ס תל"א.

36 ראה ספר השיחות תשמ"ט ח"א עמ' 41 הע' 29: "להעיר, שאצל כו"כ חסידים מנהג ללמוד בכל שבוע ושבוע (ובמיוחד – בשבת) החסידישע פרשה (בשבתות החורף – בתורה אור, ובשבתות הקיץ (וסיום החורף) – בלקו"ת). ואצל כמה הי' המנהג ללמוד אותה (עכ"פ בשטחיות) עם בני משפחתם, גם עם ילדים בגיל בר-מצוה (או גם פחות מזה)".

37 בשנים האחרונות (כששוהה בחדרו הק' בליל שבת) נשמע קולו הק' גם בגן עדן התחתון.

38 ראה הערה []. ולהעיר שגם לפני חתונתו (בילדותו ובחורות) היה לומד עם אביו רלוי"צ בכל ליל שבת כל הלילה, (בעיקר בתורת הסוד).

31 אך ראה ספר המנהגים עמ' 29: "ומכ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה (בשם כ"ק אאזמו"ר זצוקללה"ה) שמעתי בשם רבינו הגדול זצוקללה"ה שמה שלא העמיד בהסדור זמירות הוא שחשב שישירו בתוך הסעודה ושיר למעלה מזמרה. ופעם אמר שמה שלא כו' הוא שחשב שידברו חסידות בתוך הסעודה".

32 מפי רח"ה.

33 מפי הנ"ל.

הוראה לרבים: לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 342: "בזמן קריאת שמו"ת . . . יש נוהגין כו' . . . אבל בהנוגע לפועל – ראה "היום יום" ד' טבת". (ושם (תרגום): "נשיאי חב"ד נהגו להעביר פרשה אחת או שנים ביום חמישי בערב אור ליום ששי. ביום ששי אחר חצות התחילו שוב מהתחלה, והעבירו את כל הסדרה עם ההפטורה. בשבת בבוקר לפני התפלה העבירו שוב משביעי").

34 ראה לעיל []. מפי הנ"ל.

35 ראה לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 364: "במש"כ ע"ד

יום שבת קודש

- א. אינו טובל במקוה ביום ש"ק (כבכל השנה)¹.
- ב. בשנים הראשונות, היו פעמים² שיצא לפתע מחדרו הק' בש"ק בבוקר לפני התפילה (בזמן של סדר הסידות), והודיע לתלמידי התמימים שנכחו בואל הקמן שהוא יאמר כעת מאמר בחדרו הק', וכך הווה (ואמר את המאמר ללא הקדמה של ניגון).
- ג. גם בשנים שלא התפלל כל יום תפילת שחרית בציבור, היה נכנס לביהכ"נ לתפילת שחרית בשבת³.
- ד. נכנס לתפילת שחרית עמוף בטלית⁴ כשביד שמאלו הק' (מלבד הסידור והתהילים) גם חומש "תורה תמימה"⁵, ודפי הפטרה מצולמים מוגדלים המונחים (מקופלים) בתוך החומש⁶.
- ה. כשעובר לפני התיבה מתפלל בנעימה המיוחדת של ש"ק, שונה מעט מהמנגינה המקובלת.
- ו. בד"כ מרמז לנגן ב"האדרת והאמונה".
- ז. ב"קדושה" מתרומם בקביעות (בהוספה על "קדוש" כבימות החול, גם) ב"ברוך כבוד" וב"ימלוך".
- ח. בעת פתיחת הארון, מביט בספר תורה עד אמירת "גדלו לה' איתי" ע"י הש"ץ, ואז אומר "על הכל" מתוך הסידור. אח"כ פונה שוב ומביט בס"ת עד הנחתו על בימת הקריאה (כבימות החול).
- ט. בשנים קודמות היה לפעמים מרמז (בעת אמירת "ברוך שמו") לנגן "אנא עבדא"⁷, ובפרט כיו"ט.

(שאו נדבה רוחו של א' התמימים לצלם את ההפטרה לנוחות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א), ובשנים שלפנ"ז היה אומר את ההפטרה מתוך החומש (וראה לקמן [] הסדר בזה).

כן (עד שנת תשל"ח) היה מביא עימו גם ספר תניא (בצבע חום), והיה מעיין בו בעת התפילה עד שהציבור הגיעו (בערך) ל"ויברך דוד" ואז החל בתפילתו (ולפעמים – בשנים ההם – לא התפלל כלל עם הציבור ורק נראה כמתפלל, ובפועל התפלל לפני כן או לאח"ז). ולהעיר שהיה מניח את הספרים באופן שהחומש לא יהיה מונח ע"ג התניא וכן להיפך – וראה לעיל [ביהכ"נ]. כן בשנים שלאח"ז הביא לפעמים קובץ "הערות התמימים ואנ"ש" ועיין בו. אך בשנים האחרונות מתפלל כרגיל.

(7) ולהעיר שפעם אחת (שמח"ת תש"מ) החל הש"ץ "שמע ישראל" וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א סימן בידו הק' בתנועה של ביטול, ורמז לנגן "אנא עבדא".

(1) ראה לקמן [מקוה]. ולהעיר שבשנים הראשונות היה טובל בש"ק בבוקר.

הוראה לרב ים: ספר המנהגים עמ' 25: "וביום השבת בבקר טובלין במקוה".

(2) כן היה בש"פ תצוה-זכור, ש"פ בלק (י"ז תמוז נדחה) וש"פ דברים-חזון (ת"ב נדחה) תשח"י, ש"פ צו-פרה תשי"ט וש"פ אחרי-קדושים תשכ"א. ולהעיר מפעם אחת בשנת תשל"ב (שבת חוה"מ סוכות) שאמר מאמר לפני התפילה (בואל הקטן, במקום של התפילה) לבקשת האורחים שיצאו לאחרונה ממדינת רוסיה.

(3) ובשנים מוקדמות יותר היו פעמים שאפילו בשבת לא התפלל בציבור.

(4) של יום חול, ואינו משתמש בטלית אחרת בשבת.

(5) בו משתמש בשעת קריאת התורה.

(6) החל להשתמש בדפי הפטרה מש"פ בחוקותי תשד"מ

י. כשעובר לפני התיבה, אומר "שמע ישראל" כשפניו הק' לכיוון הקהל, ואז מסתובב עוד יותר לכיוון הקהל ואומר "אחד אלקינו", ואז מסתובב למזרח ואומר "גדלו" (ומגיבה מעט את הס"ת כרגיל), ואח"כ פונה ימינה ומסתובב סיבוב שלם והולך לבימה משמאל.

יא. כשמניחים את הס"ת על הבימה, פונה חזרה למזרח ופותח את החומש, ומעביר את דפי ההפטרה לסידורו.

יב. בד"כ יושב בעת קריאת התורה⁸.

יג. בשבת "חוק", נעמד בד"כ באמצע (או בסוף) הפסוק האחרון (ולפעמים נעמד כבר בפסוק שלפנ"ו, או אפילו כמה פסוקים לפני"ו) ובד"כ מסתובב לעבר בימת הקריאה, וכך נשאר לעמוד (עכ"פ) עד אמצע הקדיש (אך לפעמים אינו מסתובב כלל).

יד. נעמד ב"אמן יהא שמיה רבא" שבקדיש, ואחרי זה עולה למפטיר כשנוטל עמו את סידורו (שבתוכו דפי ההפטרה⁹).

אוחז את הפתילות האחריות של מליטו בעת הנבחה הס"ת

טו. כשמוציאים ב' ספרי תורה (שאו נמצא עדיין על בימתו בעת הגבחה הס"ת הא¹⁰), מתקרב בעת הגבחה הס"ת לאמצע בימתו ומביט בחזק בס"ת כשבב' ידיו הק' אוחז את הפתילות האחריות של מליטו (ולפעמים אוחז רק את השמאלית), ועד"ז ביו"ט וחזה"מ.

טז. לאחר הגבחה הס"ת פונה שוב לצד מזרח, מביט שוב באם סיימו את הגלילה ואחרי שמסיימים את הגלילה מתחיל בברכות ההפטרה מתוך הסידור¹¹.

יז. משאיר את הסידור פתוח עד סיום ההפטרה ומברך את הברכות מתוך הסידור, ואח"כ סוגר, מכניס לתוכו את דפי ההפטרה ושב למקומו, ובהגיעו מוציא מהסידור ומעבירם לחומש.

יח. בשנים שהיה קורא את ההפטרה מתוך החומש, היה קורא את הברכות מתוך הסידור ומשאיר את הסידור פתוח בעת אמירת ההפטרה. אחרי סיום ההפטרה אמר את הברכות מהסידור כשהחומש נשאר פתוח, ואח"כ סגר את הסידור כשאצבעו הק' בפנים (במקום שהיה פתוח), סוגר את החומש ורק אח"כ מוציא את האצבע מהסידור.

יט. כשעובר לפני התיבה, נשאר לעמוד על בימת הקריאה עד סוף "אשרי", ואז מכריז "יהללו" ומלווה את הס"ת עד ארון הקודש (ולפעמים נוטל את הס"ת בעצמו)¹².

(8) עד שמיני עצרת תשל"ח נהג לעמוד גם בשבת, כמו בחול.

(11) להעיר שבשעת קריאת ההפטרה ע"י כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אין הקהל קוראים יחד עימו, אלא מקשיבים לקריאתו.

(9) ובשנים קודמות היה מביא את החומש (במקום דפי ההפטרה).

(10) וכן נהג גם בשנת תש"ז-א (כשלא היה עולה לתורה שלא כבימות החול – ראה לעיל []).

- כ. לפני שמתחיל מוסף, אחז את ציציות מליתו ומביט בהם (כנ"ל [שחרית]).
- כא. ב"קדושה" של מוסף, מתרומם גם באמירת "שמע ישראל".
- כב. מתחיל לעודד את שירת "הוא אלקינו"¹³ כבר בסיום אמירת "שמע ישראל" (כסימן שינגנו)¹⁴, הן בפעם הא' (כשהקהל מנגנים עם המילים) והן בפעם הב' (כשמנגנים ללא מילים).
- כג. כשעובר לפני התיבה, לפעמים מנגן (חלק מ) התיבות של "הוא אלקינו" במנגינה הידועה¹⁵, ואח"כ ממשיך לומר בניגון התפילה הרגיל.
- כד. מסיים את התפילה עם הציבור כרגיל, ואינו מאריך¹⁶.
- כה. בסיום התפילה, מטה את הטלית מאחורי אזנו השמאלית ומאזין להכרות הגבאי (כשנשען על הסטנדר, כרגיל).
- כו. בשנים שלא היה מתוועד מידי שבת, באם היה מתוועד באותו שבת היה יוצא מביהכ"נ מבלי לחכות להכרות הגבאי על זמן תפילת מנחה (וזה היה הסימן שיתוועד)¹⁷.
- כז. מקדש בחדרו הק'¹⁸ מעומד¹⁹.
- כח. מרים את הכוס כמו בקידוש הלילה ובברכת המזון (כנ"ל []).
- כט. בברכת "בורא פרי הגפן" מביט בכוס.

...אין שום נפק"מ באם מנגנים "הוא אלקינו" או לא – כיון שהוא לא מכניס את זה ל"חייך" שלו – הוא לא מתבונן בזה בשכלו שבראש, והוא לא מרגיש זאת ברגש שלו שבלב".

אך להעיר שבשנים קודמות היו פעמים שניגנו "הוא אלקינו" ולא עודד כלל.

(14) משא"כ בשאר הניגונים שמתחיל לעודד רק לאחר שהקהל כבר החל לנגן.

(15) וכמובן שאין הקהל מנגנים יחד עימו.

(16) להעיר שבשנים שלפני הנשיאות נהג להיכנס לתפילה לפני "ברכו" ולהאריך מעט אחרי סיום תפילת הציבור (וכן בשנת האבלות תש"י האריך כנ"ל). בשהותו בפאריז בשנת תש"ז היה נכנס לביהכ"נ לפני חזרת הש"ץ ונשאר שם (במזרח, מימין לארון הקודש) עד סיום התפילה ואז התפלל ביחידות.

(17) להעיר שבשנות תשל"ח-ט היה מודיע למזכיר לפני תפילת מוסף באם יתוועד במוצאי ש"ק. כן להעיר מעוד סימן – שבקריאה של יום ה' היה מעיין בפירושים שבחומש (כנ"ל []).

(18) בשנים שלפני הנשיאות, היה עורך סעודת שבת על שולחן חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

(19) משא"כ כשמקדש בעת ההתוועדות – ראה לקמן [].

(13) ראה שיחות קודש תש"מ ח"ג עמ' 655 ואילך (תרגום): "עד"ז בנוגע לניגון "הוא אלקינו" שמנגנים ב"כתר" של מוסף בשבת:

זהו כבר כו"כ שנים שנהוג לנגן "הוא אלקינו" בשבת מבה"ח מנחם-אב, כיון שבזמן הזה נוגעת עוד יותר הגאולה –

ובשנה זו לא עלה בדעתו של אף אחד ("איזו קיינעם ניט איינגעפאלן") להתחיל את הניגון!

חיכו שאני אסמן באצבע שינגנו – חיכיתי בכדי לראות האם לבד יהיה שכל לשיר את הניגון –

כפועל לא ניגנו את הניגון!

כמה פעמים צריכים לעשות זאת בכדי שיבינו לבד שכך צריך לעשות!?

בימים הקרובים יתקבל מסתמא מכתב מאחד מעבר לים – היתכן למה לא ניגנו "הוא אלקינו" בשבת מבה"ח מנחם-אב.

בנוגע למקומיים שנמצאים פה – בכלל לא נגע ולא פגע אם כן שרים את הניגון או לא שרים;

כיון שענינו של שבת הוא – תענוג, באם היו שרים את הניגון היה מכך תענוג, וכשלא מנגנים את הניגון, יש גם מכך תענוג – אין בכך שום נפק"מ!

ל. בד"כ שותה ב' לגימות, הראשונה לגימה קטנה ובשנייה מסיים את הכוס.

לא. עורך התועדות בכל שבת²⁰, ונכנס בד"כ בשעה 1:30²¹.

לב. בהתיישבו במקומו פותח את הסידור, ואז מנגב את הכוס וכו' (כנ"ל [J]).

לג. אינו מקדש בעת ההתועדות²² (מלבד בהודמנויות נדירות²³) אלא אומר "מוזמור לדוד" ו"אתקינו סעודתא" של סעודה שלישית²⁴ ומברך על היין.

לד. מתחיל לומר את סדר סעודה שלישית כבר בעת שמוזגים לו את הכוס (אחרי שעומף ב' חתיכות עוגה במפית כרגיל)²⁵, ומחזיק את הסידור באופן שחציו התחתון מונח על השולחן וחציו העליון באוויר (כבעת התפילה, כנ"ל [J]).

לה. בעת הברכה על היין מרים את הכוס כמו בקידוש (כנ"ל [J]) ומגביהו רק כטפח²⁶, ומתרומם מעט מהתיבות "ברוך אתה ה'" עד סוף הברכה, ואז שותה מעט (ולא רוב כוס).

(בד"כ) אלא לאחריה (ובמילא – לא אמר "לחיים" ולא טעם מאומה, אך הורה לקהל לומר "לחיים") ומש"פ בראשית תשי"א החל לקדש בעת ההתועדות.

23 כגון בש"פ מטות-מסעי תשמ"ח וש"פ מטות-מסעי תנש"א.

24 ראה היום יום כב אדר א: "אאמור" (מוהרש"ב נ"ע) כותב באחד ממאמריו: הא דסעודה שלישית היום לא גו', היינו שא"צ פת, אבל צריך לטעום איזה דבר, וא"ר יוסי היא חלקי מאוכלי ג' סעודות".

וראה לקוטי שיחות חכ"א עמ' 87 ואילך (תרגום): "מפורש בכ"מ, שסעודת ליתן ושור הבר דלעתיד לבא – תהיה סעודה גשמיית.

וי"ל שלרמז ע"ז היא הטעימה כלשהי. – (אבל זהו חידוש גדול. וצ"ע וחיפוש יסוד ע"ז).

...ועפ"ז יש לומר בנוגע לסעודה שלישית: בזה שמוכרח להיות עכ"פ הטעימה כלשהי – מתבטא עילוי – מדגישים את מעלת הגוף, ובמילא מתבטאת ("זאגט זיך ארויס") עוד יותר השבת דלעתיד לבוא.

...לא רק שאין זה גרעון ב"היום לא", אלא אדרבה – זהו גודל המעלה של השבת דלעתיד – הנשמה ניזונית מן הגוף". ועיי"ש בארוכה.

25 כן נוהג מראשית שנת תשנ"ב לערך, ולפנ"ז היה אומר זאת רק אחרי שמזוגו לו את הכוס.

26 וכן נוהג ג"כ כשמקדש בעת ההתועדות (וגם כשקידש בביתו בישיבה כדלקמן [J]).

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 28: "זהכוס מוגבה למעלה משלשה טפחים מעל גבי השולחן". וראה לעיל הערה [ברהמ"ז].

20 כן הוא מאז ש"פ ויקהל-פקודי (פרה) תשמ"ח (לאחרי סיום ה"שלושים" על הרבנית חיה מושקא), ובשנים שלפנ"ז ערך התועדות בקביעות בשבת מברכים (כדלקמן [J]), וכן בשבתות שחלו ביומי דפגרא או בסמיכות אליהם (לפניהם, ולפעמים גם לאחריהם, ואז המשיך לבאר את הנושאים שעליהם דיבר בהתועדות של ה"יומי דפגרא"). ולהעיר שבשנת האבלות תשכ"ה התועד מידי שבת (כנ"ל [J]), ובשנות תשל"ח-ט לא התועד כלל בשבתות אלא התועד במוצאי שבת (ואמר כמה פעמים שזהו "מפני סיבות ידועות" או "שאינן תלויות" וכיו"ב).

בשנים שלפני הנשיאות (וכן בשנת האבלות תש"י), היה לפעמים משתתף (ונושא דברים) בהתועדות שנערכה לרגל שמחת ה"אויפרופעניש" של חתן. להתועדות אלו היה מגיע לבוש בטלית (כשהטלית על כתפיו וללא כובע לראשו).

פעם שאל א' הרופאים את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מדוע הוא מתועד דוקא בשבת (כשאינו יכול להשתמש ברמקול וצריך להתאמץ), וענה (תרגום מאנגלית): "שבת הוא יום קדוש, אני מרים את החסידים והם מרימים אותי, וביחד יש לנו שבוע מוצלח".

21 כן נוהג החל מש"פ וישלח, י"ד כסלו תשי"ד (ולפנ"ז היה מתועד בד"כ בשעה 1:00).

בשנים הראשונות היה נכנס לחדרו הק' וחורר לביהכ"נ להתועדות רק אחרי חצות היום (עכ"פ), וישב ללא טלית (לפני הנשיאות היה בד"כ יושב בהתועדות עם הטלית, ובתש"י פסק מנהג זה).

22 החל משנת תשמ"ח.

ולהעיר שלפני הנשיאות גם לא היה מקדש בהתועדות

לו. גם כשמקדש בעת ההתוועדות²⁷ מקדש בישיבה²⁸ ומתרום מתחילת הברכה (כנ"ל), ואז שותה רוב כוס בב' לגימות (כנ"ל []).

לז. אוכל מעט מה"מוזנות" מיד אחרי הברכה על היין²⁹ ובסיום ההתוועדות אוכל את עיקר השיעור³⁰.

לח. לפעמים מניח את הסידור (כשהוא פתוח – בתחילת ההתוועדות או בסיומה) על גבי החומש³¹.

לט. תוכן השיחות³² הוא בד"כ אודות נושא הגאולה האמיתית והשלימה, כשמשלב זאת בד"כ עם פרשת השבוע ויומי דפגרא של התקופה ההיא ובקיץ – גם עם ה"פרקי אבות" של אותה שבת³³.

מ. במהלך ההתוועדות, לפעמים מקדיש שיחה ללימוד והוראה ממאן־דהו שנפטר במשך השבוע האחרון.

מא. פעמים רבות מוחא כפיו במהלך הניגונים כרגיל בימות החול (כף אל כף, ולא כף אל גב וכיו"ב), וכן לפעמים רוקד על מקומו³⁴.

מב. מתפלל מנחה מיד אחרי ההתוועדות³⁵ על גבי בימת ההתוועדויות (ולפנ"ז נוטל את ידיו הק' כרגיל).

מג. כשעובר לפני התיבה, מתפלל במנגינה של מנחת שבת, שונה מעט מהמנגינה המקובלת.

אומר מאמר, ואחרי המאמר ביאר את כל הנ"ל.

לביאור לפירש"י הסתכל בתוך חומש "תורה תמימה" גדול (עם כריכה שחורה) שהונח על השולחן מראש (ובשנים שלפנ"ז השתמש בחומש "מקראות גדולות" בהוצאת "חורב") ול"פרקי אבות" מביט בסידור. לביאורים ל"לקוטי לוי"צ" השתמש בספר לקוטי לוי"צ שהונח על השולחן מראש, ואת הביאורים להלכות בית הבחירה אמר בעל פה.

ולהעיר שגם בשנים האחרונות מונחים החומש והלקוטי לוי"צ על השולחן, על אף שאינו משתמש בהם.

(34 ראה ספר המנהגים עמ' 67: "נוהגים לשורר לספוק ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת".

וראה אגרות קודש ח"י עמ' שמב: "מ"ש שאחדים מהתימנים מפריעים בידם לערוך מסיבות שבת לילדים וילדות, כי לדעתם זהו אסור בשבת, ואינו מבאר טעמם בזה. ואפשר הטעם הוא מפני השירה ורקוד אז, ע"פ שו"ע או"ח סי' שלט ס"ג. ואם כן הוא – הי' עליו להתדבר עם הרבנים דהתימנים ולבאר להם, שזה מכבד התיירו פרושים את הדבר בשמחה של מצוה. ומנהג ישראל תורה היא. ותא חזי מאי עמא דבר".

(35 בשנים שלפני הנשיאות היה נכנס בד"כ בשעה 3:00 ומחפש מנין.

(27 וכן היה בשנים עברו כשקידש בקביעות במהלך ההתוועדות.

(28 פעם הסביר שזהו כדי שלא להטריח את הציבור. מפי ריל"ג.

(29 שלא כבימות החול (כנ"ל []).

(30 בשנים קודמות היה אוכל את עיקר השיעור אחרי שיחה א' בד"כ, וכשמקדש בהתוועדות אוכל את כל השיעור מיד אחרי הקידוש.

(31 וראה לעיל [בית הכנסת] שמוריד סידורים מעל חומשים.

(32 להעיר שבהתוועדויות שלפני הנשיאות אמר בד"כ רק שיחה אחת (ארוכה – כ-40 דקות).

(33 כן הוא החל (בעיקר) משנת תנש"א, ובשנים קודמות היה הסדר בד"כ שאומר שלש שיחות כשבתוכם היה שואל שאלות על פירש"י בפרשת השבוע (החל משנת תשכ"ה), "לקוטי לוי יצחק" על הזוהר (החל משנת תשל"א. בשנת תשכ"ט-ל ביאר את "אגרת התשובה" לאדה"ז, ובשנת תשל"ל-ל"א ביאר "לקוטי לוי"צ" על התניא), בקיץ – פרקי אבות (החל משנת תשי"ב, וכן נוהג גם בשנים האחרונות) ובבין המצרים – הלכות בית הבחירה לרמב"ם. אח"כ היה

מד. בעת קריאת התורה בד"כ יושב (במקומו בהתוועדות, כשפניו לקהל) ולפעמים עומד (ובפרט באם עולה לתורה).

מה. אינו עולה לתורה במנחה³⁶, אלא אם כן קוראים בספר תורה לקבלת פני משיח, או באם עומד כש"ץ (שאו עולה שלישי כרגיל).

מו. מתחיל לומר "יהללו" בזמן שמכניסים את הס"ת לארון (היינו – לקראת סיום הקדיש של הש"ץ ולא לפניו או לאחריו).

מז. כשעובר לפני התיבה, אומר "יהללו" לפני קדיש ומתחיל את הקדיש רק כאשר הס"ת מתקרב לארון הקודש (ועכ"פ – לא לפני סיום הגלילה), ואומרה במהירות הרגילה (בלי להאריך)³⁷.

מח. אינו מתוועד או אומר שיחות אחרי תפילת מנחה³⁸ (מלבד בשבתות הבאים בהמשך ליו"ט אחרון, שאז עורך התוועדות כ"השלמה" ליו"ט, וכדלקמן [])³⁹.

מט. אינו אומר "גוט שבת" בצאתו מתפילת מנחה⁴⁰.

נ. בדרך כלל אינו נוטל רדיו הק' לסעודה ביום הש"ק אלא מסתפק ב"מזונות" בעת ההתוועדות⁴¹ (ובכל אופן אינו אוכל בשר צלוי⁴²).

נא. בחיי הרבנית, היה הולך לפעמים לביתו אחרי תפילת שחרית ועורך שם סעודת שבת⁴³, ואח"כ חוזר ל-770 לתפילת מנחה.

36) להעיר שבשנים קודמות היה עולה לפעמים גם במנחת שייהיה!".

שבת.

41) ראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 451:

"השעה עתה שתיים בצהריים, וכל אחד ילך לביתו לאכול את ה"טשאלענט" וישכחו על מה שדובר... ואף שסעודת שבת היא מצוה ויש לעשותה בהידור וכו', בכל זאת הי' כדאי להשוות את ההידור בזה לההידור בשאר המצות שאין הגוף נהנה מהם..."

42) ראה התוועדות תש"נ ח"ג עמ' 389: "איני יודע אם ישנם כאלו שאכלו היום בשר צלי, ועכ"פ, בודאי ישנם כו"כ שלא אכלו בשר צלי, (כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א חייך, ואמר:) ואגלה "סוד" (ובאמת אין זה סוד) – שאני הק' בתוכם, שאיני אוכל בשר צלי ביום השבת (לא באשמתם של הנמצאים מסביבי, אלא) כפי שנקבע ע"פ רצוני, ובודאי לא יגרע הדבר (ואדרבה, ע"י יתוסף עוד יותר) בבריאות הגוף והנשמה גם יחד, שתנוצל "לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל". (ולהעיר שכנראה היה אוכל בשר צלי לפני כן, וראה בתוכן קצר של השיחה הנ"ל (ש"פ קורה תש"נ): "שוה כמה שבועות שלא אכלתי בשר צלוי בשבת").

43) גם באותם שנים בד"כ לא הלך לביתו לסעודת שבת (אחרי ההתוועדות – בשבתות שהתוועד). פעם ראה ריל"ג שוה חוזר על עצמו כמה פעמים והכין סעודה עבור כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ב-770 (אחר התייעצות עם הרבנית), אך גם מזה אכל מעט מאוד – כזית חלה וכו'.

37) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 34 (ועד"ז באגרות קודש ח"ג עמ' קלח): "מנהגינו [באג"ק מוסיף: ע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר] להתחיל לומר ח"ק [באג"ק מוסיף: קודם ו] קרוב לסוף הגלילה ולמהר בהגלילה ואמירת יהללו והכניסה לארון, ולהאריך במתינות באמירת הח"ק באופן שיסיימו הח"ק אחר הכניסה, ועכ"פ להסמיכו להתפלה ככל האפשר".

38) להעיר מב' הזדמנויות נדירות (בשנים האחרונות) שהתוועד בש"ק לפנות ערב (מלבד ביו"ט) – בש"פ בראשית תש"נ ובש"פ נשא תנש"א.

39) להעיר שבשנים הראשונות היה לפעמים נושא שיחה קצרה אחרי מנחה.

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 34: "ש"ק אחר המנחה ידברו דא"ח בע"פ אם הרב או אחר מהיודעים לדבר".

40) להעיר ממעשה שאירע בשנת תש"כ, שבסיום ההתוועדות בא' השבתות הזמין כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בחור מסוים שיבוא לאכול סעודת שבת בביתו, ובסיום הארוחה לפני שהבחור יצא מהבית אמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (תוכן): "כתוב בספרים שאין נוהגין לומר אחרי מנחה של שבת "א גוט שבת", אבל

נב. כשהגיע לביתו, באם היה הכל מוכן לסעודה היה מקדש מעומד, ובאם לאו – היה מתיישב ואומר "מוזמור לדוד וגו'" ושאר הנוסח ואז גם בעת הקידוש נשאר לשבת והתרומם רק בעת הברכה (כנ"ל [] 44).

נג. סדר הנחת ה"לחם משנה" הוא באופן שהחלה הימנית מונחת בצד החלה השמאלית (ולא מעליה כבסעודת הערב)⁴⁵.

נד. בשנים קודמות (כשלא ערך סעודה שלישית בעת ההתוועדות) היה בד"כ טועם מזונות או פירות לסעודה שלישית⁴⁶.

נה. ע"פ השמועה – נוהג לומר פרק קי"ט בתהילים במהלך יום השבת (אחרי תפילת מנחה)⁴⁷.

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: הוא הי' נוהג לאכול פירות".

(44) מפי רח"ה.

(45) מפי הנ"ל.

(47) ראה לקוטי שיחות חכ"ט עמ' 289 הערה 19: "ובפרט בנדוד" – קאפיטל קיט שבתהלים, כמ"ש אדמו"ר הזקן בסיום וחותם אגה"ק (וקו"א): "וכאו"א מהלומדים הנ"ל יגמור לעצמו בכל שבוע התמניא אפי' שבתהלים קיט". ולהעיר אשר בכמה מקומות נוהג לומר קאפיטל זה ביום השבת לאחרי תפלת מנחה (וכן הי' נוהג אדמו"ר ז"ל)".

הוראה לרביים: לקוטי שיחות חי"א עמ' 244: "ולמחרתו באופן שהחלה מימין תהי' למעלה קצת על השני, אבל רק קצת".

(46) ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קלה: "רש"ג: שמעתי שישנה שיחה מכ"ק מו"ח אדמו"ר משנת תרפ"ט שאדמו"ר הזקן אכל סעודה שלישית עד שנת תקס"ב, ואח"כ, אחרי אמירת המאמר ד"ה "לא תבושו וגו'" – הפסיק לאכול סעודה שלישית. וגם הצמח צדק לא אכל סעודה ג'.

איך נהג אביכם ז"ל – הוא הרי הי' רב!?

שבת מברכים החודש

- א. נכנס לביהכ"נ לאמירת תהילים בד"כ בשעה 8:30 בבוקר, כשבידו ספר התהילים.
- ב. בשנים האחרונות אומר את התהילים בד"כ בעמידה¹.
- ג. אינו אומר את ה"יהי רצון" אחרי כל ספר, אלא אומרו פעם אחת בסוף².
- ד. בימים שאומר "קדיש" (וכן בשנת האבלות) אומר קדיש יתום אחרי כל ספר.
- ה. בד"כ אומר לאט ובמתינות ואינו גומר ביחד עם הש"ץ³, מלבד כשאומר קדיש שאז מקפיד לגמור ביחד עם הש"ץ.
- ו. לפני צאתו, מניח נייר וכיו"ב במקום שאוחז בו (או שתוחב את אצבעו הק' ומחזיק כך את התהילים) ואינו מניח שם את הסימניה.
- ז. נכנס לתפילת שחרית בד"כ בשעה 10:30.
- ח. לפעמים מביט לכיוון השלט המודיע ע"ד זמן המולד, בחזרו למקומו ממפטיר.
- ט. לפני תחילת "ברכת החודש", אומר את ה"יהי רצון" המודפס בסידורים של נוסח אשכנז וספרד⁴.
- י. לפני ברכת החודש, בד"כ פונה ומקשיב להכרות זמן המולד (כשמטה את הטלית מאחורי אזנו כנ"ל [כסיום שחרית]), ואח"כ פונה חזרה לסמנדר ומתחיל "מי שעשה ניסים".
- יא. גם בשנים שלא היה מתוועד מידי שבת, ערך התוועדות בקביעות בשבת מברכים החודש⁵.

(1) עד שנת תשל"ח היה אומר את התהילים בעמידה, ומשבת מבה"ח מרחשון של אותה שנה החל לישיב במשך אמירת התהילים. בשנת האבלות תשמ"ח-ט ישב עד אמירת הקדיש הראשון (שאו נעמד), ונשאר לעמוד עד הסוף.

(2) משא"כ בליל הושענא רבה (כדלקמן []).

וראה אגרות קודש ח"ה עמ' קפא (בנוגע לאמירת תהילים לרפואה): "ובהש"ק שלפני הנתוח יאמר את כל התהילים – ואם באפשר בלי הפסק, היינו גם בלא אמירת יהי רצון כ"א אחר כל הספרים".

(3) להעיר שבשנים קודמות היה לפעמים גומר לפני הש"ץ, ואז לפעמים אמר קרבנות עד שהש"ץ סיים.

(4) מפי ריל"ג.

הנוסח המופיע בסידורי נוסח ספרד (נוסח אשכנז מובא בחצאי ריבוע):

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו. שתחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים [בנוסח אשכנז: ארוכים]. חיים של שלום. חיים של טובה. חיים של ברכה. חיים של פרנסה. חיים של חלוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חשא. חיים שאין בהם בושה וקלמה. חיים של עשר וקבוד. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. חיים ש'שמלא ה' [בנוסח אשכנז: ש'מלאו] משאלות לבנו לטובה בזכות תפלת רבים [בנוסח אשכנז ליתא ג' התיבות האחרונות]. אמן סלה:

(5) וכן לפני הנשואות – מאז נישואיו (וראה לקמן [] שזה היה אחד מתנאי הנישואין). והקפיד על מנהג זה גם בהיותו בברלין ובצרפת וכו'. אך להעיר שבתחילת בואו לארה"ב סירב להתוועד בשבת מברכים, עד שנת כ"ק אדמו"ר הריי"צ השתתפות כספית להתוועדות ומאז נאות להשתתף (ימי מלך).

מוצאי שבת קודש

הבדלה

א. נכנס לתפילת מעריב בד"כ בזאל הקמץ (לכד מחודש תשרי וזמנים אחרים – כינוס השלוחים ועוד – כשנוכח קהל גדול שאז מתפלל למטה כרגיל).

ב. מתפלל מעריב בשעת צאת השבת¹ (ולפעמים נכנס קצת אחרי)².

ג. לאחר התפילה נשאר לשמוע הבדלה בהביטו על המבדיל, ואומר את הפסוק "ליהודים היתה אורה" ביחד עם הקהל, וכן עונה "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" על כל הברכות³.

ד. ממתין עד שהמבדיל יסיים "ברכה אחרונה", מאזין להכרזות הגבאי ורק אז יוצא מביהכ"נ.

ה. מבדיל בעצמו⁴ על היין⁵ בכל מוצאי שבת בחדרו הק"ב.

ו. מקפיד שהיין יישפך על כל גדותיו (כנ"ל []).

ז. מרים את הכוס בימינו ומעבירה לשמאלו ומעמידה על ימינו (כסדר הנ"ל דברהמ"ז וקידוש []), ורק אז מתחיל לומר "הנה א"ל ישועתי".

ח. לפני שמתחיל, מקפיד שכל פתילות הנר ידלקו.

ט. מקפיד כל משך זמן ההבדלה שהכוס יהיה מלא וגדוש, ולפעמים מסמן למשב"ק להוסיף עוד (ובפרט לפני הברכה האחרונה, כשמרים שוב את הכוס כדלקמן []).

מאחר, לא אמר ביחד עם המבדיל את הפסוקים "הנה א-ל ישועתי וגו'" אלא רק "ליהודים היתה אורה וגו'", אך בד"כ לא ענה "ברוך הוא וברוך שמו" על הברכות (מלבד בברכת הגפן) אלא רק "אמן".

(4) ראה לקמן [].

(5) להעיר שפעם אחת לא היה יין (במוצש"ק י"ז תמוז תשכ"ד, שאז צויה במהלך התוועדות השבת לגמור את כל בקבוקי היין והמשקה שבבנין) והבדיל על מיץ ענבים. מפי ריל"ג. (אך ראה לעיל [] בנוגע לקידוש).

(6) בחיי הרבנית היה מבדיל בביתו (ובשנים האחרונות – בספרייה) ומוציאה ידי חובתה.

(1) להעיר מפ"א (מוצאי ש"פ מקץ-חנוכה תשד"מ) שבסיום תפילת מנחה (אחרי התוועדות) הורה לשאול את הרב אם אפשר להתפלל כבר מעריב, וכשנענה בחיוב – התפלל מעריב מיד.

(2) ראה אגרות קודש חי"ז עמ' קכד: "מה שראיתי נוהגים כאן, בני. הוא לחכות לערך חמשים רגעים לאחרי השקיעה, אבל מובן שאיני אחראי בזה, ובכלל הרי ידוע מעלת המאחר במוצש"ק אלא שבבית הכנסת צריך להיות באופן שרוב הצבור יכולים לעמוד, ופשוט שזהו בהנוגע להידור אבל לא בהאסור ע"פ דין והרי גדולה שבת ששקולה כנגד כל המצות".

(3) גם בשנות תשנ"ג-ד (כשלא הבדיל בעצמו אלא יצא י"ח

אצבעותיו כפופות כלפי פנימה

י. לפני ברכת "בורא מיני בשמים"⁷ מניח את הכוס לגמרי⁸ ומנגב את ידו הק' במפית.

יא. מריח את הבשמים כשאוחז את הקופסא בב' ידיו הק' (אך לפעמים מרימה לפני הברכה, לפעמים רק לקראת סיום הברכה ולפעמים אוחזה ביד א' – שמאל או ימין – בעת הברכה ולסיום הברכה מצרף ליד הב').

יב. ל"בורא מאורי האש" משתמש בד"כ באבוקה העשויה מנרות שעוה⁹.

יג. אחרי ברכת "בורא מאורי האש" מסמך את ב' ידיו הק' לנר באופן שאצבעותיו הק' כפופות כלפי פנימה ומביט בצפרניו, ואח"כ הופך את כפות ידיו ופושט את אצבעותיו (באופן שצפרניו צמודות לנר) ומביט בהם שוב.

נוגע בעיניים

יד. נוטל שוב את הכוס כנ"ל, ובד"כ ממתין שימוזגו עוד קצת יין (כנ"ל [])¹⁰.

טו. בסיום הברכה מתיישב ושותה את רוב הכוס.

טז. ממתין שיכבו את נר ההבדלה בין שבצלוחית, ולפעמים שופך לצלוחית עוד יין מהכוס, אך אינו שופך מהיין על הנר עצמו.

יז. טובל את ב' אצבעות ה"זרת" בין (ולפעמים נוגעם זה בזה) ונוגע בצידי עיניו הק' הפנימיים (לצד האף)¹¹ ואומר בלחש "מצות ה' ברא מאירת עיניים", ואח"כ מנגב את ידו ועיניו הק' במפית.

יח. בד"כ מריח את ריח העשן מהנר (המונח בצלוחית היין).

יט. מיד אח"כ אומר ברכה אחרונה (אלא אם כן מחלק "כוס של ברכה" – בסיום התוועדויות החגים¹²).

9) אך ראה לקמן [תשעה באב] שבמקרים מסוימים מברך על ב' נרות חלב המחוברים יחד.

10) ולהעיר שפעם נשפך יין באמצע אמירת הפסוקים "הנה א-ל ישועתי" וכו' והמתין שימלאו עוד יין כבפנים.

11) ראה אגרות קודש חי"ב עמ' רכו (תרגום): "וכפי מנהג ישראל, להטביל את האצבע ביין הנותר מהבדלה ולגעת בעיניים, כמובן מאליו שמבחוץ, שכפי המובא בספרים, זו היא סגולה למאור עיניו של אדם".

12) שאז מברך רק בסוף החלוקה – ראה לקמן [] .

7) להעיר שכאשר שהה ביקטרינוסלב לא נטל בשמים להבדלה (ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' לט: "כאשר שהיתי ביקטרינוסלב לא הייתי נוטל בשמים להבדלה שכן הדבר הי' כרוך בשאלה על הברכה, אך כשהגעתי ללנינגרד אמר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר שאטול!").

8) כן נוהג מאז שנת תשכ"ז (לערך), ובשנים הראשונות לא היה מניח את הכוס אלא מעבירו ליד שמאלו הק' ואוחזו (בשפתו) בב' אצבעות, ומחזירו לימינו לברכת "המבדיל" (ובמילא – אחז את הבשמים רק ביד ימינו והביט רק בצפרני יד ימינו הק').

כ. אחרי אמירת ברכה אחרונה אומר "ויתן לך"¹³ ואומרו בעמידה ויחיד¹⁴. בשעת האמירה פושט ומקפל (קצת¹⁵) את האבנט.

כא. בד"כ מקפל את הטלית מיד אחרי אמירת "ויתן לך"¹⁶.

כב. בחיי הרבנית, היה מבדיל בבית ומוציאה ידי חובתה (והיה לוקח עימו לשם בקבוק קטן של יין, כבערב שבת כנ"ל []).

כג. נשאר לבוש בבגדי שבת גם במוצש"ק (וגם אחרי חצות הלילה).

כד. מקפיד ליטול את ידיו הק' לסעודת "מלוה מלכה", בדרך כלל בסמיכות זמן אחרי "הבדלה" (אך לפעמים אפילו בשעה מאוחרת).

כה. בשעת הסעודה אוכל תבשיל ושותה כוס תה (ללא חלב) ובד"כ מאזין לשיעור התניא או ה"חזרה" מהתוועדות הנמסרים ברדיו (נומל את ידיו כמה דקות לפני תחילת השיעור).

כו. אומר במהלך הסעודה "דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא"¹⁷.

כז. אינו מקפיד שלא לתת ממון במוצש"ק, ועכ"פ – לצרכי צדקה¹⁸.

אחרי מעריב.

וראה שיחות קודש תשח"י עמ' קכ (תרגום): "צריכים כעת להבהיר עוד ענין אחד, והוא בענין נתינת צדקה במוצאי שבת.

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שאביו הרבי נ"ע היה נוהג שלא לתת כסף במוצאי שבת להוצאות הבית. ביום שישי, היה נוהג לומר להרבנית, אם את צריכה כסף למוצאי שבת קחי עכשיו, כיוון שבמוצאי שבת אני לא אתן.

– ישנו אפילו קצת פלא בזה, כיון שהגם שלגוף הנהגה זו יש מקור בהנהגות ר"י החסיד, אבל מ"מ כתוב שלא יאמרו בפירוש אודות זה. אבל כך היה המעשה –

יהיו הרי מסתמא כאלה שירצו לתפוס בהנהגה של ר"י החסיד, שידעו, שאין לחשוש בזה.

פעם בהיותנו בוין, הייתי בלילה בבית הכנסת, וזרקתי כסף לקופת הצדקה. ניגש אלי אברך – דוקא אברך טוב – ואומר לי, איך זה בא לך? כתוב הרי בכתבי האריז"ל שנתנית הצדקה הוא ביום ולא בלילה? אחר כך, כשהייתי אצל הרבי בווארשא, סיפרתי לו את הפסק שקיבלתי. אמר הרבי: מסתמא ביום הוא גם לא נותן.

ישנם הרי פה כאלו שנתפסים בענינים כאלו – שזהו יהיה הדבר היחיד שהוא עובר על כתבי האריז"ל ועל מנהגי ר"י החסיד. ובפרט, שהתחלת הענין התחילה בי"ט כסלו, ודאי שאין לחשוש בזה, ושיכניס את הכסף מה שיותר מוקדם."

וע"ד הנ"ל בשיחות קודש תשל"ט (הוצאה חדשה) ח"א עמ' 43 ואילך. התוועדות תשמ"ג ח"ג עמ' 1288 ואילך. שם תשמ"ה ח"ה עמ' 3062 ואילך. ועוד.

(13) כשהיה מבדיל בביתו, עבר לשולחן אחר לאמירת "ויתן לך", משא"כ בסיום חלוקת כוס של ברכה (וכנראה – גם בחדרו הק') אומר זאת במקומו (כדלקמן []).

(14) אך ראה שיחות קודש תשל"ט (הוצאה חדשה) ח"א עמ' 41 (תרגום): "שבנגוע לאמירת "ויתן לך" רואים דבר פלא בהנהגת רבותינו נשיאינו, שהשתדלו לומר "ויתן לך" עם עוד משהו (איני יודע הטעם בזה – בין אם כדי שיוכלו לומר "ויתן לך" – לשני, וגם לשמוע מהשני "ויתן לך", או בגלל טעם אחר). וממשיך שכן היתה הנהגת כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

וראה המלך במסיבו ח"ב עמ' לט: "בענין המנהג שאומרים "ויתן לך" ביחד עם עוד אחד – פעם בפטרבורג עמדת מן הצד וכ"ק מו"ח אדמו"ר קראני בשמי שאגש לומר עמו בתוך סידור אחד". אך בשנת תרפ"ח (מוצש"ק פ' נח) ראוהו אומר יחיד (ימי מלך).

ולהעיר שבסיום "כוס של ברכה" (כשחל במוצש"ק) לפעמים אומר א' המשב"קים עמו ביחד (מאחור), ולפעמים מסיט כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מעט את הסידור לכיוונו.

(15) ראה לעיל [אחרי התפילה].

(16) אך אחד המזכירים מספר, שלפעמים קרא אותו שיכנס אליו מיד אחרי מעריב במוצש"ק ובשעת דיבורו עימו (עוד לפני הבדלה) קיפל את הטלית.

(17) ראה לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 489 הע' ד"ה מוצאי שבת-קודש: "ובסי' האריז"ל כוונת הבדלה ומו"ש: ויאמר דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא".

(18) לדוגמא: במוצש"ק ליל ת"ב תנש"א חילק דולרים

קידוש לבנה

מביט בלבנה

נוגע בשיניים

א. מקפיד (במידה ואפשר) לערוך קידוש לבנה במוצאי ש"ק דוקא (גם אם מוצ"ש חל אחרי י' ימים מהמולד) ובמנין¹.

ב. יוצא לקידוש לבנה זמן קצר אחרי תפילת מעריב (אחרי שעורך הברלה) דרך הדלת הצדדית.

ג. בדרך כלל עומד (לכיוון מזרח) על המדרכה הסמוכה לשיפוע של חניית הרכב (אם נראית שם הלבנה, ואם לאו עומד רחוק יותר – היכן שמציבים את הסטנדר והמנורה²).

ד. בעת הילוכו למקומו מגביה ראשו ומביט בלבנה כמה פעמים.

ה. לאחר שמגיע למקומו מביט שוב בלבנה ומתחיל "הללויה וגו'", אח"כ מביט פעם נוספת ומתחיל את הברכה.

ו. לפני "ברוך עושך" מתרומם שלש פעמים ומעביר את אצבעותיו הק' על מקום השיניים (באופן שנראה כאילו מחליק את שפמו)³.

כן לפעמים מתרומם בעת האמירה עצמה (היינו – פ"א בעת אמירת "ברוך עושך", שוב באמירת "ברוך יוצרך" ושוב באמירת "ברוך בוראך", ולפעמים פעם רביעית באמירת "ברוך קונך"). וכן הוא בכל הג"פ, אלא שבפעם הב' והג' מעביר את אצבעותיו לפני שמתרומם (או ביחד).

ז. ע"פ השמועה – מוסיף (אחרי "כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", בשעה שנוגע באיזור השיניים כנ"ל): "ולא יהיה לי כאב שיניים לעולם"⁴.

1) פעם (חודש כסלו תשל"ט) יצא לקידוש לבנה באמצע

2) להעיר שעד שלהי שנת תשמ"ג לערך לא הכינו סטנדר ומנורה, ועמד כשהסידור בידיו הק'.

3) ראה הערה הבאה.

4) להעיר שפעם אחת (בחורף תש"י) שאל ר' פנחס אלטהויו את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אודות המנהג בליובאוויטש שהרבי (הריי"צ או מוהרש"ב) היה

השבוע בשעת סדר חסידות, ואמר שיוצא בתנאי שלא יהיו בחורים (כדי שלא להפריע לסדר), והוסיף שיכול לקדש את הלבנה בביתו, אך רוצה לקדש הלבנה במנין. אך להעיר שבשנים קודמות (בד"כ – כשלא היתה לבנה במוצאי ש"ק) לפעמים קידש את הלבנה בביתו ביחודות.

אך להעיר שהיו פעמים שאכן קידש את הלבנה בביתו ללא מנין (וכן בשנות תשנ"ג-ד קידש את הלבנה מהמרפסת

- ח. לאמירת "שלום עליכם" מסתובב תחילה לצד ימין ואומר "שלום עליכם" פ"א ואח"כ מסתובב לשמאלו ואומר פ"ב, אח"כ מסתובב עוד יותר לצד זה ואומר פ"ג.
- ט. בימים שאומר קדיש (ובשנת האבלות) – אומר את ה"קדיש יתום" בקידוש לבנה, אך אינו אומר משניות "קדיש דרבנן" אחרי עלינו⁵.
- י. בסיום, בד"כ מנער את כנפות המ"ק ג' או ד' פעמים (ולצורך זה מוציאם ממכנסיו, אך אינו תוחבם בחזרה). לפעמים מגביה אותם בידי הק' ורק אח"כ משמיטם מידו.
- יא. מברך את הסוככים "אָ גוט חודש"⁶ וחוזר לחדרו הק' (שוב דרך הכניסה הצדדית) כשמעורר את השירה בידו הק'.

5) ולהעיר שבמוצש"ק ט' כסלו תשנ"ב אמר גם משניות ו"קדיש דרבנן", אך אח"כ מסר ריל"ג לקהל בשם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שהיה זה ענין מיוחד ואינו הוראה לרבים.

6) לפעמים מאחל "גוט חודש" גם בהמשך הערב (כשיוצא ללכת לביתו וכיו"ב).

משתמש בסגולה לכאבי שיניים בקידוש לבנה, וכשכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שאל את חותנו כ"ק אדמו"ר הר"צ אודות כך, השיב שאכן כך היה המנהג, והוסיף שזכור לו שפעם כאבו לו השיניים ואביו – הרבי (מוהרש"ב) נ"ע – אמר לו להזכיר זאת בקידוש לבנה.

וראה לקוטי שיחות חט"ז עמ' 580: "בטח זהיר בקידוש לבנה – סגולה לשנים".

ראש חודש

- א. לשחרית של ראש חודש נכנס בד"כ רק עם הסידור (בלי התהילים).
- ב. ב"קדושה" של ראש חודש מתרומם בד"כ גם כאמירת "ימלוך"¹.
- ג. כשלא היה מתפלל מידי יום עם הציבור, היה נכנס בשנת האבלות לקריאת התורה כרגיל, ונשאר בביהכ"נ עד סיום מוסף ואומר את כל הקדישים.
- ד. עולה לתורה (רביעי) בד"כ עם סידורו בידו הק' ואינו חוזר למקומו לאמירת "אשרי" אלא מלווה את הס"ת לארון הקודש ואח"כ יוצא כששפתיו רוחשות (כנראה – אומר "אשרי" וכו'). במקרה ומשאיר את סידורו במקומו, בד"כ אינו עולה לקחת אותו (אלא המזכיר לוקחו).
- ה. נוגע בפרוכת ביציאתו, וכן בכניסתו למוסף (מלבד מה שנוגע בכניסתו ויציאתו מהתפילה).

- ו. שוהה בחדרו הק' בד"כ למשך כ-15 דקות (ולפעמים כ-20 דקות או יותר – עד 40 דקות) ומניח את שאר זוגות התפילין, ואח"כ חוזר לביהכ"נ כשידו השמאלית נשארת מגולה (כבזמן התפילה), ובה מחזיק את הסידור והתהילים.

משאיר את הורוע מגולה

- ז. לפעמים מכה בידו הק' על הסטנדר בעת אמירת אמן ע"י הקהל בתפילת מוסף (בתיבות "למוכה ולברכה, לששון ולשמחה וכו'").

- ח. כשמברך ברהמ"ז במוצאי ש"ק אור לר"ח לפני מעריב, אומר "רצה" וגם "יעלה ויבוא"².

- ט. אינו נוסע לבית החיים בראש חודש³.

(3) להעיר מפעמיים בשנת תש"נ (ר"ח מנחם-אב ואדר"ח אלול) שנסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

(1) וכן נוהג בד"כ בכל הימים שאומרים בהם מוסף (שוי"ט חוה"מ).

(2) כך היה (לדוגמא) במוצאי שבת בראשית, אור לאדר"ח חשון תש"נ.

תענית ציבור

- א. בלילה שלפני התענית, לפעמים (ואולי בקביעות) טועם מעט לפני עלות השחר¹.
- ב. בשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור, היה נכנס ל"זאל הקטן" לסליחות (ונשאר כרגיל לקריאת התורה).
- ג. כשיש חתן בביהכ"נ אומר סליחות, אך אינו אומר אבינו מלכנו (וכן כל הקהל)².
- ד. אומר סליחות מתוך דפים מצולמים מוגדלים המונחים (מקופלים) בתוך סידורו, ובסיום הסליחות מקפלם ומחזירם לסידור³.
- ה. כשעובר לפני התיבה, אומר את הסליחות בניעימה המיוחדת ומרים את קולו הק' בתחילת וסיום כל קטע ואת י"ג מידות הרחמים אומר בקול רם.
- ו. מכה על החזה בכל תיבה באמירת "נשא עון ופשע וחטאה ונקרה" (ה"פ), ואח"כ שוב בתיבות "לעוננו ולחטאתנו" (ב"פ) ואינו אומר את הקטע "סלח לנו" (אלא ממשך מיד בקטע הבא).
- א. בפיוטים שאומרים בקול רם ("אבותי כי בטחור", "במתי מספר", "שעה נאסר" ו"הורית דרך תשובה"), שוהה בין בית לבית לאמירת הקהל (וכן ב"שמע קולנו" בין פסוק לפסוק).
- ז. כשעובר לפני התיבה, מביט לעבר ארון הקודש בעת פתיחתו ל"שמע קולנו", ורק כשנפתח לגמרי מתחיל לומר.
- ח. שוהה בין פסוק לפסוק לאמירת הקהל, אך אחרי הפסוק הרביעי ממשך מיד "אל תעזבונו" ואינו ממתין (ומסיים בקול "אתה תענה ה' אלקינו").

ברית בביהכ"נ.

שב"ה הגיע הזמן שישמו לב, וישאלו, למה לא אמרו "אבינו מלכנו" בבוקר – מצד זה שהיה ברית מילה, מוהל, או אבי הבן, אע"פ שאדמו"ר הוקן כותב בשו"ע ש"אומרים אבינו מלכנו", [וכותב זאת] במקום של הלכות עשרת ימי תשובה! וראה שם בארוכה הביאור בזה.

ולהעיר שבעת שישב שבעה על אמו הרבנית חנה (בשנת תשכ"ה) הורה לומר "אבינו מלכנו" אף שלא אמרו תחנון, ואף כחודשיים וחצי לפני השיחה הנ"ל (כשבעה עשר בתמוז תשל"ד – כשהיה חתן בביהכ"נ) הורה לשאול רב, והרב בנימין גורודצקי פסק שאומרים, ואמר (ואף הורה לנגן).

3) כן הוא החל משנת תשמ"ט (ולפנ"ז השתמש בדפים בגודל רגיל).

1) פעם יצא מחדרו הק' בלילה ושאל את ריל"ג מתי בדיוק עלות השחר, והלה שאל אודות מש"כ באגה"ת פ"ג ש"יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נ"ה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה כן" (והיינו – זמן רב לפני עלות השחר), והשיב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שזהו בנוגע לתענית תשובה, אך תענית ציבור הוא מעלות השחר.

2) ועד"ז בעשרת ימי תשובה אינו אומר אבינו מלכנו (כדלקמן []). ובד"כ דואגים מלכתחילה שהחתנים ייצאו החוצה.

וראה שיחות קודש תשל"ה ח"א עמ' 47 ואילך (תרגום): "הרי דובר קודם לגבי השינויים שישנם בין השו"ע של אדמו"ר הוקן וההנהגה בפועל, ע"ד השינויים שישנם בשו"ע לגבי הסידור –

...שעד"ז הוא גם בנוגע לאמירת "אבינו מלכנו" כשישנו

ט. לאחר "שמע קולנו" מדלג על וידוי⁴, אך מתחיל "הרשענו ופשענו" (ולא "מישח צדקך")⁵, ואינו מכה על החזה.

י. כשעובר לפני התיבה, מגביה את קולו הק' במשך כל הפסקה הראשונה של "עננו", ואח"כ – בסיום כל פסקה (נקודתיים).

יא. כשעובר לפני התיבה מתחיל לנגן "רחמנא" (ומעורר בדפיקות על הסמנדר), ואח"כ מסיימו בקול רם.

יב. לפעמים אומר "אבינו מלכנו חמאנו לפניך" לפני שירת הקהל, ואח"כ אומרו שוב.

יג. בעת אמירת תיבת ("אבינו מלכנו) חמאנו" מכה על החזה (בב' הפעמים).

יד. אינו מסתכל לעבר ארון הקודש בתחילת וסיום "אבינו מלכנו".

קורא את ההפטרה במנחה

טו. כשעובר לפני התיבה מסיים "אבינו מלכנו" בקול וממשיך "ואנחנו לא נדע" (ואינו מביט לארון הקודש).

טז. עולה לתורה הן בשחרית והן במנחה.

יז. נכנס לתפילת מנחה כשדפי ההפטרה מונחים בתוך סידורו.

יח. בעת קריאת התורה (בפסוקים "שוב

מחרון אפך", "ה' ה' א-ל רחום" ו"וסלחת"), מתחיל לומר את הפסוקים ביחד עם הציבור ומסיימם בד"כ עם הבעל-קורא⁶.

יט. קורא את ההפטרה בד"כ בקול יותר מהרגיל, ובהטעמה מיוחדת.

לכן היה מנהג בכמה קהלות שביום התענית [בזמן תפלת מנחה] היו אומרים דברי כבושין, לעורר לתשובה.

מצד סיבות שונות נשאר המנהג, למרבה הצער, רק במקומות ספורים.

לימוד זכות על כך (שברוב המקומות אין עושים זאת), היות ואין צריכים "דברי כבושין" גדולים יותר מאשר ההפטרה שאומרים בתענית ציבור למנחה,

וזהו הרי יום מלאכה ואין להטריח,

אבל רואים במוחש, שההתעוררות (מאמירת או) שמיעת נוסח קבוע (דהפטרה) ובלשון הקודש וכו' אינה בדומה להתעוררות מהדברי כבושין שאינם בנוסח קבוע, הינם בשפה המדוברת וכו'.

ובפרט שבהדברי כבושין שאומרים בתענית צבור, מדברים בפירוש (גם) אודות ענינים העומדים על הפרק.

וזהו גם אחד מהמטרות של הדיבור כעת:

(4) משא"כ בשנים שהיה יוצא אל הציבור רק לסליחות (שלא במהלך התפילה), היה אומר גם "אשמנו בגדנו".

וראה לקוטי שיחות חי"ד עמ' 383: "ומובן ג"כ שאם אומרים בתוך התפלה אין לומר עוה"פ אשמנו וכו', למנהגנו ע"פ האריו"ל שאין לאומרו אלא פעם אחת".

(5) בשנים קודמות לא היה אומר "הרשענו".

(6) להעיר שכן נוהג ג"כ בשמח"ת כדלקמן [] .

(7) הפעם הראשונה שאמר דברי כבושין היה בעשרה שבטת תשל"ח, ואח"כ אמר שוב בי' טבת וי"ז תמוז תשל"ט, ומתענית אסתר תש"מ – אומר בקביעות מידי תענית (מלבד ת"ב כדלקמן []).

וראה לקוטי שיחות ח"כ עמ' 352 (תרגום): "ענין התענית הוא, כפי שאומר הרמב"ם "מדרכי התשובה הוא" – שכך הוא גם בנוגע לד' הצומות, שהם "כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה".

כ. אחרי תפילת מנחה נושא שיחת קודש ("דברי כיבושין") מעל גבי בימתו הקדושה.⁷

כא. במוצאי התענית מתפלל מעריב בזמנה – כ" 36 דקות אחרי השקיעה (ולפעמים קצת אחרי) ולא בזמן הקבוע, ולפעמים אף יוצא לתפילה מוקדם מעט מזמנה (עד כ" 25 דקות אחרי השקיעה).⁸

הש"ע עד לאופן של מדת חסידות – כך, שבדאי אין זו הנהגה הקשורה עם חסרון ח"ו בהידור קיום הש"ע, ביראת ה' ואהבתו כו' – מסתבר לומר, שהעדר התענית הוא מצד העילוי.

ויש לומר ההסברה בזה – שבימינו אלו הגיע הזמן שאין מקום לחשש וספק שענין המשתה ושמחה כו', עד ל"רוב טובה", יגרום למצב ד"חטאו בני" (לא מבעי חטא כפשוטו, אלא אפילו חטא מלשון חסרון), כי, לאחרי כל מה שעברו בני" במשך כל הדורות, עד לדור האחרון, בודאי שכבר נעשה אצלם שלימות הבירור והזיכרון כו', ובפרט לאחרי הכרות כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שכבר הי' "לאלתר לתשובה" ובמילא צ"ל "לאלתר לגאולה", ועד ש"עמדו הכן כולכם", מכיון שכבר סיימו כל העבודה, כולל גם צמצום הכפתורים.

ומכיון שכן, לא זו בלבד שאין צורך בתענית, אלא אדרבה, כדי שיוכל לעבוד את ה' כדבעי (ש"א) אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב כו'"), צריך לאכול ולשתות כו', כפי המתחייב מצד בריאות הגוף ("היות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת השם הוא").

...ולהעיר: מובן וגם פשוט שאלו הנהגים להתענות בה"ב – ותבוא עליהם ברכה – צריכים להמשיך במנהגם הטוב, ובפרט שיש בזה שאלה של התרת נדרים, ואין להתיר אלא לצורך כו', כמו, מפני החלישות בבריאות הגוף ח"ו . והאמור לעיל אינו אלא ביאור הנהגתם של רוב בני" בימינו אלו שאינם מתענים בה"ב.

וביחד עם זה, מובן, שגם אצל אלו שאינם מתענים בה"ב ישנו העילוי בהימים דבה"ב – ימי רצון, ולכן, צריכים לנצל ימים אלו להוסיף בכל עניני התומ"צ, תורה עבודה (תפלה) וגמ"ח (כמנהג ישראל בימי התעניות) – הוספה על הסדר הרגיל, ובלשון הידוע "תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם", אלא, שכל זה נעשה אצלם בקו של טוב ושמחה בגלוי, אכילה ושתית כו', ע"ד ובדוגמת "יום טוב", הקשור עם אכילה ושתית כפשוטה, טוב ושמחה בגשמיות, ועאכ"ו ברוחניות – "אין טוב אלא תורה", "פיקודי ה' ישרים משמחי לב".

ומכאן באים לתוספת ביאור בהאמור לעיל ע"ד הנהגת רוב בני" שאין מתענים בה"ב – בדורנו זה דוקא, דור האחרון:

בסוף הלכות תעניות כותב הרמב"ם: "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד, אלא, שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה". וכמדובר כמ"פ אודות ב' השלבים שבדברי הרמב"ם, ביטול הצומות, והפיכתם

היות שנשארו כמה שעות עד לתחילת "צום העשירי" [שמתחיל בבוקר]

– כדאי לעורר על המנהג הנ"ל, שבמקומות שיכולים לפעול זאת, שיאמרו אחרי מנחה (מספר מילים, לכה"פ) "דברי כבושין", או מזמור תהלים המתאים לענינים אלו, ובמקומות שמצד טרחא דצבורא [או מצד ביטול מלאכה, וכיו"ב] לא ניתן לפעול זאת – שיחשבו עכ"פ במחשבה ענין של "דברי כבושין",

היות ש"רחמנא לבא בעי" – ובפרט בענינים הקשורים עם תשובה, ש"עיקר התשובה בלב" – "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה".

וראה שם עמ' 360 (שיחת "דברי כבושין" הראשונה – עשרה בטבת תשל"ח – תרגום): "אע"פ שזה לא היה נהוג בביהכ"ס דרבותינו נשיאינו, ולחדש ענין חדש צריכים זהירות יתירה

מובן מאלי, כמדובר כמה פעמים (גם בהתוועדויות האחרונות), שבשעה שמדובר אודות ענינים המוסיפים ביראת שמים [ובפרט, המוסיפים בקיום המצוות בפועל, שהמעשה הוא העיקר] – זהו לא רק הצדקה (אבארעכטיקונג) על הענינים החדשים, אלא זהו גם התעוררות ועידוד, היות ורואים בפועל שאלו מוסיפים ביראת שמים".

8) כן נהג (בעיקר) בשנים קודמות. במוצאי ת"ב תשכ"ג נכנס ריל"ג לחדרו הק' 25 דקות אחרי השקיעה ושאל אותו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א האם אפשר להתפלל מעריב בני" והשיב בחיוב, וכששאל מי הקל כ"כ השיב שכך אמר הרב שמואל לויטין, ונענע בראשו הק' לאות שמרוצה מכך.

בשנים האחרונות בד"כ יוצא מאוחר יותר (לפחות 36 דקות אחרי השקיעה) לבד במקרים נדירים. ולהעיר שבעשרה בטבת תשנ"ב חילק דולרים (אחרי הדברי כיבושין) עד השעה 4:45 (שהיה כ-26 דקות לאחר השקיעה), אך לא התפלל מעריב מיד אלא נכנס לחדרו הק' יוצא רק כעבור רבע שעה.

9) הוראה לרבים: התוועדויות תשמ"ח ח"ג עמ' 258 ואילך: "אע"פ שמנהג זה מובא בש"ע, הרי, רואים במוחש שרוב בני" בימינו אלו אינם מתענים בה"ב, ומספר המתענים הולך ומתמעט באין-ערוך לגבי הדור שלפנ"ו כו', וגם אין מכריזים ומברכים תענית בה"ב ביום השבת שלפנ"ו.

ומכיון שההנהגה שלא להתענות בה"ב היא גם (ואדרבה – בעיקר) בחוגי החסידים, שמדקדקים ומהדרים בקיום

- כב. נוהג להתענות בתעניות בה"ב (בחודש אייר וחודש מרחשון)⁹.
- כג. אינו אומר בתעניות אלו סליחות (עכ"פ – במהלך התפילה עם הקהל)¹⁰.
- כד. אומר "אבינו מלכנו" הארוך בתפילת מנחה¹¹.
- כה. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, לא היה נוסע בימי תעניות בה"ב (אך בד"כ היה נוסע ביום רביעי תמורת יום חמישי).
- כו. יוצא לתפילת מעריב (בבית הכנסת) בזמנה, כרגיל בימי התענית¹².

-
- לימים טובים – בהתאם לב' התקופות בימות המשיח.
- וי"ל, שמכיון שנמצאים בסמיכות ממש לימות המשיח – נעשה כבר מעין ודוגמת זה בנוגע לתענית בה"ב, הן בנוגע לביטול התענית, והן בנוגע להוספה בעניני טוב ושמחה (ע"ד ובדוגמת "יום טוב"), הן בגשמיות, והן – ועאכו"כ – ברוחניות, כנ"ל.
- 10) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 45: "בי"ז תמוז (וכן
- . . . בה"ב) אומרים סליחות, אבינו מלכנו (בנוסח הארוך)".
- 11) ראה הערה הקודמת.
- 12) בשנים קודמות היה מתפלל במנין מצומצם בגן-עדן התחתון (ע"מ שלא להפריע לסדר הישיבה), ובשנים האחרונות מתפלל בביהכ"נ הגדול (כרגיל) ומורה שהנהלת הישיבה יודיעו שעל התלמידים להשלים אח"כ את זמן הסדר.

יום טוב

סעודה בדירת הרבי הריי"צ - מוצאי יוה"כ"פ

א. לאחר כל התפילות ביום-טוב, מכריז ג"פ "גוט יו"ט" (כשאחריו כל הקהל) ובכל פעם מלווה את ההכרזה עם תנועת עידוד בידו הק'.

ב. לפעמים מתחיל בעצמו ניגון שמח, וממשיך לעודד את שירת הציבור בצאתו, כרגיל.

ג. בדרך יציאתו מביהכ"ג מאחל לסובבים "גוט יו"ט"!¹

ד. עורך את סעודת החג בחדרו הק', כבש"ק וימות החול.²

ה. בעת הקידוש, מביט בכוס בכל פעם שאומר תיבת "קודש" (כבש"ק, כנ"ל []).

ו. עד שנת תשל"א היה עורך את סעודות החג בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ בקומה השניה של 770, בהשתתפות מניין מזקני החסידים.

ז. במשך³ סעודות אלו ישב ראשון משמאל למקום מושבו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ.⁴

ח. היה מקדש בשקט ובקושי שמעוהו גם אלו שעמדו בסמוך, מלבד תיבות בודדות, ובוודאי שהנשים שבחדר השני לא שמעוהו.

ט. בד"כ לא היה מדבר מעצמו בעת סעודות החג, אלא משיב לשאלות ששואלים אותו (במון שקט, שונה לגמרי מזה של ההתוועדויות וכו').

י. כל משך הסעודה, כמעט ולא גרע עיניו ממקומו המוכן והמסודר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ.⁵

יא. כשהגישו אליו את המאכל וכיו"ב, הקפיד להודות "א דאנק" [= "תודה"] או "יישר כח" למשמש.⁶

יב. היה מחכה עד שכולם יקבלו את המנה שלהם (כולל הבחורים המגישים את האוכל, וחיכה עד שיישבו על יד השולחן) ורק אז התחיל לאכול.⁷

לשמאלו).

(1) כבליל ש"ק (כנ"ל []).

(5) וכן נהג גם בימי חייו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ (להביט כל הזמן על פניו).

(2) לפני פטירת הרבנית היה עורך את הסעודות בספריה, ובשנים שלפניו - בביתו (וראה לקמן בפנים אודות הסעודות בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ).

(6) ראה לעיל [שונות].

(3) מאכן ועד סו"ס [כ"ב] הוא מה שנהג בסעודות אלו, בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

(7) ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' שיא, שפעם לא היה מספיק מקום ושמו צלחת אחת לשני אנשים, והביא כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א את צלחתו לאחד מהם באומרו "עס איז רייך" ("זה נקי").

(4) להעיר שבלילות הסדר בפאריז בשנת תש"ז ישב בראש השולחן (כשאמו לימינו ואחריה שורה של נשים והגברים

יג. היה מנקה את הכוס וכן את הכף והמזלג עם מפיות של נייר המונחות על ידו, בכל פעם לפני שאוכל או שותה.

יד. בד"כ היה אוכל רק קצת מכל מאכל שהיו מגישים לו, אך המשיך להתעסק במזלג או הכף (מסובב מצד לצד וכו') עד שכולם סיימו לאכול.⁸

טו. בתחילת הסעודה אכל קציצה של דג (וכיסה אותה בשכבה עבה של מלח כרגיל) ואכל בד"כ את כולה או עכ"פ את הרוב.

טז. אכל את כל המרק, אך השאיר את החביתיות שבתוכו (שנעשו מתפוחי אדמה).

יז. בין הדגים לבשר שטף את ידיו הק' במעט מים, ולפעמים שתה מהיין שנשאר מהקידוש (כבש"ק) ואמר "לחיים" (מלכד בפסח ור"ה), כן לפעמים שתה מים ואכל משהו.

יח. לאחר המרק הוגשה מנת עוף, ואכל בד"כ כרבע ממנה (ועכ"פ – לעולם לא אכל את הכל).

יט. אחרי אכילת הבשר בד"כ שתה מים.

כ. בסיום הסעודה, נטל חתיכת חלה (או כפסח – מצה) וטבלה ג"פ במלח, ואכלה.⁹

כא. היה מחכה עד שהמברך על הכוס יגמור ברכה אחרונה ואז קם ממקומו.¹⁰

כב. כשזימן בעצמו על הכוס, אמר בקול רם "ברשות אדוננו מורנו ורבינו בעל הבית הזה"¹¹.

כג. גם בשנים שלא התפלל כל יום תפילת שחרית בציבור, היה נכנס לביהכ"נ לתפילת שחרית ביום טוב.

כד. מתחיל לעודד את שירת "אתה בחרתנו" כבר בעת ברכת "האל הקדוש" (כסימן שיינגנו)¹².

כה. לפני אמירת "יזכור" ממתין עד שכל אלו שאינם אומרים "יזכור" ייצאו מבית הכנסת ויסגרו את הדלתות (ומביט לבדוק לפני שמתחיל)¹³.

כו. אומר "יזכור" עבור אביו ואמו, וקוראם בשמם ושם אמם (לוי יצחק בן זעלדא רחל וחנה בת רחל)¹⁴.

(8) כי ברגע שהיו רואים שפסק היו הכל פוסקים.

(9) בשנים הראשונות (עכ"פ – בשנת תשי"א) היה אוכל שלש חתיכות חלה (ובפסח – מצה) ומטביל כ"א ג"פ במלח.

10 וכולם קמו מיד, כמובן.

(11) כך נהגו כל המזמנים שם. וראה לעיל הערה [ברכת המזון].

(12) על דרך "הוא אלקינו" במוסף של שו"ט כנ"ל [].

(13) פעם אירע שהמתין זמן רב, עד שגילו שמישהו

מתחבא בתוך ביהכ"נ ורק אחרי שיצא התחיל לומר "יזכור".

(14) ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קסו: "אני נוהג כפי שכתוב בסידור.

ובנוגע לעצם הענין – גם אצלי הי' הדבר לפלא, אך לפועל נוהג אני, כאמור, כפי שכתוב בסידור.

בוהר כתוב עה"פ "הושיעה לבן אמתך": "וכי לא הוי (דוד) בריה דיש? איהו עד דאיהו אמר בשמא דאמי' ולא בשמא דאבוי! אלא אוקימנא דכד ייתי בר-נש לקבל מלה עלאה לאדכרא בעי... אדכר לאמי' ולא לאבוי".

כו. בעת אמירת "יזכור" מחזיק בד"כ בידו הימנית בעץ החיים השמאלי של הס"ת שלימינו, ובידו השמאלית בעץ החיים הימני של הס"ת שלשמאלו (ולפעמים מחזיק רק א' מהם)¹⁵.

כז. באמצע חזרת הש"ץ יורד מבימתו (שאליה עולים הכהנים המברכים) ונעמד ע"י סטנדר נוסף הניצב משמאל ל(חלק האחורי של) בימתו.

כח. בעת שהש"ץ אומר "כהנים", מפשיל את המלית על פניו הק' במהירות.

כט. בשעה שהש"ץ מנגן לפני כל תיבה בברכת כהנים עומד דום, וכשהש"ץ אומר את התיבה מתחיל לנענע מעט בראשו הק' וממשיך במשך כל זמן הניגון והאמירה של הכהנים, ואז שוב פוסק בעת ניגון הש"ץ וכן הלאה.

ל. מפנה את ראשו הק' בכל תיבה כנהוג ("יברכך" לאמצע, "ה'" לימין, "וישמרך" לאמצע, "יאר" לשמאל וכו'), ומענע כנ"ל גם כשראשו מופנה לצדדים.

לא. לאחר קדיש תקבל (בסיום חזרת הש"ץ)¹⁶ מברך את כאו"א מהכהנים היורדים מבימתו בברכת "ישר כח כהן".

לב. בד"כ חוזר לבימתו אחרי כלות הכהנים, אך לפעמים נשאר למטה עד סיום התפלה (ולפעמים, על אף שנשאר למטה עד לסיום, עולה שוב לפני צאתו כדי לקחת את השופר או הלולב וכו"ב).

לג. בצאתו מביהכ"נ מאחל גוט יו"ט כרגיל, וכשמבחין בכהן מוסיף "ישר כח כהן".

לד. ביום הא' של יו"ט האחרון (שמע"צ, שביעי של פסח וא' דחגה"ש) אחרי תפילת מנחה, יוצא ללוות את ההולכים ל"תהלוכה"¹⁷.

לו. בשעה מאוחרת בלילה, כאשר קבוצה גדולה חוזרים מהתהלוכה, יוצא אליהם ומעודד את השירה למשך כמה דקות¹⁸.

לז. ביום הב' של יו"ט אחרון (ב' דר"ה, שמח"ת, אחש"פ וב' דחגה"ש) מתפלל בד"כ תפילת מנחה בזאל הקמץ, ואחרי התפילה עורך התוועדות בנטילת ידים לסעודה.

התקיעות שבסיום התפילה כדלקמן [] .

וראה המלך במסיבו ח"א עמ' שט: "שאלה: רבותינו נשיאינו נהגו לאחוז בעץ חיים דהס"ת בעת אמירת "יזכור", מהו הענין בזה?

תשובה: דכתיב "עץ חיים היא למחזיקים בה" – ו"חיים" הוא היפך מהענין ד"יזכור" וצ"ל מחזיקים בה, כפשוטו".

(17) כן נוהג משיביעי של פסח תשל"ה.

הסדר הוא שעומדים בשורה במדרכה (הראשון בשורה עומד מול הפתח) ובצאתו שרים מארש נאפוליון ומתחילים לצעוד בשורה, וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מעודד את השירה עד שכולם עוברים (למשך כו"כ דקות).

(18) כן נוהג משיביעי של פסח תשמ"ד. ולהעיר שבשנת תנש"א (בשש"פ ושבעות) אף אמר שיחה קצרה. בשנים שלפנ"ו, נהג למסור ברכה קצרה ע"י המזכיר.

ומכאן, שבחיים ולגבי "פדיון-נפש" – כותבים את שם האם, וכדכתיב אני עבדך בן אמתך. ואחר מיתה כותבים את שם האב.

אך מכיון שכ"ק מו"ח אדמו"ר למד את כל הסיפור – ולא העיר עד"י, מסתמא נהג גם הוא כך כפי שכתוב בסיפור.

– אילו הי' נוהג אחרת הי' מעיר לי עד"י".

(15) ראה לקוטי שיחות חי"ד עמ' 233: "מדייקין לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור. וכן עושה כ"ק מו"ח אד"ש".

וראה המלך במסיבו ח"א עמ' שט: "שאלה: רבותינו נשיאינו נהגו לאחוז בעץ חיים דהס"ת בעת אמירת "יזכור", מהו הענין בזה?

תשובה: דכתיב "עץ חיים היא למחזיקים בה" – ו"חיים" הוא היפך מהענין ד"יזכור" וצ"ל מחזיקים בה, כפשוטו".

(16) מלבד בראש השנה, שמברכם בד"כ רק לאחר

- לח. בתחילת ההתוועדות מורה (או מרמז) שיכריזו שכל אחד יטול את ידיו לסעודה.
- לט. בהתוועדויות אלו מורה לנגן את כל ניגוני רבותינו נשיאנו (החל מהבעש"ט)¹⁹, ולפני כל ניגון מבקש להכריז את שם בעל הניגון²⁰. כן מורה לנגן את ניגון ההקפות של אביו רלוי"צ, ואת ניגון ד' כבות של כ"ק אדמו"ר הזקן.
- מ. מעורר בהתוועדות (מלבד בראש השנה) אודות השתתפות ב"כינוס תורה" המתקיים באיסרו חג ומורה להכריז אודות כך, ואף משתתף בעצמו בשיחה מיוחדת בה מבאר ענין בנגלה דתורה.
- מא. מוסר את שיירי החלה (או המצה) ומי השתיה למארגני ה"כינוס תורה" שיחלקו זאת למשתתפים.
- מב. בסיום ההתוועדות (לפני ברכת המזון) שותה מעט מים.
- מג. כאשר חל יום ב' דיו"ט בערב ש"ק, אינו מתוועד כלל ביו"ט²¹ אלא עורך למחרת (בש"ק) שתי התוועדויות – א' הרגילה, וא' נוספת לפני השקיעה (שאו נוטל ידיו ומחלק בסוף כוס של ברכה).
- מד. כשהיה מתוועד ביו"ט החל בעש"ק והורה שמישהו "יפרס מפה ויקדש" ויציא י"ח את כל הקהל²², בכ"ז לא טעם בעצמו אחרי השקיעה.
- מה. בתחילת ההתוועדות²³ היה מורה שכולם יאמרו "להיים" לפני השקיעה.
- מו. בברהמ"ז בסיום ההתוועדות לא היה אומר "רצה" אך כשעשו "פורס מפה ומקדש" אמר "הרחמן . . שבת ומנוחה"²⁴ (משא"כ כשלא עשו כנ"ל²⁵).

בשו"ע אדה"ו (או"ח סקפ"ח סי"ז) הובאה דעה "שאפילו לא אכל כזית משחשיכה צריך להזכיר, כיון שבשעה שמברך כבר קידש היום". ולכן, כאשר מדובר אודות אמירת "הרחמן" השייך לשבת, הנה מכיון שבמקום זה מותר להפסיק (משא"כ בנוגע לאמירת "רצה") – נכון לומר "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת". ומה גם שכאשר ישנה אפשרות להוסיף ברכה בענין הקשור לגאולה – "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" – בודאי שטוב ונכון הדבר. וראה הערה הבאה.

(25) ראה התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 370: "בפעם הקודמת כשהיתה קביעות כזו, בהתוועדות דר"ה, הנה אף שלא התכוונתי לצאת י"ח קידוש היום כאשר א' פרס מפה וקידש (מטעמים הידועים לי), אעפ"כ אמרתי בברכת המזון "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", והסברתי בזה (שיחת יום ב' דר"ה סי"ז) – שמכיון ש"עמך ישראל צריכין ברכה", ראוי ונכון להוסיף עוד ענין בברכתם של ישראל ("הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת כו"), ובפרט שלדעת הט"ז "אפילו לא אכל כזית משחשיכה צריך להזכיר (של שבת), כיון שבשעה שמברך כבר קידש היום" [כפי שמביא אדה"ו בשו"ע (או"ח סקפ"ח סי"ז), אף

(19) כן נוהג משנת תש"נ בשמח"ת ובאחש"פ (ראה התוועדויות תש"נ ח"ג עמ' 83: "אף שאין זה דבר הרגיל, אלא דבר חידוש – ינגנו עתה כל שבעת הניגונים הידועים של רבותינו נשיאינו, בהזכרת שמם"). ומשנת תנש"א גם בשבועות. בר"ה נהג כך בפעם הראשונה כבר בשנת תשט"ו, ובהמשך השנים נהג כך לפעמים עד שהפך להנהגה קבועה.

(20) כך בשנים האחרונות, ובשנים קודמות לא הורה להכריז את שם בעל הניגון.

(21) כן נוהג משנת תנש"א. בשנים שלפנ"ז (משנת תשד"מ) התועד ביו"ט והורה בתחילת ההתוועדות לומר "להיים" לפני שקיעה, ובש"ק התוועד פעמיים. בשנים שלפנ"ז הורה שמישהו "יפרס מפה ויקדש" כדלקמן בפנים.

(22) כך נהג עד ראש השנה תשד"מ.

(23) משמחת תורה תשד"מ.

(24) ראה התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 28: "בנוגע לאמירת "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" – הנה אף שאין אומרים "רצה" כאשר אין אוכלים כזית לאחר השקיעה, מ"מ, יש מקום לומר "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת כו":

מוז. בסיום ההתוועדות לא היה שותה את הכוס ולא חילק כוס של ברכה (אלא התפלל מעריב מיד) ולמחרת ערך ב' התוועדויות (כנ"ל []²⁶).

מח. ממשיך את ההתוועדות של יו"מ בד"כ עד חצות הלילה (ובכל אופן – זמן רב אחרי צאת החג) ובסיום מזמין בעצמו על הכוס, מתפלל מעריב (על בימת ההתוועדויות כבשבת), מבדיל בעצמו על הכוס²⁷ של ברכת המזון ומחלק "כוס של ברכה" לכאו"א מאלפי הנוכחים.

כצאתו מכוס של ברכה

מט. מתחיל את ההבדלה מ"הנה א"ל ישועתי" כרגיל.

נ. עומד בזמן החלוקה בקצה המזרחי של הבימה, ולא במקום שבו ישב במשך ההתוועדות.

נא. מוזג לכל אחד ואחד מעט יין מתוך גביעו, ולפני שמסיים את היין שבגביע נותן שימלאו עוד יין.

נב. בד"כ מברך את כאו"א מהעוברים ב"לחיים ולברכה".

נג. לפעמים נותן לעסקנים ושלוחים וכיו"ב בקבוק משקה (ובאחש"פ – בקבוק יין).

נד. בשעת החלוקה מעודד מידי פעם את השירה בידו הק', ולפעמים פוסק ומעודד בשני ידיים (או שמסמן לשרוק וכיו"ב).

נה. מחלק למשך זמן לתור אחד העובר לפניו, אח"כ מסתובב ומחלק לתור השני העובר מאחוריו, וחוזר חלילה.

"הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת כו" – מכיון שזהו בסיום ברכת המזון.

לא רק לאחרי "לעולם אל יחסרנו", סיום כל הברכות דברכת המזון. . אלא לאחרי אמירת כל עשר הברכות ד"הרחמן" [שהם כנגד עשר ספירות, כמבואר במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם אביו],

מכיון ששם אין הקפדה (כל כך) על ענין של הפסק, אפילו פחות מההקפדה על הפסק באמירת עשר פעמים "הרחמן".

משא"כ בהתוועדות דאומול – הרי מכיון שאף א' לא פרס מפה וקידש, הרי הסברה היחידה להזכיר של שבת היא דעת הט"ז, ועל זה פוסק אדה"ז בשו"ע דלא כדעת הט"ז. ולכן, לא הי' מקום להזכיר של שבת גם לא באמירת "הרחמן".

26) כך נהג משנת תשד"מ בראש השנה ובשמח"ת אך בשנים שלפני"ז נהג כך רק ב(שבת שלאחרי) שמח"ת, וב(שבת שלאחרי) ר"ה נטל את ידיו הק' לסעודה בהתוועדות היום ובסיומה (לפני מנחה) חילק כוס של ברכה.

27) הפעם הראשונה שהבדיל ברבים היה במוצאי אחש"פ תשי"ג.

שאינו פוסק כן], ולכן, במקום שמוטר להפסיק – אפשר (ונכון) להוסיף אמירת "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת כו".

ועפ"ז נשאלת השאלה: מדוע בהתוועדות דאומול (יום שמח"ת) לא אמרתי "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת כו" – הרי נתבאר שיש לנהוג כן?

והמענה לזה – בפשטות:

כפעם הקודמת (בהתוועדות דר"ה) – נהגו חלק מהקהל באופן דפורס מפה ומקדש, ומכיון שכן, נתחייבו הם (לכל הדעות) להזכיר של שבת בברכת המזון, ולעומתם, אלו שלא נהגו באופן דפורס מפה ומקדש – אינם צריכים להזכיר של שבת בברכת המזון (כפס"ד אדה"ז בשו"ע – דלא כדעת הט"ז). ולכן, מכיון שהמברך על הכוס הוא ע"ד ומעין "שליח ציבור" (אבל לא ממש), הנה למרות שהוא לא פרס מפה וקידש, ולכן אין לו להזכיר של שבת (כפס"ד אדה"ז – דלא כדעת הט"ז), אעפ"כ, יש מקום לומר שגם הוא יצטרך להזכיר של שבת, מפני שחלק מהקהל (שהוא "מעין" ש"ן שלהם) חייב (לכל הדעות) להזכיר של שבת.

ועל זה נתבאר שיש מקום להזכיר של שבת, בהוספת

- נו. בסיום חלוקת "כוס של ברכה" מתיישב על מקומו ומברך ברכה אחרונה.
- נז. כשיו"ט חל בשבת, אומר אחרי ברכה אחרונה "ויתן לך" בעמידה על יד אותו השולחן²⁸.
- נח. לפעמים מחלק לעוד כמה (שלא הספיקו) מ"כוס של ברכה" לאחרי ברכה אחרונה (ו"ויתן לך").
- נט. בצאתו, הופך את הצלוחית ומניחה ע"ג הגביע (ולפעמים מניח גם מפית) ונוטלו ביד ימינו (כשביד שמאלו מחזיק את הסידור כרגיל).

(28) משא"כ במוצאי שבת בכל השנה כנ"ל [].

חול המועד

- א. בימי חול המועד לובש בגדי ש"ק ויו"ט.
 ב. באחד מימי חול המועד משתתף בכינוס ("ראלי") לחיילי צבאות ה' המתקיים לאחר תפילת מנחה.
 ג. כששרים במהלך התפילה, אומר לאט (לערך ביחד עם הילדים, אך נראה שאינו שר איתם). כן בקדישים ובחזרת הש"ץ עונה "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" לאט, ביחד עם הילדים.
 ד. בקדושה בד"כ מתרומם גם ב"ברוך" ו"ימלוך"¹.
 ה. בסיום התפילה (באמצע הקדיש) פונה לסטנדר של השיחות וסוקר את הילדים, וממשיך לעמוד ולהביט על הילדים האומרים את שנים עשר הפסוקים (ועונה אחריהם).

כינוס ילדים

- ו. כשמכריזים "יחי"² בדרך כלל מחיך, ולפעמים עונה "יחי" או "אמן".
 ז. מקשיב לדברי המנחה, וכשמבקש למחוא כפיים מוחא כפיו הק'.
 ח. במהלך הכינוס אומר שיחה מיוחדת ע"פ רמתם של הילדים, ואח"כ מקשיב לתרגום הנעשה ע"י המנחה.
 ט. מעורר בניגונים בד"כ ע"י מחיאות כפיים.
 י. בסיום הכינוס, מחלק חבילות של מטבעות למדריכים ע"מ לחלקם לילדים.
 יא. אינו מניח שיעשו עבורו עבודה כלשהי בימי חול המועד³.
 יב. בד"כ אינו חותם על מכתבים, אלא נכתב בשולי המכתב: "מפני קדושת המועד לא בא כ"ק אדמו"ר שליט"א על החתום והגני חותם בשמו" בחתימת המזכיר⁴.
 יג. גם בשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור מידי יום, היה נכנס לביהכ"נ לשחרית בימי חול המועד.

וכשרצו לשכפל עבורו מפתח חדש סירב, ואף אמר שבאם ישכפלו עבורו מפתח – לא ישתמש בו.
 (4) ולהעיר שבחזה"מ סוכות תשי"א נכתב "משום קדושת המועד לא באתי על החתום", ללא חתימת המזכיר.

(1) דלא כבימות החול (כנ"ל []).

(2) דהיינו: "יחי אדוננו מורנו ורבינו" (עד תשנ"ב). בהכרזת "יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד" (מתשנ"ג), עונה בקביעות "אמן".

(3) פעם אחת (בחזה"מ סוכות) נאבד המפתח של הסוכה,

שער

חודש ניסן

- א. החל מראש חודש ניסן, מאחל בד"כ בסיום מכתביו "חג הפסח כשר ושמה" (ולפעמים "חג כשר ושמה", "בברכת החג" וכיו"ב).
- ב. אומר בכל יום את ה"נשיא" של אותו היום (ואת ה"יהי רצון" שלאחריו) בחדרו הק', ולא בביהכ"נ עם הקהל.
- ג. בדרך כלל מוציא לאור מכתב כללי בראש חודש ניסן, הכולל לימוד והוראות לפועל מהזמן של ימי חודש ניסן וחג הפסח המתקרב¹.
- ד. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, נהג לנסוע פעמים רבות בימי חודש ניסן (ואפילו לפני – מכ"ה אדר) כמעט מידי יום או יומיים. בין הימים הקבועים – כשלא חלו בש"ק – היו ב' ניסן, י"א ניסן וי"ג ניסן.
- ה. בשנים שהיתה מתקיימת "יחידות פרטית" לא היה מקבל ל"יחידות" במשך ימי חודש ניסן עד אחרי חג הפסח².
- ו. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ב' ניסן³.
- ז. ע"פ השמועה – נוהג לברך "ברכת האילנות" (בחדרו הק') על העץ שמחוץ לחלון החדר (על אף שיש רק עץ אחד שנושא פירות – דובדבנים).
- ח. לקראת חג הפסח שולח "מעות חיטין" למשפחות נזקקות⁴ (ואף מעורר על כך בהתוועדויות ושיחות וכו').
- ט. שולח את ה"מעות חיטין" באמצעות המזכיר, שמכין את רשימת המשפחות⁵.

– שהתפשט בתפוצות ישראל – שמגבית ה"מעות חטים" נעשית לכתחילה לסייע לאלו הזקוקים לזה לכל צרכי חג הפסח.

הטעם לזה, בפשטות, הוא:

היות ולשבעה ימים [ובחור'ל, שמונה ימים] ברציפות אין עושים שום מלאכה (ואפילו לא מחזרים על הפתחים) ולא ידך גיסא: בפסח באים להוצאות נוספות ועוד ועיקר – בצרכי הפסח יש הרי מצות עשה מן התורה שיהיה גם ושמתח בחגך אתה ובנך ובתך וגם בחוה"מ – לכן מסייעים לאלו הזקוקים בזה עם כל צרכי החג.

(5) בשנים הראשונות היה שולח ע"י גבאי ביהכ"נ.

(1) כן נוהג החל משנת תשל"ב.
(2) במכתבים ובמענות כתב לפעמים שזהו "מפני טרדות החג".

(3) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"א.

(4) כן נוהג – בשנים האחרונות – גם לקראת חודש תשרי (כדלקמן []). מפי רשמ"ס.

וראה לקוטי שיחות ח"ד עמ' 369 ואילך (תרגום): "ישנו מנהג (המובא בשו"ע), שלפני פסח נותנים לעניי העיר חטים לפסח. . המנהג הוא רק בנוגע לחטים.

אבל נוסף על זה, רואים בדורות האחרונות מנהג נוסף

י. בכל שנה מגדיל את הסכום הנשלח (וקובע את הסכום המדויק בעצמו), ולפעמים מבקש להוסיף משפחות נוספות לרשימת המקבלים.⁶

יא. מבקש שהצ'קים הנשלחים (מטעם "מתנה ישראל" וחתומים ע"י המזכיר "על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א") יוכנסו אליו, ורק אח"כ מאשר את שליחתם.⁷

יב. נוהג להסתפר לקראת י"א ניסן (דהיינו בליל ה' בשבוע שלפני י"א ניסן⁸).

6 מפי רשמ"ס, וראה מענה בכת"ק בתשורה לחתונת אבצן-סימפסון - ג' שבט תשס"ה עמ' 32 (מכ"א אדר תנש"א, במענה על רשימת המקבלים מאשתקד והשאלה איזה סכום לשלוח): "בהוספת עשר (דולר)" ובהמשך:

7 מפי הנ"ל.

8 ראה לעיל [שונות].

"האומנם במשך כל הזמן לא ניתוסף אף אחד?!".

ב

מים שלנו וחלוקת המצות

יג. בדרך כלל מזגה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"א ניסן⁹.

יד. מעורר את כל הניגונים שחברו על פרק התהילים החדש לקראת י"א ניסן (לפני ואחרי התפילות, בהתוועדויות וכיו"ב), אף אלו שלא מתקבלים בסופו של דבר.

מים שלנו

א. בר"ח ניסן¹, סמוך לשקיעת החמה, יוצא (בר"כ) לשאיבת "מים שלנו" עבור המצות ששולח לריכוזי אנ"ש באה"ק ובעוד מקומות בעולם, ובי"ג ניסן שואב עבור המצות שלו.

ב. שואב את המים מהבאר שנחפרה בסמיכות ל-770, באמצעות צינור (שאליו מחובר ברוז) שמובא בסמיכות לפתח הראשי².

ג. יוצא לשאיבת המים בר"כ לבוש רק בסירטוק (ולפעמים יוצא לבוש במעיל או חגור באכנט), ואינו מעורר את שירת הקהל³.

ד. כשמגיע לשולחן, באם יוצא לבוש במעיל מוציא את ידיו הק' מכיסי המעיל (דהיינו גם את השמאלית), ורק אז נוטל את הכוס.

ה. נוטל ביד ימינו את כוס הזוכית הגדולה המשמשת לשאיבת המים ושוטפה במים ג"פ (ע"י שממלא אותה בחלקה, מנענע ושופך על הקרקע (או לתוך כיוור המונח על הרצפה), ובפעם הג' בר"כ ממלאה עד הסוף ושופך).

ו. לפעמים שוטף את א' הכדים הגדולים (ע"י שממלאה מעט באמצעות הכוס ומרוקנה)⁴.

ז. ממלא את הכוס (לא עד הסוף) במים ושופכה לתוך הכד (ולפעמים שופך בנ' שפיות). כך חוזר שלש פעמים, כשבפעם הג' מקפיד לרוקן לגמרי את הכוס.

ח. בסיימו, מניח את הכוס על השולחן ונכנס חזרה ל-770 כשמעורר את שירת הקהל.

(1) כאשר ראש חודש חל ביום ה' או בש"ק, מתקיים המעמד ביום ראשון (ג' או ד' ניסן) ושולח את המצות ביום שני (ד' או ה' ניסן).
 (2) עד שנת תשכ"ז היה נוטל את המים מברז פשוט (שבחצר הסוכה של 770). בשנות תשכ"ח-ל"ח הלך עד למקום הבאר.
 (3) שהוא תמיד הניגון "א-לי אתה" לכ"ק אדמו"ר הזקן.
 (4) בשנים קודמות היה (לפעמים) שוטף את כל (ה'-ר') הכלים.
 (בחניית הספריה) ושואב שם.

ט. המצות נאפות למחרת ע"י תלמידי התמימים, ובאופן כללי אינו מתערב בענין ההידורים וכו' מלבד שני דברים: שהמצות לא יישארו תלויים על המקל למשך זמן לפני הכנסתם לתנור, ושהמצות יהיו דקות ככל האפשר.⁵

י. ביום ב' ניסן⁶ אחרי תפילת מנחה, יוצא לגן-עדן התחתון⁷ להפרשת חלה ושליחת המצות לארץ הקודש ולעולם כולו.⁸

הפרשת חלה

יא. יוצא מחדרו הק' כשסידורו בידו הק', ומיד ניגש להפרשת חלה (בנוכחות חברי המזכירות והמתעסקים בשליחת המצות).⁹ לאחר שפורסים נייר על כל הארגזים¹⁰ מברך (מתוך הסידור), מכניס את ידו הק' מתחת לנייר ובד"כ מפריש חלה מכל חבילה (ולפעמים מפריש רק מחלק מהחבילות)¹¹.

יב. אינו פותח את חבילות המצות (הארוזות ועטופות בנייר), אלא שובר כמה חתיכות מצה מכל חבילה ולוקח אותן עם הנייר שעליהן (וניכרת התאמצות מיוחדת לשם כך), ומניח במעטפה חומה שבידי א' המזכירים.

יג. לאחר הפרשת חלה מברר כמה פעמים אם הכל מסודר בנוגע לחבילות בהתעניינות גדולה¹², ומבקש שיודיעו במזכירות את כל פרטי הטיסה ומספר הקונטיינר וכו'.

יד. מחלק לכל אחד מהנוכחים העתק מה"מכתב כללי" שי"ל לקראת חג הפסח ושומר של דולר לצדקה, ולשליח לארץ הקודש מוסיף חבילה של שטרות עבור הממונים על המצות באה"ק (שיחלקום לצדקה ביחד עם המצות).

הבאה ציין שמוכן שזה מיועד גם ל"אנ"ש הקשורים הבלתי דרים פה וכו'" (שם חי"ז עמ' מג). בשנת תשי"ט ציין במפורש שזהו עבור "תושבי כפר חב"ד וליחידי עסקני חב"ד אשר באה"ק" (אגרות קודש חח"י עמ' רצב). בשנים הבאות נתוספו עוד רבנים ואנשים חשובים שלא מאנ"ש, וכל מושבות אנ"ש באה"ק. בשנים מאוחרות יותר החל לשלוח גם לאנ"ש במקומות נוספים בעולם, ביניהם: ונצואלה, איטליה, אנגליה (לונדון ומנצ'סטר), דרום-אפריקה, אוסטרליה (סידני) ורוסיה.

9 כשהיה מתקיים מעמד זה בספריה, היו המתעסקים בשליחת המצות ממתינים בחוץ בעת שכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הפריש חלה, ורק אח"כ נקראו להיכנס (ואז נכנסו גם עובדי הספריה).

10 כדי שיהיה "הסל מצרפן לחלה".

11 בשנת תנש"א הפריש רק מהארגו הראשון (מימין) והאחרון (משמאל).

12 דהיינו האם מסודר שיוכלו להעלות את החבילות על הטיסה (ופעם אחת - בשנת תשמ"ח - שאל מפורש (תוכן): "הכל מסודר עם האווירון?").

5 מפי הרב שנ"ז הלוי לבקובסקי, שארגן את האפייה למשך שנים רבות. ומספר שפעם הודיעו לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שעשו את כל ההידורים ותלו את הנייר וכו' ואמר (תוכן): "הנייר אינו הדבר החשוב" (א פייפער אהין א פייפער אהער), העיקר שהמצות לא יהיו תלויים זמן על המקל עד שנכנסים לתנור". עוד פרטים משמו בקשר לאפייה: בעריכת המצות משתתפות גם העובדות של המאפייה שלא דוקא שומרות תורה ומצוה, והמצות המובאים לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הינם "אא" (מהשמונה-עשרה דקות הראשונות של התנור הראשון), ולא דוקא "אאא" (מהמצות הראשונות שנוגעות בקרקעית התנור הראשון), ולפעמים הם מה"תנור-ראשון" של אחרי הצהרים (ולאו דוקא של הבוקר).

6 ראה לעיל הערה [10].

7 עד תשמ"ה היה מקיים מעמד זה בבנין הספריה, ובתשמ"ז עבר לג"ע התחתון.

8 משנת תשי"ז החל לשלוח מצות לתושבי כפר חב"ד (ראה אגרות קודש חט"ו עמ' כ: "מסרת" . . מצות-שמורה ובקשתיו לחלקן חלק כחלק לתושבי כפר חב"ד"), ולשנה

טו. ממשיך להביט בעת שסוגרים ועוטפים את החבילות, ובדרך כלל אף יוצא החוצה¹³ (מהדלת הצדדית¹⁴) ומלווה במכטו הק' את הכנסת החבילות לרכבים ונסיעתם, עד שנעלמים מהאופק, ואז חוזר לחדרו הק' (ולפעמים אינו יוצא ללוות).

(13) להעיר שבשנת האבלות תשכ"ה, היתה זו ההודמנות הראשונה שיצא ללוות מישהו מאז פטירת אמו בו' תשרי.
 (14) כשהיה מתקיים המעמד בספריה, יצא (תמיד), ועמד במרפסת הספריה.

ברכת החמה

א. נכנסם לתפילת שחרית² בשעה מוקדמת – 7:30³, והתפלל במהירות⁴.

ב. יצא מחדרו הק' בשעה 8:15 (אחר תפילת שחרית)⁵, לבוש בסירטוק חדש⁶ וחגור באבנט, וכידו הק' קונטרס "סדר ברכת החמה".

ג. ניגש למקומו – ע"ג בימה הממוקמת על כביש השירות מול הפתח הראשי של 770, ושם נשען על הסמנדר כשפניו הק' לכיוון מזרח.

ד. מיד בצאתו, הורה לנגן ניגון ד' בבות (ללא ניגון הכנה), ואח"כ את ניגון ההקפות לרלווי"צ.

ה. הקפיד שיעמידו ש"ץ שיאמר בקול רם (ברמקול) את כל הנוסח עם הציבור⁷, ואמר בעצמו את הנוסח כפי המודפס בקונטרס הנ"ל⁸.

ו. אחרי ברכת "עושה מעשה בראשית" ולפני "שהחיינו", הוציא מטפחת משי חדשה והניחה לפניו.

ז. בסיום כל הנוסח, אמר כמה שיחות והורה לנגן ביניהם ניגונים⁹.

(6 ראה קונטרס הנ"ל שם: "מנהגנו לברך ברכת שהחיינו ו"טוב שיוציא אדם א"ע מידי ספק ברכה וילבוש מלבוש חדש בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלישה כו' או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הברכה ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי". וראה לקמן ס"ו. אך ראה לעיל [לבישת הבגדים]. וראה לקמן [ר"ה].

(7 בתשי"ג אמר בעצמו בקול רם עד אחרי הברכה.

(8 בתשי"ג אמר בסדר קצת שונה (אמר "למנצח . . השמים מספרים" לפני עלינו). ולהעיר (כמדומה ש) אמר או גם "תנו רבנן" (ג"כ לפני עלינו), על אף שאמר שאין צריכים לומר זאת.

(9 בתשמ"א אמר שלש שיחות, ובין השיחות הורה לנגן: "פרזות תשב ירושלים", ניגון הקשור לבנין ביהמ"ק (והציע "כי אלקים יושע ציון", וכך אכן ניגנו). "ווי וואנט משיח נאו", ואח"כ הורה לילדי צ"ה לומר את שנים עשר הפסוקים (ששה ילדים, ואח"כ שש ילדות). אלא שזה (הניגון הג' וי"ב הפסוקים) כנראה קשור במיוחד לשנה ההיא שבה ייסד את "צבאות ה"ם".

(1 ההנהגות דלקמן הם ע"פ מה שנהג בשנת תשמ"א (ובשוה"ג צוינו מספר פרטים מהנהגותיו בתשי"ג). בתשמ"א התקיימה ברכת החמה ביום רביעי ד' ניסן, ובתשי"ג התקיימה ביום רביעי כ"ג ניסן (אסרו חג).

(2 על אף שבאותם שנים לא התפלל תפילת שחרית מידי יום עם הציבור.

(3 בתשי"ג נכנס ב-7:00.

(4 בתשי"ג נגמרה התפילה תוך פחות מחצי שעה.

(5 ראה קונטרס "סדר ברכת החמה" עמ' 3: "זמנה לכתחילה עד סוף ג' שעות זמניות (שהוא סוף זמן ק"ש), ובדיעבד עד חצות". ובסעיף הבא: "נוהגים לברכה אחר תפלת שחרית וברוב עם". ולהעיר שבתשי"ג יצא מיד אחרי התפילה (אחרי 7:30) והיו עננים והחמה לא היתה ברורה, ואמר שבעוד חצי שעה יהיה בהיר, ויצא שוב ב-7:45 והביט כעשר דקות עד שהתפוררו העננים, ואז בירך (והיה זה כחמש דקות לפני סוף ק"ש).

ח. אחרי השיחות, הורה לנגן "אל תירא" (וההמשך – "עוצו עצה וגו'", "ועד זקנה וגו'", "אך צדיקים וגו'", כבסיום התפילות)¹⁰, ואח"כ שב לחדרו הק'.

ט. במשך כל היום היה שרוי בשמחה מיוחדת.

10 ולהעיר שפסוקים אלו לא הודפסו ב"סדר ברכת החמה".

י"א ניסן

- א. בליל י"א ניסן לפני כניסתו למעריב אומר את הפרק החדש בתהילים¹.
- ב. בד"כ נכנס למעריב לבוש בכובע חדש².
- ג. אחרי תפילת מעריב³, נעמד על יד סמנדר הניצב למרגלות מדרגות בימתו, ובשעה זו מברכהו אחד מאנ"ש בשם כלל אנ"ש והתמימים ועם ישראל, וכן מברכהו א' מאנ"ש הכהנים בברכת כהנים (ומשיב "אמן" על הברכה הכללית ועל כל ברכה של ה"ברכת כהנים"⁴).
- ד. לאחר שמברכים אותו משיב בברכה ושיחה קצרה⁵.
- ה. בשנים שהיה נוסע לציון חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בקביעות ביום זה.
- ו. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בליל (או מוצאי) י"א ניסן⁶.
- ז. בהתוועדות י"א ניסן היה עורך פעמים רבות "סיום" על אחת ממסכתות הש"ס⁷ (פעמים רבות היה זה מסכת פסחים). כן הסביר בשיחות ובמאמרים חלק מהפסוקים של הפרק החדש.
- ח. בדרך כלל מוציא לאור מכתב כללי בי"א ניסן (לפעמים – נוסף על המכתב של ראש חודש ובהוספה על תוכנו).

(5) בשנים שלפנ"ז היה משיב בברכה קצרה מאוד שתוכנה – כל המברך מתברך (והוסיף עוד מעט איחולים, כגון לפסח כשר ושמח ועוד).

(6) כן היה בשנות תשל"א-תשמ"ה. לפני שנת תשל"א לא התוועד כ"א בשנת תשכ"ב – שישים שנה (ובשנת תשי"ב – חמישים שנה, אמר מאמר בחדרו הק'). בשנות תשמ"ו-ז התוועד רק בשבת הסמוכה, ובשנת תשמ"ח אמר שיחות בליל ומוצאי י"א ניסן (מלבד הברכה לאנ"ש שבירכו אותו). (7) כן אמר שיחת "הדרך" בה מקשר את ההתחלה לסיים.

(1) כשחזר מהציון והתפלל תפלות מנחה ומעריב ביחד, היה אומר את הפרק החדש בביהכ"נ בין מנחה למעריב.

(2) להעיר שבתש"נ לבש כובע (וכן סירטוק) חדש לפסח.

(3) בשנים הראשונות היו נכנסים לרבנית חנה ומברכים אותה (עד לפטירתה), ומסביבות שנת תשל"ג החלו לברך את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בעצמו. בתחילה היו נכנסים לברכו בגן-עדן התחתון אחרי מנחה (או מעריב) והיה משיב בברכה קצרה, ובשנים שלאח"ז החלו לברכו בביהכ"נ הגדול ובשנים האחרונות אומר אח"כ שיחה שלימה.

(4) ראה לעיל [שונות].

שבת הגדול והימים הסמוכים לפסח

- א. אומר "עבדים היינו" עם הקהל אחרי תפילת מנחה בשבת הגדול, בישובו על מקומו בביהכ"נ.
- ב. לקראת י"ג ניסן וחג הפסח, שולח מברק לאנ"ש בכל רחבי תבל¹.
- ג. כשהיה מתוועד בימות החול, היה בר"כ עורך התוועדות קצרה ביום זה² (בלילו, ביומו או בליל י"ד)³. בשנים האחרונות אומר שיחה⁴.
- ד. בי"ג ניסן יוצא (בר"כ) לשאיבת "מים שלנו" עבור המצות שלו (כנ"ל []).
- ה. עורך מכירת חמץ בדרך כלל בי"ג ניסן⁵ (ולפעמים בליל י"ד) ב"ערב קבלין"⁶, אחרי מנחה (או מעריב) בג"ע התחתון.
 - ו. כשמוכר את החמץ בליל י"ד (אחרי מעריב), עורך את המכירה לפני בדיקת חמץ.
 - ז. בשטר מכירת החמץ מוזכרים⁷ (מלבד המקומות בניו יורק⁸) גם מקומות של חמץ באה"ק⁹,

שמעון דבורקין, אח"כ לרב ישראל יצחק פיקארסקי ואח"כ למזכיר הרב שלום מענדל סימפסון.

בשנים הראשונות היה ה"ערב קבלין" ר' בנימין אליהו גורודצקי, ואחרי פטירתו – ר' מרדכי הכהן ריבקין. כן היה נוכח במקום (עד פטירתו) המזכיר הרחמ"א חודקוב.

7) להעיר שבזמן שהיו הוריו באלמא-אטא היה מוכר גם את חמצם.

8) ביתו (1304 פרוזידנט), 770, בנין המשרדים שמעל 770 (784 ו-788 איסטערן פארקוויי), בנין הספריה (766 איסטערן פארקוויי), בנין מגורים (570 איסטערן פארקוויי) אותו תרם יהודי א' לטובת המרכז לעניני חינוך (אף שבפועל לא השתמשו בו מעולם), בנין הכולל שע"י המזכירות (1451 יוניון), ביתו של המזכיר רמ"ל רודשטיין (312 קינגסטון) אותו השאיר (בצוואתו) כמתנה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיה שליט"א ובנין וחנות ספרי קה"ת (291 קינגסטון).

9) בית גיסתו (אשת אחיו ישראל אריה ליב) ואחייניתו (בת הנ"ל) ברחובות (רח' שפינוזה 25 ורח' אלקלעי 6 – ומוסיף "ובשאר מקומות ברחובות") ובית גיסתה של הרבנית נחמה דינה (אשת אחיה ר' בנימין שניאורסאהן) בתל-אביב (רח' רש"י 41).

1) במברק מאחל "חג כשר ושמח", ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

2) התוועדות זו התקיימה לפעמים לאחר שכבר ניקו את ביהכ"נ לפסח, ול"מוזנות" השתמש בעוגיות כשרות לפסח. ולהעיר שבמקרים אלו, נטל תחילה רשות מגבאי מביהכ"נ לערוך את ההתוועדות.

3) כן הוא (בקביעות) משנת תשל"ח ואילך (למעט שנה אחת – תשד"ז).

4) ולהעיר שבלי י"ג ניסן תשמ"ה ובמוצאי י"ג ניסן תשמ"ט אמר מאמר.

5) פעם אחת (בשנת תשל"ד) מכר בליל י"ג, ואמר שצריך לעשות שינוי או היכר וכו' שהמכירה בשנה זו היא אור לי"ג ניסן.

6) ראה "היום יום" יד ניסן: "בבית רבינו נוהגים שלא לעשות את הרב למורשה, אלא למכור לו את החמץ ובערב קבלין".

בשנים הראשונות היה מוכר לרב שמואל הלוי לויטין (לו מכר גם כ"ק אדמו"ר הרי"צ), אחרי פטירתו (באלול תשל"ד) מכר לרב אליהו סימפסון, אח"כ מכר לרב זלמן

אנגליא¹⁰, שווייץ¹¹, רוסיה¹² ואוסטרליה¹³. בנוסח השטר מוזכרים גם "ניירות חמוצים" (דהיינו מעטפות המרוחים ברבך חמץ)¹⁴.

ח. מוכר גם חמץ בעין, אך אינו מוכר ספרים¹⁵.

ט. לפני שחותם קורא את כל השטר מתחילתו ועד סופו, ומקפיד שהשורה האחרונה תימשך עד הסוף (שלא יישאר מקום להוסיף עוד משהו), או עכ"פ – לקראת הסוף¹⁶.

אלכסנדר מספר 67, מונח בכל הנ"ל במקומות מיוחדים וכן בכל שאר המקומות, הכל כאשר לכל מכרתי להריי"פ הנ"ל כפי השער והמקח השוה שבעיר זו לפי העת והזמן דהאידינא שאפשר למכור כאן בעיר זו במקח זה דהיינו כפי המקח שיכולים לקבל מהקונים שבעיר זו שיקנו במוזמנים בכדי להוליך למקום היוקר או בכדי למכור כאן מעט מעט, ובכלל הנ"ל נכללו ג"כ במכירה זו פירווי חמץ ושקים קרועים ונפות קרועים וקערבלאך אשר אין עלי' מקח ואין עליהם שום קונה ובכלל זה כל מיני חמץ הנשכחים גם ניירות חמוצים והרי הן של הקונה הנ"ל בעד ס"ה הנ"ל ורשות ביד הריי"פ הנ"ל הקונה למכור כל החמץ הנ"ל למי שירצה מישראל או לא"י שבעיר זו או שמחוץ לעיר כאדם העושה בשלו, ואפי' ביוקר ממקחים הנ"ל והריוח שלו ומסך כל הנ"ל כל המעות שיגיע לו מהקונה הריי"פ הנ"ל בעד כל החמץ הנ"ל לאחר המדידה והמשקל הריני פוחת לו שלשה שקלים שריוויח לעצמו בעד טרחתו למכור החמץ במקח הנ"ל וקבלתי מיד הריי"פ הנ"ל כל דמי המכירה בשלימות היינו שקבלתי על או"ג ארבעה שקלים ועל המותר שיעלה קבלתי ערב קבלן ר' מרדכי ב"ר יהושע ועליג הכהן ריבין לסלק לא יאחר משלשה ימים אחר הפסח במוזמנים ומעתה נקנה כל החמץ להריי"פ הנ"ל לחלוטין בלי שום שיוך כלל והנני נותן לו ולכל הקונים דריסת הרגל בחציירי ובכל המקומות שיהי' באפשר להכניס קונים מאתו יהודים וא"י בלי שום מונע, כן גם השכרתי לו החדרים ואת כל המקומות של החמץ הנ"ל בשכירות גמורה להקונה הריי"פ הנ"ל בעד חמש ועשרים דולר מהיום עד כלות משך שלשה ימים אחר הפסח וקבלתי דמי השכירות בשלימות היינו שני שקלים על או"ג ועל המותר חתימת יד דע"ק הנ"ל, ואגב קנין המקומות יהי' קנוי להריי"פ הנ"ל כל החמץ ביתר שאת ויתר עזו על קנינים הנ"ל כל זה נעשה המכירה והשכירות וקנינא בקגא"ס ובכל אופן היותר מועיל עפ"י ד"ת הק' דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, ולראי' באתי עה"ח היום יום שלשה עשר בניסן שנת תנש"א פה ברוקלין ניו יארק ארצות הברית הצפונית. נאום מנחם מענדל בהרב הרה"ג והרה"ח וכו' ר' לוי יצחק שניאורסאהן.

(15) מפי רח"ה.

(16) בשנת תשל"ז השורה נגמרה באמצע, ומתח קו עד לטוף השורה.

(10) ישיבה או בית חב"ד (3 רחוב קולדו' קארט, מספר 10 קולדו' קראסינט).

(11) בית נופש של גיטתו (אשת אחיו ישראל אריה ליב) בו היתה גרה במשך חלק מהשנה (בעיר באזל, רח' וואנדל 143).

(12) בית המיועד עבור אלו שיגיעו להשתטח על הציונים בליובאוויטש ("בית שניאורסאהן") שבקנייתו (בשנת תש"נ) השתתף כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

(13) בניני הישיבה במלבורן (רח' מעדא סט. קילדא המזרחית 11 ורח' אלכסנדר 67).

(14) נוסח המלא של השטר (ע"פ השטר של שנת תנש"א):

חתימת ידי דלמטה תעיד עלי כמאה עדים כשרים ונאמנים איך שמכרתי אני הח"מ להרב ר' ישראל יצחק ב"ר מרדכי מנחם פיקארסקי במכירה גמורה וחלוטה בלי שום תנאי ושיוך כל החמץ שלי הח"מ, מכל מיני חמץ שיש לי מכל הדברים הנעשים ומעורבים ומתוקנים באיזה מין מחמשת מיני דגן חיים או אפויים, צלויים מבושלים ומטוגנים, כבושים מלוחים באיזה חשש מחמץ גמור, או נוקשה בעין או ע"י תערובות העומדים לאכילת אדם או בע"ח, או לשתית או לרפואה או לאיזה הכשר ותיקון והנאה כל מיני תבואות קליפות וגרויפין וקמח סולת פשוט סובין ומורסן, כל מיני משקאות יי"ש או שפירט פשוט או מעורב ומתוקן עם צוקער או דבש ובשמים והדומה מכל הדברים שיכולים לחשוב שיש בזה חשש חמץ גמור או נוקשה בעין ע"י תערובות, מכל זה הנ"ל שיש לי פה ברוקלין ניו יארק ברחוב פרעזידענט מספר 1304 וברחוב איסטערן פארקאווי מספר 770 ומספר 784 ומספר 788 ומספר 766 ומספר 570 וברחוב יוניאן מספר 1451 וברחוב קינגסטאן מספר 312 ומספר 291 ובעיר לונדון מדינת אנגליא צפונית מערבית 3 רחוב קאלעדש קארט מספר 10 קאלעדש קרעסינט, ובעיר באזל מדינת שווייץ רחוב וואנדער מספר 143 ובה"ק בעיר רחובות רחוב שפינוז מספר 25, וברחוב אלקלעי מספר 6, ובשאר מקומות ברחובות, ובעיר תל אביב רחוב רש"י מספר 41 ובמדינת רוסיה בעיר ליובאוויטש אזור ורודניא פלך סמאלענסק בית שניאורסאהן, ובמדינת אוסטרליא בעיר (ויקטוריא) מלבורן רחוב מעדא סט. קילדא המזרחית מספר 11, וברחוב

י. כותב בעצמו את התאריך "שלושה עשר בניסן"¹⁷ וחותרם על השטר את שמו ושם אביו ושם משפחתו¹⁸. בשנת תנש"א אף הוסיף את התיבה "וקנינא"¹⁹.

יא. לאחר המכירה משלם לרב עבור המכירה²⁰ (ואח"כ שולח סכום נוסף לרבני הבית-דין²¹), ומברך את הרב וה"ערב קבלן" בחג הפסח כשר ושמה²².

יב. מקפיד שלא ימכרו לאינו-יהודי משקה וכיו"ב שנתן, אלא שיגמרו זאת לפני פסח²³.

יג. בדרך כלל מתפלל את התפילות של י"ג וי"ד ניסן (כולל שחרית) בזאל הקטן, כאשר הוא הגדול סגור לניקיון.

יד. עד שנת תשמ"ח (כשהיה נמצא בפסח בביתו), כמה זמן לפני פסח הורה שיתחילו בניקיון כל הבית בצורה יסודית לפסח²⁴.

נוהג מאז בכל שנה.

22) בשנת תנש"א אף אמר בפניהם שיחה קצרה.

23) ראה אגרות קודש חכ"ג עמ' פח: "המשקה שקיבל – פשוט שאין למכרו לא"י (ער"פ) ולכן – לחלקו לפני זה".

ראה לקוטי שיחות חט"ז עמ' 134 (תרגום): "ע"פ השמועה מחסידים – היתה הנהגת חסידי רבותינו נשיאינו ע"ד הנ"ל: כאשר היה להם דבר מאכל ומשקה שקיבלו מהרבי ולא יכלו להחזיק זאת בפסח – לא היו מוכרים זאת בחמץ, אלא היו אוכלים זאת או שותים זאת לפני פסח.

והטעם לכך י"ל בפשטות: זהו היפך כבוד רבו לקחת את השיריים שלו וכיו"ב (ובפרט מה שהוא נתן לו) ולתת או למכור זאת לאינו יהודי.

יתירה מזו, במציאות שהמאכל וכד' נמכר והכנס לרשות של אינו יהודי, צ"ע: לאחר מכן כאשר היהודי קונה זאת בחזרה, האם נשאר אז במאכל הקדושה הקודמת של הצדיק? וראה שם בארוכה.

ולהעיר שכמ"פ הורה לציירים לערב את המשקה בצבע שלהם, והורה שאין צורך למכור זאת.

24) סדר ניקיון הבית (מפי רח"ה): הניקיון היה יסודי ביותר, וכלל הזזת רהיטים וכל הדרוך במהפכת הניקיון. את משטחי העבודה במטבח היו מצפים במעיין בריסטול עבה, הגזור לפי מידת המשטחים, ושהיה מוכן לכך משנה לשנה. באופן כזה היו מצפים אף את שולחן הסעודות. מהכיריים היו מוציאים את גופי המבערים וכן את תומכי הכלים, מאחסנים אותם בארון כלי החמץ ולאחר ציפוי שטח הכיריים בנייר כסף, הורכבו עליו מבערים ותומכים מיוחדים לפסח. הכלים לפסח גם היו עומדים ומיועדים לחג, מידי שנה, כך שלא היה צורך במלאכת הגעלה, מלבד הכיור שהוגעל ע"י מים רותחים כשלאחר מכן הלבשוהו בכיור מיוחד לפסח, עשוי פך. מסננות הברזים אף הם הוחלפו במסננות אחרות. לאחר שנוקה היטב, צופה המקרר בניירות על כל דפנותיו ומדפיו, גם המדפים שעליהם הונחו כלי הפסח צופו בניירות.

17) בשנים הראשונות לא כתב בעצמו את התאריך. בשנים שלאח"י (מתחילת שנות הלמ"ד) היה מוסיף רק את היום בחודש ("יג"), ובשנים האחרונות החל לפעמים לכתוב "שלושה עשר" עד שנהיה זה באופן קבוע (כן היו שנים – כגון בתשל"ט – שכתב גם את היום בשבוע). ולהעיר שבתנש"א (ובעוד שנים) התקיימה המכירה בליל י"ד ניסן (אחרי תפילת מעריב), ובכל זאת כתב "שלושה עשר בניסן", אך בתשנ"ג (כשהתקיימה המכירה בליל י"ד בסביבות 9:00 בערב – כשעה אחרי מעריב) כתב "י"ד".

18) אינו כותב תמיד באותו נוסח בדיוק, אלא לפעמים מוסיף תוארים ולפעמים מוריד. (חתימת שנת תנש"א – ראה לעיל הערה []). בתשנ"ג כתב "מנחם מענדל בן הרה"ג וכו' ר' לוי יצחק ז"ל" – ללא ציון שם המשפחה). ולהעיר שבשנים קודמות היה מוסיף בד"כ "באאמור".

וראה שיחות קודש תשמ"א ח"ג עמ' 567: "ולכן, היתה הנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר לחתום את שם משפחתו על השטר דמכירת חמץ, ומזה מובן שכן היתה הנהגת אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, וכן היתה הנהגת רבותינו נשיאינו שלפנ"ז".

19) לקראת סיום השטר, ראה לעיל הערה [] .

20) לר' שמואל לויטין שילם חמישים דולר, אך במשך השנים הגדיל את הסכום. זאת על אף שבנוסח השטר נכתב הסכום 25 דולר (כנ"ל הערה []), ופעם אמר לר"י פיקארסקי שאינו מפחית או מוסיף על הסכום המופיע בשטר מאחר וזהו הסכום בו השתמש כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

21) כאשר נבחרו רבני הבד"ץ של קראון הייטס, ביקש כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א למסור לרבנים בשמו כי הסיבה שממשיך למכור לרב פיקארסקי היא מפני שבבית דין ישנם שלושה רבנים וא"א למכור לכולם, ואינו רוצה למכור לאחד מהם כדי שהאחרים לא יקפידו, אך אין הכוונה ח"ו לפגוע במעמדם ובכבודם. לאחר המכירה באותה שנה, מסר לרב חודקוב ולריל"ג סכום כסף עבור רבני השכונה ואמר שזהו תמורת החמץ שכביכול היה אמור להימכר להם, וכן

זו. כשערך בדיקת חמץ בביתו (עד שנת תשמ"ח), היה מגיע לביתו אחרי תפילת מעריב (בין השעות 10:00-9:00) וניגש מיד לבדיקת חמץ (יחד עם המשב"ק²⁵), לבוש בכובע וסירטוק אך ללא אבנט²⁶.

זו. התחיל את הבדיקה מהמטבח והמשיך למשך שעות ארוכות לבדוק את כל הבית, בכל חור וסדק (והורה להזיז חפצים ורהיטים ולפעמים התכופף כדי לחפש במקומות נמוכים) וסיים את הבדיקה שוב במטבח²⁷.

זו. את הנר אחז בשמאלו, את הנוצה בימינו ואת השקית אחז המשב"ק²⁸.

יח. בשנים האחרונות עורך בדיקת חמץ בחדרו הק' ב-770.

יט. במהלך הבדיקה גומר כמה וכמה נרות²⁹.

כ. מקפיד שעשרת הפתיתים³⁰ יהיו עטופים במפיות נייר דווקא³¹.

כא. עורך לעצמו³² סיום-מסכת בערב פסח³³, אך אינו נראה אוכל במשך כל היום³⁴.

כב. נכנס לתפילת שחרית מוקדם מהרגיל (בד"כ בשעה 9:00).

כג. כשערב פסח חל בש"ק, נכנס לתפילת שחרית מוקדם מאוד³⁵ ובשעה 1:30 נכנס להתוועדות, בה שותה מים ואוכל בננות³⁶.

(31 ראה ספר המנהגים עמ' 37: "מנהג בית הרב. מניחים במקומות שונים בבית עשרה פתיתי חמץ קשה, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר".

ולמעשה שפעם אחת רצה רח"ה לעטפם בנייר כסף והרבנית הורתה לו שיחליפם בנייר רגיל, מאחר ובניירות כסף אין החמץ נשרף כדי הצורך.

(32 להעיר שבשנת תשמ"ח – שנת האבלות על הרבנית – ערך סיום הש"ס והרמב"ם ברבים.

(33 ע"פ עדותה של הרבנית חיה מושקא ע"ה.

(34 מפי רח"ה.

(35 בשנת תשל"ד נכנס בשעה 7:00 ובתשל"ז ותשמ"א – בשעה 6:45.

(36 כן היה בשנת תשמ"א. וראה שיחות קודש תשמ"א ח"ג עמ' 209 (תרגום): "לכתחילה היתה סברא שיחלקו יין בהתוועדות, כפי שנהוג בכל ההתוועדויות –

אבל אדמו"ר הזקן פוסק בשו"ע שלו, ש"בערב פסח אחר שעה עשירית" אסור לשתות יין, "כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון",

ו"אפילו להתחיל קודם שעה עשירית אסור, אם יודע שתמשוך סעודתו עד תוך שעה עשירית".

(25 ראה אגרות קודש חט"ו עמ' קנז: "בדיקו בל' אדה"ו (בענין בדיקת חמץ) בסידורו: ויעמיד מב"ב כו' – מבלי תנאי (וראה לשונו בשו"ע סת"ב ס"ח).

ומסביר שבאם יבדוק רק הוא – ייעף ויגרע בבדיקתו.

והנה (א) רק בנשים נאמר עצלניות הן. (ב) עפ"ז – דוקא תלוי בתנאי, גודל הבית וכו'.

ואת"ל שהדיוק בסידור נכון הוא (ולא שהועתק הל' משו"ע. ולא נחית בסי' להעתיק פרטי דינים), י"ל הטעם דס"ל דמצוה לזכות את ב"ב ג"כ במצוה זו, שהרי בבדיקתם מצוה עושים (ראה שו"ע שם סוס"ט), אף שאין החיוב עליהם. ז.א. שלא רק א"ע, כ"א גם אחרים מצוה לזכות גם בקיום מצוה שאינה חובת גברא. ועוד קמ"ל שכיון שגם הוא בעצמו יבדוק קצת – אין בזה הענין דמצוה בו יותר מבשלוחו (ודלא כמשמעות הל' בשו"ע שלו). ויש ללמוד מזה לכמה ענינים, וטובא אשמעינן. ואכ"מ".

(26 מפי רח"ה.

(27 מפי הנ"ל.

(28 מפי הנ"ל.

(29 מפי הנ"ל.

(30 הפתיתים הונחו לפני כן ע"י הרבנית במקומות גלויים. מפי הנ"ל.

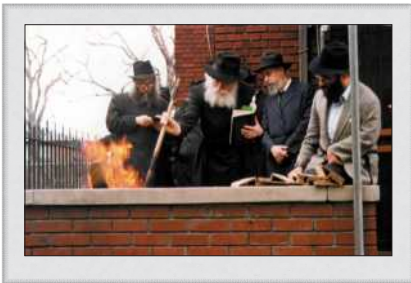
כד. לאחר התפילה שולח בד"כ יין (משיירי הקידוש שלו, או בקבוק שלם) עבור סעודת "סיום".

שריפת חמץ

כה. לקראת סוף זמן ביעור חמץ (ולפעמים איזה זמן אחרי) בא לחדר ההסקה שבמרתף 770 ל"ביעור חמץ"³⁷.

כו. לפעמים משליך קודם כמה ניירות (או שהמוזכרים משליכים, ואפילו כמה חבילות נייר), ואז משליך שקית נייר קטנה (או שתי שקיות) שממנה בולטת בד"כ ידית כף העץ.

חותר באש

כז. נוטל בעצמו מוט וחותר באש (בד"כ ג"פ), ואח"כ אומר מתוך דף מוגדל³⁸ את נוסח "כל חמירא" ואת ה"יהי רצון" (ולפעמים חותר שוב אח"כ).

כח. אינו מכניס לשריפת החמץ את הערכות מהושענא רבה ולא את הלולב.

כט. גם כשערב פסח חל בש"ק (שאו שורף חמץ ביום ועש"ק), אומר הן "כל חמירא" והן את ה"יהי רצון" בעת שריפת חמץ.

ל. לאחר ה"שריפת חמץ" שב לחדרו הק' מבלי לומר מאומה.

לא. במשך היום (בד"כ לאחר חצות³⁹) אופים תלמידי התמימים את המצות שלו⁴⁰, ואינו נוהג להיות נוכח בזמן האפייה⁴¹ אלא מקבל את המצות (שמונה עשרה במספר) בחדרו הק' בסיום אפייתם

38 בשנים קודמות אמר זאת מתוך הסידור, ובשנת תנש"א הרכיב משקפיים.

39 בשנים הראשונות היתה האפייה מתקיימת לפני חצות, כמ"ש באגרות קודש ח"ה עמ' שיב: "גמר זמן האפי' של המצ"ש שלנו הוא בערך בחצות". אך משנת תשי"ד ואילך האפייה מתקיימת אחרי חצות.

40 סדר והוראות בקשר לאפייה - ראה לעיל [].

41 ראה אגרות קודש ח"ה עמ' שיב: "אין אני נוכח בעת אפיית המצ"ש בע"פ".

אך ראה "היום יום" יד ניסן: "באפית השמורה ערב פסח אחר חצות, הי' אמו"ר [מוהרש"ב] נוכח, ואומר ג"כ הלל, והי' מפסיק - גם באמצע פרק - להורות בהנוגע להלישה, אפי' וכה"ג".

ולהעיר שבשנות שהותו בפאריז אחרי חתונתו, בד"כ אפה

והגם שאדמו"ר הזקן אומר שם ש"לא ישתו ממנו (מהיין) מעט מפני שהוא סועד את הלב... אבל הרבה יין יכול לשתות כו", ומלבד זאת הרי זמן המנחה (הזמן הנוכחי) הוא זמן שכרות - הרי אין זה מהדינים שצריכים להדר בהם, ובפרט שצריכים הרי גם לחשוב אודות ההכנה לסדר, ולאידך - הרי אין מתאים לשתות מעט יין (כפי שפוסק) -

לכן לא העמידו שום יין בהתועדות; רק העמידו מים וקצת פירות". וראה שם שהורה (מאחר ואין מספיק עבור כולם) שיתנו את הבננות והמים למרא דאתרא, ואכילתו ושתייתו תהיה עבור כל ה"אתרא".

ולהעיר שבסיום ההתועדות לא הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

37 להעיר שבשנת תשמ"ח ערך "שריפת חמץ" בחצר ביתו, בתוך חבית גדולה.

ומפריש מהם חלה בעצמו⁴².

לג. יוצא מביהכ"נ מיד אחרי תפילת מנחה בערב פסח, ואומר את "סדר קרבן פסח" בחדרו הק', ולאח"ז (ע"פ השמועה) אומר גם "עבדים היינו" (כבשבת הגדול).

לג. לאחרי תפילת מנחה עומד בפתח חדרו הק', חגור באבנט, ומחלק (בב' ידיו הק') חבילות עטופות של מצות לחברי הכולל שע"י המזכירות (על מנת לחלקם לכל הקהל)⁴³, וכן לאלו העורכים סדרים כלליים (ומצות יחידות לעוד יחידי סגולה), כשמאחל לכל אחד (בד"כ) "א' כשר'ן און א' פרייליבען פסח".

– תשל"ז – צירף גם שטר של דולר, והורה לתת א"ז לצדקה לפני פסח).

וראה ספר המנהגים עמ' 38: "כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נוהג לחלק מצה שמורה ערב חה"פ אחרי מנחה כשהוא לבוש בבגד משי של שבת ויו"ט ובחגירת אבנט". ובהע' שם: "כך נהג גם כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע (בשנים האחרונים לחייו בעלמא דיין)".

בעצמו מצות לפסח בתנור ידני קטן (ושלח מהם גם לאביו – ובמילא לא הקפיד לאפותם בערב פסח), אך היו שנים (עכ"פ בתרצ"ט) שקיבל מצות מחותנו.

42 גם עד שנת תשמ"ח היו מביאים את המצות לחדרו הק' והיה מפריש מהם חלה, ורק אח"כ היה המזכיר לוקח את המצות לביתו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

43 כן הוא משנת תשל"ח, אך בשנים הראשונות היה מחלק כזית מצה לכל אחד ואחד בעצמו (ובשנה האחרונה

ו ו ליל הסדר

א. לפעמים מחלק עוד מצות (בנ"ל [J]) אחרי תפילת מעריב של ליל א' דפסח, ולפעמים בליל ב' (או בשתי הלילות)¹.

ב. בשנים קודמות² היה מגיע לאחרי תפילת מעריב של הלילה הראשון לבקר בחדר האוכל של ישיבת תומכי תמימים ב-770, ובמשך השנים הוסיף לבקר גם ביישיבת הדר התורה³, בסדרים של התלמידים ושל התלמידות יוצאי אירן ופרס⁴, בסדרים של המבוגרים ושל הילדים יוצאי רוסיה (שע"י מכון פר"י)⁵ ובמכון חנה⁶, ובסיום הביקור בכל מקום בירך את הנוכחים בכרכת "א כשר'ן און א פריילעכן פסח" והמשיך בכרכת קצרה.

ג. בכרכתו ליוצאי אירן ופרס, היה מבקש תחילה שא' הנוכחים יתרגם אח"כ את ברכתו⁷, אך בכרכתו ליוצאי רוסיה דיבר ברוסית (מעורבת באידיש).

ד. בהגיעו לחדר האוכל של תומכי תמימים, היה מסתכל על הכל וכן הסתכל לתוך המטבח (מבחון, מבלי להיכנס למטבח) בהדרגת הטבחים. לפעמים היה מעיר הערות מסוימות (אודות אופן סידור הקערות או השולחנות וכיו"ב).

ה. בסדרים של מכון פר"י (הן של המבוגרים והן של הילדים) בירך את הנוכחים בשפה הרוסית.

ו. כשהגיע למכון חנה, הביא עמו מצות עבור הסדר שם.

ז. אחרי שביקר בכל המוסדות חזר תיכף ל-770 (או לביתו) לעריכת הסדר, ובשנים האחרונות מתחיל תיכף אחרי התפילה בעריכת הסדר⁸.

ח. משנת תשמ"ח, עורך את ליל הסדר לבדו⁹, בחדרו הק' ב-770¹⁰.

לא כן הסדר השני, אשר עורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודה".

(9) פעם אמר (ערב חה"פ תשמ"ט, לת' ארי הלבדשטם הי"ד) (תוכן): "אני כאן עם כ"ק מו"ח אדמו"ר בליל הסדר".

(10) עד שנת תש"ל היה עורך את ליל הסדר – ככל סעודות היו"ט – בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בנוכחות מנין מסובים ויותר, כשהנשים מסבות בחדר הסמוך שדלתו פתוחה.

[רבים מתלמידי התמימים ג"כ נכחו על פי בקשתו החל מליל הסדר הב' בשנת תש"י ועד ליל הסדר הראשון של שנת תשכ"ט, ובעקבות הדחיפות שגרמו לניפוץ א' מבקבוקי היין ושפיכת תכולתו על כל השולחן, לא הורשו להיכנס לליל הסדר הב' כי אם ה"קבוצה" החוזרת לאה"ק וששה מהתמימים השלוחים לאוסטרליה.

(1) בין המקבלים אז הם ג"כ חברי המזכירות והמשב"קים וילדיהם (למבוגרים נותן מצה שלימה וילדים – חתיכה).

(2) משנת תשי"ב ועד שנת תשמ"א (ועד בכלל).

(3) מסביבות שנת תשל"ב.

(4) משנת תשל"ט.

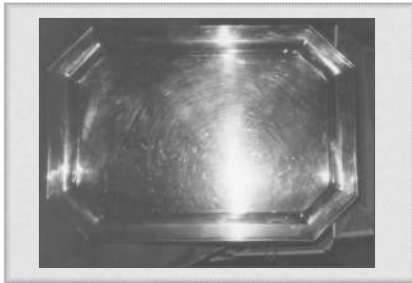
(5) מאמצע שנות הלמ"ד.

(6) מאמצע שנות הלמ"ד.

(7) בתשמ"א לא הי' אף אחד שהבין אידיש וגם פרסית, ודיבר בלה"ק כדי שיוכלו לתרגם (וכשהציעו שא' יתרגם לאנגלית ואח"כ יתרגם אחר לפרסית, סירב).

(8) ראה ספר המנהגים עמ' 38: "מנהג בית הרב, בקבלה מדור דור, להתחיל סדר הראשון תיכף אחר תפילת ערבית ושלא להאריך בו, כדי לאכול האפיקומן קודם חצות לילה,

ט. כשהיה עורך את הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה מביא עמו לשם את המצות שלו.

מס הכסף (צולם בשנת תשמ"ח)

י. אינו מניח על השולחן כלי כסף וכיו"ב לנוי, אלא מה שלצורך הסעודה בלבד.

יא. אינו מסב על מיטה, אלא מונח לשמאלו כסא נוסף שעליו שני כרים.

יב. בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ ישב במשך הסדר כשפניו לדרום, משמאל למושביו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ (ככלל סעודות יו"ט).

יג. כשהיה עורך את הסדר בחיי כ"ק אדמו"ר הריי"צ ובנוכחותו, לא היה מסב כלל בשעת הסדר.

יד. במשך זמן הסדר משתמש ב"הגדה של פסח" שלי¹¹ (המונחת רוב הזמן על גבי הכרים שלידי), וכן בסידור האריז"ל לר' שבתאי מראשקוב.

טו. משתמש בקערה מכסף¹² העשויה בצורה מלבנית בעלת שמונה קצוות¹³.

קערה, מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף". אך ראה ספר המנהגים עמ' 38 הע' ד"ה קערה: "ואולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן, אבל בכ"מ צ"ל קערה כיון שהיא (כהתאריז"ל) "בחי' מלכות הכוללת כו" – ראה במדב"ר (פי"ג, יד): קערה כנגד הים. מאו"א מע' קערה (רשימת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א)".

וראה המלך במסיבו ח"א עמ' פז: "כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: כפי שמסתבר, לא הי' לכ"ק מו"ח אדמו"ר קערה – בחיי אביו, כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

רש"ג: כ"ק אדמו"ר שליט"א כותב אכן כי "בבית הרב מסדרין המצות על מפה ולא על קערה. מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף",

שאלתי היא האם מנהג "בית הרב" בנדו"ד הוא הוראה לרבים?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (בחי'ך): איך שאתם רוצים. אני, מכ"מ מו"ח אדמו"ר – לא שמעתי הוראה עד"ז, ורק ציינתי איך שהוא נהג כאן.

רש"ג: ואיך סבור כ"ק אדמו"ר שליט"א האם זה הוראה לרבים או לא?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הנהן בראשו הק' לחיוב".

13) להעיר שהקערה נעשתה ע"י צורף במיוחד לפי הוראותיו (מפי הרב יעקב יהודה העכט). שאר המסובים השתמשו במפות בד ללא קערה.

בהתוועדות שלאחר הסדר הנ"ל ביאר (חלק מהדברים מופיעים בשיחות קודש תשכ"ט ח"ב עמ' 31) מה שאצל רבי אליעזר ורבי יהושע וכו' (המוזכרים בהגדה) לא היו התלמידים נוכחים בשעת הסדר, וכן אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ ורבותינו נשיאנו שלפנ"ז, ושוהו מהדברים החדשים שהנהיג (שייכנסו התלמידים) "וחטפתי סנוקרת" ("און איך האב געכאפט א שנעל"), ואמר שהביאור הנ"ל בא בתור "פיוס" על כך שלא נתנו להיכנס לסדר.

בשנת תש"ל נכנסו קבוצה קטנה בהתחלה וב"שפוך חמתך" סימן להכניס את כולם, ובילילה השני הכניסו את "שבעת קני המנורה" (של נגלה ושל חסידות) בהתחלה ושוב הורה להכניס את כולם ל"שפוך חמתך".

משנת תשל"א עד תשמ"ז ערך את ליל הסדר בבית עם הרבנית (בנוכחות המשמשים בלבד, וביקש שלא יבואו אחרים לשם).

כאן יש לציין כי רוב המנהגים שהובאו כאן הם ע"פ עדותם של אלו שנכחו בסדרים הנ"ל, ויתכן שחלק מהמנהגים השתנו מאז שהחל לערוך את הסדרים (בביתו וב) חדרו הק' (ומיעוט משינויים אלו הידועים צוינו).

11) ההגדה בצבע כחול, הוצאה שניה (ברוקלין, תשט"ו). ולהעיר שבשנים האחרונות יוצא ל"שפוך חמתך" כשבידיו הק' הגדה מוגדלת.

12) ראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' ו הע' ד"ה קערה: "בבית הרב מסדרין המצות על מפה ולא על

מז. עוטף את הקערה היטב בנייר ועל גבו מניח בד לבן (פשוט, ללא רקמה וכיו"ב) המקופל לאורך ולרוחב, באופן שנוצרים כפלים שבהם מניח את ג' המצות, ומדייק בשלושת המצות יהיו מונחים באופן כזה שכאשר ירים את השכבה העליונה של המפה יתגלו כל המצות בבת אחת¹⁴.

יז. מניח את הגביע¹⁵ של ד' הכוסות לימין הקערה על גבי צלוחית כל משך זמן הסדר.

יח. מסדר את הקערה בעמידה, ולפני כל פעולה קורא בלחש את ההוראה מתוך ההגדה (מתחיל לקרוא מ"סדר על שולחנו") ואז מבצע את הפעולה (קורא "הזרוע מימין" ומניח את הזרוע וכו').

יט. מניח את כל ה"סימנים" (כולל החרוסת) על גבי מפת המצות עצמה, מבלי להשתמש במפיות וכיו"ב¹⁶.

כ. ל"זרוע" משתמש בנגררת עוף מבושלת¹⁷ או צלילה¹⁸ (ואולי – לפעמים – מבושלת ואח"כ צלילה) ומדייק להסיר את רוב (או כל) הבשר שנשאר על החוליות ולפעמים גם את החוט הפנימי¹⁹.

כא. מדקדק ביותר שלא תישבר קליפת הביצה בעת שמעמידה על הקערה, אפילו באם הדבר כרוך בטורח רב²⁰.

כב. למרור (וכן לכורך) נוטל שנים או שלשה עלי חסה ומוריד את שדרת הקלח (ולפעמים מוריד את כל החלק התחתון ביחד עם הקלח).

כג. חותך חתיכה שלימה²¹ של חריין (מגוף הירק, באמצעות סכין), ואז לוקח ארבע כפות גרושות של חריין טחון, ובכל נטילה סוחט את החריין בידו עד שנשפך ממנו לארץ, ולסיום מצרף את החתיכה השלימה²² ועושה את הכל (הטחון והשלם יחדיו) – בעזרת הכף – לצורת כדור עגול, בערך בגודל ביצה (כ"ו לוקח כמה דקות)²³.

כד. עוטף את החריין בעלי החסה (באופן שאינו נראה החריין כלל)²⁴.

אכן שברה מעט כדי להעמידה.

21 ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' צט (במענה על השאלה האם לקח כ"ק אדמו"ר הריי"צ גם חתיכה שלימה של מרור): "לא! – זהו "קונץ" משלי, [אח"כ הוסיף] אני אוהו הרי מהמונקאטשער ובספר המהווה "אוצר כל המנהגים... שנהג עצמו... מוהר"ר חיים אלעזר שפירא זצוק"ל אבדפק"ק מונקאטש" מובא ש"מרור הי' לוקח לעצמו מקצת מן השורש הקשה של התמכא שאינו משוחק והשלים לזה עד שיעור כזית מן התמכא".

22 בכלל, נראה שמנסה להסתיר את החתיכה השלימה, ע"י זה שמניחו (אחרי שחותכו) מתחת לחריין הטחון.

23 הוראה לרבים: המלך במסיבו שם: "שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שכאשר אחד אוכל שיעור גדול מדאי, עד שאינו יכול לסובלו מחמת חריפותו וכיו"ב – אינו יוצא ידי-חובתו בכך מצות אכילת מרור, וצריך לאכול כפי השיעור שיכול לאכול".

24 עלי החסה הם פחות מכזית, ועיקר הכזית הוא מהחריין.

14 בשנים הראשונות (ועכ"פ – בשנת תשי"ד) קיפל בד מעל ומתחת למצות ובין מצה למצה הניח מפית נייר (וקיפל את מפיות הנייר כדי שיראו כולם בבת אחת ככפנים).

15 גדול, ומכסף, כבכל השנה.

16 יש אומרים שמניח מפיות מתחת לסימנים, ומתחת לחרוסת מניח ב' מפיות.

17 מפי המשב"ק ר' יעקב צבי הולצמן.

18 מפי רח"ה, שמוסיף שהיא היתה נצלית מבעוד יום פעמים – לפני ואחרי הסרת הבשר ממנה.

19 ראה הגדה ש"פ עמ' ו הע' ד"ה הזרוע: "נוהגין לקחת חלק מצואר עוף, כן מדקדקין שלא לאכול הזרוע אח"כ – כל זה הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח. ומטעם זה הנה כבוד קדושת מו"ח אדמו"ר מסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע".

20 להעיר שפעם (בעת שהותו בפאריז בשנת תש"ז) שמו לב שאינו אוכל ביצה קשה שהוגשה לו, ושאלוהו ע"כ והשיב שאינו אוכל ביצים סדוקות. אך להעיר שפעם אחת

- כה. לכרפס מניח חתיכה גדולה של בצל בקליפתה, או בצל שלם בקליפתו.
- כו. משתמש בחרוסת עשויה מתפוחים ואגוזים בלבד²⁵. נוטל מעט באמצעות סכין מהכלי העומד על השולחן ומניחה על הקערה כשאינה מעורבת ביין.
- כז. לאחר סידור הקערה קורא בלחש "סימן סדר של פסח – קדש ורחץ וכו'" עד "נרצה" מתוך ההגדה.
- כח. בקבוק היין (זכוכית, עטוף בשקית נייר חומה) מונח בסמוך למושביו על גבי פיסת נייר שעל הרצפה (ולא על השולחן) כל זמן משך הסדר, ומוגש אליו בעת הצורך.
- כט. אינו מקפיד שצבע היין יהיה אדום דווקא, ולפעמים משתמש ביין לבן²⁶.
- ל. אומר "אתקינו סעודתא" בישיבה ובלחש, ואז נעמד ומוזג את היין לקידוש.
- לא. ממלא את הגביע בעצמו מהיין שבקבוק בלבד²⁷, בכמה שפיכות.
- לב. מלכד "קדש" ונמילת הידים ב"ורחץ" ו"רחצה", אינו עומד כלל במשך הסדר.
- לג. שותה את כל הכוס עד תומה בבת אחת, וכן בשאר הכוסות²⁸.
- לד. לפני "ורחץ" קורא בלחש את ההוראות בהגדה אודות "ורחץ" ו"כרפס" (וכן במשך כל הסדר קורא בלחש את ההוראות מתוך ההגדה, ובמקומות שאין מפסיקים – קורא מראש את כל ההוראות עד המקום שמפסיקים בו).
- לה. קם ממקומו והולך ליטול את ידיו בכיור בעצמו.
- לו. מוסיף מלח (מתוך צלחת מלח העומדת על השולחן) ל"מי מלח" המונחים בתוך כוס זכוכית (כמין כוס תה) על השולחן לפני טבילת הכרפס.
- לז. נוטל באמצעות סכין חתיכה קטנה ממרכזו הבלל ומטבילה ג' פעמים במי מלח, ואח"כ מברך ואוכלה.
- לח. אינו מחזיר לקערה את יתרת הבלל²⁹.
- לט. ב"יחץ", לאחר ששובר את המצה האמצעית לשניים, שובר את האפיקומן לה' חתיכות³⁰

(27) משא"כ בהתוועדויות במשך השנה – ראה לעיל [] .

(28) משא"כ בקידוש וכי"ב במשך השנה (כנ"ל [ברהמ"ז]).
וראה הגש"פ עמ' י הערה ד"ה בפסח: "בפסח שותה הכוס, כולו (ב"ח סתע"ב) ובבת אחת (מ"א שם) – מנהג בית הרב. וכן בשאר ג' כוסות".

(29) ראה הגש"פ עמ' יא בסוף פסקת כרפס: "לאחרי כרפס לא ראיתי מחזירין הנשאר מהכרפס על הקערה ובמילא מכאן ולהלן אין על הקערה אלא ה' דברים".

(30) ראה הגש"פ שם הערה ד"ה חלק: "כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע – (ומובן אשר כן עשה גם בנו כ"ק מו"ח

(25) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 39: "חרוסת. מכמה שנים מנהגינו לא לקחת קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ, רק תפוחים ואגוזים".

(26) בשנים תשט"ז-י"ט (וכנראה גם לפני ואחרי כן) השתמש תמיד יין ביתי "לבן" (צהוב) שנוצר ע"י יהודי בשם וולוסוב (שהיה מייצר רק יין מסוג זה, וכן בכל השנה). בשנים מאוחרות יותר (מאז פטירתו של וולוסוב באמצע שנות הכ"ף) החל להשתמש ביין (חזק) שנוצר ע"י ר' ישראל שמעון קלמנסון ולא היתה הקפדה על צבע היין – עכ"פ עד שנת תשכ"ז. מפי ריצ"ה.

מתחת למפה (ולפעמים שובר שלא מתחת למפה)³¹.

מ. לאחר שבירתו, כורך את האפיקומן במפית ומניחו בין ב' הכריות³².

מא. מסובב את המצה האמצעית – השבורה – באופן שהצד השלם שלה יהיה כלפי חוץ.

מב. קורא את ההגדה בלחש³³ ואינו מסב בעת אמירתה.

מג. כמושך זמן אמירת ההגדה, מעיין מפעם לפעם (קודם כל מנהג וכיו"ב) ב"לקומי מעמים ומנהגים" או בסידור הארז"ל (ולפעמים הופך את הדף בסידור הארז"ל גם מבלי לעיין בו)³⁴.

מד. אינו מגביה את הקערה אלא מגלה קצת את המצות³⁵.

מה. לפני "מה נשתנה" מסיט מעט את הקערה (לפעמים מכסה את המצות לפניו ולפעמים משאירם מגולות).

מו. אומר "מה נשתנה" בעצמו, בלחש (כבכל זמן אמירת ההגדה)³⁶.

מז. מכסה את המצות לפני שמגביה את הכוס³⁷.

35) ראה הגש"פ עמ' יב הערה ד"ה ומגבי: "בבית הרב אין מגביהין הקערה ורק מגלין מקצת המצות".

36) כשהיה עורך את הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה מתחיל בעצמו בשקט, ואז כולם התחילו אחריו. ולהעיר שבילדותו (מגיל שנתיים) היה שואל את ד' הקושיות בבית הוריו.

וראה התועדויות תשמ"ג ח"ג עמ' 1230: "כאן המקום לבאר מה שהוזכר לעיל (סל"א) אודות המנהג שהתפרסם ע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר (וכן נהג בעצמו, ובודאי נהגו כן רבותינו נשיאינו שלפניו) שלאחרי שהבן שואל "מה נשתנה",

[וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שאצל אדמו"ר מהר"ש הי' נהוג שכל א' מהבנים הי' שואל "מה נשתנה" בפ"ע, ולגירסא א' בסיפור הנ"ל – הי' נהוג שגם הבנות היו שואלות "מה נשתנה"],

חזור האב, עורך ה"סדר", ואומר "מה נשתנה", ביחד עם ההקדמה לאמירת "מה נשתנה": "טאטע איך וועל בא דיר פרעגן פיר קשיות" (כפי שנדפס כבר ב"הגדה" הנוסח שנוהגים לומר). "וראה שם בארוכה הטעם בזה.

37) ראה הגש"פ עמ' כ הערה ד"ה צריך: "מנהג בית הרב: מכסין את הפת ורק אח"כ מגביהין את הכוס, מתאים למה שאומר בסיום פייסקא זו: יעמיד הכוס ויגלה הפת. וכן בפייסקא לפיכך – מקדים כסוי הפת להגבהת הכוס". וראה שם הטעם.

אדמו"ר) הי' שובר את האפיקומן לחמש חתיכות. – פעם נודמן שונבר לשש חתיכות – והניח אחת הצדה". וראה שם הטעם.

31) הוראה לרבים: הגש"פ עמ' יא הערה ד"ה יחץ: "ופורסין המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה".

32) ראה המלך במסיבו ח"א עמ' קמ: "דש"ג: המנהג לקחת ב' כרים לאפיקומן הוא מנהג שמקורו בקבלה?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הנהן בראשו הק' לחיוב.

רש"ג: ישנה שיחה מכ"ק מו"ח אדמו"ר בענין זה שיש להטמין את האפיקומן בין ב' כרים. אך אין מפורש שם אם יש להניח תחת הכרים או דוקא ביניהם?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: "צפון" פירושו טמון, וממילא צריך להניח דוקא ביניהם!"

ולהעיר שעד שנת תש"י היה האפיקומן של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (וכן של הרש"ג) מוצנע ביחד עם האפיקומן של כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

33) אך כשהיה עורך את ליל הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה מורה שמקריא ההגדה יקרא בקול רם. ובכל זאת לא ניגנו שום ניגונים בעת אמירת ההגדה, לא בסעודה ולא בהלל.

34) כשעורך את הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, אמר את ההגדה בד"כ במהירות, מלבד פעמים ספורות שחיכו מעט בעקבות שהסתכל במנהגים וכו', אך מיד הודרו והגיע למקום בו אחז המקריא.

- מח. בכל פעם שנטול את הכוס במשך ההגדה, נוטלה כמו בקידוש, זימון וכיו"ב³⁸.
- מט. כשערך את הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, היה ממשיך לאחוז את הגביע עד אחרי שהמקריא היה מסיים את הקטע בקול רם ורק אז מניחו.
- נ. שופך את השפיכות (ב"דס ואש ותמרות עשן" ובמכות) לתוך צלחת שלמה צבועה (מבפנים)³⁹ המונחת על הרצפה, ושופך שפיכות קמנות מאוד.
- נא. לאחר השפיכות מוסיף עוד יין לגביע, באופן שעולה על גדותיו ונשפך (כמו לפני הקידוש), וממשיך וממלאו עוד ועוד (סה"כ שלוש שפיכות).
- נב. בקטע "רבן גמליאל", מביט על המצה והמרור בעת אמירת התיבות "מצה ומרור".
- נג. באמירת "מצה זו" אוחו את המצות הב' והג'⁴⁰, כשאצבעותיו הק' מפרידות ביניהם.
- נד. באמירת "מרור זה", מניח את ידו הימנית על גבי המרור ואת ידו השמאלית על גבי החזרת⁴¹.
- נה. ב"לפיכך" מגביה את הכוס ואוחזו עד "ונאמר לפניו הללויה", ואז מניחו ומגביהו שוב לברכת "אשר גאלנו"⁴².
- נו. לפני "רחצה" אומר בלחש את כל ההוראות הכתובות בהגדה עד אחרי "כורך".
- נז. הולך שוב בעצמו לטול את ידיו הק' בכיור.
- נח. באמירת ברכת "המוציא", מחזיק את ג' המצות בב' ידיו כשאצבעותיו הק' מפרידות בין המצות.
- נט. לאחר ברכת "המוציא" מניח למצה התחתונה להישמט מידי הק' ומברך את ברכת "על אכילת מצה".
- ס. אוכל את ה"כזיתים" (משתי המצות העליונות ביחד) בב' ידיו הק'⁴³ מבלי לטבלם במלח⁴⁴, ואינו מקפיד לבלוע את ה"כזיתים" בבת אחת אלא אוכל את הכל ברציפות וללא שהות. ה"כזיתים" הם קטנים יחסית, פחות מחצי מצה כ"א, ואוכלם במשך יותר משתי דקות (עכ"פ).

(38) ראה לעיל [] .

(41) ראה הגש"פ עמ' ל הערה ד"ה נוטל: "ומנהג בית הרב . ולהניח ידיו על המרור והכורך – עד על שום השני".

(42) ראה הגש"פ עמ' לא הערה ד"ה יכסה: "מנהג בית הרב (למרות מ"ש בהגהות אדמו"ר נ"ע שבס' תורה אור ע' רלג) להגבי' הכוס ואוחזו עד שמסיים ונאמר לפניו הללוי' – הובא מנהג זה בהגמ"י – ומעמידו על השולחן וחוזר ומגבי' לברכת אשר גאלנו (וכ"כ בערוך השולחן)".

(43) משא"כ במשך השנה שאוכל רק ביד ימין כנ"ל [] .

(44) ראה הגש"פ עמ' לה הערה ד"ה ויאכלם: "ואינו טובל במלח מפני חיבוב מצוה שלא יהא תערובות טעם אחר כלל . וכן הוא מנהג בית הרב".

(39) בסדרים בבית כ"ק אדמו"ר הרי"צ היו מביאים לשולחן שלושה צלחות כאלו (עבור כל המסובים), ואלו היו הכלים היחידים מכלי הפסח שהיו צבועים בתוכם (שלא כשאר הכלים שתוכם היה לבן). ופעם אחת סיפרה הרבנית חיה מושקא כי בליובאוויטש השתמשו לכלי פסח רק בכלים לבנים שאינם צבועים, מלבד צלחות שיש בהם פס קישוט המעטר את השוליים. מפי ריצ"ה. (ויש אומרים שבשנים מאוחרות יותר היתה פגימה בכלי, אך גם א"כ – כנראה שלא היתה הוראה על כך אלא שעשו זאת המשמשים על דעת עצמם).

(40) ראה הגש"פ עמ' ל הערה ד"ה נוטל: "ומנהג בית הרב לאחוז המצות, השני' והשלישית (ע"י המפה שעליהם)".

סא. אחרי אכילת המצה מנגב היטב את פיו וחניכיו הק' מכל שיורי פירווי המצה במפיות נייר, ותיכף משליכם מתחת לשולחן⁴⁵. וכן פעמים רבות במשך הסעודה⁴⁶.

סב. אינו מקפיד שלא לדבר בין ברכת המצה לאכילת האפיקומן⁴⁷.

סג. לפני טבילת המרור, נוטל כחצי מהחרוסת (היבשה) מהקערה באמצעות סכין ומניחה בצלוחית הגביע ומרככה בין (שנשפך מהגביע לפני כן, ואינו מוסיף עוד יין).

סד. נוטל את החריון של ה"מרור" (הטחון והשלם יחדיו) מתוך עלי החסה, מטביל ג"פ בחרוסת, מנער, עוטף שוב בעלים ואוכל בשתי ידיים. ולפעמים אוכלם בנפרד – דהיינו קודם הטחון ואח"כ השלם (מטביל, עוטף בעלי החסה ואוכל כל אחד בפני עצמו). כן לפעמים מוסיף עוד חריין (שאותו עוטף בחסה) באמצע האכילה.

סה. בעת אכילת המרור ניכרת החרירות על פניו הק' ובד"כ משתעל ואף מזיל דמעות.

סו. ל"כורך" מטביל את החריון של ה"חזרת" (הן הטחון והן השלם) בחרוסת היבשה שעל הקערה (אולי ג"פ) ואינו מנער⁴⁸, עוטף הכל בעלי החסה ואוכל בכריכה מהמצה השלישית. ולפעמים מטביל ואוכל את הטחון והשלם בנפרד כנ"ל. לפעמים, באם נופל החרוסת ממנו – מחזירה ומורחה על החריון.

סז. בתחילת "שולחן עורך" מוסיף עוד מלח לאותם מי המלח של הכרפס, מקלף את הביצה (ע"י שמוגלגלה על השולחן, ומשאיר את הקליפה על הקערה), מטבילה ג"פ במי מלח ואוכלה מהצד הגדול בבת אחת (היינו – נוגס פעם אחת ואז מניח את הכל בפיו הק' בבת אחת⁴⁹) ואינו בודק אם יש בה דם.

סח. שותה יין בין הדגים לבשר כרגיל.

סט. במשך הסעודה נוטל מעט מלח מהקערית ומניח על גבי מפית המצות, ואז נוטל חתיכת מצה, טובלה ג"פ במלח ואוכלה (ולפעמים נוטל חתיכה קטנה נוספת וזורק עליה מלח ג"פ ומניח עליה עוד חתיכה או שנים ואוכל ביחד).

ע. בסדרים בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה משיב לשאלות המסובים בעת הסעודה (כבכל סעודות יו"ט) אך לא אמר ביאורים ופירושים בהגדה וכיו"ב⁵⁰.

48 הוראה לרבים: הגש"פ עמ' לה הערה ד"ה ויטבול בחרוסת: "ויטבול בחרוסת – רק החזרת ולא המצה. והמדקדקין בזהירות ממצה שרוי, אין טובלין ורק נותנין מעט חרוסת יבשה על החזרת ומנערין אותה אח"כ ממנה. וכ"ה מנהג בית הרב".

49 משא"כ במשך השנה שאוכל הכל בחתיכות קטנות כנ"ל [] .

50 אלא רק בהתוועדות שלאחר הסדר השני כדלקמן [] .

45 פעם אחת (בסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ) ניסה אחד הבחורים לקחת לעצמו את אחת המפיות ואמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שזהו "חשש חמץ".

46 על המפיות המושלכות ניכרות בד"כ כתמי דם.

47 ראה ספר המנהגים עמ' 40 (ע"פ הגש"פ עמ' לד הערה ד"ה לפטור): "ממנהגי בית הרב, שאין נוהרין בהפסק שיחה בין ברכת – ואכילת – מצה ואכילת כורך – לאכילת האפיקומן, הגם שבשעת ברכת אכילת מצה מכוונים לפטור ג"כ האפיקומן".

עא. כל ה"שולחן עורך" אינו אורך יותר מרבע שעה.

עב. לאחר הדגים מוגשת אל השולחן קערת הכסף של אדמו"ר הזקן (קערה בינונית, לא גדולה), ונומל ממנה שלשה כפות אל תוך הקערה שלו.⁵¹

עג. לקראת חצות הלילה (בר"כ בסביבות השעה 11:50) מברר אודות השעה⁵², ואז תיכף אוכל את האפיקומן.

עד. בשנים הראשונות היה שולח מה"אפיקומן" שלו לרבנית, אך מלבד זאת בד"כ אינו מחלק מהאפיקומן שלו.⁵³

עה. אוכל שני כזיתים לאפיקומן⁵⁴, ובאותו אופן כבאכילת המצה (כנ"ל []).

עו. לכוס של אליהו משתמש בגביע כסף⁵⁵ (ללא רגל) המונח על השולחן (על גבי צלוחית) במישך כל הסדר, ומוזגה בעצמו⁵⁶ לפני ברכת המזון.⁵⁷

"משא"כ מזיגת כוסו של אליהו – אף ששייכת לחלקו השני של הסדר שקשור עם הגאולה העתידה (שלכן מזיגת הכוס בדרך כלל היא לאחרי ברכת המזון, ורק בזמנים ידועים היו מזוגים הכוס לפני ברכת המזון*)" ובשוה"ג: "ולאחרונה – נהגו כן (למזוג לפני ברכת המזון) בכל פעם".

וראה המלך במסיבו ח"א עמ' רב ואילך: "באמת, בפשטות, לכאורה אינו מובן המנהג למזוג כוס של אליהו קודם ברכת המזון,

הרי אז היא סעודת יום-טוב וזו נוהגת בכל הימים-טובים לאו דוקא בליל פסח?

אלא הענין יובן עפ"י הידוע שכוסות הראשונים הם כנגד העבר ושתיים האחרונים הם כנגד העתיד, השייכות של הכוס של אלי' אף לכוס שקודם ברכת-המזון.

רש"ג: מדוע, א"כ, נהג כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע למזוג אחר ברכת-המזון?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: כיון שבפשטות כוס ג' עדיין שייכת לסעודה.

רש"ג: אבל מדוע א"כ נהג לפעמים קודם ברהמ"ז ולפעמים אחר ברהמ"ז?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: את הטעם בפשטות איני יודע, תמיד הי' לי ספק איך לנהוג, והנהגתי בזה היא ללא אחריות.

– על המזיגה קודם ברהמ"ז יש לי טעם מובן יותר, ולכן נוהג אני למזוג קודם ברכת המזון!"

וראה שם עמ' רפה: "כ"ק מו"ח אדמו"ר ידע הטעם, ולכן הי' יכול לאחר

משא"כ אני – איני יודע טעמו, נשאר אצלי כך כפי המנהג,

(51) כשסעד בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, וכן אח"כ – בביתו, נטלו אחריו כל המסובים ג"כ כ"א ג' כפות.

(52) בסדרים שנערכו בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ היתה "חזקה" לבחור מסוים שהיה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שואלו מה השעה, והיה מביט בשעון שעל הקיר מאחורי כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ומשיב. פעם אחת התקלקל השעון ובמקום מושבו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א היה מונח שעון יד קטן, אך בכל זאת, בהתקרב חצות, שאל את הבחור הנ"ל מה השעה (וכשהלה השיב את השעה המוטעית המופיעה בשעון המקולקל, חיך כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, הביט בשעון הקטן והחל בצפון).

(53) ולהעיר שבלייל הסדר השני בשנת תשכ"ט נכחו התמימים השלוחים לאוסטרליה וציוה להושיבם על יד השולחן ונתן להם מהאפיקומן שלו (בלילה הראשון הם הגיעו אחרי שגמרו לערוך את הסדר) – חתיכה אחת מהאפיקומן עצמו וחתיכה נוספת של מצה (עטופים ביחד במפית), ולמחרת הסביר (לשאלת הרש"ג) שכתוב "יקח האפיקומן ויחלקם לכל בני ביתו", ואמנם כל התמימים הם ילדיו, אך השלוחים הם דבר מיוחד.

(54) ראה הגש"פ עמ' לז הערה ד"ה צפון: "בשו"ע (תע"ז ס"ג) כתב: ולכתחילה טוב לאכול שני זיתים, אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח. וכ"ה מנהג בית הרב".

(55) בלילות הסדר בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ השתמש בכוס זכוכית שקופה הגדולה מגביעו (כמו כוס תה, אך ללא ידית) שהונחה ג"כ על צלוחית.

(56) ראה הגש"פ עמ' מב הערה ד"ה כוס: "כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מדקדק למזוג בעצמו כוס זה, ומדור לדור דקדקו האדמו"רים בזה".

(57) ראה ספר השיחות תשמ"ט ח"א עמ' 391 הע' 78:

- עז. לפני שמוזג את הכוס של אליהו בודקה היטב שאין פגמים בשוליה.
- עח. מוסר את גביעו לשטיפה לפני ברכת המזון, ואח"כ מנגבו (שוב) במפית נייר⁵⁸.
- עט. מוזג את גביעו לברכת המזון רק אחרי מזיגת כוסו של אליהו.
- פ. אוהז את הכוס השלישי (של ברכת המזון) גם אם אינו מוזמן, עד שהמזמן גומר בקול "בונה ברחמיו ירושלים אמן" ואז מניחו, ונוטלו שוב לברכה.
- פא. יוצא לשפוך חמתך בעצמו⁵⁹ מהדלת הראשית של⁶⁰ 770 (אך אינו פותח בעצמו את הדלת, כ"א המשב"ק).
- פב. ביציאתו, מחזיק בידו הימנית את ההגדה (מקופלת לשנים), ולפעמים מחזיק בידו השמאלית פמוט (מוזהב) עם נר דלוק⁶¹.
- פג. לפני שמתחיל לומר את הנוסח, מביט כלפי מעלה לשמים לצד ימין ולצד שמאל.
- פד. בסיימו, סוקר מעט את הקהל ואז מסתובב ונכנס חזרה.
- פה. כשחוזר לחדרו הק', סוגר אחריו את הדלת⁶².

של אליהו הנביא" לקראת ברכת המזון".
 וראה הגש"פ עמ' מב הערה ד"ה כוסו: "מזיגת כוס זה אחר
 ברהמ"ז (חוץ מזמנים יודעים – שיחת חה"פ תש"ג)".

58) מבפנים ומבחוץ כבכל השנה, כנ"ל [] .

59) כן הוא משנת תשמ"ח, כשעורך את הסדרים בחדרו
 הק' ב-770. בסדרים בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה בד"כ
 הרש"ג הולך לפתוח את הדלת, ובשנים מאוחרות יותר
 פתח אחד המשמשים את הדלת. כשעורך את הסדר בביתו,
 לפעמים היתה הרבנית חיה מושקא פותחת את הדלת (כשנר
 דולק בידה), ולפעמים אחד המשמשים.

וראה הגש"פ עמ' מג הערה ד"ה ופותחין: "מנהג בית הרב:
 (כשחל בחול לוקחים מנורת נרות דולקים ו)הולכים לפתוח
 כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר ורה"ר (או החצר),
 ואומרים שפוך – השלוחים אומרים אותו אצל הדלת. קרה
 ואדמו"ר בעצמו, כלוית א' מבני ביתו, הלך לפתוח הדלת ואז
 גם הוא אמר שפוך חמתך גו' אצל הדלת".

60) בתשמ"ח-ט יצא לצדדית בב' הלילות. בתש"נ יצא
 בלילה הראשון לצדדית ובשני יצא לראשית, ובתנש"א יצא
 בב' הלילות לראשית.

61) בתש"נ החזיק נר בלילה השני (ולא בראשון), ובשנת
 תנש"א לא החזיק נר גם בלילה השני (הלילה הראשון הי'
 ש"ק).

62) וכן נהגו בסדרים בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ לנעול
 את הדלת.

ועוד ועיקר: (א) עדיף להקדים רגע מהנדרש מאשר
 לאחר,

(ב) יש בכלל מאתנים מנה – אני הרי עוסק בגאולה, מוטב
 לזרו

[והרי תיכף אחר אכילת אפיקומן מתחילים הימים של
 גאולה"] .

וראה התוועדויות תשד"מ ח"ג עמ' 2037: "והנה, ע"פ
 האמור לעיל ש"כוס של אליהו" קשור עם הגאולה העתידה
 – לכן בדרך כלל נהוג למוזג אחרי ברכת המזון, קודם אמירת
 "שפוך חמתך גו'" (כאשר מוזגין כוס ד'),

אמנם, כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג מוזמן לזמן למוזג "כוס
 של אליהו הנביא" לפני ברכת המזון. ולכאורה דרוש ביאור:
 מה הקשר ד"כוס של אליהו" לברכת המזון?!

ויש לומר הביאור בזה – בדרך אפשר:

ידוע שעניני "ליל הסדר" נחלקים לשני חלקים: חלקו
 הראשון של הסדר – קשור עם הגאולה ממצרים, וחלקו
 השני של הסדר – קשור עם הגאולה העתידה.

והנה חלקו השני של הסדר (הקשור עם הגאולה העתידה)
 מתחיל מ"כורך", שכן, ב"כורך" מזכירים אודות ביהמ"ק
 – "כן עשה הלל בזמן שבית המקדש הי' קיים", ולאחרי זה
 – ברכת המזון, שבה מזכירים ומבקשים אודות "מלכות בית
 דוד משיחך", כללות ענין הגאולה העתידה.

ומכיון שברכת המזון שייכת כבר לחלקו השני של הסדר
 הקשור עם הגאולה העתידה – לכן יש מקום למזיגת "כוס

- פו. במשך אמירת ה"הלל" משתמש רק בהגדה שלו, ולא בסידור הארז"ל.
- פז. החל מאמירת "שפוך חמתך" ובמשך כל ה"הלל" עד לסיום ההגדה אומר את הכל במתינות ובקול רם יחסית, מתוך דביקות עצומה כשמדי פעם זולגות דמעות מעיניו הק'⁶³.
- פח. עד "יהללך" (ולא עד בכלל) אומר במנגינה של הפסוקים שלפני התקיעות בראש השנה, ומ"יהללך" ואילך מתחיל כל פסוק (או כל כמה פסוקים) במנגינה של התפילה של ימות החול ומסיימה במנגינה של פסוקי התקיעות, כשמדגיש וממעים במיוחד את המנגינה.
- פט. כשהיה עורך את הסדרים בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה בד"כ מסיים את ההלל ביחד עם המקריא או לפניו⁶⁴, ואומר פחות בקול מהמקריא.
- צ. לפעמים מרמז לנוכחים (שלא הסכו לסדר) שיענו ג"כ אחר המקרא ב"הודו" ו"אנא ה".
- צא. מיד לאחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים" מחזיר בעצמו את כוסו של אליהו לבקבוק באופן ששופך מהכוס של אליהו לגביע שלו, מהבקבוק⁶⁵ לגביע שלו ומהגביע לבקבוק וחוזר חלילה פעמים רבות, ללא חשבון מיוחד⁶⁶. לפעמים הסדר הוא שונה, היינו ששופך מהבקבוק לגביע שלו, מהגביע שלו לכוס של אליהו ומהכוס לבקבוק, ולפעמים הפוך, היינו מהבקבוק לכוס של אליהו, מהכוס לגביע שלו ומהגביע לבקבוק.
- צב. שופך שפיכות קטנות, ולפעמים השפיכה מהבקבוק לגביע היא יותר ממה ששפך לפניו מהגביע לבקבוק.
- צג. מידי פעם שופך מצלחת הגביע לגביע, או מצלחת כוסו של אליהו לכוס.
- צד. כל המעמד הזה נמשך בד"כ כ-10 דקות עד רבע שעה⁶⁷.
- צה. מסיים את כל הסדר לפני חצות, בד"כ בסביבות השעה 12:10 (או 1:10), באם החליפו כבר לשעון קיין)⁶⁸.
- צו. בגמר הסדר משאיר על הקערה את הזרוע, קליפת הביצה ושיירי החרוסת.
- צז. בשנים קודמות היה סדר קבוע שנכנס לשחרית ביום הראשון של פסח באיחור של כרבע שעה.

אתה" לכ"ק אדמו"ר הזקן.

וראה הגש"פ עמ' נ הערה ד"ה ואח"כ: "מנהג בית הרב: אחר אמירת לשנה הבאה בירושלים, האדמו"ר מחזיר ושופך היין מכוסו של אליהו להבקבוק, וכל המסובין מנגנים בשעה זו הנגון שעל הפסוק: א-לי אתה ואורך - מעשרת הנגונים של רבינו הזקן".

(68) אך ראה ספר המנהגים עמ' 41 (ע"פ הגש"פ עמ' לח הערה ד"ה קודם): "אין מדקדקין בבית הרב לגמור גם את ההלל קודם חצות (כמו אכילת האפיקומן בסדר הראשון)".

(63) זו בין הפעמים היחידות בשנה שרואים את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א במצב כזה של דביקות.

(64) בפעמים בודדות אף סיים אחרי המקריא.

(65) בשנים הראשונות, בסדרים שבדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה הבקבוק בידי א' המשמשים וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מזג מהבקבוק כשהוא בידי המשמש, אך בשנים מאוחרות יותר החזיק בעצמו את הבקבוק.

(66) המלך במסיבו ח"א עמ' רפה.

(67) במשך זמן זה שרים כל הנוכחים את הניגון "א-לי

ליל ב' דחג הפסח

- א. גם בליל הסדר השני מקפיד לסיים את האפיקומן לפני חצות כבלילה הראשון!¹
- ב. בשנים קודמות² היה יורד לזאל הגדול בסביבות השעה 1:30 (אחרי עריכת הסדר) ועורך התוועדות, בו היה אומר ביאורים בהגדה של פסח³.
- ג. היה נכנס להתוועדות כשבידו ה"הגדה של פסח" שלו (עם "לקוטי טעמים ומנהגים"), מתיישב במקומו, ובד"כ היה מבקש שינגנו ניגון שמה, בציינו את המובא בכתבי הארז"ל שאמירת ההגדה צ"ל "בקול רם ובשמחה"⁴.
- ד. במשך התוועדות היה אומר ביאורים רק על החלק הראשון של ההגדה, ולא על החלק של "הלל-נרצה"⁵ (מלבד בסיום התוועדות, שפעמים רבות היה מבאר את הפסקה "לשנה הבאה בירושלים"⁶).
- ה. היה לפעמים אומר את הביאורים כשהוא מעיין בהגדה, או לפעמים בעיניים עצומות.
- ו. בד"כ היה שואל שאלות על פסקא מסויימת ומשיב עליהם, ואח"כ עובר לפסקא הבאה⁷.
- ז. בין השיחות היה אומר מאמר עם דיבור-המתחיל של אחת מפסקאות ההגדה⁸.

(5) ראה שיחות קודש תשי"ב (הוצאה חדשה) עמ' 248 (תרגום): "כשהרביים היו מבארים את ההגדה, היו מדברים (בעיקר) רק על החלק הראשון של ההגדה, ז.א. מה שעד ברכת המזון, אבל את החלק השני לא היו מבארים.

הטעם על זה: ידוע שלחלק הראשון של ההגדה ישנה שייכות עם גאולת מצרים, ולחלק השני ישנה שייכות (בעיקר) לגאולה העתידה. לכן היו מבארים את החלק הראשון, היות וגאולת מצרים הוא ענין שכבר היה, ביארו זאת, שנבין את מה שהיה. לעומת זאת בנוגע לגאולה העתידה הוא ענין שעדיין לא הגיע בהתגלות, לכן על כך לא דיברו".

(6) כן היה בקביעות עד שנת תשח"י, ומאז ואילך – לפעמים. ולהעיר שבפעם האחרונה (בתש"ל), וכן בפעם הראשונה (בתשי"א), סיים בהכרזה "לשנה הבאה בירושלים". וכן בעוד פעמים ספורות.

(7) להעיר שבשנת תשכ"ו שאל שאלות על כו"כ פסקאות, ואח"כ השיב על כולם בביאור אחד שתירץ את הכל.

(8) כן הוא החל משנת תשי"ז. ולהעיר שלפעמים היה מאמר זה מיוסד על מאמר שהגיע ז"ע מ"שביה" ברוסיה, ולפעמים היה המאמר לרגל מלאת מספר שלם של שנים לאמירת המאמר (שעליו היה מיוסד) ע"י א' מרבותינו נשיאינו.

(1) להעיר מספר המנהגים עמ' 38 – הובא לעיל הערה [ערב פסח]. וראה [עוד ב' הערות].

(2) משנת תשי"א עד שנת תש"ל (ועד בכלל). בשנים הראשונות היתה התוועדות זו נערכת בזאל הקטן, כמו כל התוועדויות.

(3) ראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 224 (תרגום): "הרבי סיפר שהרבי (מהורש"ב) נ"ע היה מתחיל את הסדר השני בשעה תשע, ומסיימו כמה שעות אחרי חצות.

והיות ש"חייב אדם לומר בלשון רבו" . . . במילא צריכים כל התלמידים המקושרים והשייכים לרבי – לנהוג בסדר ההנהגה של הרבי.

...ובנדו"ז – ה"חייב אדם לומר בלשון רבו" הוא להתחיל את הסדר השני בשעה תשע, ולסיימו כמה שעות אחרי חצות.

אחד הטעמים פנימיים לכך שהיו עושים כך, הוא גם – היות ובלילה השני, היו מאריכים בביאור ההגדה".

(4) היו פעמים שביקש זאת מר' יעקב כ"ץ, שהיה מקריא את ההגדה בסדרים בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, והורה לו לנגן "ממצרים גאלתנו".

ח. לא היה אומר "לחיים" בהתוועדות וההתוועדות כולה נערכה ללא שום מאכל או משקה, כפשוטו.

ט. ההתוועדות היתה מסתיימת בד"כ בסביבות השעה 4:00, ואח"כ הלך לביתו⁹.

י. משנת תשל"א (שהחל לערוך את הסדר בביתו), פסק מלהתוועד בלילה זה.

(9) בד"כ היה הקהל מלווה אותו עד לביתו בליווי ניגון שמח ("ממצרים גאלתנו" או "על אחת כמה וכמה" וכיו"ב).

חול המועד וסיום חג הפסח

- א. אוכל במשך חג הפסח רק מהמצות שנאפו עבורו בערב פסח¹.
- ב. אינו מקפיד להכין מים לפני פסח, אלא משתמש במים מהברז (שעל פיו מונחת חתיכת בד כמסגנת, ובמהלך החג לפעמים בודק שלא נפלו שם דברים בלתי רצויים, ובא"כ – מחליפה).
- ג. משתמש במזלג בעת האכילה, ונועצו במאכל (כרגיל).
- ד. אינו משתמש בסוכר במהלך החג, וכן אינו משתמש בשמן (אלא בשמאלץ – שומן עוף)².
- ה. שותה מיץ תפוזים ולימונים שנסחטים במיוחד בביתו³.
- ו. אוכל דגים שהומתקו ע"י הוספת כמות רבה של גזר, בליווי חריין העשוי מהחריין הטחון של ליל הסדר מעורב עם מיץ התפוזים הסחוט דלעיל⁴.
- ז. אוכל מוצרי חלב, ביניהם גבינת קוטג' וגבינה רגילה, וכן חלב⁵.
- ח. אינו שותה תה, אלא מים חמים שמעורב בהם חלב⁶.
- ט. משתמש בכלים המיוחדים לפסח (כשביניהם גם כלי חרסינה)⁷.
- י. אינו מתוועד במשך חג הפסח (וגם לא בשבת חוה"מ), מלבד באחרון של פסח (כדלקמן]

.[

- יא. בראלי לחיילי צבאות ה' המתקיים בחול המועד פסח⁸ (בד"כ – בח"י ניסן), מעורר אודות הוספה בלימוד תורתו של אביו רלוי"צ בעל יום ההולדת.
- יב. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת אחרון של פסח⁹.
- יג. בקריאת התורה של שביעי של פסח, נעמד לקראת שירת הים (בתיבת "ויושע", ולפעמים בתיבות "וירא ישראל" או קצת אחרי) ועומד לימין הסמנדר כשפניו לכיוון הס"ת (ומסיט מעט את הטלית מפניו הק').

(7) מפי הנ"ל. ולהעיר שכששהה בפאריז בשנת תש"ז השתמש בכלים חדשים (כלי נפרד עבור כל מאכל) שנרכשו והוטבלו עבורו שם (ואף כך חוט על הסכו"ם להבדילם משאר הכלים).

(8) ראה לעיל [חול המועד].

(9) כן היה בשנים תשמ"ז-תש"נ, ובתנש"א הוציא קונטרס לח"י ניסן (יום בוואו בברית של אברהם אבינו ויום הולדת אביו רלוי"צ).

(1) וכן במשך כל השנה – ראה לעיל []. מפי רח"ה. אך להעיר שבשנת תש"ז (כששהה בפאריז) השתמש במצות שהביא עמו מניו-יורק.

(2) מפי רח"ה.

(3) מפי הנ"ל.

(4) מפי הנ"ל.

(5) מפי הנ"ל.

(6) מפי הנ"ל.

יז. במשך קריאת שירת הים מביט רוב הזמן בחומש כרגיל, אך מידי פעם מרים עיניו הק' ומביט לכיוון הס"ת.

יח. לאחר סיום קריאת השירה (ושירת מרים) מסתובב חזרה לסמנדר, אך אינו מתיישב בחזרה ונשאר לעמוד עד שעולה למפטיר.

יט. באחרון של פסח אוכל "קניידלעך" העשויים מפירורי מצות שנמתנו ע"י אחד המזכירים¹⁰, וגם כשאחש"פ חל בשבת מקפיד על כך¹¹.

יז. אוכל סעודת חג אחרי התפילה כרגיל, וזאת חוץ מסעודת משיח שעורך אחרי מנחה בהתוועדות.

יח. במהלך התוועדות "סעודת משיח" מעורר ומזרוז אודות שתיית ד' כוסות, אף שבד"כ אינו שותה ד' כוסות בעצמו¹².

יט. בשנת תנש"א טבל חתיכת מצה במים ג"פ ואכלה בסיום ההתוועדות.

כ. פעמים רבות מורה לנגן את הניגון "האָפּ קאַזאַק" של הסבא משפּאַלע.

¹⁰ ישנם כאלו שחושבים שמכיון שכבר קיימו את המנהג דשתיית ד' כוסות – שוב אינם יכולים לומר "לחיים" . . . שכוס חמישי אינו מבטל את החשיבות דד' כוסות . . . ישנה דעת ר' טרפון שחייבים גם בכוס חמישי . . . הרי בנדו"ד, בודאי לא תהי' שום קפידא ואף א' לא יבוא בטענה כאשר מישהו ישתה כוס חמישי!". בשנת תנש"א, נראה ששתה רק ב' כוסות.

¹⁰ מפי רח"ה.

¹¹ פעם לא הכינו קניידלעך בקביעות כזו, ולא היה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שבע רצון מכך. מפי ריל"ג.

¹² בד"כ שותה ב' כוסות, ואף אינו מדייק לגמור את כל הכוס בבת אחת (אלא שותה מעט לפני השיחה ועוד מעט אח"כ וכו' עד שמסיים). ולהעיר שבשנות תשמ"ט-נ שותה חמש כוסות. (וראה התוועדויות תשמ"ה ח"ג עמ' 1848:

בין פסח לעצרת

- א. לפני תחילת ברכת ספירת העומר, רוחש בשפתיו הק' למשך זמן.
- ב. מעיין בספירה של אותו היום (נראה שמשתכל גם בכוונות) ואז מברך.
- ג. כשעובר לפני התיבה, מברך וסופר בקול רם בניגון מיוחד, ולפעמים מאריך ומדגיש במיוחד בתיבת "העולם".
- ד. באמירת "למנצח" ו"אנא בכח" מדגיש את הכוונות של אותו הלילה (התיבה ב"למנצח", האות ב"ישמחו" והתיבה ב"אנא בכח").
- ה. לפעמים, בעת אמירת "למנצח" ו"אנא בכח" מדפדף שוב ומביט בכוונות.
- ו. בשנים קודמות (עכ"פ — לפני הנשיאות)¹ היה נוהג למנות באצבעותיו הק' את תיבות "אנא בכח".
- ז. אחרי תפילת מנחה של שבת (בין פסח לעצרת, וכל משך שבתות הקיץ) מתיישב במקומו לאמירת פרקי אבות עם הציבור, ורק אחרי זה יוצא מביהכ"נ².
- ח. גם כשעובר לפני התיבה (בכ' מנחם־אב), בד"כ אומר פרקי אבות בישיבה.
- ט. אומר פרקי אבות מתוך דפים מצולמים מוגדלים המונחים בסידורו, ובסיום מקפלם ומחזירם לסידור³.
- י. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ב' אייר⁴.
- יא. בד"כ אומר שיחה בב' אייר (בלילה שלפניו או אחריו), ובשנים קודמות היה לפעמים מתוועד ביום זה.
- יב. בשנים שהיה נוסע לציזון חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ, היה נוסע בד"כ בב' אייר.
- יג. לפעמים מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"ג אייר⁵.
- יד. אומר את ה"קדישים" בכל התפילות ביום זה⁶.

(1) כן ראוהו נוהג בשנים שלפני הנשיאות, כשהתפלל בכפנים.
 (2) עד שנת תשל"ח היה אומר פרקי אבות בביהכ"נ רק בין פסח לעצרת ובשבתות הקיץ היה יוצא מביהכ"נ מיד אחרי התפילה ואומר פרקי אבות בחדרו הק', אך מש"פ נשא תשל"ח החל לאמר פרקי אבות עם הקהל בכל שבתות הקיץ.
 (3) בשנים קודמות אמר פרקי אבות מתוך הסידור.
 (4) כן היה בשנים תשמ"ט-נ"א.
 (5) כן היה בשנים תש"נ-נ"א.
 (6) יארציט אחיו ישראל אריה לייב שניאורסאהן.

טו. לפעמים מזכיר אודות אחיו בעל היארצייט בשיחות הש"ק שבו חל י"ג אייר, או בשבת שלאחריו.

טז. במנחה של ערב פסח שני אומר תחנון כרגיל.⁷

זו. כשתענית בה"ב חל בפסח שני, נוהג להתענות (ויוצא למעריב בזמנה כרגיל במוצאי תענית)⁸.

יח. בד"כ אוכל מצה בסעודת ליל ט"ו אייר.⁹

יט. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה לפעמים מתוועד בפסח שני¹⁰.

מדקדק לאכול מצה.

וראה שיחות קודש תשמ"ח עמ' 853 (תרגום): "שוה מדגיש עוד יותר את הענין של הלילה הבאה לאחר ארבעה עשר בניסן, ומזה נמשך אח"כ בפ"ש, ללילה הבא לאחר היום של י"ד באייר.

שוהו בזמן שביהמ"ק הי' קיים, עאכ"כ שוהו כך לאחר שאין ביהמ"ק, שאזי במקום שחיתת הפסח מגיע ענין רוחני שהוא לומד את ההלכות או אומר תפלות,

שבדוגמא כמו שתפילות במקום קרבנות תקנום, עד"ז זהו הרי ג"כ זכר לפסח, עד"ז זכר לפ"ש ישנו מנהג, שמנהג ישראל תורה הוא בכמה מקומות, שיאכלו מצה בפ"ש שאזי הרי פשט המנהג שמתי הוא אכילת מצה, בדוגמא כפי שהיה אכילת הפסח, בלילה שלאחרי י"ד באייר.

שהחילוק בזה, שהזכר והדוגמא על הקרבת הפסח אינה בענין של עשי', עד"כ כפי שהיה בהקרבה אלא ענין בדיבור או מחשבה.

...שאת השחיטה וההקרבה לא עושים באותו סוג וגדר של עשי', אלא עושים זאת בסוג וגדר של דיבור ומחשבה.

משא"כ בנוגע לאכילת הפסח, הן פ"ר והן פ"ש, על זה הזכר הוא גם בענין של אכילה בפועל.

ולהעיר מעמ' 811 שם (תרגום): "אע"פ שישנו מנהג לאכול מצה בפסח שני - דבר ראשון ישנם כאלו שאוכלים לכתחילה רק חמץ ולא מצה, ואפילו אלו שאוכלים מצה זהו יחד עם חמץ, "חמץ ומצה עמו בבית",

ונוסף לזה: כל אחד אוכל את המצה מתי שהוא רוצה: או בליל פסח שני, או ביום, או בין הערבים, ואלו שמאוד מהדרים - אוכלים בכל שלשת הפעמים, וגם ביום שלפני פסח שני ולאחר פסח שני!"

(10) בשנת תשמ"ח אמר שיחה.

(7) להעיר שפ"א (בתשל"ד) החל הש"ץ לומר קדיש, וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הביט עליו והחל לומר תחנון (וכמובן שהש"ץ מיד הפסיק).

(8) כך נוהג ע"כ פ"א בתשל"ד ותשל"ז (וצ"ע כיצד נוהג בתש"י, תשי"ד ותשמ"א, בהם היתה ג"כ כזאת קביעות).

וראה לקוטי שיחות חי"ז עמ' 505 הערה ד"ה פסח שני, ב: "כשחל תענית האחרון דבה"ב בפ"ש (כבשנה זו) האם מתענין - ראה שו"ת מהרש"ם ח"ז סל"ב (ובהערות לשם - ירושלים, תשכ"ח). ליקוטי מהרי"ח פ"ש. וש"נ*." ובשוה"ג שם: "עיינין בלקו"ד ח"ג תקכ, א".

(בשו"ת מהרש"ם משמע שמתענים, בליקוטי מהרי"ח מביא ב' דעות - ושגם לדעת האומרים להתענות אין לומר תחנון אלא רק סליחות, ובלקוטי דיבורים מסופר אודות פ"א בל"ג בעומר שבתור הוראת שעה לא השלימו את התענית).

(9) מפי ריל"ג. ולהעיר שבשנת תשי"ב (כשחל פסח שני ביום ועש"ק) נטל דיור ואכל מצה במשך היום.

וראה אגרות קודש ח"ב עמ' שנב-ג: "מה ששאל אם נוהגין לאכול מצה בפסח שני. הנה נוסף על מה שאמרתי לו בע"פ שמנהגנו - מיוסד על מנהג בית חיינו שליט"א - לאכול מצה בסעודת יום יד באייר - מצאתי עתה בספרים הנדפסים, בס' לקוטי מאיר (לר"מ בנעט מטשארדא באונגארן) מהד"ת בעניני פ"ש העתיק מס' לקוטי מהרי"ח ח"ג, דמנהג אנשי מעשה לאכול מצה ביום יד באייר. וצ"ע הלא אכילת פ"ש הוא בליל ט"ו אייר.

ובס' זכרון יהודה כ' שבעהמ"ס אמרי אש וחותרנו מוה"ר דוד דייטש נהגו לאכול מצה וגם ביצה מבושלת בליל טו אייר. ובס' דרכי חיים ושלום (להר"מ גאלד ממנוקאטש) אות תרלא-ב הביא שמנהג מונקאטש הי' לאכול מצה ומרור בסעודת יום יד אייר, ואף שאכילת פ"ש הי' בליל טו מ"מ ההקרבה הי' ביום ועיקר הוא ההתחלה, ובליל טו הי' ג"כ

ל"ג בעומר

יוצא לתהלוכה

- א. בדרך כלל מגייה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ל"ג בעומר¹.
- ב. אינו מסתפר בל"ג בעומר².
- ג. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה לפעמים מתוועד בל"ג בעומר.
- ד. ע"פ השמועה – אוכל ביצים חומות (דהיינו שנצבעו בצבע חום בעת הבישול).
- ה. כאשר חל ל"ג בעומר ביום ראשון בשבוע³, מתקיימת תהלוכה גדולה ("פאראד") על שדרת איסטערן פארקוויי, ונוהג לצאת ולהשתתף בתהלוכה.

ו. כשיש תהלוכה, יוצא לתפילת שחרית בשעה מוקדמת יותר (9:30)⁴.

- ז. יוצא לתהלוכה (חגור באכנמ) לפני אמירת שנים עשרה הפסוקים (ואינו נוכח בעת ההופעות של הזמרים וכיו"ב)⁵ לקול שירת "אני מאמין", וצועד ע"ג שטיח אדום⁶ ישירות למקומו על הבמה.
- ח. בעת אמירת הפסוקים מביט בילדים האומרים את הפסוק ועונה אחריהם (כבכל כינוסי הילדים).
- ט. אומר שני שיחות או יותר (באידיש, כרגיל) וממתין ביניהם למנחה המתרגום לאנגלית (ותיכף בסיום התרגום פותח בשיחה הבאה)⁷.

(4) כך היה בשנת תש"נ (ובשנים שלפנ"ז התפלל ביחידות בחדרו הק' כבכל יום).
 (5) פעם אחת (בל"ג בעומר תשמ"ג) בעקבות אי-תיאום, יצא ונכח בעת שהזמר ניגן, והיתה ניכרת אי-שביעת רצון עד שביקש לחזור לחדרו הק' ולשוב בעת שיגמור הזמר, ואמר של"ג בעומר אינו זמן לקונצרט אלא לנסיעה לציון.
 (6) כך היה בתשמ"ז ותש"נ, אך בשנים שלפנ"ז נראה שצעד לצד השטיח ולא עליו.
 (7) ולהעיר שער"ז נוהג בכינוסי ילדים הנערכים ב-770 (כנ"ל [חזה"מ] וכן היה ג"כ כשביקר בקעמפים [כדלקמן]).
 בשנים קודמות (עד תש"ל) היה אומר רק שיחה אחת, קצרה (בד"כ עד רבע שעה).

(1) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"א.
 (2) ולהעיר שידועים על ב' פעמים (פ"א לפני הנשיאות ופ"א בעת הנשיאות) שהסתפר בל"ג בעומר. מפי ריל"ג.
 (3) כן הוא משנת תשי"ז, ובשנת תשט"ז התקיימה ג"כ תהלוכה אף שלא חל ביום ראשון וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א השתתף בה. כן בשנת תשי"ג התקיים כינוס ילדים שבו השתתף כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א. ולהעיר שבשנת תשל"ז השתתף בתהלוכה מיחדת שהתקיימה באמצע השבוע (לרגל "שנת החינוך"), אך בתשמ"ח התקיימה תהלוכה – ע"פ הוראתו הק' – באמצע השבוע, ולא השתתף בה. כן בשנת תשנ"ב התקיימה תהלוכה ולא השתתף בה. בשנות תשל"ג (מסיבות ידועות) ותשנ"ג לא השתתף – על אף שחל באותם שנים ביום ראשון.

מנפנף בידו לשלום

נוסע דרך הפארק

י. בזמן תרגום השיחות סוקר את הקהל, ולפעמים מביט בחוברות וכיו"ב המונחות אצלו ע"ג הסטנדר.

יא. בזמן שהתהלוכה עוברת לפניו, מנפנף בידו הק' לשלום לילדים או מצדיע⁸, וכן מוחא כפיים (כשמכריזים אודות משהו מיוחד או מוצג וכיו"ב ומבקשים מהקהל למחות כפיים).

יב. כשעוברים המתופפים, מוחא כפים לפי קצב התיפוף.

יג. כשעוברים הילדים שעושים היום "אפשערניש", מסמן בתנועה של גזירה במספריים.

יד. כשעושים כיתובים וכיו"ב ברקיע, מביט כלפי מעלה (ומחייך).

טו. בסיום התהלוכה מחלק חבילות של מטבעות "מדליות" למדריכים ע"מ לחלקם לקהל⁹.

טז. לפני כניסתו חזרה לחדרו הק' בד"כ מתחיל ניגון¹⁰ ומעודד את השירה בדרכו.

יז. בשנים שהיה נוסע לציון חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בדרך קבע בל"ג בעומר.

וראה התועדויות תנש"א ח"ג עמ' 214 ואילך: "ונמצא שבל"ג בעומר ישנם ב' ענינים: בהסדר מלמעלה למטה (מחסד שבחסד עד מלכות שבמלכות) – הספירה דל"ג בעומר היא הוד שבהוד, ובהסדר מלמטה למעלה (ממלכות שבמלכות עד חסד שבחסד) – הספירה דל"ג בעומר היא תפארת שבתפארת.

וע"פ הידוע ש"תפארת שבתפארת" קשור גם עם הענין ד"לכתחילה אריבער" (דרכו והנהגתו של אדמו"ר מהר"ש, שיום הולדתו בספירת תפארת שבתפארת), מובן, שגם ל"ג בעומר (ספירת הוד שבהוד מלמעלה למטה, ומלמטה למעלה תפארת שבתפארת) קשור עם הענין ד"לכתחילה אריבער".

...ולכן, יחלקו עתה מטבעות, שוה כסף, וכאו"א מהמקבלים יתן תמורתו (ובהוספה משלו) לצדקה".

10) בתש"נ התחיל "הנה מה טוב", בתשמ"ז התחיל "כי בשמחה", בתשמ"ג הורה לנגן "יהי רצון... שיבנה ביהמ"ק", וכיו"ב.

8) בתש"נ הצדיע כו"כ פעמים בב' ידיו הק' יחד בצורה מיוחדת.

9) כך היה בשנת תש"נ. על המטבעות היה חרוט בצד אחד ציור של 770 והפסוק "הנה מה טוב וגו'", "שנת ניסים", "שנת הארבעים", ובצד הב' ציור של מדורת ל"ג בעומר, "ל"ג בעומר", "יום הילולא דרשב"י".

ולהעיר שבשנת תנש"א (כשלא התקיימה תהלוכה) חילק מטבע ("מדליה") בליל ל"ג בעומר אחרי מעריב (ושיחה), כשעל המטבע חרוט בצד אחד ציור של 770 והכיתוב "תפארת שבתפארת ה'תנש"א", "Lubavitch world headquarters" [= "מרכז ליובאוויטש העולמי"], "ב' אייר", "Iyar 2 5751", ובצד הב' "כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע ב' אייר תקצ"ד – י"ג תשרי תרמ"ג", "און איך זאג לכתחילה אריבער", "שנת הצדיק", שנת אראנו נפלאות". כל מטבע היה מונח בתוך שקית ניילון מהודקת לפיסת נייר שעליה הודפס "ל"ג בעומר ה'תנש"א".

יח. בדרכו לציון (בשנים שהיה תהלובה), היה נוסע קודם לפארק (או שדרה) ששם התקיימו שעשועי הילדים (מתקנים וכיו"ב) וצופה מעט בילדים, וכן מגפנף בידו הק' לשלום.

יט. בד"כ אומר שיחה בל"ג בעומר (בלילה שלפניו או אחריו, או בשניהם) ובשנים שהיה מתוועד בימות החול היה לפעמים מתוועד במוצאי ל"ג בעומר.

כ. בהתוועדות זו היה מורה לפעמים לנגן את ניגון הדר' בבות לאדמו"ר הזקן.

לקראת חג השבועות

- א. לקראת חג השבועות, שולח מברק לאנ"ש ברחבי תבל.¹
- ב. בתקופה שלפני חג השבועות נוהג לאחל בסיום מכתביו (וכן בשיחות קודש) בברכה ל"קבלת התורה בשמחה ובפנימיות".²
- ג. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת חג השבועות.³
- ד. ביום א' בשבוע שלפני ר"ח סיון משתתף בכינוס של נשי ובנות ישראל המתקיים ב־770.
- ה. נכנס לביהכ"נ אחרי תפילת מנחה (וחלוקת דולרים)³ ומתיישב במקומו הקבוע (להתועדויות).⁴
- ו. מעיין קצת בחוברות (דו"חות וכיו"ב) המונחות על השולחן (ע"י המארגנות), ואח"כ פותח בשיחה.
- ז. בשיחה מדבר בד"כ על מעלתן של נשי ובנות ישראל (ובפרט בקשר למ"ת), המצוות הקשורות לנשים (נש"ק וכו') וכיו"ב.
- ח. בסיום השיחה מחלק חבילות של דולרים למארגנות (ע"מ שיחלקום לכולן) ולפעמים מוסיף אח"כ עוד ברכה קצרה, ואח"כ יוצא מביהכ"נ כשנוטל בידיו הק' את החוברות, וכן את המתנה שבהיאו (עציץ וכיו"ב)⁴.
- ט. בשנים שהיה עורך התועדויות בימות החול, היה עורך התועדות בליל ערב חג השבועות.⁵
- י. בהתועדות אור לערב חג השבועות, פעמים רבות היה עורך "סיום" על מסכת סוטה.⁶

(1) במברק מאחל "קבלת התורה בשמחה ובפנימיות", ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

(2) כן היה בשנים תשמ"ט-נ"א.

(3) דהיינו: כשהיה מתפלל מנחה אחרי חלוקת דולרים (בזאל הקטן), היה נכנס לכינוס זמן קצר אחרי מנחה. ובשנים שהיה נוסע לציון ביום ראשון (אחרי חלוקת דולרים) נכנס

לכינוס אחרי תפילות מנחה ומעריב.

(4) לפעמים מורה למזכיר לקחת זאת.

(5) כן היה בקביעות משנת תשל"ב, ולפנ"ז – לפעמים.

(6) ולהעיר שבשנת תשי"ט לא התועד, ובכל זאת ערך "סיום" אחרי מעריב, ובשנת תש"י ערך "סיום" על מסכת סוטה ביום ב' דחג השבועות.

חג השבועות

- א. אחר תפילת מעריב וסעודת יו"ט, אומר תיקון ליל שבועות לבדו בחדרו הק'¹.
- ב. בשנות האבלות (תשכ"ה ותשמ"ח) לא נכנס לביהכ"נ לומר קדישים במשך התיקון.
- ג. בשנים קודמות², היה יורד לביהכ"נ בליל א' דחג השבועות בשעה 3:00 לפנות בוקר (אחרי שסיים את התיקון) ואומר מאמר "מתן תורה" (ללא הקדמת ניגון).
- ד. אמירת המאמר נמשכה בד"כ כארבעים דקות כשקולו הק' עולה ומתחזק, ובסיומו היה יוצא מיד מביהכ"נ כשהמטפחת עדיין כרוכה על ידו הק'³.
- ה. לפני קריה"ת בשחרית אומר "אקדמות", ומתחיל לאמרו (בעמידה) לפני תחילת הקריאה וכן בזמן שהעולה הראשון מברך, ותיכף לפני תחילת הקריאה מתיישב. אחרי גמר קריאת העלייה הראשונה ממשיך מיד (בישיבה) וכך ממשיך בין גברא לגברא עד שמסיים⁴.
- ו. לפני עשרת הדברות נעמד ופונה לכיוון הס"ת באותו אופן כבשירת הים (כנ"ל []). לפעמים קם כבר כמה פסוקים לפני כן, ולפעמים נעמד רק ב"וידבר אלקים".
- ז. אינו מתיישב חזרה במקומו אחרי קריאת עשרת הדברות, אלא נשאר לעמוד עד שעולה למפמיר.
- ח. אחרי התפילה מקדש בחדרו הק' ואוכל מאכלי חלב (מיני מאפה ושתייה), ורק כעבור שעה סועד סעודת יו"ט. וכן נוהג ביום השני.
- ט. ביום השני אחרי מנחה (סמוך לשקיעה) נוטל את ידיו הק' לסעודה ועורך התוועדות.
- י. במהלך ההתוועדות מזכיר את משה רבינו, וכן את דוד המלך והבעל-שם-טוב.
- יא. בד"כ מעורר במהלך ההתוועדות אודות חינוך, וכן אודות התחזקות בשיעורי החת"ת⁵.

בביתו במשך הלילה ולא בא ל-770 לומר מאמר.
 (3) כמנהגו לכרוך מטפחת על ידו הק' לפני אמירת מאמר כנ"ל [] .
 (4) וכמובן שעד שנת תשל"ח (כשהיה שומע את כל הקריאה בעמידה) אמר את הכל בעמידה.
 (5) ומקשר זאת לחג השבועות – חומש: יום מתן תורה, תהלים: ספרו של דוד המלך שפטירתו היתה בחג השבועות, תניא: ספר היסוד של חסידות חב"ד, שבו מתגלה תורת הבעל-שם-טוב שפטירתו היתה בחג השבועות.

(1) כן היה עד שנת תשל"א, ובשנים שלאח"ז סעד את סעודת יו"ט בביתו, ובמילא נשאר בביתו במשך כל הלילה. משנת תשמ"ח (אחרי פטירת הרבנית) שוב חזר לומר את ה"תיקון" בחדרו הק' ב-770.

ולהעיר שבעת שהותו בפאריז בשנת תש"ז, אמר את התיקון בבית הכנסת, בקול רם ובעמידה (אך ייתכן שזהו מפני שהיה שם חושך, והנרות דלקו על שולחן הקריאה שהיתה גבוהה).

(2) החל משנת תשי"ב, ועד שנת תשל"א שמאז שהה

סיון-תמוז

- א. גם בשנים שלא התוועד בכל שבת, היה מתוועד בשבת שאחרי חג השבועות¹.
- ב. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ט"ו סיון², וכן לקראת כ"ח סיון³.
- ג. בכ"ח סיון תנש"א אחרי מנחה, בירכוהו לרגל היובל לבואו לאמריקה ועמד ע"י הסטנדר למרגלות הבימה (כבי"א ניסן מידי שנה) והשיב בברכה.
- ד. לפעמים מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ג' תמוז⁴.
- ה. אומר תחנון כרגיל בג' תמוז.
- ו. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה לפעמים מתוועד ביום זה.
- ז. לקראת חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז, שולח מברק לאנ"ש ברחבי תבל⁵.
- ח. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"ב-י"ג תמוז⁶.
- ט. בד"כ לובש בגדי ש"ק ויו"ט בי"ב-י"ג תמוז.
- י. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בא' מימים אלו (או בשניהם).
- יא. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בא' מימים אלו.
- יב. במהלך ההתוועדות, ערך מגבית צדקה למוסדות "אהלי יוסף יצחק".
- יג. הורה במשך ההתוועדות לנגן (או שהתחיל בעצמו) "ניעט ניעט ניעקאווא", ולפעמים גם ארכע בבות.

(5) במברק מורה לערוך התוועדות ומאחל להצלחה בהזקת והרבצת התורה והיהדות ותורת החסידות, ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

(6) כן היה בשנים תשמ"ז, תשמ"ט-נ"א.

(1) כן הוא החל משנת תשכ"ו.

(2) יום התחלת מאסר כ"ק אדמו"ר הריי"צ. כן היה בשנים תשמ"ט-נ"א.

(3) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"א.

(4) כן היה בשנים תשמ"ט-תש"נ.

ביקורים במחנות הקיץ

- א. מידי שנה שולח מברק מיוחד לקראת פתיחת המחנה¹.
- ב. בשנים תשמ"ז², תשי"ז³ ותש"כ⁴ נסע לבקר במחנה "גן ישראל" (בנים) ובמחנה "אמונה" (בנות) השוכנים בהרי ה"קטסקילס" במדינת ניו יורק.
- ג. הקפיד לפני הנסיעה שלא ישנו את סדרי המחנה ושהילדים ילבשו את בגדיהם הרגילים וישחקו וכו' כרגיל⁵.
- ד. בנסיעה בדרך להרים, ישב כמושב הקדמי של הרכב⁶.
- ה. נסע תחילה למחנה "גן ישראל" ומיד בהגיעו החל לסייר בשטח, כשהתלווה ע"י מנהלי המחנה.
- ו. תחילה ביקר באולם ביהכ"נ ובניני הפנימיה, ונכנס לכל חדר וחדר והעיר הערות שונות⁷.
- ז. אחרי שסייר בבנינים יצא לסייר במגרשים, וגם שם העיר כמה הערות, ובפרט אודות חשיבות הבטיחות (ובפרט בסירור ליד האגם, שבכל שלושת הביקורים העיר אודות נחיצות השמירה שם בהעמדת גדר מתאים ומצילים וכו').
- ח. לאחר הסיוור בכל שטח המחנה, נמל את ידיו הק' להתוועדות (ותחילה החליף את סירטוקו לסירטוק משי – בחדר צדדי – כמנהגו בכל התוועדות⁸).

מסייר בגן ישראל

(1) במברק מאחל שכל עניני "גן ישראל" יימשכו בהצלחה ושיעמיד אילנות טובים נושאים פירות טובים, ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

(2) ביום ב', ט"ז תמוז.

(3) ביום א', ט"ז תמוז.

(4) ביום א', ט"ז תמוז.

(5) לפני הביקור בשנת תשי"ז ביקש למסור זאת לאחראים, בנמקו כי מטרת הביקור היא לראות את המחנה בחיי היום יום שלו (אך להעיר שבתש"ז נסע לפני התחלת הקעמפ בפועל).

(6) כפי שנהג בנסיעה לציון חותנו, ולא כרגיל (כנ"ל []), ובמושב האחורי ישבו גם המזכירים וכן הרב ש"א קורנובסקי (בנסיעה בשנת תשי"ז הצטרף – ע"פ בקשת הרבנית חיה מושקא – גם המשב"ק ר' י"צ הולצמן, ובנסיעה בשנת תש"כ הצטרף גם הרב שמואל לויטין).

במשך זמן הנסיעה בשנת תש"כ, קרא בספר "ד' ישראל בעל שם טוב" שיצא לאור בתקופה ההיא.

(7) לדוגמא: שצריך לדאוג לברז לנטילת ידיים בכל חדר, וכן העיר במקומות שחסרים מזוזות.

(8) כנ"ל [] .

ט. במהלך ההתוועדות אמר שיחת קודש (בתשט"ז נכחו בעיקר חסידים ודיבר על ענין שמירת הגוף וכו', ובתשי"ז ותש"כ נכחו גם הילדים ודיבר אודות הבעש"ט שעל שמו נקרא המחנה).

י. בתשי"ז ותש"כ – בתחילת ההתוועדות הורה לילדים לנגן ולומר לחיים (על סודה).

יא. לפני תחילת השיחה, ביקש שאח"כ יעבירו את תוכן הדברים גם לילדים שיצטרפו בהמשך וכן לכל ילדי ישראל בכל מקום שהם.

יב. עצר באמצע השיחה כדי לתת מנוחה לילדים⁹, והורה שבניתיים יאמרו לחיים שוב.

יג. בתשט"ז חילק חתיכות מצה לכל הנוכחים במהלך ההתוועדות.

יד. במהלך ההתוועדות אמר מאמר חסידות, וכן הורה לנגן מספר ניגונים (בכל שלושת הביקורים הורה לנגן – בין היתר – "אני מאמין"), ובתשי"ז ותש"כ חילק לכאו"א קונטרס "תפילת מנחה ותפילת מעריב"¹⁰.

טו. בסיום ההתוועדות בירך ברכת המזון על הכוס (ואמר שיר המעלות), ובסיום חילק כוס של ברכה לכאו"א.

במחנה אמונה

טז. אחרי חלוקת כוס של ברכה התפלל תפילת מנחה (בתשי"ז התפלל מנחה לפני ההתוועדות), ואח"כ הביא שטרות של כסף לא' ממנהלי המחנה ע"מ לחלקם בין חברי הצוות, ואז נסע למחנה "אמונה".

יז. בהגיעו למחנה "אמונה" בתשט"ז סייר בכל השטח, בתשי"ז לא סייר כלל (אך אחרי השיחה נכנס לחדר האוכל כדלקמן [סי'ט]) ובתש"כ סייר בבנין אחר.

יח. יצא אל המרפסת של הבנין ונשא שיחת קודש בפני הילדות.

יט. בתשי"ז נכנס אחרי השיחה לחדר האוכל וביקש למעום משהו (וישתה כוס מים), ואח"כ אמר שיחה נוספת (באולם) לפני המדריכות.

ערבית" (ונתן גם למדריכים, וכן הביא עוד עבור אלו שיבואו במחזוריים הבאים), אח"כ הורה לנגן עוד ניגונים ואז יצאו הילדים החוצה, ואח"כ הורה לנגן ואמר מאמר חסידות.

בתש"כ – לאחר השיחה יצאו הילדים ואז אמר שיחה נוספת, ואח"כ הורה לנגן ואמר מאמר חסידות. אחרי המאמר ניגנו "ג' תנועות" ואח"כ התחיל בעצמו "לכתחילה אריבער", ואח"כ חזרו הילדים לאולם ושאל אם מכירים את הניגון "אני מאמין" והורה לנגן. את הקונטרס "תפילת מנחה ותפילת ערבית" חילק רק אחרי חלוקת כוס של ברכה.

(9) בתש"כ עצר פעמיים.

(10) בפרטיות:

בתשט"ז – אחרי השיחה הורה לנגן כמה ניגונים ואח"כ הורה לנגן ניגון ללא מילים ואמר מאמר חסידות, ואחרי המאמר הורה לנוכחים לרקוד ועודד את השירה בתנועות ידידי הק' (והורה לנגן ניגון שינגנו אח"כ בקעמפ).

בתשי"ז – בסיום השיחה הורה לנגן ניגון שהילדים מכירים, ואח"כ הורה לנגן "כי אנו עמך" (אותו לימד באותה שנה) וחילק לכ"א מהילדים קונטרס "תפילת מנחה ותפילת

כ. בסיום הביקור נתן לא' ממנהלי המחנה שמורות של כסף ע"מ לחלקם בין המדריכות (כב"גן ישראל")¹¹.

כא. נסע חזרה ל-770 (לשם הגיע לפנות בוקר), התפלל מעריב ונסע לביתו.

11) בביקור בתשט"ז העיר שגם האינם-יהודים מבין עובדי המחנה יקבלו מהשטרות, ובתשי"ז הביא לשנים מעובדי המטבח כמה שטרות בעצמו (כשהביאו לו כוס מים), ואמר שצריכים ללמד אותם להתנהג בדרך הישרה ולהראות להם שמרוצים מעבודתם.

בין המיצרים ותשעת הימים

- א. בסליחות לי"ז תמוז כפיוט¹ "שעה נאסר" בסליחות, אומר "לך יהמה זה כְּמָה" (ולא "לך יהמה זה כְּמָה")².
- ב. בבית "לזאת אכף" אומר "אֶכֶף" (ולא "אֶכֶף"), "יִצְאוֹנוּ" (ולא "יִצְאוֹנֵינוּ")³, "ובסוּגְר" (ולא "ובסוּגְר"), "כָּלִיל" (ולא "כָּלִיל")⁴.
- ג. בבית "מאד אתחל" אומר "וְאֵתְחַלְחַל" (ולא "וְאֵתְחַלְחַל"), "וְהִצִּיד" (ולא "וְהִצִּיד").
- ד. לפעמים מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"ט תמוז⁵.
- ה. בערב ראש חודש מנחם־אב⁶ לובש ופושט את כל הבגדים לתשעת הימים, אחד אחרי השני, ומניח אותם בצורה הפוכה להיכר שנלכשו כבר (לדוגמה: לובש תשעה חולצות, ומניח אותם כשהשרוולים הפוכים על המתלה, אחד על השני. ועד"ז בכלום⁷).
- ו. מעורר את שירת הקהל בכניסתו לתפילות כרגיל כמשך כל השנה, מלבד בת"ב עצמו⁸.
- ז. שומע לפעמים את ה"סיום" הנערך ברדיו (ולפעמים אף יוצא למנחה באיחור בעקבות כך), ואינו נשאר כביהכ"נ לשמיעת ה"סיומים" הנערכים אחרי התפילות (וגם לא בש"ק)⁹.
- ח. לפעמים מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת שבת חזון¹⁰.
- ט. כמוצאי שבת שבתשעת הימים, מבדיל כרגיל על היין ושותה את היין בעצמו¹¹.

וניתן היה לשומעו עד לקומה העליונה), והמתין עד אחרי אמירת כל ה"יהי רצון" וכו' (ובשעה זו עמד והקשיב כשעיניו מביטות לכיוון הרצפה), וכשהמסיים לא אומר קדיש שאל בתמיהה (תרגום): "הוא אינו אומר קדיש!?! הוא הרי עשה סיום! בכל הגמרות מובא אח"כ קדיש, מדוע אין הוא אומר קדיש?!" והמשיך להמתין בשעה שהלכו להודיע א"ז למסיים, אך הלה כבר הלך וכשהודיעו על כך לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, עשה תנועות ביטול בב' ידיו ובראשו הק' ונכנס לחדרו.

10) כן היה בשנים תשמ"ח-מ"ט, ובתש"נ הו"ל קונטרס לשבת נחמו.

11) מפי ריל"ג. וראה שיחות קודש תש"י (הוצאה חדשה) עמ' 224: "לאחר תפלת ערבית דיבר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א עם הרב שמואל לויטין בנוגע להבדלה במוצ"ש שחל בתשעת הימים – האם נוהגים לעשות על ב'ידה' (שכר'), וכשאין בידה – על יין וכו'".

1) מנהגי הסליחות דלקמן הם ע"פ מנהגו כשעבר לפני התיבה בי"ז תמוז תשכ"ה ותשמ"ח.

2) כן היה בתשמ"ח, ובתשכ"ה אמר "לך יהמה זה כְּמָה".

3) ב' שינויים אלו היו בתשמ"ח, משא"כ בתשכ"ה.

4) בתשכ"ה אף אמר "כָּלִיל" במקום "כָּלִיל".

5) יום בוואו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ בבריתו של אברהם אינו ויום השביעי ל"שבעת ימי המשתה" של הבר-מצוה שלו. כן היה בשנים תשמ"ט-תש"נ.

6) בשנים שהיה נוסע לציון היה עושה זאת אחרי שחזר.

7) מפי רח"ה.

8) כן הוא משנת תש"נ (אלא שבאותה שנה לא שרו במנחת ערב ת"ב) אך בשנים שלפנ"ז לא היה הקהל שר בתשעת הימים (אף בשנים ששרו במשך כל השנה).

9) ולהעיר מפעם אחת (ת"ב תש"נ) שנשאר ליד המעלית (למעלה) והזוין ל"סיום" שנערך בביהכ"נ (ששודר ברמקול

תשעה באב

א. אחרי שנוטל את ידיו לסעודה מפסקת ואוכל מעט לחם (בישבו על הכסא כרגיל), הופך את כסא על צידו ויושב עליו כך להמשך הסעודה!¹

ב. במהלך הסעודה אוכל ביצה עם אפר, וכן בייגל.²

ג. כשערב ת"ב (או ת"ב בעצמו) חל בש"ק, אינו אומר "פרקי אבות" אחרי מנחה³ (עכ"פ – לא ברכים)⁴.

א. לתשעה באב נועל נעלי בד שחורות עם סוליות גומי לכנות⁵.

ב. בכניסתו למעריב, מביא עימו דפים גדולים מצולמים של איכה וקינוח לליל תשעה באב (מקופלים בתוך סידורו)⁶.

ג. בכניסתו וצאתו מכל התפילות אין הקהל שרים (ובמילא אינו מעודד).

ד. תמורת הנגיעה בפרוכת (המוסרת), מביט בחזקה לעבר ארון הקודש⁷ (וניכר על פניו הק' מבט רציני ביותר).

1 מפי רח"ה, ומוסיף שפעם אחת הציע להביא כסא (שרגליו חתוכות) שנשמר מימי האבלות על הרבנית חנה, וסירב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א באמרו (תוכן): "שינצלו את זה לדברים שמחים".

2 מפי רח"ה. ומוסיף שפעם היו על השולחן שתי לחמניות עגולות ולא היה בייגל, ושאל כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א האם אין בייגל'ס. כשהלה רצה לרוץ לקנות, הראה לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שעשה חור באמצע הלחמניה ואמר (תוכן): "נו, יש לי כבר בייגל, אינך צריך לרוץ".

3 ראה לקוטי שיחות חי"ט עמ' 43 (תרגום): "ישנם דעות בפוסקים כיצד אומרים פרקי אבות בשבת תשעה באב". ובהערה 53 שם: "ברמ"א או"ח (סו"ס תקנג) ד"אם חל (ערב ט"ב) בשבת אין אומרים פרקי אבות" (וראה מג"א שם. ועוד. וכ"ה המנהג בכ"מ). ועפ"ז, בשנה זו (תשל"ח) שט"ב חל בשבת [בשוה"ג: שחמיר טפי מערב ט"ב שחל בשבת – ראה מג"א שם (מכנסת הגדולה)], לומדים בפ' ואתחנן פרק שלישי – אבל ראה ט"ז (שם), סי' יעב"ץ (דיני בין המצרים. אשנב ג' לערב ט"ב אות יב), מאמר מרדכי (או"ח שם) – דמנהג זה צ"ע ותמוה. ובברכ"י שם דשרי ללמוד כו'. ובפרט למנהגנו לזוהר מכל עניני חשש אבלות בפרהסיא בשבת. וראה שו"ח כרך ח' (ס"ע 3526 ואילך) בשם השו"ר טהרה. ואולי יש לדייק גם מל' אדה"ו בסידורו "כל שבתות הקיץ".

וכן נוהג משנת תשל"ח, וראה שיחות קודש תשל"ח (הוצאה חדשה) ח"ד עמ' 196 (תרגום): "בנוגע לפרקי אבות – בשנה שעברה דיברו לפי השיטה שלומדים פרקי אבות גם בשבת שחל בו ת"ב, והשנה ידברו לפי השיטה שאין אומרים פרקי אבות בשבת שחל בו ת"ב".

וראה שיחות קודש תשל"ז ח"ב עמ' 475 (תרגום): "עד"ו בנוגע לפרקי אבות, הרי ידוע המנהג שלומדים פרקי אבות "בכל שבתות הקיץ",

שבפשטות זהו כולל גם שבת חזון כשחל בערב תשעה באב, שאז אע"פ שישנה שקו"ט בדבר, אך מוצאים בלוחות חסידיים שגם בשבת חזון שחל בערב ת"ב לומדים פרק מפרקי אבות, היות ומקילים באבילות, ובפרט באבילות ישנה של ת"ב".

4 ולהעיר שבשנת תשמ"ח אמר שמה שעושה בחדרו אינו נוגע, ושכ"א יעשה כפי שנוהג. בפועל כנראה שאינו אומר כלל, כי בשבת נחמו אומר את הפרק של השבת שעברה (כדלקמן []).

5 הם אותם נעליים של יוהכ"פ כדלקמן [] .

6 כן היה בשנת תנש"א. בשנת תש"נ השתמש בדפים מצולמים רק לאיכה ואמר "קינוח" מתוך ספר, ובשנת תשמ"ט השתמש בספר גם לאיכה.

7 וראה לעיל [בהתוועדויות ויחידות], וכן לעיל [בקשר למזוזה].

ה. בשנות האבלות⁸ לא עבר לפני התיבה בשלושת התפילות של ת"ב (אך אמר את כל הקדישים).

ו. בתפילות מעריב ושחרית יושב במהלך התפילה ע"ג קופסא חומה (מרופדת) הגבוהה מעט מג' טפחים (ויושב רק על קצהו כרגיל), ובעת התפילה ואמירת הקינות מניח את הסידור או את ספר הקינות על שולחן בינוני (בו משתמש גם ליחידות כללית) העומד לאורך הקיר הדרומי (כשפניו הק' מופות קצת לדרום), שעליו מאירה מנורה⁹.

ז. מקפיד שעל הסטנדר לא תהיה פרושה מפה¹⁰.

ח. כשתשעה באב חל במוצש"ק, מברך "בורא מאורי האש" על אבוקה (מנרות שעות – כרגיל) המוגשת אליו למקומו אחרי שמו"ע וקדיש (ולפעמים מברך על שני נרות חלב המחוברים יחד).

ט. קורא איכה וקינות ביחד עם הש"ץ (בישיבה).

י. כשהיה נוסע לביתו, היה יושב ע"ג פיסת עץ המונחת על המושב¹¹.

יא. כשהיה שוהה בביתו, היה מוריד במשך הלילה את המזרון והכרית מהמיטה (ומניחם על הרצפה) לפני שנשכב לנח¹².

יב. מתפלל תפילת שחרית ביחידות בחדרו הק' בטלית ותפילין¹³.

יג. נכנס לשחרית ללא טלית ותפילין, כשבידו הק' הסידור וספר "קינות" גדול¹⁴.

יד. בשעת התפלה ניכר שאינו מתפלל עם הציבור, וכד"כ מעיין בסידור או בספר הקינות, או בספר או קונטרס אחר שמביא עמו¹⁵.

טו. בשעה שהקהל אומרים קריאת-שמע, מניח את ידו הק' על העיניים ואומר עמהם כרגיל, אך אינו מנענע בראשו¹⁶.

(8) תשכ"ה ותשמ"ח. בדבר. ובעת שהתפללו – אמר תהלים וכיו"ב.

(9) בשנים קודמות לא היה שולחן, והשתמש במדף הסטנדר כרגיל.
(10) פעם אחת היתה המפה מונחת על הסטנדר כשנכנס לתפילה, והסיטה בידו הק'.

(11) כמו"כ היו שנים (תשכ"ה, תשל"ד ועוד) שהלך רגלי על אף שהמכונית היתה מוכנה.

(12) מפי רח"ה, ומוסיף שבשנים הראשונות היה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מוריד את המזרון בעצמו, אך משנת תשל"ח עשה זאת הוא כדי להקל על כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

(13) מפי ריל"ג.

(14) לדוגמא: בתשכ"ה עיין במאמר ובתשד"מ עיין בספר רשימות הצ"צ על מגילת איכה (ובקונטרס המילואים שלו).
(15) לד' רוחות ולמעלה ולמטה (ראה לעיל []).

וראה ספר המנהגים עמ' 47: "כ"ק אאמו"ר אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ה' לובש הטלית – בבוקר – ופושטו, ואח"כ לובש התפלין ומתפלל בהם – כל זה בחדרו, שלא ירגישו

מו. לפני שמונה עשרה בד"כ פוסע, אך לפעמים אינו פוסע¹⁷. גם במשך תפילת שמונה עשרה אינו מקפיד לכוון את רגליו, ולפעמים מזיז מעט באמצע.

אמירת קינות

יו. עולה לתורה הן בשחרית והן במנחה (וקורא את ההפטרה כרגיל), ולפני שעולה מכניס את דף ההפטרה לסידור כרגיל.

יח. אחרי קריאת התורה שב למקומו, ומתיישב לאמירת קינות.

יט. בד"כ מרכיב משקפיים בעת אמירת הקינות (ביום)¹⁸.

כ. במשך אמירת הקינות, לפעמים מדפדף אחורה לומר את הפזמונים וכו'¹⁹.

כא. בסיום הקינות, נעמד לאמירת "אלי ציון".

כב. ממתין עד לאחר אמירת "אשרי" ו"ובא לציון" ע"י הש"ץ (ופותח את הסידור שם), ואח"כ יוצא מביהכ"נ.

כג. נכנס לביהכ"נ לתפילת מנחה בשעה הרגילה עמור בתפילין דרש²⁰ ועמוף במלית, כשבידו הק' הסידור והתהילים (ונוגע בפרוכת כרגיל ויושב על כסאו, כשהמפה על הסטנדר).

כד. אומר את שיעור התהילים היומי לפני קרבנות (אחרי שיר של יום וכו').

כה. אינו אומר "דברי כיבושין" אחרי תפילת מנחה²¹.

כו. רק לאחר תפילת מנחה מניח את שאר זוגות התפילין בחדרו הק'²².

כז. כשת"כ חל ביום ראשון (או שנדחה), מחלק דולרים אחרי מנחה במקום הקבוע²³.

כח. כשנוטל ידיו במוצאי הצום (לפני מעריב²⁴), שופך מים על כל היד²⁵.

כט. אינו גונג את ספר הקינות, אלא שומרו משנה לשנה.

(22) מפּי ריל"ג.

(17) בשנת תנש"א הביט לאחוריו אך לא פסע.

(23) ולהעיר שבשנת תנש"א חילק דולרים (גם) לאחרי תפילת מעריב בליל ת"ב.

(18) להעיר שפ"א ביקש מהמוזכיר להביא לו את המשקפיים מחדרו הק' באמצע אמירת הקינות.

(24) משא"כ במוצאי יוהכ"פ שנוטל רק אחרי מעריב (כדלקמן []).

(19) ראה הע' [על השינויים בדפוסים].

(20) מפּי ריל"ג.

(25) משא"כ בשאר ימות השנה שאינו מקפיד על כך (כנ"ל []).

(21) ולהעיר שבשנת תנש"א (כשהיה נדחה) ירד מוקדם אמר שיחה לפני מעריב (ואחר השיחה חילק דולרים). אך לא היה בשיחה זו תוכן של "דברי כיבושין".

חודש מנחם אב

- א. בשבת ואתחנך נחמו לפני עשרת הדברות נעמד ופונה לכיוון הס"ת באותו אופן כבחג השבועות (ראה לעיל []).
- ב. כשתשעה באב חל בש"ק או במוצ"ש¹, אומר אחרי מנחת שבת נחמו את ה"פרקי אבות" של שבת שעברה (שהחסיר)¹.
- ג. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת חמשה עשר באב².
- ד. לפעמים לובש בגדי ש"ק ויו"ט בט"ו מנחם-אב.
- ה. בד"כ אומר בחמשה עשר באב שיחה אחרי מעריב (בלילה שלפני או אחרי), ובשנים שהיה מתוועד בימות החול היה בד"כ מתוועד ביום זה.
- ו. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת כ' מנ"א³.
- ז. בשלושת התפילות של כ' מנחם-אב עובר לפני התיבה, לרגל היארציית של אביו הרה"ג והרה"ח המקובל הרב לוי יצחק שניאורסאהן ז"ל⁴.
- ח. בשנים שהיה מתוועד בימות החול היה מתוועד בקביעות ביום זה.
- ט. במהלך ההתוועדות, היה מעודד במיוחד את ילדי מחנות הקיץ שהגיעו, ולפעמים אף הקדיש להם שיחה מיוחדת (בענין ילדי ישראל).

(3) כן היה בשנים תשמ"ז-נ"א.

(4) נפטר בשנת תד"ש.

(1) ראה לעיל [].

(2) כן היה בשנים תשמ"ט-נ"א.

חודש אלול

- א. לפעמים מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ר"ח אלול¹.
- ב. החל מר"ח אלול (ואף לפני²), מאחל בסיום המכתבים ובברכתו לנוסעים וכיו"ב "כתיבה וחתימה טובה" (ולפעמים מוסיף "לשנה טובה ומתוקה", "אָ גוט יאָר" וכיו"ב).
- ג. אומר את שלושת פרקי התהילים הנוספים במשך ימי חודש אלול בסיום שיעור התהילים היומי (לפני הקדיש־יתום), ובסיימו מניח סימניה (נוספת³) בתחילת השיעור של מחר.
- ד. בעת תקיעת שופר אחרי התפילה בכל יום, מביט בפני הבעל־תוקע.
- ה. כשעובר לפני התיבה, מסיים בקול את מזמור "לדוד ה' אורי" שבמנחה.
- ו. בשנים שהיה מקבל ליחידות פרטית, לא היה מקבל ליחידות במשך חודש אלול (מלבד במקרים חריגים).
- ז. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ח"י אלול⁴.
- ח. בסביבות ח"י אלול מוסיף לאיחול בסיום המכתבים "כוח" (מ) לשנה טובה ומתוקה".

של המגיד בענין "ישראל עלו במחשבה", שקודם שנברא הי' נחקק צורתם במחשבה, עד"מ הבן שצורתו חקוקה במוח האב כו' – הרי מובן גודל מעלת ברכתו של הקב"ה הנמשכת עי"ז שמברכים את איש הישראלי, "ואברכה מברכיך".

ומזה מובן גם בנוגע להוספה המיוחדת בענין הברכה (ע"פ "מנהג ישראל תורה היא") החל מר"ח אלול – שכל המרבה ומקדים, החל מיום א' דר"ח, הרי זה משובח.

ויתכן, שמטעם זה לא מצינו בענין זה הוראה מפורשת – דמאי קמ"ל?! מילתא דפשיטא הוא".

אך ראה התוועדויות תשמ"ט ח"ד עמ' 7-186: "ובעמדנו לאחרי חמשה עשר באב – יש לברך גם ברכת כתיבה וחתימה טובה, כנהוג בכו"כ מקומות שמחמשה עשר באב ואילך (חציו השני של חודש מנחם-אב, שבו מתחילה כבר ההכנה לחודש אלול, ר"ת "אני לדודי ודודי לי") מברכים ברכת כתיבה וחתימה טובה".

(3) דהיינו: מלבד הסימניה שמניח בשיעור התהילים הרגיל (כנ"ל [שחרית]).

(4) כן היה בשנים תשמ"ז, תשמ"ט ותש"נ.

(1) כן היה בשנים תשמ"ט-תש"נ.

(2) ראה התוועדויות תשמ"ו ח"ד עמ' 340 ואילך: "אע"פ שמצינו חילוק בין יום א' דר"ח אלול ליום ב' דר"ח אלול, כידוע הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שאמירת המזמור "לדוד ה' אורי וישעי" מתחילה ביום א' דר"ח אלול, ותקיעת שופר מתחילה ביום ב' דר"ח אלול – מ"מ, בנוגע לשאר הענינים, מסתבר, שהם בשני הימים דר"ח אלול.

ולכל לראש – בנוגע ל"מנהג ישראל" (המוזכר לעיל) לברך כתיבה וחתימה טובה "כשכותב אדם לחבירו אגרת כו' מן ר"ח אלול", הרי, אף שלא נתפרשה הוראה בדבר, מסתבר בפשטות שמנהג זה מתחיל כבר ביום א' דר"ח אלול.

ויש להוסיף בזה:

כללות ענין הברכה, שיהודים מברכים איש את רעהו – הרי זה דבר טוב ונכון בכל השנה כולה, וכל המרבה הרי זה משובח, ובלשון הידוע: כבר מלתייהו אמורה – "ואברכה מברכיך", בברכתו של הקב"ה כו'.

ובפרט ע"פ הידוע – בשם הבעש"ט, כפי שנמסר ע"י רבינו הזקן – אודות גודל החביבות דכאו"א מישראל אצל הקב"ה, עד"מ החביבות דבן יחיד כו', וכמבואר גם בתחלת ספריו

ט. בח"י אלול מוציא לאור "מכתב כללי" הכולל לימוד והוראות לפועל לקראת השנה החדשה.⁵

י. אומר תחנון בח"י אלול.⁶

יא. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בח"י אלול.⁷

יב. ביום כ"ג אלול אומר את הקדישים בכל התפילות.⁸

יג. ביום כ"ה אלול אומר את הקדישים בכל התפילות.⁹

יד. לקראת חודש החגים שולח מענקים למשפחות נזקקות, כמו לפני חג הפסח (כנ"ל [])¹⁰.

טו. לקראת ראש השנה, מברך בהודמנויות רבות (כגון לנוסעים בצאתו מהתפילות, בחלוקת דולרים ועוד) "כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה".

שולח רק לקראת חג הפסח. מפי רשמ"ס.

וראה לקוטי שיחות חי"ד עמ' 372 (תרגום): "[לאחרי שמבאר מדוע אין מכריזים אודות מגבית לצדקה לפני ראש השנה וסוכות כמו לפני פסח, ממשיך:] אך היות וישנם כאלו שצריכים לענות על: ואם תאמר מה נאכל – הם זקוקים שיעזרו להם בצרכי החג במעשה בפועל – כדאי לעורר על הענין של "שלחו מנות לאין נכון לו" – בשנה זו, שכבר נמצאים בסוף ר"ה – עכ"פ בנוגע לסעודות ערב יו"כ ומוצאי יו"כ, ולכל צרכי חג הסוכות שמע"צ ושמח"ת, שיהיו להם צרכי החג בהרחבה – באופן שיהיה אצלם ושמחת בחגך.

ובכדי שזה יהיה בדרכי נועם וגם כדי להבטיח במקצת סברות הנ"ל – הנה מה טוב שיעשו זאת באופן של מתן בסתר.

ולשנה הבאה – באם יהיה עדיין ח"ו לפני קיום היעוד "לא יהי' בך אביון" – יעשו, מבעוד מועד, את כל ההכנות שיוכלו – בהוספה על הנ"ל – לתת להזקוקים לזה גם לפני ר"ה, שיוכלו לקיים את ה"אכלו משמנים ושתו ממתקים".

(5) תוכן המכתב הוא בקשר לשנה הבעל"ט, ומדגיש בד"כ דברים מיוחדים בקשר לשנה (כגון "שנת הקהל", "שנת השמיטה", ימי סליחות מרובים, יו"ט של ר"ה שחל בשבת, ג' ימי קדושה רצופים וכיו"ב, וכן אודות הר"ת של השנה).

(6) כמה פעמים אירע שהכה על החזה באמירת "סלח לנו" אך אח"כ התברר שהיה חתן ו(במילא) לא אמרו תחנון. אך להעיר שבח"י אלול תש"י (כשעבר לפני התיבה) הסתובב לפני חזרת הש"ץ ושאל (ברמיזה) האם אומרים תחנון, וא' הנוכחים (הרב ימ"מ טננבוים) השיב שאין אומרים (ואף הציג את שיחת ח"י אלול תש"ג), ולא אמר.

(7) כן היה משנת תשל"א, ובשנים שלפנ"ז לא התוועד בח"י אלול אלא כשחל בשבת (מלבד בשנות תש"י ותשכ"ב שהתוועד בח"י אלול שחל בחול).

(8) יארצייט זקנו הרב מאיר שלמה הלוי ינובסקי.

(9) אולי הוא לרגל יארצייט זקנתו מרת זעלדא רחל שניאורסאהן, ואולי קבע יום זה לאמירת קדיש על אחיו דובער שניאורסאהן הי"ד.

(10) כן נוהג בשנים האחרונות, ובשנים הראשונות היה

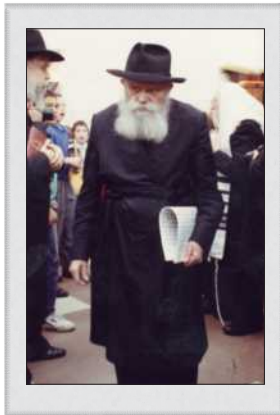
יט

ימי הסליחות

א. בשנים שהיה אומר מאמרי חסידות, היו בד"כ כל המאמרים במשך חודש תשרי בסגנון של מאמר רגיל (ולא "כעין שיחה"), החל מש"פ נצבים עד אחרי שבת בראשית.

ב. גם בשנים שלא התפלל ע"ג בימה במשך כל השנה, במשך חודש תשרי התפלל ע"ג בימה¹ (החל משבת סליחות² ועד סיום החודש).

ג. נכנס לסליחות במוצאי שבת סליחות בשעה 1:00 אחרי חצות, לבוש בבגדי שבת³.

יוצא מסליחות כשבדיו הדפים המוגדלים

ד. אומר סליחות מתוך קונטרס מצולם (מוגדל), הכולל את הסליחות של אותו היום⁴.

ה. בסיום הסליחות, לפעמים מתחיל בעצמו לנגן "רחמנא דעני" כשהקהל ממשיך, ומעודד כרגיל בצאתו.

ו. בכל שאר ימי הסליחות נכנס לסליחות בשעה 8:30 בבוקר⁵.

ז. בשנים שלא היה מתפלל תפילת שחרית עם הציבור בכל יום, היה נכנס לשמיעת קריאת התורה וזמן קצר אחרי סליחות (וקיבל פ"נים בין הסליחות לקריה"ת, ולפעמים גם אחרי קריה"ת).

ח. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הרי"צ, היה נוסע בד"כ ביום א' וג' דסליחות, ולפעמים גם בעוד ימים.

ט. מתחילת ימי הסליחות מקבל פ"נים⁶ בהזדמנויות שונות (במוצ"ק סליחות אחרי אמירת סליחות ובערב ר"ה אחרי שחרית, ולפעמים בחלק מהימים אחרי סליחות או אחרי מעריב)⁷.

(6) להעיר שבשנת תש"י היה מקבל פ"נים בכל ערב ראש חודש, לפני נסיעתו לציון.

(7) כן נוהג משנת תשל"ט, ובשנים שלפנ"ז קיבל פ"נים רק בערב ראש השנה.

וראה שיחות קודש תשל"ט (הוצאה חדשה) ח"ה עמ' 339: "כפי שנהוג, שבערב ר"ה נותנים (ולוקחים) פתקים וכו' – כדי להקל על הציבור, ולהקל על היחיד וכו', זה יתחיל מיום הרביעי לאחרי סליחות, שיום הרביעי כבר נקרא "קמי שבתא", וכך גם ביום חמישי לאחרי סליחות, ורק אלו שלא יספיקו בשני ימים אלו, יוכלו לעשות זאת בערב ראש השנה".

(1) החל משנת תשל"ח.

(2) בשנים קודמות היתה הבימה נבנית רק בערב ראש השנה.

(3) ראה לעיל [] .

(4) כן הוא מימי הסליחות תשמ"ט. בתשמ"ז-ח השתמש בקונטרס אך בגודל רגיל (בערך בגודל הסידור) ובשנים שלפנ"ז השתמש בספר סליחות (בצבע אדום).

(5) בשנים קודמות היה זמן הסליחות בשעה 7:00. בשנת תשמ"ח נקבע הזמן לשעה 8:00, ובשנת תש"ג נקבע הזמן לשעה 8:30. ולהעיר שבשנת תש"י היה זמן הסליחות בשעה 5:45.

- י. עומד בפתח חדרו הק' ומקבל מכאו"א את הפ"נ ביד ימינו ומעבירו ליד שמאלו, וכשמצטבר ערימה גדולה ביד שמאלו, מניחה על שולחן בחדרו הק'.⁸
- יא. מברך כל אחד ואחד מהעוברים בכרכת "כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה" (ולפעמים רק "כוח"ט").⁹
- יב. בד"כ אינו מדבר עם אנשים בעת קבלת פ"נים, למעט מקרים חריגים שמדבר עם רבנים או נכבדים וכיו"ב.
- יג. במשך זמן הקבלת פ"נים ניכר ששרוי ברצינות.
- יד. משיב על קבלת כ"א מהפ"נים במכתב כללי-פרטי¹⁰.
- טו. במשך ימי הסליחות (בד"כ ביום שני או שלישי) מוציא לאור "מכתב כללי" נוסף, בהמשך לראשון.
- טז. באחד מימי הסליחות משתתף בכינוס הנערך לגשי ובנות ישראל בביהכ"נ, והסדר הוא כמו בכינוס שלפני ר"ח סיון (כנ"ל []).
- יז. בכינוס זה מדבר אודות עבודת ימי חודש אלול והתכנה לתשרי, ומסיים בד"כ בכרכת "לשנה טובה תכתב ותחתם"¹¹.

ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות". כן לפעמים בא נוסח זה בתוך מכתב רגיל בתקופה זו (בד"כ בסיום המכתב), ואפילו לפני ימי הסליחות. לתלמידי התמימים מוסיף: "לברכה לתלמוד תורה ביראת שמים".

11) בל' יחיד דוקא, וראה לקמן [בליל ר"ה]. ולהעיר שבתנש"א אמר בל' נקבה "תכתבי ותחתמי".

8) להעיר שפעם אמר לר' בערל יוניק (תוכן): פ"נ – עדיף לתת ביד!" (כשהלה הניח את הפ"נ על השולחן בהיכנסו ליחידות בשנת תש"י).

9) מחמת המהירות של העוברים, יוצא שבפועל מברך לאחד "כתיבה וחתימה טובה" ולבא "לשנה טובה ומתוקה" וחוזר חלילה.

10) תאריך המכתב הוא "ימי הסליחות" ונוסחה: "הפ"נ נתקבל. ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל

ערב ראש השנה

- א. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ראש השנה¹.
- ב. לקראת ראש השנה, שולח מברק לאנ"ש בכל רחבי תבל².
- ג. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה עורך התוועדות מיוחדת בליל ערב ראש השנה³, שהיוותה ג"כ "קבלת פנים" לאורחים שהגיעו לתשרי⁴.

התרת נדרים

- ד. במהלך ההתוועדות היה מברר לפעמים האם הגיעה מיסה מסוימת.
- ה. היה מזכיר ומדגיש במיוחד את כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק (שזוהו יום ההולדת שלו) במשך ההתוועדות.
- ו. נכנס לאמירת סליחות בזמן הרגיל⁵.
- ז. לאחר הסליחות נוסע למקווה (ואינו מקבל פ"נים עד אחרי תפילת שחרית).
- ח. גם בשנים שלא התפלל כל יום את תפילת שחרית עם הציבור, היה מתפלל עם הציבור בערב ראש השנה.
- ט. נכנס לתפילת שחרית בד"כ משך זמן לאחר השעה 10:00⁶.

- י. מיד לאחר התפילה (כשעדיין עמוף בטלית ותפילין) עורך "התרת נדרים" בפני בית דין של עשרה מהרבנים וחשובי אנ"ש היושבים⁷ על ספסלים בצד המזרח והדרום של בימתו⁸.
- יא. קורא את נוסח "התרת נדרים" מתוך דף גדול מצולם⁹.

1. 12:25. ולהעיר שבשנים קודמות (שלא היה מתפלל עם הציבור בכל יום) היה נכנס לפני השעה 10:00 – בד"כ בשעה 9:30, ובשנים מוקדמות יותר עוד יותר מוקדם (8:15, או 8:45, או 9:15, או שעה אחרת).

2. פעם אחת (ער"ה תשד"מ) אף רמז להם לשבת.

3. ביניהם – חברי הבד"ץ של השכונה. כמובן שכל הקהל עונים ג"כ "הכל יהיו מותרים לך וכו'". וכן בשנת תשנ"ד ענו (רק) הקהל, מבלי שהוכן מקום מיוחד לרבנים וכו'.

4. בשנים קודמות היה קורא זאת מתוך הסידור.

1) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"ב.

2) במברק מאחל "לשנה טובה תכתבו ותחתמו" (וכשחל ר"ה בש"ק מוסיף "שבתא טבא", ובשנת הקהל מוסיף "דשנת הקהל"), ואינו מוסיף עוד איחולים.

3) יום הולדת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

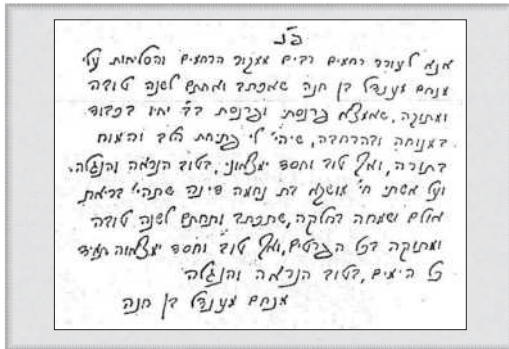
4) כן היה בקביעות משנת תשל"ב.

5) בשנים קודמות היה נכנס לסליחות בער"ה מוקדם מהרגיל – בסביבות השעה 6:30 או 6:45.

6) בשנת תנש"א נכנס בשעה 11:50 ובתשנ"ב נכנס בשעה

יב. בערב שנת השמיטה ובסיומה¹⁰ אומר בסיום "התרת נדרים" את נוסח הפרוזבול¹¹ (בעל פה)¹².

יג. בסיום "התרת נדרים" מברך את הרבנים בברכת "יישר כח" ו"כוח"ט לשמו"מ" ולפעמים מוסיף עוד ברכה קצרה¹³.

פ"ג מלפני הנשיאות

יד. יוצא לקבלת פ"נים מאלו שלא הספיקו לעבור בימים הקודמים, בד"כ למשך זמן קצר יחסית¹⁴.

טו. לאחר קבלת פ"נים, מקבל מוקני החסידים את ה"פ"ג כללי" בשם כל אחד ואחד מאנשי¹⁵.

טז. מקפיד שבשעת מסירת הפ"ג הכללי יהיו נוכחים רק נשואים (ולא בחורים)¹⁶.

יז. אינו קורא את הפ"ג הכללי בשעת מעשה¹⁷, אלא משיב מיד בברכה (שיחה), בה בד"כ מברך את כאו"א מישראל בכל מקום שהם בכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה (ועוד ברכות).

13 בשנת תשנ"ב אמר אחרי הברכה שיחה נוספת (לאחרי שירד מהבימה).

14 עד שנת תשל"ט היה מקבל פ"נים רק ביום זה (וראה הע' [ימי הסליחות]). ולהעיר שבשנים קודמות היה לפעמים מסתיים התור, והיה נכנס לחדרו הק' עד שהתאסף תור חדש ואז יצא שוב, וכך כמה פעמים (ולפעמים קיבל פ"נים שוב כשחזר מהציון).

15 החתימות נמשכות על פני כמה וכמה דפים, והכל מוגש ביחד לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

16 ראה שיחות קודש תש"כ עמ' 1 (תרגום): "קודם הכניסה למסור הפ"ג הכללי צוה להכריז שיכנסו רק הנשואים אבל לא התלמידים. אח"כ כשנכנסו ומסרו הפ"ג אמר:"

מה שביקשו להכריז שהתלמידים לא ייכנסו אינו מצד היותם קטנים, אלא היות וכל עניינים צריך להיות תורה, וע"י תורה נמשכים כל העניינים, הם אינם צריכים להתעסק בשום עניינים אחרים אלא להיות מונחים בתורה."

17 בשנים קודמות (עד ער"ה תשמ"ג) היה קורא את כל הפ"ג, אך בשנים האחרונות אומר בד"כ שאין הזמן גרמא כעת לקרוא א"ז מפני טירחא דציבורא וכלפי שמיא גליא, וממשיך בברכה. הברכה בשנים קודמות היתה קצרה, אך החל מער"ה תשמ"ח החלה להיארך ובער"ה תשנ"ב ארכה הברכה-שיחה כעשרים דקות.

10 כן היה בער"ה תשמ"ח, ואמר שרוצה לצאת ידי חובת הסוברים שיש לומר זאת גם במוצאי שנת השמיטה.

ולהעיר שגם בער"ה תש"כ (מוצאי שנת השמיטה) אמר את נוסח הפרוזבול (ראה שיחות קודש תש"כ עמ' 2 (תרגום): "שנה זו הרי היתה שנת השמיטה, וכפי שדעת אדמו"ר הזקן הוא שעושים פרוזבול בסוף שנה הששית מסתמא שכך עשו, למרות זאת הרי במשך השנה השביעית ניתוספו חובות. יש פה הרי בוודאי בית דין כשר (ואמר את נוסח הפרוזבול ככתוב בשו"ע רבנו מתוך השו"ע) הריני מוסר כו"). אך בער"ה תשל"ד ותשמ"א לא אמר כלל את נוסח הפרוזבול.

11 "הריני מוסר לכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה".

12 ראה לקוטי שיחות ח"ז עמ' 356: "בערב ר"ה עצמו היו צריכים לערוך את הפרוזבול בסוף היום עבור ההלוואות שילוה (באם יודמן לו) ביום ער"ה עצמו.

אעפ"כ, היות ועלול לקרות שישכח מכך, הרי הטוב ביותר שיערוך את הפרוזבול מיד אחר התרת נדרים, שבאותה שעה מזומנים לפניו בלאו הכי ג' אנשים כשרים המהווים בי"ד, ויכול לומר בפניהם את נוסח הפרוזבול."

ולהעיר שבער"ה תש"כ אמרו בעת מסירת הפ"ג הכללי (כנ"ל הע' []).

יה. כאשר ערב ראש השנה חל ביום ראשון, יוצא לחלוקת הדולרים הרגילה משך זמן אחרי סיום קבלת הפ"נים (הפ"נ הכללי)¹⁸.

יט. לפני הנשיאות היה כותב פ"נ לכ"ק אדמו"ר הריי"צ, בו היה מזכיר גם את רעייתו הרבנית, וכן פ"נים נפרדים עבור אימו ואחיו ועוד¹⁹.

כ. היה כותב בפ"נ "אנא לעורר רחמים רבים ממקור הרחמים והסליחות", ולפעמים הוסיף "ע"ד מכניסי רחמים כמבואר בתשובות מהרי"ב ז"ל"²⁰.

כא. בשנים שהיה נוסע לציון חתנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בדרך קבע בערב ראש השנה²¹, ובדרך (בנסיעה) היה אומר תהילים.

כב. לאחר קריאת כל הפ"נים בציון, היה קורא בסוף את הפ"נ הכללי.

כג. מתפלל תפילת מנחה בזאל הקמן.

כד. בד"כ אינו עונה במשך כל חודש תשרי לשאלות פרטיות, מלבד במקרים דחופים²².

29 ואילך (תרגום): אלו יישר חילא הייתי מבטל את הנוסח שכותבים בפ"נ, ממקור הרחמים כו' כמבואר בתשובת מהרי"ב (שההיתר הוא על ענין הממוצעים).

מה צריכים לכתוב עוד את ההיתרים, צריכים לבקש רחמים ודי.

וכך הוא לגבי המילים ממקור הרחמים, לא צריכים להראות כתובת. הוא כבר יידע לבד מאיפה להמשיך. ואולי ירצה הוא בכלל להמשיך ממדרי' גבוהה יותר.

ומה שהרבי בעצמו היה כותב כך, אין אנו יודעים בעסקים של הרבי ואין זאת ראי' שגם אנו צריכים לכתוב כך".

21 ובשונה מזמנים אחרים – היו כל הקהל באים לשם בזמן ששהה שם, וזקני אנ"ש נסעו ביחד עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

22 ראה אגרות קודש חי"ב עמ' קיב: "וימי חדש תשרי אין הזמן גרמא לענות, מלבד על שאלות דחופות ביותר וביותר".

18 כך היה בשנת תשנ"ב. ועד"ז גם בחלוקת ד' מינים בערב סוכות (כדלקמן []) וחלוקת לעקח בהושענא רבה (כדלקמן []).

19 כן נהג עכ"פ בא' השנים, אך לא ברור שזו היתה הנהגה קבועה. כן נראה בפ"נים אלו שלא פתח ב"ב"ה" או "בס"ד" וכיו"ב (אך לפני תחילת הנוסח כתב "פ"נ") וכן לא הזכיר בגוף הפ"נ את סכום ה"פדיון" הכספי.

20 נוסח הפ"נ המלא מא' השנים (ראה צילום):

"אנא לעורר רחמים רבים ממקור הרחמים והסליחות עלי מנחם מענדל בן חנה שאכתב ואחתם לשנה טובה ומתוקה, שאמצא פרנסתי ופרנסת ב"ב יחיו בכבוד במנוחה ובהרחבה, שיהי' לי פתיחת הלב והמוח בתורה, ואך טוב וחסד ימצאוני, בטוב הנראה והנגלה. ועל אשתי חי' מושקא בת נחמה דינה שתהי' בריאת אולם ושמחה בחלקה, שתכתב ותחתם לשנה טובה ומתוקה בכל הפרטים, ואך טוב וחסד ימצאוה תמיד כל הימים, בטוב הנראה והנגלה".

הוראה לרבים: שיחות קודש תש"י (הוצאה חדשה) עמ'

כ"א

ראש השנה

א. במשך כל המעט לעת הראשון של ראש השנה מרבה במיוחד באמירת תהילים בכל הזדמנות (בעיקר בחדרו הק') וממעט מאוד בדיבור².

ב. בתפילות של ראש השנה לובש כיפה³ של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וכן מטפחת אדומה (על צווארו) ואבנט⁴ (מתחת לסירטוק⁵).

מברך מתוך המחזור במוצאי ר"ה

ג. במשך התפילות מורה שיניחו על הסטנדר שלו שעון יד.

ד. נכנס לתפילת מעריב כשבידו הק' (השמאלית) סידורו⁶, מחזור גדול⁷ והתהילים הרגיל (הגדול)⁸.

ה. מעודד את השירה כרגיל בכניסתו לתפילות בראש השנה⁹.

ו. בהגיעו למקומו (במעריב) מתיישב ומתחיל באמירת תהילים למשך זמן (בד"כ – עד סביבות פרק כ"ל).

ז. אחרי אמירת התהילים נעמד, ובד"כ מרמו (בתנועת ידו הק' על הסטנדר) לנגן "אבינו מלכנו"¹⁰ (ואם חל ראש השנה בשבת אינו מרמו לכך ולא מנגנים¹¹). וכן הוא בד"כ בכל התפלות של ב' הימים.

השתמש בתהילים עם פירוש המצודות שקיבל מכ"ק אדמו"ר הרי"צ, שקיבלו מרלוי"צ – אביו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

(9) כן הוא בשנים האחרונות, ובשנים קודמות לא היו הקהל שרים בכניסתו ויציאתו מתפילות ראש השנה.

(10) ראה התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 26: "האמור לעיל מהוה גם סיבה וטעם למנהג לנגן את הניגון "אבינו מלכנו" (ניגון של אדמו"ר הזקן) לפני כל תפלה (בר"ה), גם לפני תפלת ערבית (אף שאין אומרים בה "אבינו מלכנו") – כדי להזכיר זכות אבות, זכותו של אדמו"ר הזקן (בד בבד עם ענין הקשור לתוכן התפלה דר"ה)".

ולהעיר שבשנים קודמות היה לפעמים מתחיל מיד בתפילה (ללא אמירת תהילים או נגינת "אבינו מלכנו"), ובשנת תשנ"ב לא סימן לנגן "אבינו מלכנו" לפני אף תפלה מלבד בתפילת שחרית ביום ב'.

(11) וראה לקמן [] שנראה ש"משלים" זאת למחרת.

(1) המזכירים והמשב"קים מספרים כי בכל עת שנכנסים לחדרו הק' (להכניס ולהוציא את הסעודות, לסדר את חבילות הפ"נים וכיו"ב) רואים שעסוק באמירת תהילים.

(2) היה ניתן להבחין בכך (לדוגמא) בסעודות החג שנערכו בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ (עד שנת תשל"א), שם לפעמים לא דיבר כלל (וגם כשדיבר – היה זה מעט מאוד).

(3) הכיפה שחורה, גבוהה וקרועה קצת.

(4) האבנט בצבע לבן, וקרוע קצת.

(5) להעיר שבשנת תשי"א חגרו מעל הסירטוק.

(6) בתשנ"ב לא הביא את סידורו (אלא התפלל מתוך המחזור).

(7) המחזור הוא לראש השנה בלבד וללא תהילים וכריכתו בצבע חום.

(8) בשנים קודמות (עד תשמ"ח) היה משתמש בתהילים "יהל אור", ולפני הדפסתו ע"י קה"ת (בשנת תשי"ג)

- ח. מאריך בתפילת שמונה-עשרה (וכן בכל התפילות).
- ט. אחרי התפילה מברך את הקהל בברכת "גוט יום טוב" ג"פ ו"לשנה טובה תכתב ותחתם"¹² פ"א.
- י. בצאתו מהתפילה, בהלכו לאורך בית הכנסת, ממשיך לאחל לכולם "גוט יו"ט" ו"לשנה טובה תכתב ותחתם"¹³.
- יא. בעת אמירת "שהחיינו" בקידוש, מכוון להוציא גם את הרימונים¹⁴.
- יב. מקפיד שהרימונים יהיו מונחים על השולחן בעת שאוכל את התפוח¹⁵.
- יג. בתחילת הסעודה נוטל תפוח, חותכו לחלקים, טובל חלק אחד ג"פ בדבש, מברך, אומר את היה"ר¹⁶ ואוכלו בקליפתו. לאחר מכן מניח חלק נוסף בקומפוט (ואוכלו בסיום הסעודה כדלקמן).
- יד. לאחר שאוכל מהתפוח, אוכל ג"כ מהרימונים המונחים על השולחן.
- טו. במהלך הסעודה אוכל בדרך כלל מראש דג, וע"פ השמועה – גם מראש כבש וראש איל¹⁷.
- טז. לפני אכילת הקומפוט אוכל חתיכה נוספת מהתפוח של תחילת הסעודה (אותה הניח מקודם בקומפוט).
- יז. אינו אומר "לחיים" במהלך הסעודות¹⁸.
- יח. כאשר מזמן בברכת המזון¹⁹, אומר בקול רם "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה"²⁰.

את כ"ק מו"ח אדמו"ר נוהג כן. שאלתיו אם זהו ממנהגי הנשיאים דוקא, או מנהגי כל בית רבי, או הוראה לרבים ג"כ. וענני שזהו שייך לכל, ושאוכל לפרסם הדבר – ולכן הכנסתי ההוראה ב"היום יום".

טעם על השינוי ממש"כ בשו"ע אדה"ז, לא אמר לי, אבל סיפר שכך הי' עושה כ"ק אדמו"ר נ"ע. וראה שם בארוכה.

17 הוראה לרבים: "היום יום" א תשרי: "אוכלים ראש איל".

18 ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קעט: "בהתוועדות – אני אומר, אבל כאן בשלהנו של הרבי ("דאס איז דער שווער'ס א טיש") איני רוצה לשנות ממנהגו של הרבי, שלא הי' אומר "לחיים" בראש-השנה".

19 כגון בהתוועדות ביום ב', וכן היו פעמים שזימן בסעודת החג בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

20 ועונים אחריו "אמן".

12 בלשון יחיד דוקא, וכן נוהג בכל פעם שמאחל כך (בכינוסי נשים וילדים לפני ראש השנה וכיו"ב) אף שמאחל לקהל רחב. וראה ספר השיחות תש"נ ח"ב עמ' 692 (תרגום): "עד לברכה שהזמן גרמא – שהקב"ה מברך כל יהודי ואת כל היהודים בתוך כלל ישראל בכתיבה וחתימה טובה, ובלשון יחיד (כפי שהרבי חותני היה מדייק לומר) – לשנה טובה תכתב ותחתם".

13 להעיר שבשנת תשי"א עברו כולם על פניו ואיחל לכאו"א.

14 המלך במסיבו ח"א עמ' עח.

15 פעם אחת (בשנת תש"ל בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ) לא היו הרימונים על השולחן והורה להביא מחדרו הק', והמתין באכילת התפוח עד שהובאו הרימונים.

16 ראה "היום יום" א תשרי: "הי רצון שעל התפוח – אחר הברכה וקודם האכילה".

וראה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 371: "הנה בכל ר"ה ראיתי

יט. בהיכנסו לתפילת שחרית, נושא עימו בידיו הק' שופרות עטופים במטפחות (מבחוץ – מטפחת משי לבנה, והיא מכסה על שאר המטפחות). מאחוריו, נושאים המזכירים את הסידורים²¹ (הסידור הרגיל²², המחזור, התהילים, סידור עם דא"ח²³ וסידור הארז"ל לר"ש מראשקוב) וכן חבילות פ"נים²⁴ (עטופות בנייר חום וכרוכות בחוט), המונחות במהלך התפילה על שולחן קטן לימינו.

כ. מניח את השופרות בתא של הסטנדר.

כא. לפעמים מסמן לנגן "אבינו מלכנו" לפני התפילה.

כב. יושב במהלך התפילה כרגיל²⁵.

כג. אינו מתרומם משיבתו (או מהשענו על הסטנדר) בסיומי הברכות ע"י הש"ץ או באמירת "וכתוב" ו"ובספר חיים"²⁶.

כד. כשעולה למפטר, לוקח עימו את השופרות, ומאחוריו נושאים המזכירים את חבילות הפ"נים ואת הסידורים²⁷.

כה. מניח את השופרות על גבי כימת הקריאה בעת עלייתו.

כו. אומר את ברכות התורה כרגיל במשך השנה, ולא במנגינה מיוחדת של ר"ה.

כז. בדרך כלל בוכה בשעת קריאת ההפטרה.

כח. תוקע בעצמו את התקיעות ד"מיושב"²⁸.

כט. אחרי סיום קריאת ההפטרה, פותח את סידורו (ולפעמים גם את הסידור עם דא"ח) במקום התקיעות ומתחיל לסדר את השופרות והמטפחות (השופרות עטופות בכמה מטפחות, מטפחת אחת לבנה ישנה מאוד וקרועה ברובה²⁹, מטפחת אדומה³⁰ ומטפחת משי לבנה חדשה, ולפעמים מביא עוד מטפחות).

לשבת גם כשפותחים את הארון. כן בשנים קודמות היה מתרומם מעט (מהכסא או מהסטנדר) בסיומי הברכות ע"י הש"ץ וכן באמירת "וכתוב" ו"בספר חיים".

(26) להעיר שבשנים קודמות כן היה מתרומם.

(27) כן הוא משנת תש"א, ובשנים שלפנ"ז נשא בעצמו את הסידורים.

(28) בשנת תשי"א לא היה בעל תוקע ואף לא מקריא. בשנת תשי"ב אמר את הפסוקים והברכות בעצמו והיה מקריא (אך אמר שאינו יכול לתקוע). בשנת תשי"ג תקע בעצמו גם את התקיעה הראשונה, ומשנת תשי"ד תוקע בעצמו את כל התקיעות דמיושב.

(29) המיוחסת לכ"ק אדמו"ר הזקן.

(30) המיוחסת לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

(21) כן הוא משנת תש"א, ובשנים שלפנ"ז נשא בעצמו את הסידורים.

(22) בתשנ"ב לא הביא את הסידור הרגיל (אלא התפלל את כל התפילה מתוך המחזור).

(23) ביום הראשון בתשנ"ב לא הביא סידור עם דא"ח.

(24) בחבילות נמצאים גם מכתבים שהתקבלו במשך השנה (ולאו דוקא מהימים הסמוכים לראש השנה).

ולהעיר שבשנת תשי"א אחז בידיו הק' חבילה סגורה במשך כל התפילות ובתקיעות וכו' ולא הניח אותה לרגע (ואפילו בתפילת שמו"ע היה מניח את הסידור על החבילה), וי"א שזו היתה חבילה של פ"נים (אחרים אמרו שהיה בתוכה בגד מסוים).

(25) בשנים הראשונות היה עומד בכל פעם שפתחו את ארון הקודש ויושב בסגירתו, אך בשנים שלאח"ז נשאר

ל. תחילה מגלה את השופרות, אח"כ מסדרם: מלמטה מניח מטפחת גדולה לבנה, עליה מניח (לפעמים) מטפחת נוספת, עליהן מניח את השופרות בצורה מסוימת, ועליהם מניח את יתרת המטפחות כשהמטפחת החדשה מלמעלה, ושוב עוטף הכל במטפחת התחתונה³¹.

לא. לאחר שמסדר את השופרות, מקרב אותם ואת חבילות הפ"נים אליו (ולפעמים מסדר את החבילות).

לב. מביט על ב' ספרי התורה (לימינו ולשמאלו) ובתנועה מהירה משליך את הטלית מעבר לראשו באופן שמכסה את פניו הק' ביחד עם חבילות הפ"נים ועומד רכון על בימת הקריאה, ומנגן בקול חרישי את ניגון אדמו"ר הזקן של ראש השנה³² (וי"א שמנגן ניגון ג' תנועות³³) כשבב' ידיו אוהו בעצי החיים של ספרי התורה.

לג. אחר שהות ארוכה (בר"כ – של כ"2 דקות עד חצי שעה³⁴), מגביה את הטלית מפניו הק' (באופן שעדיין מכסה הטלית את עיניו הק') ופותח בקול רם (בניגון המסורתי) "למנצח לבני קרח מזמור", ומיד מתכסה שוב כנ"ל³⁵.

לד. לאחר שמסיים את המזמור ז"פ, מגביה את הטלית מפניו הק' ומביט שוב בספרי התורה, ואח"כ פותח באמירת הפסוקים ("מן המצר" וכו') במנגינה המיוחדת³⁶, כשכל הקהל עונים אחריו פסוק בפסוק.

לה. בפסוק "מן המצר" אומר "במרחב" – בבי"ת דגושה וחי"ת קמוצה³⁷, ובפסוק "טוב טעם" אומר "האמנתי" – במ"ם פתוחה³⁸.

לו. בסיום הפסוקים אומר את ה"יהי רצון" (ולפעמים מרכיב לשם כך משקפיים), אח"כ נוטל שופר³⁹ ומכסהו במטפחות.

לז. מפשיל את הטלית מאחורי אוזנו הימנית ומתחיל באמירת הברכות במנגינה המיוחדת⁴⁰.

36 של כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע (ספר הניגונים ניגון יז).

37 כך נדפס בסדר התקיעות (בסידור תו"א ותהלת ה' ובמחזור), אך ב"הלל" שבסידור תהלת ה' נדפס "במרחב" – בבי"ת רפוי' וחי"ת פתוחה, ובתהילים נדפס – "במרחב" בבי"ת רפוי' וחי"ת קמוצה.

38 כך נדפס בסדר התקיעות (בסידור תו"א ותהלת ה' ובמחזור), אך בתהילים נדפס "האמנתי" במ"ם קמוצה.

39 בשנים הראשונות היה תוקע תמיד בשופר שחור קטן המיוחסת לכ"ק אדמו"ר מהר"ש (שהיה אצל אביו רלוי"צ והגיע אליו בשלהי שנת תש"י), אך במשך השנים נסדק השופר והפסיק להשתמש בוה.

40 של כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע (ספר הניגונים ניגון יח).

31 הסדר בכל פעם הוא שונה, לפעמים מוסיף מטפחת או מוריד או מקפל באופן מסוים וכיו"ב, אך נראה שהפרטים שבפנים הם בכל פעם. ולהעיר שבשנת תשי"א, נתן את המטפחת האדומה לבעל התוקע (ר' משה דובער ריבקין) שיעטוף בה את השופר.

32 "ניגון דביקות חב"ד לתפילות ראש השנה", ספר הניגונים ניגון ט (וראה שם, שכל רבותינו נשיאינו ניגנו זאת בעת התקיעות). כך בודאי נהג בשנים הראשונות (מתשי"ב).

33 מפי ריל"ג.

34 בשנת תשנ"ב שהה זמן קצר מאוד – כדקה.

35 גם בשנת תשי"א (שלא היה בעל תוקע ואף לא מקריא) כיסה את פניו הק' בטלית בעת אמירת ה"למנצח".

לח. בברכת "לשמוע קול שופר" מביט על השופרות.

לט. מיד אחר הברכות ועניית "אמן" של הציבור, נוטל שופר ומתחיל לתקוע כשפניו הק' נוטות מעט לצד שמאל והשופר נוטה לצד ימין (ולשמאלו עומד המקריא⁴¹ שמצביע בסידור בסדר התקיעות⁴²).

מ. כשהיה מקריא (ולא בעל תוקע)⁴³, היה מניח את אצבעו הק' בסידור בקול הבא (דהיינו – בעת שהבעל־תוקע תקע "תקיעה" הניח אצבעו הק' ב"שברים" וכן הלאה).

מא. נראה שמכנים את פי השופר לתוך פיו הק' בעת התקיעות.

מב. במהלך התקיעות, לפעמים מנקה את פי השופר במלית, או מחליף שופר (לפעמים נראה שמתקשה בתקיעות⁴⁴, ואז בר"כ מחליף שופר).

מג. ב"שברים" תוקע שלשה קולות ועוד קול קצר⁴⁵, באופן שהקול הראשון מתחלק לשלשה והב' הנוספים – לשניים⁴⁶.

מד. ב"יתודה בלחש" כמעט ואינו שוהה כלל (לכל היותר שוהה כשניה או שתיים, ולפעמים מנגב בזמן זה את פי השופר כנ"ל או מייצב את השופר).

מה. לאחר התקיעות אומר את ה"יהי רצון" (ולפעמים מרכיב משקפיים) ואז פותח באמירת הפסוקים "אשרי העם" במנגינה המיוחדת⁴⁷ והקהל עונים פסוק בפסוק.

מו. בסיום, מסמן לבעל־תוקע דתקיעות מעומד⁴⁸ לקחת שופר (איזה שירצה)⁴⁹, ואז יורד אחרי ספרי התורה ומלואם (כשבדידו השופרות ומאחוריו המזכירים עם הסידורים והפ"נים כנ"ל), ואז עולה לבימתו.

אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע – האם זהו הוראה לרבים?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: מכיון שזה נעשה ע"י אדנ"ע ברבים – הרי מסתמא זהו הוראה לרבים."

וראה אגרות קודש ח"כ עמ' לט: "אף שכן הוא בהנהגות שלעצמו – צע"ג אם כן הוא במה שעושה להוציא אחרים (עכ"פ – גם אחרים) ובמ"ע מה"ת, ובפרהסיא. ועאכו"כ – בתק"ש (ולא בהברכה) שכאו"א מקיים המצוה, והרי שומע השברים באופן כו'. וק"ל" (וראה בשוה"ג שם).

(46) דהיינו: "טו-או-טו, או-טו, או-טו, (טו)."

(47) ע"פ המנגינה של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (ספר הניגונים ניגון יט), אך בשינוי מעט, ובכל פסוק עולה יותר גבוה.

(48) עד שנת תשנ"ב היה זה ר' יוסף מ"מ טננבוים, ומתשנ"ג הוא בנו ר' לוי טננבוים.

(49) כמובן שנטל את השופר שבו תקע כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

(41) עד שנת תשל"ד היה המקריא ר' שמואל לויטין, ואחרי פטירתו תקע בלי מקריא עד שנת תשל"ח שאז סימן לבעל-תוקע דתקיעות דמעומד (ר' יוסף מ"מ טננבוים) להיות מקריא, וכן המשיך בשנים שלאח"ז (מלבד ביום א' דשנת תשל"ט, שתקע שוב ללא מקריא).

(42) להעיר שבשנים שתקע ללא מקריא (ראה הערה הקודמת), לפעמים הצביע בסידור בעצמו באצבע יד שמאלו הק' ואחז את השופר רק בימינו.

(43) בשנות תשי"ב-ג. וראה אגרות קודש ח"ה עמ' קט: "שבשנים הקודמות, הנה כמה וכמה שנים של אדמו"ר מוהרש"ב לא הי' האדמו"ר התוקע כ"א המקריא וכן בשנים האחרונות של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ולא היו מקריאים אלא באצבע אבל לא בדיבור."

(44) משא"כ כשתקע לרבנית בבית שאף פעם לא התקשה (כדלקמן []).

(45) ראה המלך במסיבו ח"א עמ' נה: "רש"ג: בענין ה"שפיץ" של השברים שתוקעים כאן – על יסוד הנהגת כ"ק

מז. לאחר שמניח את השופרות בתא הסמנדר, מסתובב לעבר הקהל ("חזרת פנים")⁵⁰ ומשלים סיבוב שלם מימין לשמאל.

מח. באמצע אשרי, מוריד את הטלית מעל ראשו הק' ולובש על צווארו את המטפחת האדומה (שהשתמש בה לכיסוי השופרות), ומיד מחזיר את הטלית⁵¹.

מט. ב"עלינו" שבתפילת מוסף אינו יורק ב"להבל ולריק" בתפילת לחש, אך בחזרת הש"ץ יורק.

נ. תחילה כורע על ברכיו ורגליו כשבידיו נשען על הכסא (משמאל) ועל קופסא מיוחדת (מימין), אח"כ ממשיך לכרוע על אגודלי ידיו (כשאצבעותיו קפוצות ואגודליו כולטות ונשען רק על אגודליו) ומשתחוה באופן שמצחו נוגע ברצפה (שמיח), ובקומו מרים קודם את ברכיו ואח"כ את גודלי ידיו (באופן שנשאר שעון לכמה שניות רק על גודלי ידיו ורגליו וכך מתרומם).

נא. מסיים את הכריעה לפני שמתחיל הש"ץ לכרוע, ומביט על הש"ץ במשך כריעתו.

נב. עומד בפיוט "לא-ל עורך דין", וכן ב"ונתנה תוקף".

נג. יורד מהבימה לברכת כהנים כתחילת (או אמצע) ברכת שופרות.

נד. בד"כ אינו אומר "יישר כח" לכהנים עד אחרי התקיעות האחרונות⁵².

נה. בסיום התפילה מכריז ג"פ "גוט יו"ט" כרגיל, ואינו מוסיף "לשנה טובה וכו'"⁵³.

נו. בשנים קודמות, בהגיעו לביתו (לפני הסעודה) היה תוקע בעצמו בשופר עבור הרבנית חי' מושקא⁵⁴. תקיעות אלו היו תמיד במהירות ובקלות ללא שום קושי ולא החליף שופר באמצע⁵⁵.

נז. אינו עורך התוועדות ביום א' דראש השנה, לבר כשחל בשבת שאז מתוועד⁵⁶.

נח. לפעמים מסמן לפני תפילת מנחה לנגן "אבינו מלכנו".

נט. לאחר תפילת מנחה עורך "תשליך"⁵⁷ בכריכה המיועדת לכך בחצר⁵⁸ 770.

ביקש כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מרח"ה שיתקע הוא עבור הרבנית.

55 משא"כ התקיעות בביהכ"נ הם (לפעמים) עם קושי וכו' כנ"ל [].

56 כן היה בשנת תש"נ, ובתחילת ההתוועדות ביאר (התוועדות תש"נ ח"א עמ' 18): "כיון שנהוג לאחרונה לערוך התוועדות מידי שבת בשבתו . . . יש לנהוג כן גם (ואדרבה - במכ"ש וק"ו) ביום הש"ק זה - שבת שיש בו עילוי מיוחד, שחל בו ראש השנה". ובשנים שלפנ"ז (שלא התוועד מידי שבת בשבת) לא היה עורך התוועדות ביום א' דר"ה גם כשחל בשבת.

57 כמוכן שכשיום א' חל בש"ק, עורך תשליך ביום ב'.

58 כך נוהג מר"ה תשכ"ח, ובשנים קודמות היה צועד רגלית ל"בוטאיניקל גארדנ'ס" (במרחק כ-25-20 דקות

50) אך ראה המלך במסיבו ח"א עמ' קיג: "רש"ג: מהו המקור למנהג דהבעל תוקע, אחר התקיעה, לילך למקומו ולישב ולפנות אל העם?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: כך מובא ב"התמים".

רש"ג: למה לא נכלל ענין זה ב"ספר המנהגים"?

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: מפורש במקור המנהג שם שוהו "עפ"י הנהגות הקבלה" אך אין זה מנהג חב"ד".

51) כל זה הוא באופן שאינו בולט כלל.

52) להעיר שביום א' דר"ה תשנ"ב אמר "יישר כח" אחרי הקדיש (כרגיל בכל יו"ט).

53) להעיר שבשנת תשי"א עברו כולם על פניו ואיחל "גויר"ט" לכאו"א (וכן במעריב של יום ב').

54) מפי רח"ה. כן היה עד שנת תשל"ח, ומשנת תשל"ט

- ס. מגיע לברכה מצידה הדרומית (ועומד לכיוון צפון), מתבונן בדגים שבמים⁵⁹ ואז מתחיל באמירת סדר ה"תשליך" מתוך דפים מצולמים מוגדלים⁶⁰.
- סא. מקפיד שבעת אמירת תשליך, יקיפו אנשים את הברכה מכל צד⁶¹.
- סב. בסיום, מכניס את הדפים חזרה לכיסו⁶² ומנער את הציציות. אח"כ מקיף את הברכה מצידה השמאלי וחוזר לחדרו הק' (ולפעמים מקיף את הברכה ואח"כ מנער את הציציות).
- סג. בליל יום ב' דראש השנה אומר את הקדישים בכל התפילות⁶³.
- סד. אחרי התהילים שלפני תפילת מעריב, לפעמים לומד את המשניות של היארצייט.
- סה. כאשר יום א' דראש השנה חל בשבת, ביום ב' מעודד בד"כ ביתר שאת את שירת "אינו מלכנו" ומרמז לחזור שוב ושוב על הניגון.
- סו. לאחר תפילת מעריב בליל ב' מברך ג"פ "גוט יו"ט" כרגיל, אך אינו מברך "לשנה טובה תכתב ותחתם".
- סז. אחרי שמקדש בסעודת ליל ב' (לפני נטילת ידיים⁶⁴), נומל תאנים (ל"פרי חדש") ואוכלם (בד"כ – שני תאנים, ולפעמים אחד ומחצה), ומברך ברכה אחרונה לפני נטילת ידיים.
- סח. בד"כ אינו אוכל רימונים בלילה השני⁶⁵.
- סט. אומר "יזכור" לפני תחילת סדר התקיעות ביום השני⁶⁶.
- ע. בברכת "שהחינו" לפני התקיעות ביום השני, מניח את ידו הק' על המטפחת החדשה.

שיכניסו עוד אנשים ע"מ שיקיפו את הברכה מכל צדדיה. (62 כשהיה משתמש במחזור, היה מניחו על שורת האבן התחתונה של הברכה.

(63 יארצייט גיסתו מרת שיינא הורנשטיין הי"ד.

(64 ראה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 374: "ואכילת הפרי חדש בליל ב' קודם נט"י לסעודה... כדי לסמכה לברכת שהחינו דקאי עלינו".

(65 להעיר שפעם אחת הביאו רימונים בלילה השני (ולא בלילה הראשון) ושאל מדוע לא הביאום אתמול, ולא אכל מהם. אך להעיר מפעם אחרת (ליל ב' דר"ה תשכ"ב) שהביאו רימונים בלילה השני בסיום הסעודה, ואכל מהם ואף הורה לחלקם.

(66 ראה התועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 56: "כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג להזכיר נשמות – בלחש – גם ביום ב' דר"ה. ובודאי נמסר זה בקבלה מאביו ואבי אביו וכו'.

כ"ק מו"ח אדמו"ר אמנם לא פירסם מנהג זה, אבל היות שסיפר זאת לי – בודאי ידע שסוכ"ס אגלה מנהג זה!

הליכה) כשאחריו כל הקהל, ושם היה עורך "תשליך" (ולהעיר שפעם אחת – בשנת תשי"ז – היה המקום סגור, ותיפס מעל הגדר). היה נכנס לבד עם המזכיר הרב חודקוב, ורק כשיצא נכנסו כולם. משנת תשכ"ח השתמש בברכה שהוקמה מאחורי בנין הספריה שהתמלאה מהבאר שחפרו ליד 770, ובשנים מאוחרות יותר הועברה הברכה למקומה הנוכחי (בחלק הדרומי של החצר שבין 770 לספריה).

(59 ראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 2 (תרגום): "כשהלכו על יד הנהר, חיפש כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מקום שיש בו דגים, וסיפר: הרב חיים ויטאל היה הולך לנהר לאמירת תשליך, בהתהלכו אמר הרח"ו תורה, בינתיים הוציא צפרדע את ראשו מהמים, ובנו של הרח"ו רצה לגרשו, והרח"ו אמר, אל תגרשו, כיון שהוא רוצה לשמוע תורה".

(60 בשנים קודמות השתמש במחזור.

(61 בשנת תשכ"ח (הפעם הראשונה שעשה תשליך בברכה בחצר 770) לא הרשו לאף אחד להיכנס למקום מלבד המזכיר הרחמ"א חדקוב, והורה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

עא. ביום ב' אחרי מנחה (סמוך לשקיעה) נוטל את ידיו הק' לסעודה⁶⁷ ועורך התוועדות קצרה (מההתוועדויות הקצרות ביותר במשך השנה).

עב. בתחילת ההתוועדות מובל את חתיכת החלה ג"פ בדבש ואוכלה, ואח"כ מטביל התיכה נוספת ג"פ במלח ואוכלה (וכן בכל הפעמים שמוכל פרוסת המוציא בדבש).

עג. מזכיר בתוך השיחות את שמותם ודברי תורתם של כל רבותינו נשיאנו והאריז"ל⁶⁸, וכן מורה (כבכל יו"ט) לנגן את ניווני רבותינו נשיאנו⁶⁹.

עד. בשנים שהיה אומר מאמרים, היה אומר בהתוועדות זו מאמר בו היה מזכיר מדברי רבותינו נשיאנו והאריז"ל כנ"ל⁷⁰.

גם את הזכרת שמו של האריז"ל.

...וטעם הדבר שענין זה מתגלה עתה דוקא – הרי זה מובן ע"פ המבואר באגה"ק (סכ"ו) בשם האריז"ל ש"דוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה" (דפנימיות התורה), ועאכו"כ בעקבות משיחא, כאשר נמצאים בסמיכות ממש לביאת משיח צדקנו, שאז צריך להיות הענין ד"פוצו מעינותיך (המעיינות דפנימיות התורה) חוצה", באופן של הפצה דוקא, שזהו ענין נעלה יותר – באין ערוך – מאשר "לגלות" סתם".

69 ראה לעיל [יו"ט]. ולהעיר שבד"כ מנגנים במקום "א- לי אתה" (לאדמה"ז) "אבינו מלכנו", ובשנים שחל מוצאי ר"ה בשבת וערך התוועדות הורה לא לנגן זאת (כי אין אומרים "אבינו מלכנו" בשבת) וניגנו "לקראת שבת".

70 בשנים הראשונות היה נוטל ידיו הק' ומצוה לנגן ניוונים, ודיבר מעט ומיד בירך ברכת המזון וחילק כוס של ברכה, ורק אח"כ היה אומר את המאמר.

אין הכוונה לפירסום הדברים לקבוע אם זהו מנהג השייך לכל אחד ואחת אם לאו, ובר"ה הבא – יחליט כאו"א כיצד להתנהג בענין זה".

67 מנהג זה החל בראש השנה תשי"ב. וראה שיחות קודש תשי"ב (הוצאה חדשה) עמ' 1 (תרגום): "קשה להנהיג דברים חדשים – אצל הרבי אף פעם לא ראיתי זאת – אבל ברצוני לאכול סעודת יו"ט אתכם יחד, ולעשות כוס של ברכה ביחד, במילא שכולם ילכו ליטול ידים, ינגנו את הניגון של אדמו"ר הזקן, ולאחר מכן יברכו".

68 את דברי האריז"ל החל להזכיר משנת תשד"מ. וראה התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 25: "ידועים דברי הרב – כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – אודות הזכרת שמותיהם של רבותינו נשיאנו בר"ה",

החל מהבעש"ט, המגייד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצ"צ, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ובדורנו – כ"ק מו"ח אדמו"ר,

ומכיון שצריך להיות הענין ד"לאפשה לה" – יש להוסיף

עשרת ימי תשובה

- א. בסליחות של צום גדליה, אינו¹ אומר את הפיוט "אז טרם" (אלא מתחיל "דרשו ה").
- ב. בפיוט "הורית דרך תשובה", כשחוזר על הפזמון ("הורית") בין בית לבית, אומרו כולו (עד "ונשובה") בקול רם.²
- ג. אינו מיקל לעצמו כלל בצום זה.³
- א. במשך עשרת ימי תשובה, כשאין אומרים תחנון (בעקבות ברית-מילה וכיו"ב) אינו אומר "אבינו מלכנו"⁴.
- ב. כשאומר קדיש, מדגיש הה"א של תיבת "השלום" ואומרה מלעיל.
- ג. במכתבים שכותב בימים אלו, פעמים רבות אינו מציין תאריך מדויק אלא כותב "בין כסה לעשור".
- ד. מאחל בסיום המכתבים וכן בחלוקת דולרים וכיו"ב "חתימה וגמר חתימה טובה".
- ה. באחד מימי עשרת ימי תשובה מקבל ליחידות קבוצה של גבירים, חברי "קרן פיתוח – מחנה ישראל" (סדר היחידות – ראה לעיל []).
- ו. במהלך היחידות, מונה ברכות לשנה החדשה על סדר הא"ב ("שנה אורה, שנת ברכה וכו") כבערב יוהכ"פ (כדלקמן []).⁵
- ז. בסיום היחידות (אחרי שמדבר עם כאו"א בפרטיות) מביא לכאו"א פרוסת לעקח (עטוף במפית נייר או שקית ניילון) בצירוף דולר לצדקה.
- ח. לפני שבת מדליק שלשה נרות בחדרו הק' ("תשובה ליכמ")⁶.
- ט. טובל פרוסת "המוציא" בדבש, כמו בראש השנה.
- י. כשעובר לפני התיבה בשבת שובה (ו' תשרי), אומר בהוצאת הס"ת "קדוש ונורא שמו".
- יא. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ו' תשרי.⁷

(1) מנהגי הסליחות דלקמן הם ע"פ מה שנהג בשנת תשמ"ט (כשעבר לפני התיבה).
 (2) כבעשרה בטבת (כדלקמן []), משא"כ בתענית אסתר (כדלקמן []).
 (3) לאחרים מיקל מאוד, וכידוע אף הורה לר' שני"ז גורארי' לערוך סעודה בביתו.
 (4) ראה לעיל הערה [תענית ציבור].
 (5) כן נוהג משנת תש"נ (ובאותה שנה היה זה רק בשיחה לשלוחים שהביאו את הגבירים, אך בתנש"א-ב אמר זאת בשיחה לגבירים עצמם).
 (6) כן נוהג גם אחרי פטירת הרבנית.
 (7) כן היה בשנים תשמ"ט-נ"א.

לעקה

יב. בשלושת התפילות של ו' תשרי עובר לפני התיבה, לרגל היארצייט של אימו הרבנית מרת חנה שניאורסאהן ע"ה⁸.

יג. החל מו' תשרי⁹ מתחיל לחלק "לעקה" (פרוסת עוגת דבש) בצירוף שטר של דולר לצדקה¹⁰ (שניהם ביחד – בתוך שקית ניילון¹¹) אחרי תפילת שחרית בפתח חדרו הק', כשמברך את כל אחד ואחד מהעוברים (כד"כ בברכת "לשנה טובה ומתוקה"¹²). וכן ממשיך בימים הבאים עד ערב יום הכיפורים¹³.

יד. לפעמים מביא לאנשים מסוימים חתיכת לעקה נוספת, ע"מ לפררה ולערכה בעיטת עוגה נוספת, כדי לחלקה לכל תושבי מקומו.

הנתינה החל מהימים הסמוכים שלפניו מפני טירחא דציבורא) – כיון שנמצאים במעמד ומצב נעלה ע"י הגילוי ד"בהמצאו גו' בהיותו קרוב", "קרוב לשמים ורחוק מן הארץ", נרגש בפועל ובגלוי שאין זו נתינה של בו"ד, אלא נתינה דהקב"ה, כיון שנתניה זו היא מצד "מנהג ישראל תורה היא", והנותן (כאו"א מישראל שמקיים מנהג זה) הוא שלוחו של הקב"ה, ויתירה מזה – שאינו אפילו מציאות של "שליח", כי הנתינה היא מידו של הקב"ה ממש, כביכול, אלא שנעשית ע"י יד גשמית שהיא בבחינת "ממוצע המחבר", ולכן, אין צורך להזהיר ע"ד שלילת רגש של בושה וכיו"ב, כיון שאין כאן הרגש ד"נותן" ו"מקבל", הן מצד הנותן, שהנתינה היא מלכתחילה בעין יפה, בפנים שוחקות ומאירות, דוגמת כביכול נתינתו של הקב"ה "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", והן מצד המקבל, כיון שבקשת הלעקאח אינה מפני שנצרך לכך, כי אם, כדי לקיים "מנהג ישראל תורה היא".

13) כן נוהג משנת תשל"ט, ובשנים שלפניו היה מחלק לעקה רק בערב יוה"כ.

וראה שיחות קודש תשל"ט (הוצאה חדשה) ח"ה עמ' 44 ואילך (תרגום): "כדי להלקל שיהיה באופן קל יותר – אזי כפי שממוצאי שבת שובה מתחיל כבר הערב והכנה ליוה"כ פ, יתחילו את בקשת ונתינת הלעקה, ישר מיום א' ויום ב' (ע"ד כפי שהיה קודם), וזה יהיה בזמן הרגיל – לאחרית תפלת שחרית, החל לערך מ-11:30 עד חצות היום (בסביבות השעה אחד, או 12:30 – לפי שעון עיר זו).

ואלו הנמצאים כבר פה, יקחו לעקה ביום א' וביום ב', וזהו כאילו שיקבשו ויקבלו בערב יוה"כ פ ממש – ובערב יוה"כ פ ילכו רק אלו שיבואו לכאן אז, או בלילה שלפני זה". וראה המובא בהערה הקודמת.

8) נפטרה בשנת תשכ"ה.

9) וכאשר ו' תשרי חל בשבת, מתחיל חלוקת לעקה למחרת (ולא ביום ועש"ק).

10) כן נוהג משנת תש"נ, ובאותה שנה חילק גם (בו' תשרי) קונטרס עם מאמר "ושאבתם מים בששון" של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק וכן את ה"מכתב כללי" של ו' תשרי – הכל ביחד בתוך מעטפה חומה (ושלא כמנהגו בשנים קודמות לתת את העוגה ביד ממש. עד שנת תשמ"ז היה מחלק לעקה רק בעיוהכ"פ, בשנת תשמ"ח חילק החל מח' תשרי, ובשנת תשמ"ט – החל מז' תשרי (אלא שו' תשרי חל באותה שנה בש"ק).

11) כן נוהג משנת תנש"א, וראה הערה הקודמת.

12) ראה ספר השיחות תש"נ ח"א עמ' 22 ואילך: "יש להוסיף ביאור והסבר במנהג ישראל שבערב יוה"כ מבקשים "לעקאח" (עוגת דבש וכיו"ב) ומקבלים אותו, וכפי שנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לחלק "לעקאח" ולברך ב"שנה טובה ומתוקה".

מטעמי המנהג דבקשת לעקאח בערב יוה"כ – "סימן" ו"סגולה" שבמשך השנה לא יצטרכו למתנת בשר ודם, שכן, גם אם יש קס"ד דנתינת-מקום לטענה דצד שכנגד שצ"ל מתנת בו"ד, יוצאים י"ח בבקשת לעקאח בערב יוה"כ, ועי"ז לא יצטרכו במשך השנה למתנת בו"ד, אלא כאו"א יקבל פרנסתו "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", עד לאופן של עשירות בגשמיות ממש.

יתירה מזה: כיון שהכוונה בבקשת לעקאח דערב יוה"כ היא לשלול הענין דמתנת בו"ד, מסתבר לומר, שגם נתינת הלעקאח בערב יוה"כ היא באופן שאין זה מתנת בשר ודם...בנתינת הלעקאח בערב יוה"כ (ועד"ז כשמקדימים

- טו. בד"כ מוציא לאור מכתב כללי בו' תשרי, בהמשך למכתבים שלפני ראש השנה¹⁴.
- טז. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות ביום זה ו' תשרי.
- יז. במהלך ההתוועדות ערך מגבית לצדקה עבור "קרן חנה"¹⁵.
- יח. לפעמים היה מעורר בהתוועדות זו אודות שלוש המצוות של נשי ובנות ישראל: חלה, נדה והדלקת הנר¹⁶, ועל שלושת ה"מבצעים" הקשורות למצוות אלו (כשרות, טהרת המשפחה ונרות ש"ק ויו"ט).
- יט. לפעמים היה מבאר במהלך ההתוועדות ענין בהפמרת ראש השנה (אודות חנה).

יהודי.

(14) כן הוא משנת תשל"ג.

(16) ראשי תיבות חנ"ה.

(15) קרן זה הוקמה בשנת תשכ"ה ומסייעת (במילגות והלוואות) לנערות החפצות ללמוד בסמינרים עם חינוך

כג

ערב יום הכיפורים

ואחו התרנגול בב' ידיו

ביסוי הדם

א. עורך כפרות בחדרו הק' ללא נוכחות איש¹.

ב. לפני שחיטת הכפרות מקיים מעין "ד' מיתות בית דין" לתרנגול: דורך עליה מעט – "סקילה", נוגע קלות בצווארה – "חנק", שורף מעט מנוצותיה – "שריפה", והשחיטה – "הרג"².

ג. יוצא לשחיטת הכפרות בסביבות השעה 7:00-8:00 בבוקר³, חגור באבנט, כשאוחז בב' ידיו הק' את התרנגול.

ד. מגיע עם התרנגול לחצר 770 ומוסרו לשוחט⁴, ובזמן השחיטה מסב פניו לצד וניכר צער על פניו הק'.

ה. לאחר השחיטה נוטל מספר נוצות מהתרנגול (שאותן מוסר לו השוחט), מברך בלחש "על כיסוי דם בעפר" ומסיט את העפר על הדם בחמש תנועות, אח"כ חוזר לחדרו.

ו. בדרכו לחדרו אחרי שחיטת הכפרות, לפעמים אינו נוגע במזוזה אלא מביט עליו⁵.

ז. מדויק לשלם לשוחט מיד לאחר השחיטה.

ח. נוסע למקוה לפני תפילת שחרית⁶, ואינו נוסע שוב במשך היום.

ט. גם בשנים שלא התפלל כל יום את תפילת שחרית עם הציבור, היה מתפלל עם הציבור בערב יום הכיפורים.

הכף עם הדם לחדרו הק' לכיסוי הדם.
ובכל אופן, קרוב לודאי שעורך כפרות מיד לפני צאתו לשחיטה (כבשנים הנ"ל).
(2) מפי רח"ה.
(3) בשנת תשנ"ב יצא מאוחר מאוד – בשעה 8:40.
(4) עד שנת תשנ"ד היה זה ר' ישראל שמעון קלמנסון.
(5) ראה לעיל [מזוזה].
(6) בשנת תשכ"ה (כשישב שבעה על אמו) נסע רק בשעה 6:00 בערב (על אף שקם מהשבעה כבר אחרי מנחה שהיה ב-4:00), ואח"כ נכנס לחדרו הק' ויצא תיכף לברכת התמימים.

(1) לא ידוע באיזה שעה בדיוק עורך את הכפרות (התרנגול מונח בחדרו הק' במשך כל הלילה) אך בשנת תשנ"ד היה כדלקמן: לאחר השעה 7:00 בבוקר נכנס ריל"ג ואחו את התרנגול בידיו וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א קרא "בני אדם", וכשסיים והגיע לקטע "זה חליפתי", נגע באצבעו הק' בתרנגול וסימן לסובבו, וכך בכל פעם. לאחמ"כ יצא וישב על פתח חדרו הק' והשחיטה נעשתה בג"ע התחתון. לאחר השחיטה בירך על כיסוי הדם וכיסה את הדם כרגיל (כבפנים סעיף []). לאחמ"כ בירך השוחט את כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שהניד בראשו הק' וענה אמן.

ולהעיר שבשנת תשנ"ג הוציא השוחט את התרנגול לחצר בשעה 7:45 ושם נערכה השחיטה, ואח"כ החזיר המזכיר את

י. מחלק לעקח אחרי התפילה (כרגיל בימים שלפני יוהכ"פ)⁷.

יא. גם בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, לא היה נוסע בערב יום הכיפורים⁸.

יב. לפני תפילת מנחה מקבל "מלקות" ע"י השוחט⁹ בחדרו הק'.

צדקה לפני מנחה

יג. בכניסתו לתפילת מנחה מביא עמו מעטפה או שקית נייר מלאה במטבעות וזורק כמה מטבעות בקופות הניצבות בדרכו (ומדייק לשים בכל הקופות). לפעמים נגמרות המטבעות שבשקית ומוציא מטבעות נוספות מכיסו. כן מחלק לעניים הפושטים את ידם, וכן מביא לילדים ע"מ שישומו בעצמם (כרגיל בכל יום). בקערה האחרונה, מרוקן את השקית לקערה ומניח בה את השקית הריקה.

יד. מאריך בתפילת שמונה עשרה, לעתים אף למשך דקות ארוכות אחרי שהקהל מסיים.

טו. בסיום התפילה פונה לסטנדר נוסף המוצב על בימתו¹⁰ ופותח בשיחה¹¹ הכוללת ברכה כללית לכל אנ"ש¹².

טז. במהלך הברכה הכללית מונה ברכות לשנה החדשה על סדר הא"ב ("שנת אורה, שנת ברכה וכו'"). בד"כ מונה כמה ר"ת על אותה האות (לדוגמא: "שנת תורה, שנת תפלה, שנת תשובה, שנת תהילה"), ולפעמים מוסיף ר"ת השייכים לאותה שנה¹³.

יז. בחזרו לחדרו הק', נותן מטבע בכל הקופות הנמצאות שם.

יח. עורך "סעודה מפסקת" בחדרו הק'¹⁴.

11) כן נוהג משנת תשמ"ב, ובשנים שלפניו היה אומר רק ברכה. בשנת תשנ"ב נמשכה השיחה-ברכה כשעה.

12) להעיר שבעיוהכ"פ תשכ"ה (כשישב שבעה על אמו) לא בירך את אנ"ש אחרי מנחה, אלא בסמיכות ל"כל נדרי" – אחרי ברכת התמימים.

13) סדר זה החל בשנת תשד"מ (ולהעיר שבשנות תשמ"א ותשמ"ג הזכיר אודות הענין, אך לא מנה את כל הא"ב), ומאז כ"ה בכל שנה. בשנות תשמ"ה-ו מנה בסדר תשר"ק, בעיוהכ"פ תש"נ מנה הברכות רק בברכת התמימים (ולא בברכה הכללית), בשנת תנש"א מנה פעמיים ובשנת תשנ"ב לא מנה כלל בעיוהכ"פ (אך מנה בליל ג' דחג הסוכות וכן בליל שמע"צ).

14) בחיי הרבנית חי' מושקא היה נוסע לביתו לסעודה.

15) בשונה ממנהגו במשך השנה (כנ"ל []), מפי רח"ה.

7) עד שנת תשל"ח (ועד בכלל) היה מחלק לעקח רק בעיוהכ"פ.

8) מלבד פעמים בודדות – בשנות תשי"א ותש"נ (אך להעיר שבתש"נ חל עיוהכ"פ ביום ראשון, ובאותה תקופה היה נוסע לציון מידי יום ראשון).

9) ראה לעיל הערה [שוה הי' קלמנסון]. ובשנים קודמות (עד שנת תשכ"ט) היה הגבאי ר' יוחנן גורדון עושה זאת.

10) בשנים הראשונות היו נכנסים קבוצות קבוצות לחדרו הק' והיה מברך כל קבוצה בברכה באותה נוסח בערך. בשנים שלאח"ז החל לברך בואל, אך (כשלא היתה בימה) היה עולה במדרגות על גבי ספסל או שולחן ואומר את הברכה ללא סטנדר. בשנת תשנ"ג נראה לקהל מבעד חלון החדר המיוחד, והביט אל הקהל (וב"ברכה" זו כלל גם את "ברכת התמימים" כדלקמן []), וכן בשנת תשנ"ד יצא אל המרפסת.

יט. כשנוטל ידיו לסעודה המפסקת, נוטל חמש פעמים על יד ימין ושש על יד שמאל¹⁵.

כ. בסעודה זו, משתמש בשתי ידיו הק'¹⁶.

ברכת הבנים

כא. לפני החג, מורה שידליקו עבורו שלושה עשר נרות¹⁷ (המונחים בזאל הקטן ובחדר-שני הסמוך), וכן מדליק נר נוסף בחדרו הק' ("לעבעדיקע ליכט").

כב. בערך בזמן השקיעה (אחר שמדליק את נרות החג בחדרו הק') נכנס ל"זאל הקטן"¹⁸ לבוש בקיטל¹⁹ ועמוף בטלית לברכת התמימים-בנים, ומדבר ללא רמקול²⁰.

כג. מקפיד שבמשך הברכה יהיו נוכחים רק בחורים (ולא אברכים נשואים)²¹.

כד. בשעת הברכה עומד על גבי בימה הנבנית בצמוד לקיר הצפוני של הזאל, שעון על סטנדר.

כה. בטרם מתחיל, מעיף מבט רציני על התמימים, ואז בד"כ מושך בב' ידיו הק' את קצה הטלית ומכסה את עיניו הק' (ולפעמים את כל פניו), וממשיך לאחוז כשהוא מושך את שולי הטלית מעט לכיוון התמימים במשך כל שעת הברכה²².

ולהעיר שבשנת תשנ"ג כלל את ברכת התמימים ביחד עם הברכה הכללית אחרי תפילת מנחה, ובשנת תשנ"ד עבור התמימים על פניו כשישב בפתח חדרו הק'.

(19) אודות הקיטל, ראה לקמן [].

(20) בשנים קודמות (עד פטירת הרבנית, כשלא היה מדליק נרות יו"ט בעצמו), היה נכנס זמן מה קודם השקיעה וחלק מהברכה נשמעה ברמקול בחוץ, אך הקפיד שהרמקול לא יבלוט ופ"א (בתשד"מ) הונח הרמקול בצורה בולטת והביט בו במבט חד עד שסילקוהו.

(21) בפעם הראשונה (בשנת תשי"ב) נכנסו גם כמה אברכים, וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הכריז "נאָר [= רק] בחורים!" והמתין עד שהאברכים ייצאו. כן היה פעם (בשנת תשט"ז) שהגיע א' מאנ"ש ואמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שעתה הוא הזמן של התלמידים ושהזמן של האברכים הוא בשעות היום, וכשענה שלא היה מקודם, בירכו בפ"ע.

ולהעיר שבשנים האחרונות נוכחים גם חלק מחברי המזכירות.

(22) להעיר שבשנת תשנ"ב לא אחז בטלית, אלא עמד בפנים גלויות לגמרי כבשיחות רגילות (וכן היה גם לפעמים בשנים קודמות), ובמשך השיחה ירדה הטלית על פניו הק'.

(16) ראה לקוטי שיחות חכ"ט עמ' 319 (תרגום): "ומצד גודל העילוי באכו"ש של ערב יוהכ"פ, ראינו אצל אלו שנוהרו במשך כל השנה כולה להשתמש רק ביד אחד לאכילה – באכילת הסעודה של ערב יוהכ"פ – כפי שראיתי אצל אבי – היה מהדר לאכול דוקא בשתי הידים. ואמר הטעם על כך, שזהו לפי שזוהי אכילה של ערב יוהכ"פ, תשיעי בחודש".

וראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קיב – הובא לעיל [סעודה וברכה"ז].

(17) אלו הם כנראה עבור אחד עשר קרובי המשפחה שאומר עליהם קדיש במשך השנה (שני הוריו, ב' זקניו, שני אחיו, דודו ודודתו, גיסתו, רעייתו וחותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ) וכן זקניו מצד אביו (עליהם אינו אומר קדיש) – ראה לעיל [אמירת קדיש].

(18) בשנים הראשונות (מתשי"ב) התקיימה הברכה בחדרו הק', אח"כ (עד תשל"ל) עברה הברכה לג"ע התחתון (ועמד בשעת הברכה על פתח חדרו הק'), אח"כ (בתשל"א) למבוא הכניסה (ועמד על פתח דלת ג"ע התחתון – ולהעיר שביקשוהו באותה שנה לברך בזאל והסכים, אבל אח"כ אמר שהיות ושם הוא רשות הרבים וגם כמה נמצאים שם להתפלל, לכן יעמוד על מפתן דלת ג"ע התחתון כנ"ל) ובשנים הבאות עברה הברכה לזאל הקטן, כשהתמימים מצטופפים בזאל, בחדר-שני, במסדרונות ובחצר בחוץ.

- כו. פותח בקביעות בברכת כהנים מ"וידבר וגו'" עד "ואני אברכם"²³.
- כז. מזכיר בד"כ שברכה זו היא בהמשך לברכה הכללית שנאמרה אחרי מנחה שכללה גם אותם, ואז מוסיף עוד ברכה.
- כח. במהלך הברכה מזכיר בקביעות אודות התעוררות תשובה פנימית, הצלחה בהתמדה ושקידה בלימוד התורה (נגלה וחסידות) ובעבודת התפילה.
- כט. במשך הברכה בד"כ נשנק קולו הק' מעט כמה פעמים מבכי עצור.
- ל. בסיימו את הברכה נכנס חזרה לחדרו לזמן קצר מאוד, ומיד נכנס לביהכ"נ ל"כל נדרי".

(23) בשנת תשי"ב (הפעם הראשונה) אמר זאת מתוך הסידור.

כ"ד

יום הכיפורים

- א. בתפילות של יום הכיפורים לובש כיפה של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וכן מטפחת אדומה (על צווארו) ואבנט (מתחת לסירטוק), כבראש השנה¹.
- ב. לובש קיטל לבן העשוי מחולצה (ללא כפתורים) המיוחסת לכ"ק אדמו"ר מהר"ש².
- ג. נועל נעלי בד שחורות עם סוליות גומי לבנות³.
- ד. מורה שבמשך התפילות יניחו על הסטנדר שלו שעון יד (כבראש השנה).
- ה. נכנס ל"כל נדרי" כשבידו הק' הסידור⁴, המחזור⁵ וספר התהילים, ומעודד את השירה כרגיל⁶.
- ו. בהגיעו למקומו, לפני תחילת התפילה, אומר וידי, ואח"כ אומר את תשעת פרקי התהילים⁷.
- ז. בסיימו, יורד מבימתו כשהמחזור בידו הק' ועומד על יד סטנדר נוסף (העומד מימין לעמוד הש"ץ, צמוד לקיר).
- ח. מקבל את ספר התורה הראשון של "כל נדרי" (הס"ת הקטן).
- ט. לאחר ברכת שהחיינו מחזיר את הס"ת, וממתין עד שיקניסו את כל הספרים לארון הקודש ואז עולה חזרה לבימתו.
- י. באמירת "ברוך שם כבוד מלכותך לעולם ועד" (בקריאת שמע) עומד, או שמתרומם מעט⁸.
- יא. מאריך בתפילת שמונה עשרה (בד"כ – כמה דקות אחרי כל הציבור) בכל התפילות.
- יב. לאחר תפילת מעריב אומר את כל התהילים עם הקהל, בשיבה⁹.

אוחז את הסידור והמחזור
במוצאי יום"כ

(1) ראה לעיל [] .
 (2) על הקיטל רקומים באותיות לועזיות "SS" – ר"ת של שמו ושם משפחתו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש.
 (3) דהיינו, אותם נעליים של תשעה באב (כנ"ל []).
 (4) בתשנ"ב לא הביא סידור, אלא התפלל רק מתוך המחזור.
 (5) המחזור הוא גדול, ליום הכיפורים בלבד וללא תהילים וכריכתה בצבע חום.
 (6) בשנים קודמות לא היו שרים כבראש השנה.
 (7) בשנים קודמות היה לפעמים מורה לנגן "אבינו מלכנו" לפני אמירת ט' פרקי התהילים.
 (8) במעריב בד"כ נשאר לעמוד עד אחרי בשכמל"ו (ואז מתיישב), ובשחרית בד"כ כבר יושב מלפנ"ו ומתרום מעט.
 (9) להעיר שבשנת תשי"א החל לומר את התהילים וסיים כל מזמור בקול רם (כש"ץ).

יג. באם הקהל מסיימים לפניו את התהילים, ממשיך להגיד עד שמסיים את הכל¹⁰, ובסיימו אומר את ה"יהי רצון" כרגיל.

יד. אינו מכריז ג"פ "גוש יו"ט" אחרי התפילות (כפי שנוהג בכל יו"ט)¹¹.

טו. בצאתו מהתפילה, בדרך לחדרו, בד"כ נכנס לואל הקטן ומביט בנרות שהודלקו עבורו (כנ"ל [])¹².

טז. אינו עולה לתורה בתפילת שחרית¹³.

יז. ל"זיכור" נשאר במקומו על הבימה (ואינו ניגש לבימת הקריאה).

יח. לפעמים מרכיב משקפיים בעת אמירת סדר העבודה, ובכרעות מסירם ומניחם על הסטנדר.

יט. מתחיל לברוע מתחילת "והכהנים" (וכל הכריעה היא כמו בראש השנה כנ"ל []), ואח"כ מביט על הש"ץ במשך כל הזמן שמנגן וכורע, עד שמתרומם.

כ. אינו אומר את "עשרת הרוגי מלכות" ובשעה זו אומר תהילים.

כא. נכנס למנחה קרוב לשעה אחרי סיום מוסף עטוף בטלית וחבוש במגבעת, ובעלותו לבימתו מוריד את מגבעתו ומכניסו לתא הסטנדר בצורה הפוכה (כרגיל¹⁴).

כב. עולה למפטיר יונה¹⁵, ובד"כ בוכה במשך קריאת ההפטרה.

כג. במשך תפילת נעילה מעודד ביתר עוז את הניגונים ובמיוחד ב"אבינו מלכנו".

כד. לפעמים (כשהש"ץ ממחר בנעילה) נראה שמאריך בעידוד "אבינו מלכנו" כמ"פ (וכן ב"מארש" שלאח"ז) כדי שתקיעת השופר תהיה רק אחרי צאת הכוכבים.

כה. לפני תקיעת השופר ב"קדיש תתקבל" מנגן הקהל "מארש נאפוליון", ובשעה זו עדיין עומד שעון על הסטנדר ופניו הק' לכיוון הקיר ומעודד בידו הק' בדפיקות על הסטנדר.

כו. כעבור זמן קצר מתחיל לעודד חזר יותר בתנועות נמרצות הניכרות בכל גופו הק', ואז פונה לעבר הקהל ומעודד בחזקה בב' ידיו. אח"כ עולה על גרם מדרגות¹⁶ שהוכן מראש על בימתו (אצל הקיר הדרומי, כשפניו לצפון) ועומד כשפניו הק' מכוסות בטלית ומעודד בתנועות עזות ונמרצות לכל עבר. כך ממשיך לכמה דקות ואז חוזר למקומו ע"י הסטנדר¹⁷.

(14) ראה לעיל [] .

(15) גם לפני הנשיאות (ובשנת תש"י) נהג לעלות למפטיר יונה, במנין מיוחד.

(16) בשנים קודמות (עד תחילת שנות המ"ם) היה עומד על כיסאו (ובסיום היה קופץ מהכסא), ובשנים האחרונות עולה על גרם מדרגות המוכן מראש.

(17) להעיר שבשנת תשנ"ב סימן להתחיל שוב בניגון המארש אחרי אמירת "לשנה הבאה בירושלים" (לפני סיום הקדיש), אך לא עלה שוב למדרגות.

(10) משא"כ בשבת מברכים (כנ"ל []). ולהעיר שבשנת תשי"ב סיים הש"ץ את התהילים במהירות, ואח"כ ניגש כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לעמוד והמשיך כש"ץ.

(11) ראה לעיל [יו"ט].

(12) בשנת תשנ"ב הודלקו הנרות למטה (על יד הכיורים) והגיב על כך בתמיכה.

(13) להעיר שזהו היום היחיד בשנה שאינו עולה לתורה בשחרית כלל.

כו. בסיום תפילת נעילה חובש לראשו את הכובע, ואז אומר את מ' פרקי התהילים (ומיד אח"כ מתחיל להתפלל מעריב).

כח. בשנות האבלות, עבר לפני התיבה בתפילת מעריב במוצאי יוהכ"פ כרגיל¹⁸.

כט. לאחר הבדלה מכריז מיד ג"פ "גוט יו"ט" (בהגפת ידו הק' כבכל הימים טובים¹⁹) ויוצא כשמעורר את השירה.

קידוש לבנה במלית וקיטל

ל. מבדיל בעצמו בחדרו הק' כרגיל²⁰.

לא. באם הלבנה נראית, יוצא מיד אחרי הבדלה לקידוש לבנה, כשלבוש עדיין בקיטל ומלית²¹.

לב. נוטל ידיו הק' לסעודת יום טוב, אך אינו מקפיד על לחם משנה²².

לג. טובל פרוסת "המוציא" בדבש.

לד. בתקופה שערך את סעודות החג בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ²³, לא היה עולה (עם כולם) מיד בצאת הצום לאכילת "מוזנות" וקפה, אלא רק כעבור שעה לסעודת יו"ט.

לה. בסעודה זו היה אומר "לחיים" כרגיל.

לו. אינו מקפיד להתעסק בפועל בכניית הסוכה במוצאי יוהכ"פ²⁴.

על "לחם משנה". ואמר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: איני יודע המקור לכך שהכינו "לחם משנה".

ביום הכיפורים הראשון – כשרד משה רבינו מן ההר עם הלוחות האחרונות, היתה שמחה של מוצאי יום הכיפורים ללא הקדמת יום הכיפורים, שכן, אז טרם הי' הציווי לצום ביום הכיפורים, ולפי הדיעות שהי' זה בשבת הי' אף אסור לצום, ומשה ירד בעוד יום, והשמחה של מוצאי יום הכיפורים היא התשובה שהביא משה ויאמר ה' סלחתי... ואולי לכך הכינו "לחם משנה" ("כפלים לתושי").

(23) ראה לעיל [יו"ט].

(24) ראה ספר המנהגים עמ' 59: "במוצאי יוהכ"פ מתעסקים או עכ"פ מדברים ע"ד עשיית הסוכה". וראה התועודיות תש"נ ח"א עמ' 105: "כתוב בשולחן ערוך (פעמיים) שמתחילין מיד במוצאי י"כ בעשיית הסוכה". אשר אע"פ שרואים שרוב היהודים – ואני בתוכם – אינם נוהרים בזה במעשה בפועל – הרי, יוצאים יד"ח ענין זה גם כעת ע"י הדיבור בזה".

(18) ראה אגרות קודש ח"ג עמ' רכ: "המנהג שהש"ץ במוצאי יוהכ"פ – צ"ל מי שיש לו או"א לא ראיתו. ובביהכ"ס כאן אין נוהגין כן".

(19) ראה לעיל [] .

(20) להעיר שלפני נשיאותו, כמה פעמים שתה מכוס ההבדלה של כ"ק אדמו"ר הריי"צ במוצאי יוהכ"פ (ראה המלך במסיבו ח"ב עמ' קפב: "כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מבדיל בעצמו במוצאי יוהכ"פ, ובדידי הוה עובדא שכמה פעמים נתן לי לשתות מכוס ההבדלה שלו").

(21) בשנים שהיה עורך את סעודות היו"ט בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ (עד תשל"א) היה יוצא לקידוש לבנה רק אחרי שסיים את הסעודה של מוצאי יוהכ"פ (ובמילא, יצא ללא קיטל וטלית).

(22) ראה המלך במסיבו ח"א עמ' עג (מוצאי יום הכיפורים תשכ"ג): "הכינו 'לחם משנה' וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א נטל ידיו ובצע מהלחם משנה (המסובים לא בצעו

יג תשרי וערב סוכות

- א. מורה להדליק נר בחדרו הק' בי"ג תשרי¹.
- ב. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בקביעות בי"ג תשרי.
- ג. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות ביום זה².
- ד. בהתוועדות זו היה מורה לנגן את הניגון "לכתחילה אריבער" לכ"ק אדמו"ר מהר"ש.
- ה. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת חג הסוכות³.
- ו. לקראת חג הסוכות שולח מברק לאנ"ש בכל רחבי תבל⁴.
- ז. בנוסף למברק הכללי, שולח גם מברקים למשתתפי ה"הקפות שניות" (הנערכות במוצאי שמחת-תורה באה"ק ע"פ מנהג האריז"ל) בכפר חב"ד, נחלת הר חב"ד וירושלים עיה"ק.
- ח. בודק בעיון רב את ערכות הד' מינים המיועדים לחלוקה, וביניהם גם הד' מינים שלו עצמו. בדרך כלל בודק ובוחר בליל ערב החג (אחרי מעריב) את האתרוגים, ובוים (אחרי שחרית) בודק ובוחר את הלולבים ובוחר את ההדסים והערכות מבלי לבדקם. כל זה נעשה בגן-עדן התחתון, כשהמינים מונחים שם על שולחן⁵.
- ט. בבחירת האתרוגים (מאתרוגי קלבריה) מקפיד שהאתרוג שלו יהיה צהוב כולו⁶ מלכתחילה בצורה טבעית⁷, וגדול במיוחד. כן מקפיד על צורתו (שיהיה רחב מלמעלה וצר מלמטה, אך אינו מקפיד על "גארמעל").

מעוברת זו"), ואינו מוסיף עוד איחולים.

- (1) הילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ולהעיר שבשנים הראשונות היה מדליק בעצמו.
- (2) עד שנת תשל"ב התוועד בי"ג תשרי רק כשחל בש"ק, ומתשל"ג התוועד ביום זה בכל שנה. בשנות תשמ"ט ותשנ"ב חל בשבת והתוועד כרגיל, ובשנת תש"נ אמר שיחה בליל ומוצאי י"ג תשרי. בשנת תש"א לא התוועד כלל.
- (3) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ ותשנ"א.
- (4) במברק מאחל "יום טוב וזמן שמחתנו וישמח ישראל בעושי וישמח ה' במעשיו" (ולפעמים מוסיף "ולהמשיכם בכל השנה", וכן כשחל בש"ק מוסיף "גוט שבת" או "שבתא טבא" ובשנת העיבור מוסיף "להמשיכם על כל השנה תמימה
- (5) בשנים קודמות היה בודק את הד' מינים בחדרו הק'.
(6) אינו מסתכל כלל באתרוגים שאינם צהובים, אף שהם יפים וכו'.
(7) דהיינו שאינו נוהג לקחת אתרוג ירוק ולהצחיבו באמצעות תפוחים וכיו"ב.
(8) ראה לקמן [].
(9) לפעמים מביאים יותר (כחמישים) ומתוכם בוחר בשלושים.
(10) כשהיה בודקם בחדרו הק', היו מונחים על כסא (שמול שולחנו).

בדיקת הלולים

י. בדרך כלל לוקח אתרוג עם פיטם, אך לפעמים גם בלי.

יא. בבוקר אחרי שחרית, מקבל אתרוגים נוספים בחדרו הק' מכמה יחידי סגולה.

יב. לוקח עבור עצמו אתרוג אחד בלבד⁸.

יג. מקבל כשלושים⁹ לולים, ועובר עליהם אחד אחד¹⁰. בדרך כלל נוטלו ואוחזו בצורת שכיבה (מאוזנת) ובודק את ישרותו, אחר כך מסוככו לצד שמאל ובודק את צבעו, אחר כך מסוככו לצד ימין ובודק את צבעו בצד זה (דהיינו שיהיה ירוק ולא לבן). אחר כך בודק את השפיץ.

יד. מקפיד שהלולב יהיה סגור לחלוטין ושתהיה עליו הקליפה החומה (הקרוי "קארע" או "פאסט")¹¹.

בוהן את רשימת מקבלי הדי' מינים

טו. פעמים רבות נוטל את הלולים ומביט בהם שוב ושוב, עד שמכריע.

טז. לוקח עבור עצמו בד"כ שלשה לולים¹².

יז. אינו משלם על הדי' מינים שבהם משתמש בימי החג הראשונים עד אחרי החג, משא"כ הדי' מינים שמחלק וכן אלו שמשתמש בהם בהמשך החג, עליהם מקפיד לשלם מיד¹³.

יח. לאחר שבותר את הדי' מינים, מחלקם בגן עדן התחתון לנציגים ממדינות שונות (ומאה"ק – מכל יישוב ומבי"ד רבני חב"ד), חברי המזכירות וה"זוכים בגורל"¹⁴.

יט. מרם שנכנסים המיועדים לכך מדייק שתהיה רשימה מדויקת, ומחזיק בעצמו את הרשימה ומקפיד שייכנסו רק אלו שאמורים להיכנס (ולפעמים מרכיב משקפים בעת קריאת הרשימה).

לשלם בעד הדי' מ קודם החג דוקא".

14) עד שנת תש"ל היה מחלק רק ליחידי סגולה (המזכירים חודקוב ומינדל, ר' שמואל לויטין, ר' בן-ציון שם-טוב, ר' שמואל דוד רייטשיק, ר' בנימין אליהו גורודצקי ור' מענדל פוטערפאס), ובשנת תשל"א הורה להכניס נציגים מעולי רוסיה וגרוזיה, הזוכים בגורל ונציגים מכפר חב"ד. את רשימת המקבלים קובע בעצמו.

15) בשנים קודמות היה עומד בפתח ג"ע התחתון.

16) הרוב מקבלים לולב, אתרוג, שתי ערבות ולכל הפחות

11) נראה שזוהי עיקר ההקפדה. ופעם הסביר (ערב חג הסוכות תשל"ז לרב ישראל גייקובסון), שהסיבה ללקיחת לולב עם הקליפה היא משום שזה שומר על הלולב, וכששאלוהו שהרי לפעמים נופלת הקליפה ואז מתברר שהלולב היה פסול, השיב שהשאלה היא לא על ה"למפרע" אלא שעתה (כשהקליפה נפלה) זה נהיה פסול.

12) להעיר שתשנ"ב לקח ארבעה לולים, ובתשנ"ג-ד לקח רק שני לולים.

13) הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 65: "אין מדקדיקין

כ. עומד בפתח חדרו הק'15 ומביט על כאו"א הנוטל את המינים¹⁶ מהשולחן בג"ע התחתון¹⁷. אח"כ עובר כל אחד על ידו ומברך את כל אחד "ממשיך זיין אלע (לפעמים אומר בלה"ק: כל (ה)המשכות על כל השנה (לפעמים מוסיף: כולה)".

קבלת האתרוגים

כא. לנציגי המדינות (והערים מאה"ק) אומר שזהו עבור כל המדינה ("עבור כפר חב"ד", "עבור רוסיא" וכיו"ב).

כב. לאחר חלוקת הד' מינים מקבל בידיו הק'18 (בגן עדן התחתון¹⁹) אתרוג ממשלחת תושבי כפר חב"ד, ומברכם בכרכה מיוחדת. כן מקבל אתרוג מאנ"ש בירושלים, ומעוד מקומות²⁰.

כג. כשערכ חג הסוכות חל כיום ראשון, מחלק דולרים אחרי חלוקת הד' מינים²¹.

כד. אינו אוגד בעצמו את לולבו²², אלא מוסר שני לולבים שיאגדו עבורו (אחרי חלוקת ד' מינים)²³, ומוסרם בערב יו"ט (אחר הצות היום) גם כשיום א' דיו"ט חל בש"ק.

כה. נותן עבור כל לולב שלושים וששה²⁴ הדסים – רובם צפתיים²⁵ – ושתי ערבות²⁶.

כו. מקפיד שיכינו את כל הטבעות לפני שמתחילים לאגוד, ושיכרכו קודם את שתי הטבעות על הלולב עצמו ואח"כ את שלושת הטבעות שעל הכל²⁷. כן מקפיד שהטבעות יהיו קרובות, בתוך טפח,

מקבלת מהרבנית חנה את הד' מינים שלה בכל שנה), והלולב השני עבור רעייתו הרבנית חיה מושקא.

24 בשנת תשי"א לקח י"ג הדסים, מתשי"ב החל לקחת כ"ו הדסים ומראשית שנות המ"ם החל לקחת ל"ו הדסים. עבור לולבי הרבניות היה נותן בשנים קודמות ח"י הדסים כ"א, ובשנים האחרונות נותן ל"ו ככפנים.

וראה ספר המנהגים עמ' 65: "מוסיפין על שלשה הדסים. שמעתי הוראות לאנשים שונים לקחת ארבעה, שנים עשר, שלשה עשר, או עשרים וששה הדסים. אבל לא שמעתי – לקחת תשעה, סח או סט הדסים". וראה לעיל [שבנ"ב אמר שכ"א יקח לפחות 6 הדסים].

25 בוחר מתוך מאה ועשרים הדסים צפתיים שמוגשים לו (ומהם גם מחלק). גם ממקומות אחרים בעולם שולחים הדסים, אך מהם לוקח (ללולב שלו) רק שלשה, ושאר הדסים הם מההדסים הצפתיים.

26 בשנת תנש"א מסר חמשה ערבות, ואמר שזהו באם אחת לא תהיה טובה.

27 וכך נהג כשהיה אוגד בעצמו. ולהעיר שבתשי"א הכין את הטבעות לביל ערב חה"ס.

חמשה הדסים (בשנת תשנ"ב הורה שכל אחד יקח לכל הפחות ששה הדסים). חלק מקבלים רק הדסים.

17 בשנים קודמות היה מחלק את הד' מינים בחדרו הק'.
18 להעיר שבשנת תשמ"ז רצה מוסר האתרוג (ר' ישראל שמעון בקרמן) להניח את קופסת האתרוג על השולחן ואמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שצריך למסור ביד דוקא.

19 בשנים קודמות היה מקבל את האתרוגים בחדרו הק'.
20 מלבד במוצאי שנת השמיטה.
21 כך היה בשנת תשנ"ב.

22 כן הוא משנת תשמ"ט, ועד שנת תשמ"ח היה אוגד בעצמו את לולבו בסוכתו שבחצר 770 במשך כשלושת רבעי השעה, או מעט יותר.

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 66: "המהדרים – נאגדים בעצמם את הלולב".

23 את הלולבים אוגדים בסוכה שבחצר 770. בשנים קודמות היה אוגד את לולבו בעצמו בסוכתו, והיה מוסר שני לולבים נוספים שיאגדו עבורו – לולב אחד עבור אימו הרבנית חנה (ואחרי פטירתה נתנה לגב' וינער, שהיתה

וכן מבקש לקצוץ מעט מתחתית הלולב²⁸.

כו. גם בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, בר"כ לא היה נוסע בערב חג הסוכות²⁹.

כח. כשהיה נמצא בביתו, לא היה בונה בעצמו את הסוכה אלא משתתף ע"י זריקת כמה ענפים של סכך.

כט. לא משתמש בקניסוף וכיו"ב עבור הסכך, אלא בענפים רגילים³⁰.

ל. מקפיד להרבות בסכך, ובסוכה בביתו תמיד הורה להוסיף עוד סכך (אפילו מבלי לראות כמה סכך כבר הונח לפני כן)³¹.

לא. אינו משתמש בנויי סוכה וקישוטים³².

במקום הסכך הרגיל, והשיב שיש להמשיך ולהשתמש בסכך הרגיל.

(28) בשנים קודמות ביקש לקצוץ גם מתחתית הערבות.

(29) בשנת תש"נ נסע.

(31) מפי ריצ"ה.

(30) מסופר שפעם הכניס גבאי 770 דאז ר' יוחנן גורדון פתק בו שאל האם יכול להשתמש בקני-סוף עבור סוכת 770 (שבו היה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מתוועד)

(32) אך להעיר שהסוכה בעצמה יפה במיוחד.

כּו

חג הסוכות

א. בכל לילות החג אחרי תפילת מעריב והכרזת "גוט יו"ט", נושא שיחת-קודש¹ מעל גביבימת², בו מבאר את ענין האושפיזין וה"חסידיש'ע אושפיזין" של אותו הלילה והקשר ביניהם (ולפעמים מקשר גם לשיעורי החת"ת ורמב"ם היומיים וכיו"ב) וכן מעורר אודות שמחת בית השואבה ומורה להוסיף בשמחה מידי לילה.

ב. לפעמים מורה לנגן (או מתחיל בעצמו) ניוון שמח (בד"כ "ושמחת בחגיך") לפני השיחה ומעורר את השירה בחזק, ורק אחרי כמה דקות פותח בשיחה.

ג. לאחר תפילת מעריב והשיחה בלילה הראשון³, מגיע לבקר את האורחים בסוכה של "הכנסת אורחים"⁴.

ד. תחילה עובר בליווי האחראי של ועד "הכנסת אורחים" לאורך כל הסוכה עד הדופן הדרומי (ומורה לנ"ל ללכת לפניו), ושם עולה על מדרגות⁵ ואומר שיחה מיוחדת הקשורה בד"כ עם המעלה של הכנסת אורחים.

ה. סועד את סעודות החג (וכן בחוה"מ) בסוכה הממוקמת בתוך הבנין בסמיכות לחדרו הק', ביציאה של גן-עדן התחתון (כשגג הבנין נפתח במיוחד עבור כך).

ו. בהיכנסו לסוכה, בודק אם הוסר כיסוי הגשמים שמעליה.

ז. בעת ברכת "לישב בסוכה" מביט בסכך.

ח. בשני לילות היו"ט טובל פרוסת "המוציא" ג"פ בדבש, ואח"כ חתיכה נוספת ג"פ במלח.

ט. אינו יוצא מהסוכה כשיורד גשם, אלא ממשיך את הסעודה או ההתוועדות וכיו"ב כאילו לא אירע דבר (וכפשוט, מברך "לישב בסוכה").

י. כשמוזמן בברכת המזון, אומר בקול רם "הרחמן הוא יקים לנו . . . הנופלת" (ועונים אחריו "אמן")⁶.

יא. ע"פ השמועה – אינו נשכב לישון⁷ במשך כל ימי החג (אלא מנמנם בכסאו)⁸.

1) כן נוהג משנת תשמ"א.

2) בשנת תשנ"ב נשא את השיחות בשלושת הלילות הראשונים מעל גבי בימת ההתוועדות, בעמידה (ולהעיר שבליילה הראשון הכינו את הכיסא, אך סירב לשבת ונשאר לעמוד כשמשעין קלות את אצבעותיו הק' על השולחן. למחרת הכינו סטנדר במקום).

3) משנת תשל"ח החל לבוא בליל ש"ק חול המועד לבקר את האורחים, זאת ע"פ הצעת מנהל "הכנסת אורחים" ר' משה ירוסלבסקי. בתש"מ-מ"ב הגיע בליל ב' דחה"ס

4) עד שנת תשנ"ב היתה זו הסוכה שבחצר 770.

5) בשנים קודמות עלה על ספסל או ארגו וכיו"ב.

6) כבשבת ויו"ט.

7) דהיינו – גם בשנים שהיה נשכב לישון בכל לילות השנה (ראה לעיל [השכמת הבוקר]).

8) אודות המנהג שלא לישון בסוכה – ראה בארוכה לקוטי שיחות חכ"ט עמ' 211 ואילך.

יב. בשעות הבוקר⁹ יוצא לסוכה שבקדמת 770, ושם מברך על הלולב.

יג. לאחר הנענועים, פותח את דלת הסוכה ומוסר את הד' מינים שלו לידי השליח¹⁰ הנותנם לכאו"א מהקהל שיברכו עליהם¹¹ (ואינו נוכח בעת שהציבור מברכים¹²), ואז סוגר שוב את הדלת מבפנים.

יד. כשמוסר את הד' מינים לשליח המוסרם לידי הקהל אומר "מתנה על מנת להחזיר" הן ביו"ט והן בחול-המועד.

טו. מקבל את הד' מינים מידי השליח לפני תחילת הלל, והם מונחים על גבי הסטנדר שלו (הלולב מונח לאורך הצד המזרחי של הסטנדר על גבי מדף עץ מיוחד¹³ כשראשו לכיוון דרום, והאתרוג¹⁴ מונח לשמאלו בתוך קופסת הקרטון).

טז. לפני הלל מוציא את האתרוג מהקופסא, מביט עליו ומניחו לימינו על גבי הסטנדר, ואז נוטל את הלולב ובודק את ראשו ושדרתו ומסדר את ההדסים והערבות והמבעות (באופן שיהיה בתוך טפח אחד כנ"ל [J]).

יז. בשעת אמירת הלל אוחו את הלולב ביד ימינו, ורק בזמן הנענועים אוחו ג"כ את האתרוג¹⁵.

יח. בשנת "הקהל" אוחו במשך כל זמן אמירת הלל גם את האתרוג, צמוד ללולב¹⁶.

(9) ביום א' יוצא יותר מוקדם מהימים האחרים.

שחרית, והתפלל מנחה מיד אחרי מוסף בטלית).

(10) בעבר היה זה ר' מאיר הארליג.

בשנים שעמד עם הד' מינים, היה מקפיד מאוד על כל הפרטים הקשורים עם הד' מינים – כגון באם נדבק עלה של א' ההדסים לאתרוג או באם המברך החזיק את הד' מינים בצורה לא נכונה, וכן העיר כשטעו בברכות.

(11) ראה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 390: "וכבר ידועה הנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר שנתן לכו"כ לברך בהאתרוג שלו, ומסופר על אחד הרה"צ (כמדומה מפולין) שהתנהג כן בקביעות, וכששאלוהו, והרי ע"י המשמוש נוגעים בהענין דהדר, ענה, שאין לך הדר מזה שכו"כ מבנ"י יקיימו בו מצוה נעלית זו . . וכבר ידוע כלל חז"ל ניחא לי' לאינש דלתעביד מצוה בממונו . . ואם בכל המצוות כן, עאכו"כ בזה המצוה שענינה אחדות כל ישראל, שזהו רמז הד' מינים, וכמבואר בכ"מ ובדרושי דא"ח בארוכה, וק"ל".

(13) עד שנת תשמ"ז (ועד בכלל) היה הלולב מונח על הסטנדר, ללא מדף.

(14) להעיר שבשנת תשי"א השתמש בהלל באתרוג אחר מזה שנענע בו בבוקר.

ולהעיר שלפני הנשיאות (בשנות תש"ט-י), עמד עם הד' מינים של חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ וזיכה בהם את הקהל.

כן להעיר שפעם (בשנת תשכ"ז) נפל הפיטם בעת שהקהל בירכו על האתרוג, וכשהודיעו על כך באמצע התפילה, הורה להביא את אתרוגה של הרבנית מביתו. לעומת זאת, בשנה אחרת כשקרה כנ"ל, השתמש באותו אתרוג ל"הלל" ובימים הבאים בירך על אתרוגה של הרבנית. בכל אופן – לא קנה אתרוג חדש (אף שהציעו לו).

(12) בשנים הראשונות (משנת תשי"א) היה עומד בעצמו במקום (ובינתיים אמר קרבנות, או שלמד המשך "וככה" תרל"ו לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, או שהביט בפני כאו"א) והיה בא בערך בשעה 8:00 עד כלות הקהל, בערך בשעה 9:30-9:45. בראשית שנות הכ"פים גדל הקהל, ונשאר עד 10:30-10:45. בשנת תשכ"ב נשאר ביום הראשון עד השעה 11:00, וביום השני מסר את הלולב לשליח – ר' מאיר הארליג.

(15) ולהעיר שבימי חוה"מ בשנת תשנ"ב החזיק גם את האתרוג כבשנת הקהל (כדלקמן בפנים).

(16) כן היה בשנת תשמ"ח, ובשיחת ליל ה' דחג הסוכות (התוועדויות תשמ"ח ח"א עמ' 243 ואילך) ביאר: "בהמשך לגודל ה"רעש" בענין ד"הקהל" שצ"ל באופן של הוספה וכו' – חפשתי להוסיף בעצמי בנוגע ל"הקהל" באופן בולט, ע"י פעולה שיש בה קושי מיוחד, ובגלל זה הי' השינוי בהנהגתי בנוגע לנטילת ד' המינים בעת אמירת הלל, לגבי המנהג הרגיל שראינו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, כדלקמן.

ולהעיר שביום א' של שנת תשנ"ב שוב עמד בעצמו במקום והביט על כל אחד ואחד (וענה "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" על הברכות, וכן העיר כמה פעמים לכאלו שלא אחזו כראוי או שהתבלבלו בברכה וכדומה) ונשאר כשבע שעות, עד סביבות השעה 3:00 בצהריים (ורק אח"כ החל בתפילת

- יט. לפני הנענועים כשנוטל את האתרוג, מסובבו ובודקו שוב.
- כ. בזמן הנענועים אוחו את הלולב בימינו ואת האתרוג בשמאלו באלכסון קצת, באופן שהשליש העליון מחובר ללולב.
- כא. עומד במקום אחד מבלי לפנות בכל גופו לכיוון הנענוע (אלא פונה מעט בידיו ובפלג גופו העליון).
- כב. לפני תחילת הנענועים מצמיד את כל הד' מינים לחזה, וכן בכל נענוע מביאם אל מול החזה ומצמידם בתנועה נוספת.
- כג. בכל פעם שמולך את הד' מינים (בעת שהם מושמים) מנענע אותם מעט ואז מחזירם¹⁷.
- כד. אינו מטה את הלולב לכיוון הנענוע, אלא מחזיקו ישר ומושיטו (גם בנענועים למעלה ולמטה, מרימו ומורידו מבלי להטותו).

מביט בקהל העושים הושענות

- כה. מנענע לצפון-מזרח, דרום-מזרח, מזרח, למעלה, למטה ודרום-מערב, כל פעם ג' פעמים (ובפעם האחרונה פונה בתנועה חדה יותר לכיוון מערב).
- כו. בין ה"אנא ה"ה" הא' לב' מניח את האתרוג ומיד נוטלו שוב.
- כז. ב"הושענות" האתרוג מונח על הסנטר, ורק כשהולך להקיף את הבימה נוטלו.
- כח. יורד להקיף את הבימה כשהד' מינים בב' ידיו הק', מוצמדים לחזהו, ואינו אוחו את הסידור¹⁸.
- כט. מקיף את הבימה הקטנה הצמודה לארון הקודש¹⁹ במנין מוצמצם כשצועד מאחורי הש"ץ (ורק אח"ז מקיפים כל הקהל).
- ל. הקיף את הבימה בהושענות גם בשנות האבלות²⁰.

17 ראה לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1162 (תרגום): "ובפרט על פי מנהג רבותינו, שאחרי כל הולכה היו מנענעים את הלולב, ורק לאחר זה היו עושים את ההובאה".

18 בשנים הראשונות היה מחזיק את כל הד' מינים ביד ימינו הק' (מוצמדים לחזהו) ואת הסידור ביד שמאל (וכן נהג לעיתים בשנים מאוחרות יותר). בשנת תשי"א שאלוהו האם על כולם לנהוג גם כך, והשיב (תוכן): "לא ראיתי זאת בספרים אבל כך אני נוהג".

19 כך נהג בשנת תשנ"ב, אולם בשנים קודמות הקיף את הבימה הגדולה שבמרכז ביהכ"נ.

20 הוראה לריבם: ספר המנהגים עמ' 78: "בשנת האבילות אין מקיפין (הבימה בד' מינים). כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' מקיף, אבל זהו מהנהגות נשיא ואינו שייך לאחרים. זוכר

...לאמירת הלל – הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר נוטל בידיו את הלולב, יחד עם ב' המינים שאוגדים עמו, ולא את האתרוג . . ורק בעת הנענועים הי' נוטל גם את האתרוג ומחברו לג' המינים, ולאחרי הנענועים הי' מחזיר את האתרוג למקומו, עד לנענוע שלאח"ז, וכן הלאה, בכל ארבעת הנענועים . . כלומר, שגם בין הנענועים הי' אוחו רק את הלולב ומיניו, ללא האתרוג.

...אמנם, כשהתחיל ה"רעש" בנוגע לשנת הקהל, הרי, כדי לפעול גם בעצמי כו', הוכרתי לעשות ענין מיוחד שלא לפי רוחי, שלא לפי טבעי ורגילותי, ובפרט בענין שיש בו חשש שלא יפגע ח"ו בענין ההתקשרות – לשנות המנהג ולאחוז כל הד' מינים (לא רק בעת הנענועים, אלא גם) במשך כל זמן אמירת ההלל". וראה שם בארוכה הטעם בזה. וראה הערה הקודמת (שבשנת תשנ"ב החזיק כבשנת הקהל).

לא. בסיום ההקפה חוזר למקומו, מסיים את נוסח ההושענות, ופונה להביט בקהל המקיפים (למשך דקות ארוכות, עד שכולם מסיימים) כשהד' מינים בב' ידיו הק' (ולפעמים רק הלולב בידו הימנית). במשך רוב הזמן מביט על המקיפים את הבימה הגדולה, ולפעמים מביט לכיוון הבימה הקטנה.

בצאתו מהתפילה

לב. בסיום ההושענות מסמן לנגן "הושיעה את עמך" ומעודד את השירה עד שספרי התורה חוזרים לארון הקודש, ורק אז מניח את הד' מינים על הסטנדר.

לג. משאיר את הד' מינים אצלו עד סוף התפילה, ויוצא כשהלולב ביד שמאלו וקופסת האתרוג מתחת לזרועו, מוצמדת לגופו הק' (והמזכיר לוקח את הסידור)²¹.

לד. אחרי התפילה (בשובו לסוכה) עושה שוב "נענועים" עם כל האתרוגים שהובאו לו.

לה. כעבור זמן מה אחרי התפילה, מוסר שוב את לולבו לידי הקהל.

לו. בשנים שהיה הולך לביתו במשך החג לא היה לוקח עימו את הלולב שלו (אלא השאירו ב־770).

לז. בהגיעו לביתו היה מנענע שם בלולב של הרבנית, לפני הסעודה.

לח. בדרך כלל, במהלך החג, אינו מחליף לולב²² או אתרוג²³, אך מוסר שיחליפו את ההדסים ואת הערבות (בד"כ – ביום ב' דחווה"מ). כן לפעמים מוציא את הלולב ומסדר את ההדסים ומחזק את המבעות.

לט. אינו מניח את הלולב בנייר כסף או מגבת וכיו"ב.

מ. מחזיק את האתרוג בקופסת קרטון פשוטה.

מא. מחלק לעקח בחלק מלילות חול המועד אחרי תפילת מעריב²⁴.

מו"ח אדמו"ר בשנת תש"ד כשהייתי – ל"ע – אבל על אאמו"ר, שאז הי' אחר השלושים, ואמר לי שלא אקיף".

21 בשנים קודמות לקח בעצמו גם את הסידור.

22 ולהעיר שבשנת תשנ"ב החליף לולב.

23 בשנת "הקהל" תשמ"ח החליף אתרוג כמעט מידי יום. וראה לעיל [] .

24 בשנת תש"נ חילק בליל ד' דחווה"מ (בפתח חדרו הק'), בשנת תשנ"א חילק בליל ד' וה' (בפתח הסוכה שבסמיכות לחדרו הק'), ובשנת תשנ"ב רק בליל ד' (בפתח חדרו הק').

הנני שאחד הקיף והקפידו על זה". ולהעיר שלפני הנשיאות (בשנת האבלות על אביו – תשרי תש"ה) לא הקיף (אך בתשי"א הקיף, כנ"ל הערה [2] הערות קודם).

וראה המלך במסיבו ח"ב עמ' סב: "רש"ג: ב"ספר המנהגים" כתוב ש"בשנת האבילות אין מקיפין (הבימה בד' מינים)".

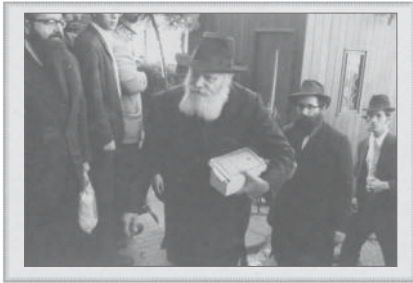
– לכאורה, הרי זהו ענין של אבילות בפרהסיא האסורה ביו"ט?

דיברתי עד"ז עם רבנים מגליצ' (גאליציאנער רבנים") והם לא ידעו כלל מזה!

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א: שמעתי זאת מכ"ק

מב. במהלך החג, נראה פעמים רבות נכנס לסוכה כשבדיו הק' ספר המשך "וככה" תרל"ז לכ"ק אדמו"ר מהר"ש²⁵ או א' מכרכי "אור התורה" של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

מג. אינו אוכל או שותה שום דבר בשום אופן מחוץ לסוכה²⁶.

מחזיק המשך וככה תרל"ז

מד. בשנים קודמות²⁷, היה מתוועד בסוכה שבחצר 770 במשך חג הסוכות (ביום ב' של יו"ט²⁸, ולפעמים בשבת חול המועד) ובשנים הראשונות²⁹ – גם בא' מלילות חול המועד (שמחת בית השואבה)³⁰.

מה. לאחר תפילת מעריב (והשיחה) בליל הושענא רבה, מכניסים לחדרו הק' שלושה עשר אגודות של "הושענאות" (בכ"א חמשה ערכות כרוכות בעלי לולב), ובחר מהם שתיים³¹ ומשלם עבורם מיד (מבלי לשאול את המחיר)³².

מו. אומר חומש דברים ו"תיקון" לליל הושענא רבה בסוכה³³.

מז. לפני כניסתו לאמירת תהילים עם הציבור, מביאים לו תפוח ודבש מהמחולק ע"י הגבאים ואוכלם בסוכה³⁴.

ולהעיר שגם בפולין (בשהותו במשך חודש תשרי בחצר כ"ק אדמו"ר הרי"צ) היה לפעמים מתוועד עם הקהל בשמחת בית השואבה.

(31) עד פטירת הרבנית היה לוקח שלשה.

(32) בשנים האחרונות משלם עבור כ"א עשרים דולר, ובשנים קודמות היה משלם עבור כ"א עשר דולר.

(33) להעיר שבתשי"ב אמר את הזוהר (וכמדומה – גם את הזוהר של תיקון ליל שבועות) בביהכ"נ אחרי אמירת התהילים.

(34) ראה התוועדויות תשמ"ז ח"א עמ' 326: "כפי שהי' נהוג מעבר לים, גם בבית-הכנסת שבו התפלל אאמו"ר, וגם אנכי, ביחד עם עוד כו"כ מישראל, שבאמצע אמירת תהילים דהוש"ר, היו הגבאים מחלקים תפוחים מתוקים; אלה שלא היו מקפידים בלאה"כ שלא לטעום שום דבר חוץ לסוכה, היו גם טועמים מהתפוח בביהכ"נ, ואלה שהקפידו שלא לטעום חוץ לסוכה, לקחו עמם את התפוח ואכלוהו אח"כ בסוכה –

וטעם המנהג בפשטות – בהמשך למנהג דאכילת תפוח מתוק בדבש בראש השנה (כפי שמביא רבינו הזקן בסידורו השוה לכל נפש), אשר, עי"ז ניתוסף ביתר שאת וביתר עוז בברכת שנה טובה ומתוקה, עד לתכלית השלימות שבוה – בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו".

(25) ראה לעיל [שלמד "וככה" בנתינת הד' מינים].

(26) אפילו בעת האירוע בליל שמע"צ תשל"ח, לא הסכים לשתות מים כשהציעו לו ואמר שלא ישתה מחוץ לסוכה, וכן אח"כ כשהיה בחדרו (לפני שיצא לקדש בסוכה) וביקשו שיטעם משהו בחדרו, לא הסכים ואמר שאינו רוצה לאכול ללא קידוש ומחוץ לסוכה.

(27) עד שנת תש"ל (ועד בכלל). סדר זה פסק בעקבות שבירת רגלו של הרב יהודה קלמן מאראלו באותה שנה (מחמת קריסת פירמידה בצפיפות הגדולה). בשנים שלאח"ו, לפעמים היה אומר מאמר ומתוועד קצרות ב-770 (כמובן – ללא אכו"ש) אך בהמשך גם סדר זה פסק כליל (מלבד התוועדות מיוחדות בשנת תשנ"ג, עבורה ירד לבית המדרש בפעם היחידה במשך כל השנה ההיא, ואף הורה לומר לחיים).

(28) להתוועדות זו היה נוטל את ידיו הק' לסעודה ומברך בסיומה ברכת המזון ומחלק כוס של ברכה, כבכל התוועדויות יו"ט.

(29) עד תשכ"ד.

(30) התוועדות זו של שמחת בית השואבה אורגנה ע"י המל"ח עבור תלמידי הישיבות, וכבר לפני הנשיאות נהג כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א להשתתף בהתוועדות.

מת. בשעה 1:00 אחר חצות הלילה נכנס לביהכ"נ לאמירת תהילים, חגור באבנט ואוחז ביד שמאלו את ספר התהילים הגדול³⁵.

מחזיק את הד' מינים ואת אגודת ההושענות

ממ. אומר את כל התהילים בעמידה³⁶, ואומר "יהי רצון" בין ספר לספר³⁷ (ולפעמים מרכיב משקפיים לשם כך).

ג. לפעמים אינו מסיים עם הש"ץ וממשיך אח"כ בחדרו הק'³⁸.

נא. בשנות האבלות (תשכ"ה ותשמ"ט) אמר קדיש אחרי כל ספר³⁹.

נב. נכנס לתפילת שחרית כשאגודת הערבות (וכן דפי ה"הושענות") בתוך סידורו.

נג. לפני הלל מסיר את שתי הטבעות שעל הלולב עצמו.

נד. יורד מבימתו אחרי הלל כשבידיו הק' הד' מינים ואגודת ההושענות, ונעמד על יד סטנדר נוסף (העמוד מימין לעמוד הש"ץ, צמוד לקיר) ובסיום כל הקפה חוזר לשם.

נה. בשעת ההושענות משתמש בדפים מצולמים מוגדלים⁴⁰.

נו. לפעמים מרכיב משקפיים בעת אמירת ההושענות, וכן בעת ההקפות.

נז. לפעמים (בין ההושענות) מחזיק את כל הד' מינים ביד א' (שמאל) ומסדרם, ואז מפריד בין האתרוג ללולב באצבע הב'.

נח. לפני שחובט את הערבות לפעמים מפרידן זו מזו, ואח"כ מתכופף מלא קומתו (באם ישנו שטיח מרים בידו השמאלית את קצהו) וכידו הימנית חובט קלות את הערבות ה"פ ברצפה שלימינו, ואח"כ מניח את הערבות על הרצפה לשמאלו⁴¹ ואומר את ה"יהי רצון".

(40) הדפים גדולים וארוכים (נראה שכל דף כולל ב' דפים מהסידור (תורה אור), אלא שההושענא האחרונה נגזרה במקומה ונדבקה אחרי ההושענא הששית) ומהודקים בפניה הימנית העליונה.

(41) היו שנים שלקחן עימו בסידורו, או שהשאירם על כיסאו (וחילקו אותן לקהל אחרי צאתו). אך בכל אופן, אינו משליכן מעל ארון הקודש.

(35) בשנת תשנ"ב אמר את התהילים מתוך ספר "תיקון" (ישן, עם כריכה שחורה).

(36) כן נוהג משנת תש"נ. ובשנים שלפניו נהג בד"כ לשבת, לבד לאמירת ה"יהי רצון" שאז נעמד.

(37) משא"כ בשבת מברכים כנ"ל [] .

(38) כמו בשבת מברכים החודש כנ"ל [] .

(39) להעיר שבתשי"א לא אמר קדיש בין ספר לספר.

גמ'. לאחרי התפילה מוסר שוב את הלולב לציבור שיברכו עליו, והפעם נותן שיברכו גם נשים וטף (ומזכיר אודות כך לשליח).

ס. זמן קצר לאחרי התפילה מחלק לעקח בצירוף דולר לצדקה⁴² (בעמדו בפתח חדרו הק'⁴³) לאלו שלא קיבלו⁴⁴.

סא. כשהושענא רבה חל ביום ראשון, מחלק דולרים אחרי חלוקת לעקח (על אף שחילק דולרים ביחד עם הלעקח).

סב. מתפלל תפילת מנחה בזאל הקטן (עקב סידור ביהכ"נ למטה להקפות).

סוכתו (שבחויץ).

(42) ראה לעיל [עיוהכ"פ].

(44) גם בשנים שלא היה מחלק לנשים בעיוה"כ, היה מחלק לנשים בהושע"ר (אחרי הגברים).

(43) כן נוהג משנת תש"נ (אלא שבתנש"א חילק בפתח הסוכה הצמודה לחדרו הק'), ובשנים שלפנ"ז חילק בפתח

שמיני עצרת ושמחת תורה

- א. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת שמע"צ ושמח"ת¹.
- ב. במשך התפילות של שמיני-עצרת ושמח"ת מתפלל על גבי בימה מוגבהת מהרגיל (בימת הקריאה מונחת על גבי בימתו הרגילה).
- ג. בהיכנסו לתפילת מעריב מעודד את השירה בצורה מיוחדת ובחזקה, גם לאחר שמגיע למקומו, וכן במשך התפילה בניגונים של הש"ץ.
- ד. בסיום קדיש-בתרא עולה לחדרו הק² וחוזר כעבור כשעה להקפות.
- ה. אינו עושה קידוש עד אחרי סיום ההקפות³.
- ו. נכנס להקפות (כשכידו דפי "הקפות" מוגדלים, ולפעמים גם הסידור) בד"כ בשעה 9:00 וממשיך לעודד את השירה כשמגיע למקומו.
- ז. מתכבד בפסוק הראשון והאחרון של "אתה הראת" בכל הג' פעמים, ומכריזם בקול רם בניגון המסורתי (כשפניו הק' לכיוון מזרח).
- ח. בסיום כל סדרת "אתה הראת" פותח בניגון שמח⁴, ואחרי שמעודד למשך זמן מסתובב חזרה אל הסטנדר (כסימן לסיום השירה), ותיכף מסתובב חזרה לשמיעת הכרות הגבאי.
- ט. לאחר כל הג"פ של "אתה הראת" מוסיף את הפסוק "והיה זרעך כעפר הארץ וגו'" ג"פ (כשהקהל עונים אחריו)⁵.
- י. בשנת "הקהל" מוסיף את הפסוק "הנני מביא אותם מארץ צפון וגו'" פ"א.
- יא. מתכבד בהקפה הראשונה, ומקבל את הס"ת (הקמץ) על בימתו ומשם צועד למרכז ביהכ"נ כשברכבו משיב בברכה לכל המבקשים.

(1) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ, תשנ"א ותשנ"ג.

(2) להעיר שבשנת תשנ"ב אמר שיחה אחרי התפילה.

(3) משא"כ בליל שמח"ת (כדלקמן []).

(4) בתשנ"ב החל אחר הפעם הראשונה בניגון הקפות לאביו רלוי"צ, ואחרי הפעם הב' והג' – בניגון ריקוד (המושר היום על המילים "יחי אדוננו וכו'"), וכן היה בליל שמח"ת אלא שאחרי ההקפה השלישית ניגן "ופרצת". בשנים קודמות

לפעמים פתח גם בניגון שמח"ת (הידוע).

(5) ראה התוועדות תש"נ ח"א עמ' 226: "וע"פ מנהג חסידי חב"ד בשנים האחרונות, מוסיפים ומסיימים בפסוק "והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך".

ולהעיר שבשנים קודמות היה לפעמים מוסיף ג"כ את הפסוק "הושיעה את עמך וגו'".

יב. עולה על הבימה המיוחדת לכך ומכריז בניגון המסורתי את נוסח ההקפה⁶, מקיף ביחד עם שאר המכובדים בס"ת ואז עולה לבדו על החלק הגבוה של הבימה.

יג. רוקד לבד⁷ לקול הניגון (בד"כ – ניגון ההקפות לרלוי"צ⁸) כשמסתובב על מקומו, ומניף את הס"ת למעלה ולכל הכיוונים.

יד. גם בשנות האבלות הלך לבדו להקפה⁹.

טז. בסיום הריקוד חוזר למקומו כשהס"ת בידיו הק'.

טז. נשאר במקומו בכל משך זמן ההקפות, עד להקפה השביעית.

יז. בעת אמירת הפסוקים של כל ההקפות עומד שעון על הסטנדרד כשפניו לקיר, וכשמתחיל הקהל לנגן פונה לקהל ומעורר.

יח. בסיום ההקפה מסתובב חזרה לסטנדרד (כסימן לסיום) ותיכף מסתובב חזרה לשמיעת הכרות הגבאי (כנ"ל ס"ן]).

יט. מתכבד בהקפה השביעית, והסדר הוא כמו בהקפה הראשונה (אלא שמנגנים בד"כ את ניגון ההקפות הידוע¹⁰).

כ. מעורר את שירת "עלינו" (במנגינה של מחנות הקיץ).

כא. לאחר סיום התפילה והכרות "גומ יו"ט" פותח בעצמו בניגון שמח ויוצא כשמעורר את השירה.

כב. אינו חוזר במשך הלילה לביהכ"נ (להשתתף בריקודים הנמשכים כל הלילה)¹¹.

כג. בליל שמחת תורה לאחרי תפילת מעריב עולה לחדרו, וחוזר בד"כ בשעה 9:00 להתוועדות.

כד. מקדש בחדרו הק' אחרי מעריב, לפני כניסתו להתוועדות¹².

אלא רק עם ליווי.

6 בשנת תשנ"ב אמר את כל הנוסח על מקומו, ואח"כ הלך להקפה מבלי לקחת את הסידור או הדפים.

10 כן היה עד שנת תש"נ (כמעט) כל שנה. בתנש"א התחיל את ניגון "יחי אדוננו" – "ס'קומט שוין די גאולה" (ללא מילים), ובתשנ"ב התחיל "ופרצת", אח"כ "ניעט ניעט ניעקאווא" ואח"כ ניגון ההקפות לרלוי"צ. בתשנ"ג ניגנו את ניגון ההקפות הידוע (כרגיל), ובתשנ"ד ניגנו "יחי אדוננו" (במנגינת "חיילי אדוננו").

7 עד שנת תשמ"ז (מלבד בשנת תשמ"א) היה רוקד עם גיסו הרש"ג, כשיד ימינו מונחת על כתף הרש"ג ויד ימינו של הרש"ג מונחת על כתפו והס"ת ביד שמאל (מוצמדת לגופו הק'). ולהעיר שבעת שהותו בחצר חותנו בפולין היה רוקד ביחד עם חותנו ושני גיסיו, וכן לפני חתונתו (בשמח"ת תרפ"ט) רקד עם חותנו וגיסו לעתיד.

11 להעיר שלפני הנשיאות היה רוקד עד השעות הקטנות של הלילה בהתלהבות עצומה, מבלי להפסיק לנוח כלל. וכן בליל שמח"ת. ובשנים הראשונות לנשיאות היו פעמים (בתש"ג ותש"ז) שחזר לביהכ"נ לאחר סעודת יו"ט ורקד. 12 משא"כ בליל שמע"צ (כנ"ל []). וראה הערה הבאה.

8 כן היה עד שנת תש"נ (כמעט) כל שנה. בשנת תנש"א התחיל "ופרצת" אך בתשנ"ב ותשנ"ג ניגנו את ניגון ההקפות לרלוי"צ כרגיל. בתשנ"ד ניגנו את ניגון ההקפות (הידוע).

9 הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 78 (תרגום): "בשנת האבילות . . להקפות בשמע"צ ושמח"ת – אין הולכים לבד

כה. בתחילת ההתוועדות (לאחר ששותה מהיין) מכריז שמישהו יעשה קידוש (ובמוצש"ק – גם הברלה) ויוציא את הרבים¹³.

כו. בהתוועדות זו מכאר בד"כ את כל פסוקי "אתה הראת"¹⁴, ולפעמים רק חלקם.

כז. במהלך ההתוועדות בד"כ שרוי בשמחה גדולה, ופעמים רבות מעודד את השירה (שבין השיחות) בחוזק רב ולפעמים אף עומד מלוא קומתו ומוחה כפיים במרץ כשרוקד על מקומו.

כח. לקראת סיום ההתוועדות (בסביבות השעה 12:00) מתעניין האם כולם חזרו מ"תהלוכה", ואז מסיים את ההתוועדות.

כט. בסיום ההתוועדות עולה לחדרו, וכעבור זמן קצר (בד"כ בשעה 1:00) חוזר לביהכ"נ להקפות.

ל. ב"אתה הראת" הראשון (שפסוקיו נמכרים לטובת ישיבת תומכי-תמימים) מתכבד בכל הפסוקים, ובפעם הב' וג' – רק בפסוק ראשון ואחרון¹⁵.

לא. מתכבד בהקפה הראשונה והאחרונה כבשמע"צ.

לב. בשנים הראשונות¹⁶ היה נכנס לביהכ"נ כעבור משך זמן אחרי סיום ההקפות ומחלק משקה לכל אלו שקיבלו על עצמם להוסיף בלימוד החסידות (או לאלו שטרם למדו – להתחיל ללמוד) במשך השנה.

לג. באותם שנים¹⁷ היה מלמד את הקהל ניגון חדש¹⁸ לפני (או בעת) חלוקת המשקה¹⁹.

15) ראה ספר המנהגים עמ' 69: "ליל שמח"ת: המנהג בבית הרב למכור פסוקי אתה הראת ולכבד בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים את כ"ק האדמו"ר. בליל שמח"ת תורה ההכנסה היא לטובת ישיבת תורת"ו וביום שמח"ת ההכנסה לטובת המוסדות מל"ח ומחנ"י".

16) משנת תשט"ו עד תשכ"ד.

17) משנת תשט"ז.

18) הניגונים שלימד במשך השנים: תשט"ז-י"ז: ראה הערה הבאה. תשכ"ז: "צמאה לך נפשי – עך טי דורען". תשי"ט: "שאמיל". תשכ"ב: "רחמנא דעני". תשכ"א: "אתה בחרתנו". תשכ"ב: "אנעים זמירות". תשכ"ג: "סטאווי יא פיטו". תשכ"ד: "כי אנו עמך" (הב') ו"הוא אלוקינו" (באותה שנה אמר שאינו יודע האם ילמד ניגון בשנה הבאה, ובמילא ילמד עתה שני ניגונים).

19) בתשט"ז באמצע חלוקת המשקה אמר ששמע"צ ושמח"ת זהו אותו ענין של ר"ה, והיות שכעת עומדים בשעה של סליחות (קודם אור הבוקר) לכן שינגנו "דרךך אלקינו", אך הנוכחים לא הכירו את הניגון וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לימדו. בתשי"ז חילק את המשקה אחרי ההקפה הב' ולימד אז את הניגון "כי אנו עמך". מתשכ"א והלאה לימד את הניגונים בעת חלוקת המשקה כבפנים.

13) ראה שיחות קודש תשמ"א ח"א עמ' 219 ואילך (תרגום): "בהתוועדות זו הרי נוהגים תמיד לעשות קידוש ברבים, ע"פ דברי רז"ל ש"אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה", וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגה"ת שישנה מעלה כאשר מקיימים תורה ומצוות בעשרה, ועד"ז הוא גם בנוגע לכל דבר שבקדושה, כולל גם קידוש, שישנה מעלה כאשר עושים זאת ברבים (לא רק שלשה, אלא עשרה).

ובפרט שזהו קידוש של יום טוב, "מועדים לשמחה", ששמחה קשורה עם אנשים נוספים, עם רבים,

יתירה מזו: נוסף לזה שישנה "מועדים לשמחה" (כביו"ט אחרים) זהו "מועדים לשמחה" בשמע"צ ושמח"ת, הבאים בהמשך לחג הסוכות, שאז דוקא אומרים "זמן שמחתנו", לא "זמן חירותנו" או "זמן מתן תורתנו".

...אך היות שההתוועדות מתחילה כמה זמן אחרי התחלת יו"ט (מצד טעמים הידועים או שאינם ידועים) – באם לא הייתי עושה קידוש בהתחלת היו"ט, אלא מחכה עד ההתוועדות, יכלו הרי להיות כאלו שהיו מחכים זאת – ומכך הרי יכול לצאת שייכשלו בענין שבשעות שעד ההתוועדות יחסרו בשמחה המגיעה ע"י קידוש". וראה שם עוד בארוכה.

14) וכך נוהג בקביעות משנת תש"ג, ולהעיר שגם לפני נשיאתו נהג כך לפעמים.

- לד. לפני שלימד את הניגון היה מסביר אודות תוכן הניגון, או מספר סיפור הקשור לניגון.
- לה. אחרי שלימד את הניגון כמה פעמים, ביקש מא' הנוכחים שיחזור על הניגון וילמד את הקהל.
- לו. בהקפות של יום שמח"ת מתכבד (כבלילה) בכל פסוקי "אתה הראת" הראשון (שפסוקיו נמכרים לטובת "המרכז לענייני חינוך" ו"מחנה ישראל"), ובפעם הב' וג' – רק בפסוק ראשון ואחרון.
- לז. מקיף את הבימה שלש וחצי פעמים, ואז רוקד עם הס"ת.
- לח. אינו עולה לתורה ל"מפטיר", אלא ל"חתן בראשית"²⁰.
- לט. מחזיק את עצי-החיים (בעלותו לתורה) בידיו הק' ללא הטלית, כבכל השנה²¹.
- מ. בפסוקים שהקהל אומרים ("ויהי ערב ויהי בוקר" וכן ב"ויכולו") מתחיל לומר את הפסוקים עם הקהל וגומר עם הבעל-קורא²².
- מא. נשאר על בימת הקריאה עד אחרי קריאת ההפטרה ע"י המפטיר (ועומד בצד כרגיל בסיום העליה) ורק אח"כ חוזר למקומו (אחרי הס"ת).
- מב. בשנים קודמות, בסיום קדיש תתקבל שאחרי תפילת מוסף היה לפעמים מביט לכיוון הש"ץ (כאשר הפכו אותו כנהוג), ולפעמים אף סימן בידו הק' להפכו (אך בשנים האחרונות אין נוהגים כך ובמילא אינו מביט).
- מג. אחרי תפילת מנחה עולה לחרו, וכעבור זמן קצר (לפני השקיעה) נכנס להתוועדות²³ (ונוטל ידיו כבכל יו"ט).
- מד. בהתוועדות זו נוהג לעורר ע"ד תקנת לימוד שיעורי החת"ת.
- מה. מזכיר בד"כ אודות ההשתתפות של כאו"א ב"קרן השנה"²⁴ (ולפעמים מזכיר אודות כך בהתוועדות של שבת בראשית).
- מו. מזכיר במהלך ההתוועדות אודות הענין של "ויעקב הלך לדרכו".

21) כן הוא החל משנת תנש"א, משא"כ בשנים שלפנ"ז שהיה מחזיק (ביום זה) את עצי-החיים באמצעות טליתו.

22) כמו בתענית ציבור כנ"ל [] .

23) להעיר שבתקופת שהותו בברלין, בהתוועדות שמח"ת שהיתה מתקיימת בביהכ"נ היה מזכיר את כאו"א ממאות הנוכחים בשמו ושם אימו ומברכו "לחיים ולברכה".

24) כן נוהג משנת תשי"ד, אז יסד את הקרן.

20) לעליה זו קוראים לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בשמו הק' המלא – "אדוננו מורנו ורבינו [ומתשנ"ג – גם "מלך המשיח" מ"מ בהרב ר' לוי יצחק" (דלא כבכל השנה כנ"ל []), וכן (לפני כן) לכ"ק אדמו"ר הרי"צ – ג"כ בשמו הק' המלא ("אדמו"ר י"י באדמו"ר שד"ב").

ולהעיר שגם לפני הנשיאות נהג לעלות ל"חתן בראשית" במנין מיוחד.

שמיני עצרת ושמחת תורה

- א. במוצאי שמחת תורה ובתפילות אסרו חג (כ"ד תשרי) אומר את הקדישים בכל התפילות¹.
- ב. בהפמרת שבת בראשית בשנה מעוברת², מוסיף את החלק שע"פ מנהג אשכנז "והוא עם בזוי וגו'" עד "ואחרי לא יהיה"³.
- ג. בהתוועדות שבת בראשית מורה לגבאי ביהכ"נ למכור את המצוות למשך כל השנה⁴.
- ד. לקראת סיום החודש, מקבל את האורחים ל"יחידות כללית" בביהכ"נ⁵.
- ה. בהפמרת ש"פ לך בפקוק "וקוי ה' יחליפו כח", קורא "קווי" (ולא "קוויי")⁶.
- ו. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת כ' מרחשון⁷.
- ז. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בכ' מרחשון⁸.

אליו כו', אבל מכיון שלא שמעתי את טעם הדבר, ומה גם שענין זה שייך רק למיעוטא דמיעוטא – לא ה' מקום לפרסם ולהדפיס זאת [מכיון שזהו בבחינת מילתא דתמיהה כו'].

אבל לאידך – מכיון שכ"ק מו"ח אדמו"ר שיער שאבין מדבריו שבשנת העיבור צריכים (אנשים כערכי) לומר את ההפטרה כולה (מאיזה טעם שיהי'), ואעפ"כ לא שלל ענין זה [אף שבנוגע לאמירת ההפטרה בציבור (לא רק כאשר מעבירים את הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום), בברכה לפני' ולאחרי', הרי זה קשור עם חשש הפסק כו'] – "גיי איך אויף אן אייזערנעם בריק" [= "אני הולך על גשר ברזל"], מכיון שיש לי הוראה מפורשת בענין זה, ולכן, אף שזהו אמנם דבר תמוה, הרי זה באופן ד"מצווה ועושה".

וכאמור – ענין זה שייך אלי, ואין זו הוראה לרבים".

(4) המצוות הנמכרות בהזדמנות זו: "חזק" של ד' החומשים, פתיחת הארון ל"כל נדרי" ולנעילה, חתן תורה, חתן בראשית, נר למאור וכו'.

(5) הסדר בזה – ראה לעיל [] .

(6) יש אומרים (עכ"פ לפעמים) כופל את המילה וקורא "וקויי וקווי".

(7) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ-נ"ב.

(8) כן נהג משנת תש"מ עד תשמ"ו (בתשמ"ח לא התוועד) אך בשנים שלפני' התוועד רק כשחל כ' מרחשון בש"ק.

(1) יארצייט זקנתו הרבנית מרת רחל ינובסקי, ואולי גם אחיו דובער שניאורסאהן הי"ד.

(2) משא"כ בשנה פשוטה שקורא כמנהג ספרד – עד "יגדיל תורה ויאדיר".

(3) הוראה לרבים: התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 366: "בנוגע לאמירת ההפטרה דשבת זו:

התחלת ההפטרה דשבת זו היא – "כה אמר ה'", וסיומה – "יגדיל תורה ויאדיר", למנהג הספרדים, ולמנהג האשכנזים – ממשיכים עוד כ"כ פסוקים, עד "ואחרי לא יהי".

והנה, בהפטרות אלו שיש בהם חילוקי מנהגים בין ספרדים לאשכנזים, מנהגנו – ע"פ רוב – כמנהג הספרדים, כפי שכותב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע בהגהות לסידור. וכבר נדפס בסידור "סדר ההפטרות שיש בהם חילוקי מנהגים" (ע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר) שההפטרה דפ' בראשית היא מ"כה אמר ה'", עד "יגדיל תורה ויאדיר".

ועפ"ז מתעוררת התמיהה: מדוע אמרתי את הפטרה דשבת זו ע"פ מנהג האשכנזים?

המענה לזה: הנהגה זו היא ענין פרטי השייך אלי, על פי מה שהבנתי מדבריו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שבשנת העיבור צריכים אנשים כערכי לומר את כל ההפטרה כולה, עד הסוף, כמנהג האשכנזים (מאיזה טעם שיהי').

אם הייתי שומע מוכ"ק מו"ח אדמו"ר את טעם הדבר – הייתי מדפיס זאת, ואז הי' כל א' מחליט אם זהו ענין השייך

חודש כסלו

- א. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ר"ח כסלו¹, וכן לקראת ט' וי"ד כסלו².
- ב. ביו"ד כסלו לובש בד"כ בגדי ש"ק ויו"ט, ואומר קדיש בכל התפילות³.
- ג. בשנים שהיה מתועד בימות החול, היה מתועד בקביעות ב' כסלו⁴.
- ד. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"ד כסלו⁵.
- ה. ביו"ד כסלו בשנים מסוימות⁶, אחרי תפילת מנחה, מברכהו אחד מאנ"ש בשם כלל אנ"ש והתמימים ועם ישראל (כבי"א ניסן) ואח"כ משיב בשיחה⁷.
- ו. בשנים שהיה עורך התועדויות בימות החול, היה לפעמים עורך התועדות ביו"ד כסלו.
- ז. במהלך ההתועדות היה מדבר אודות ענין הנישואין.
- ח. לקראת י"ט כסלו, שולח מברק לאנ"ש בכל רחבי תבל⁸, וכן למשתפי התועדויות⁹.
- ט. בתקופה שלפני י"ט כסלו, מברך (בחלוקת דולרים, לאורחים הנוסעים וכיו"ב) בד"כ בברכת "א הצלחה/דיקן (או "א פריילעכן") י"ט כסלו".
- י. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י"ט כסלו¹⁰.
- יא. ביו"ט כ' כסלו לובש בד"כ בגדי ש"ק ויו"ט.
- יב. אומר קדיש בכל התפילות של י"ט כסלו¹¹.
- יג. לוקח מסכת בחלוקת הש"ס¹² שע"י מחנה ישראל (בד"כ סנהדרין, ולפעמים מוסיף עוד

(7) כן היה בתשמ"ט, ובתשל"ט היה זה בג"ע התחתון.

(8) במברק מאחל "לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי' תכתבו ותחתמו", ובד"כ מוסיף עוד איחולים ומקשר גם לחנוכה (ובפרט בשנים האחרונות).

(9) במברק מאחל "לחיים לחיים ולברכה" ושלכאו"א יקויים "פדה בשלום נפשי" במילואו, ובד"כ מוסיף עוד איחולים.

(10) כן היה בשנים תשמ"ז-ח, תש"נ-נ"ב.

(11) יארצייט דודתו מרת מרים גיטל שניאורסאהן.

(12) להעיר שעד שנת תשי"ב היתה חלוקת הש"ס בכ"ד טבת, ובשנת תשי"ג חידש את המנהג לערוך את חלוקת הש"ס בי"ט כסלו.

(1) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ-נ"ג.

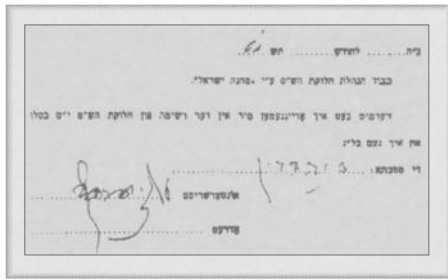
(2) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"ב (בתשנ"ב יצא הקונטרס לכבוד יו"ד-י"ד כסלו).

(3) יארצייט דודו ר' שמואל שניאורסאהן.

(4) כן נהג משנת תשל"ז, מלבד כאשר חל י' כסלו ביום ועש"ק או ביום א', שאז (בד"כ) התועד רק בש"ק.

(5) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ-נ"ב (בתשנ"ב יצא הקונטרס לכבוד יו"ד-י"ד כסלו).

(6) לקראת שנה מיוחדת, עגולה, מאז החתונה (כגון בתשל"ט - יובל החמישים ותשמ"ט - יובל השישים).

כרטיס חלוקת הש"ס

מסכת קצרה כגון סוכה¹³, תמיד, מכות, יומא או מגילה¹⁴).

יד. רושם את שם המסכת על כרטיס מיוחד של "חלוקת הש"ס", ורושם גם את (ב' האותיות של) השנה הנוכחית (מבלי לציין תאריך) ואת התימת יד קדשו¹⁵.

טו. בשנים שהיה עורך התוועדות בימות החול, היה מתוועד בקביעות במוצאי¹⁶ י"ט כסלו¹⁷.

רושם על הכרטיס בעת ההתוועדות

טז. עד תשל"א היה עולה לפני ההתוועדות הגדולה להתוועדות קטנה וקצרה בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"צ בהשתתפות זקני החסידים, שם אמרו לחיים וניגנו ניגונים.

יז. לפעמים היה עורך סיום על הש"ס במהלך ההתוועדות¹⁸.

יח. במהלך ההתוועדות היה עורך מגבית לצדקה עבור "קופת רבינו".

יט. היה מזכיר אודות לקיחת מסכת ב"חלוקת הש"ס" (ואף לקח בעצמו במהלך ההתוועדות¹⁹), ולאחרי ההתוועדות היה מעביר את כל הכרטיסים למזכיר²⁰.

כ. בהתוועדות זו הורה לנגן את ניגון הד' בבות של כ"ק אדמו"ר הזקן.

כא. בשנים הראשונות, כאשר י"ט כסלו היה חל ביום ועש"ק, היה אומר מאמר חסידות בליל ש"ק בחדרו הק'.

כב. בשנים שהיה מקבל ל"יחידות פרטית", פעמים רבות שאל את הנכנסים בתקופה שלאחרי י"ט כסלו האם לקחו מסכת בחלוקת הש"ס.

זה הי' בדירת מנגד ביסורים נפשיים וכו'".
 17) להעיר שאף בילדותו (כשהיה גר ביקטרינוסלב) היו ילדי העיר מארגנים התוועדות מידי שנה בא' הימים שלפני י"ט כסלו (אך לא ביום י"ט כסלו עצמו, כדי שלא להפריע להתוועדות של הרלווי"צ), וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א היה מנהל את חשבון הכספים שאספו להתוועדות (וזה היה היום היחיד בשנה שיצא מהרגלו והתעסק בענין אחר מלבד לימוד התורה).
 18) כן נהג גם לפני הנשיאות – ראה הערה [].
 19) ראה הערה [].
 20) ע"מ שיעתיק את שמות האנשים לטבלה מיוחדת, ויתלה על הקיר ב-770. מפי רש"מ.ס.

13) בשנות תשי"א-ב לקח מסכת סוכה (בנוסף למסכת סנהדרין) עבור כ"ק אדמו"ר הריי"צ.
 14) לפני הנשיאות (עכ"פ בתש"ט, אך נראה שגם לפניו) היה לוקח מסכת נדה וערך בכ"ד טבת (ראה הערה []). "הדרך" על (המסכת ו) כל הש"ס.
 15) בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה לוקח את המסכת במהלך ההתוועדות (כשהילקו לקהל את הכרטיסים קיבל גם כרטיס, וכתב את שם המסכת(ות) והשנה וחי"ק בעט שהוגש לו).
 16) ראה אגרות קודש ח"ה עמ' מה: "פשט המנהג, אשר עיקר ההתוועדות די"ט כסלו הוא באור ליום כ' כסלו, כי הגאולה מהמאסר היתה בעת תפלת מנחה, שלש שעות אחר

חנוכה

- א. בדרך כלל מוגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת חנוכה!¹
- ב. בכניסתו לתפילות כמשך ימי החנוכה מביט לעבר החנוכה, ואז גם בד"כ אינו מסתובב לעבר הקהל או מעורר בהגיעו למקומו.
- ג. בשנות האבלות עבר לפני התיבה כרגיל, מלכד באמירת "הלל".
- ד. כשהיה מתפלל מנחה בזאל הקמץ בעש"ק, התפלל במקום של ימות החול (משמאל לארון הקודש) ולא במקום הקבוע של עש"ק וש"ק (על יד הקיר הדרומי)².
- ה. נכנס לתפילת מנחה בימי החנוכה בד"כ בשעה 3:25, ולמעריב בשעה 5:00.
- ו. בתפילת מנחה אחרי קדיש־בתרא, מסתובב לצד הימני של הסטנדר (ומסובב לפני כן את סידורו) ונשען עליו ביד שמאלו הק' כשפניו לעבר החנוכה³.

בעת שירת הנרות הללו

- ז. כמשך זמן ההדלקה ושירת "הנרות הללו"⁴, מביט בתחילה בנרות במבט עמוק וחודר, ואח"כ (לפעמים) בסידור ובקהל, ולפעמים אף עוצם את עיניו הק'.
- ח. בתיבות "וכל שמונת ימי חנוכה וכו'" מביט בחנוכה.
- ט. כמשך זמן השירה, מעורר קלות בראשו הק' ומפעם לפעם משתתף בניגון בפיו הק'.

- י. בסיום הניגון – בתנועה "על ניסך וכו'" (שחוזרים עליה כמו"פ) מוגה באצבעותיו הק' את הפעמים שחוזרים על התנועה (בד"כ – שבע פעמים) ואז (לפעמים מעורר בידו הק' ו) מסתובב למקומו⁵.

(1) כן היה בשנים תשמ"ז-ח, תש"נ-ג ובתש"נ הו"ל קונטרס נוסף לכבוד זאת חנוכה.)

(2) זאת משום שהדליקו את הנרות על החלון (או – אחרי התקנת הארון במקום זה – על א' המדפים) שבקיר הדרומי (במקום מושבו הקבוע).

(3) ע"ד כבקריאת עשרת הדברות (כנ"ל [] ושירת היס

(4) להעיר שבשנים קודמות היו שרים "הנרות הללו" רק ביום הא', ה' וח' ובד"כ גם במוצש"ק.

(5) נמצא שמנגנים את התנועה (בד"כ) שמונה פעמים. ולהעיר שבזאת חנוכה תשנ"ב סימן לחזור י"פ.

יא. משנת תש"נ, משתתף במעמד פרסומי ניסא העולמי ("חנוכה ליור") המתקיים ב-770.

יב. בכינוסים אלו, ניגש בסיום קדיש תתקבל לעבר הסמנדר של השיחות ומביט במושך רוב הזמן במסך קטן העומד לידו (המראה את השידורים מרחבי תבל), וכן אומר שיחה כרגיל בכל כינוס ילדים.

חנוכה ליור

יג. בא' מימי החנוכה, משתתף בכינוס הנערך לחברי כולל "תפארת זקנים לוי יצחק" ובית "תפארת חכמת נשים" ונושא בפניהם שיחת קודש.

יד. מדליק נרות חנוכה על פתח חדרו הק"6.

טו. מניח את החנוכיה על מגש המונח על גבי כסא העומד בחלל פתח החדר, מול המזוזה.⁷

טז. משתמש בחנוכיית מתכת פשוטה (ולא מכסף) עם גב (ולא עם קנים), שקיבל מכ"ק אדמו"ר הרי"צ⁸.

יז. אינו שומר את הפתילות (וגם אינו שורפם וכיו"ב אחרי החג)⁹, ומחליפן כל יום בחדשות¹⁰.

יח. אינו חוגר אבנט בעת ההדלקה¹¹.

של השריפת-חמץ.

10 מפי רח"ה, ומוסיף בשם הרבנית שכן נהג כ"ק אדמו"ר הרי"צ, שהסביר שהחדשות בוערות יותר טוב.

אך ראה שיחות קודש תשט"ז עמ' 113 (תרגום): "ישנם כאלו שנהגים כל יום לקחת פתילה חדשה להדלקת נרות חנוכה. שכך היה גם בנרות המקדש, שכל יום היתה פתילה חדשה. אך כ"ק מו"ח אדמו"ר לא נהג כך, הוא נהג לקחת את הפתילה הישנה.

ויש לומר הטעם: מחול לקודש צריכים באמת שתהיה פתילה חדשה, דבר שהשתמשו לחול אינו ראוי לקודש. משא"כ מקודש לקודש, אין זה משנה, ואדרבה, היות וזהו כבר תשמישי קדושה זהו ראוי יותר שיעשו עמו מצוה נוספת. והגם שבביהמ"ק לא היה כך, י"ל היות וכל יום היא המשכה נעלית יותר, שלגבי המשכה החדשה נחשבת המשכה דאמול כחול, משא"כ בזמן הגלות, שהענינים הם מימלא בהעלם, אין זה משנה ואדרבה".

ובספר המנהגים עמ' 71: "נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים דאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק. ולע"ע, לא יכולתי לברר מנהג רבנו בזה". ואולי התברר אח"כ.

11 מכאן ועד סוסכ"ב הוא מפי רח"ה.

6 עד פטירת הרבנית היה מדליק בביתו (או בספריה), מיד בבואו מ-770. וראה ספר המנהגים עמ' 70: "לא הי' מנין בעת הדלקת הנרות בבית הרב. גם לא היו משתדלים שתהי' ההדלקה ברוב עם האפשרי".

7 כשהדליק בביתו, היה מדליק על פתח הדלת שבין חדר הסעודות של שבת לחדר הארוחות של שאר השבוע (כנ"ל הערה [בליל ש"ק]). מפי רח"ה.

8 מפי ר' יעקב יהודה העכט, שפעם הציע לקנות לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א חנוכיה חדשה, והשיב שקיבלו מחותנו וכיצד ניתן להחליפו?!

אך להעיר שיש אומרים ש(עכ"פ בשנים מסוימות) השתמש בחנוכיה עם רגל וקנים.

ולהעיר שלכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א יש עוד שלשה חנוכיות (עם רגל) בהן אינו משתמש, א' מזהב ושנים מכסף (אך ע"פ השמועה – היו מקרים בוודים שאכן השתמש בהן).

9 בתחילה היה המשב"ק ר' חס"ד הלבשרטם שומרן לעצמו, ואחרי שמונה שנים ששומרן, הניחן במגירה ושכח אודותם. בבדיקת חמץ של אותה שנה מצאם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ושאל מה זה, וענה רח"ה שהן הפתילות מחנוכה, וענה כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (תוכן): "נו, דבר שעשו בו מצוה נעשה בו עוד מצוה" והניח א"ו בשקית

- יט. בסיום ההדלקה, מניח את השמש במקומו של הנר השמיני, מלבד ביום השמיני שאז מניח את השמש במקומו (למעלה באמצע הדופן).
- כ. אחרי ההדלקה אומר "הנרות הללו" ללא מנגינה, ומדגיש במיוחד את התיבות "קודש" ו"להודות ולהלל".
- כא. מתיישב לארוחת ערב אחרי ההדלקה, ובמשך הארוחה (אותה ממשיך בד"כ לזמן ארוך מהרגיל – כ־30 או 40 דקות) מביט הרבה בנרות.
- כב. לפעמים אוכל לביכות במשך הארוחות.
- כג. בחיי הרבנית, לפעמים היה הולך לפני שעבר חצי שעה (וכן היה בקביעות ביום ועש"ק) ואמר לה שמשאיר אותה בתור "שומרת".
- כד. בערב שבת קודש מניח ספר על הכסא (באופן שיהיה ניתן להזיז את הכסא בעת שייכבו הנרות).
- כה. במוצש"ק אינו סועד אחרי ההדלקה (וכרגיל נוטל ידיו לסעודה רק לפני שיעור התניא ברדיו כנ"ל []), ותמורת זאת יושב ולומד מספר ליד השולחן.
- כו. בשבת חנוכה (בעת ההתוועדות וכיו"ב), אינו מנגן "הנרות הללו" אך בד"כ מנגן את התנועה האחרונה – "על ניסוך וכיו".
- כז. כששבת חנוכה חלה בא' דר"ח, קורא את הפטרה של חנוכה ("רני ושמחי"), אח"כ את הפסוק הראשון והאחרון של הפטרת שבת ר"ח ואח"כ את הפסוק הראשון והאחרון של הפטרת "מחר חודש"¹².
- כח. כשהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ וחזר בלילה, התפלל כרגיל מנחה ומעריב ביחד והדליק נרות חנוכה רק אחרי מעריב.
- כט. כמה פעמים במשך חנוכה, מחלק דמי חנוכה¹³ לילדים או לכאור"א (דולר ודיים)¹⁴.
- ל. עד שנת תשמ"ח, היה מחלק דמי חנוכה (לפעמים) גם לבני המשב"ק בביתו¹⁵.
- לא. בשנים הראשונות¹⁶ נהג בנר חמישי¹⁷ של חנוכה לחלק דמי חנוכה לתלמידי התמימים המדייקים בשמירת הסדרים, בחדרו הק'.

בזמן.

(15) מפי רח"ה.

(16) משנת תשי"ב ועד תש"כ, ואח"כ הורה להנהלת הישיבה לעשות כן.

(17) ראה ספר המנהגים עמ' 71: "אדמו"ר [מוהריי"צ] הי' נותן דמי חנוכה – מעות – בליל נר הרביעי או החמישי".

(12) ראה בארוכה השקו"ט בזה בלקוטי שיחות חל"ה עמ' 187 ואילך, ולמסקנא קובע (שם עמ' 191) ש"למעשה יש להוסיף גם הפסוקים דמחר חודש".

(13) בשנות תנש"א-ב היו דמי חנוכה מונחים בתוך נרתיק מיוחד.

(14) להעיר שפ"א בתשנ"ב (בכינוס לחברי כולל תפארת יקנים) חילק שני דולר לכאור"א, מכיון שהמטבעות לא הגיעו

לב. בתקופה שלפני חנוכה היה נכנס בבוקר לזאל הקטן כדי לראות מי נמצא בסדר בזמן.
 לג. הקפיד מאוד שהנכנסים לקבל דמי חנוכה יהיו רק אלו המקפידים על שמירת הסדרים, ולא הסכים בשום אופן שייכנסו אלו שלא שמרו על הסדרים¹⁸.
 לד. כשנכנסו התלמידים, החל באמירת שיחה מיוחדת שבה עמד על הוראות מיוחדות עבורם, ובסיום השיחה חילק לכאור"א מטבע כסף של דולר.

18) פעם אחת הביאה הנהלת הישיבה את רשימת התמימים ששמרו על הסדרים, ובראותו שנמנו בנייהם כאלו שלא ראה אותם בסדר אמר (תוכן): "באם הוסיפה ההנהלה את שמות התלמידים האלו מצד אהבת ישראל, שילכו לרלוי"צ מבארדיטשוב שהוא הרי אוהב ישראל, והוא יתן להם דמי חנוכה", והורה שיעשו רשימה חדשה.

לא

חודש טבת

- א. בעשרה בטבת כשעובר לפני התיבה, בסליחות בפיוט "אבותי כי בטחו" אומר "פרי" (בפ"י דגושה ולא "פרי" בפ"י רפוי").
- ב. בבית¹ "ראשית בכורה" אומר "שם" (ולא "שם").
- ג. בבית "אלקים הביא" אומר "ודבר" (ולא "ודבר").
- ד. בבית "מיושבי שער" אומר "בער" (ולא "בער"), "נסער" (ולא "נסער").
- ה. בבית "חזק כל קמיו" אומר "מימיו" (ולא "מימיו").
- ו. בבית "פצעי לא רככה" אומר "פצעי" (ולא "פצעי").
- ז. בבית "רחום זה אלי" אומר "את מקומך" (בהוספת תיבת "את", ולא "מקומך").
- ח. כשחוזר על הפזמון ("אבותי כי בטחו") בין בית לבית, אומרו כולו (עד "העשירי") בקול רם².
- ט. בדרך כלל מוגה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת ה' טבת³ וכן לקראת כ"ד טבת⁴.
- י. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בכ"ד טבת⁵.

(1) מכאן ועד סוף ס"ז הוא ע"פ מה שנהג בתשכ"ה (3) כן היה בשנים תש"נ-נ"ב.
 (4) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ ותנש"א (בתשמ"ט הו"ל מאמר לכבוד כ"א טבת - יום סיום אמירת הקדיש על הרבנית חיה מושקא).
 (5) החל משנת תשל"ח.
 (2) כבצום גדליה (כנ"ל [] משא"כ בתענית אסתר כדלקמן [] ולהעיר שכך נהג בתשמ"ט, אך בתשכ"ה לא נהג כך (אלא חזר על הפזמון בלחש).
 (3) כן היה בשנים תש"נ-נ"ב.
 (4) כן היה בשנים תשמ"ח, תש"נ ותנש"א (בתשמ"ט הו"ל מאמר לכבוד כ"א טבת - יום סיום אמירת הקדיש על הרבנית חיה מושקא).
 (5) החל משנת תשל"ח.

חודש שבט

- א. לקראת יו"ד שבט, שולח מברק לאנ"ש ברחבי תבל¹.
- ב. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת י' שבט².
- ג. בשלושת התפילות עובר לפני התיבה, לרגל היארצייט-הילולא של הותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ³.
- ד. בליל או מוצאי יו"ד שבט (או בשניהם) אומר שיחה מעל בימתו הק' (לבר כשחל בעש"ק), ובשנים שהיה עורך התוועדויות בימות החול היה מתוועד בקביעות במוצאי היום.
- ה. במהלך ההתוועדות היה אומר מאמר הפותח בד"ה "באתי לגני", ובו מבאר פרק אחד מה"המשך" של כ"ק אדמו"ר הריי"צ (באופן שסיים לבאר את כל ה"המשך" במשך עשרים שנה³).
- ו. כאשר יו"ד שבט היה חל בש"ק, היה לפעמים אומר את המאמר בהתוועדות של ש"ק וחוזר עליו (בשינויים קלים) בהתוועדות של מוצש"ק.
- ז. במאמרים אלו היה מצרף ביאורים מכל רבותינו נשיאנו, החל מהבעש"ט⁴, ומאוחר יותר מציין עבור המניחים (ע"ג ההנחה) את המראי מקומות לביאורים אלו.
- ח. לאחר המאמר היה עורך בד"כ סיום מסכת⁵.
- ט. במהלך ההתוועדות ערך מגבית לצדקה עבור "קרן תורה".
- י. כאשר יו"ד שבט היה חל ביום ועש"ק, היה מתוועד במוצש"ק⁶ (וגם ביום הש"ק⁷).

"הרי הסדר הוא ביום ההילולא, לחזור מאמר חסידות וגם סיום מסכת, והסדר הוא הרי (כנהוג כמה פעמים) שקודם הוא המאמר חסידות (שזהו הרי כאמור לעיל ההתחלה של בעל ההילולא), ולאחר מכן מגיע הענין של נגלה דתורה – סיום". וראה שם הביאור בסדר זה דוקא.

6) ולהעיר שבשנים הראשונות כשהיה קביעות כזו (בשנים תשח"י ותשכ"א) אמר מאמר ד"ה "באתי לגני" בחדרו הק' בליל ש"ק אחרי קבלת שבת (זאת בנוסף למאמר בד"ה זה שאמר בהתוועדות במוצש"ק). וראה לעיל [] שגם בי"ט כסלו היה עד"ו.

7) בשנת תשח"י לא התוועד בש"ק (אף שחל יו"ד שבט בעש"ק).

1) במברק מאחל הצלחה "בכל עניני הילולא דנשיא דורנו, ובתר רישא גופא אויל" ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

2) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"ב.

3) כן היה מתשי"א עד תשל"ל, ומתשל"א החל שוב מפרק א' וסיים רק עד פרק ח"י (שהרי בתשמ"ט ותש"נ לא אמר מאמר).

4) להעיר שבמאמר הראשון (בשנת תשי"א) לא הזכיר את הבעש"ט והרב המגיד, אך ב"המשך" (כמאמר י"ג שבט) הזכירם.

5) כן היה הסדר תמיד, שאמר תחילה מאמר ואח"כ ערך סיום מסכת, וראה שיחות קודש תשל"ח עמ' 418 (תרגום):

יא. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע ביו"ד שבט וברוך (בנסיעה) היה לומר את המאמר "באתי לגני" תש"י.

התוועדות חמשה עשר בשבט

יב. בש"פ בשלח־שירה לפני שירת הים נעמד ופונה לכיוון הס"ת באותו אופן כבשביעי של פסח (כנ"ל []).

יג. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות בחמשה עשר בשבט (ר"ה לאילנות).

יד. בתחילת ההתוועדות (וכן בשנים האחרונות, כשחל ט"ו שבט בש"ק) אוכל מהפירות המונחים לימינו תוך סלסלה⁸ על השולחן – בד"כ ענבים, תאנה או תמר⁹.

טו. את הפירות אוכל רק אחרי שטועם מהיין והמוזנות.

טז. אינו בודק את התאנה או התמר לפני אכילתו.

יז. בש"פ יתרו לפני עשרת הדברות, נעמד ופונה לכיוון הס"ת באותו אופן כבחג השבועות (כנ"ל []).

יח. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת כ"ב שבט¹⁰.

יט. בשלושת התפילות של כ"ב שבט עובר לפני התיבה, לרגל היארצייט של רעייתו הרבנית חיה מושקא¹¹.

כ. בהתוועדות של ש"ק פרשת משפטים מעורר אודות מוסדות הגמ"חים, בקשרו זאת לפסוק שבפרשת השבוע "אם כסף תלוה את עמי".

כא. לפעמים נערך "שבתון" לסטודנטים יהודיים ב־770, ומקדיש שיחה לענין זה.

כב. בסיום ההתוועדות (בעת חלוקת המשקה)¹², מורה לגבאי קרן גמ"ח "שומרי שבת" לחבוש שטריימל¹³ ולהכריז אודות הדינר לטובת הגמ"ח (המתקיים מידי שנה במוצש"ק זה), ולומר "פוילישער תורה" (הכולל סיפור)¹⁴. כן לפעמים מורה לו לומר "להיים" או לנגן ניגון, ונותן לו בקבוק משקה.

(12) להעיר שבשנת תשנ"ב הורה לו לעלות באמצע ההתוועדות (ולא ביחד עם כל מקבלי המשקה).

(13) פעם (בשנת תשכ"ט) לא היה שטריימל בנמצא, וזרק כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א לעברו את המפה המכסה את המוזנות.

(14) כן הוא משנת תשכ"ה לערך.

(8) בשנת תש"נ היו שלשה סלסלאות.

(9) בשנת תש"נ אכל ענב אחד וחלק מתמר.

(10) כן היה בשנים תשמ"ט-נ"ב (ובשנת תשמ"ח הו"ל קונטרס לכבוד סיום ה"שלושים" בכ"א אדר).

(11) נפטרה בשנת תשמ"ח.

כג. בעת הסיפור (או הד"ת) בדרך כלל נשען על משענת כסאו ומאזין לסיפור, ובשעת מעשה עונה ל"לחיים" ואוכל מעט מהמזונות (ולפעמים מעיין בחומש¹⁵).

כד. לפעמים מגיב (אח"כ) על הסיפור ואף מתקן פרטים.

כד. שולח סך של למעלה מאלף דולר¹⁶ בתרומה לגמ"ח, בד"כ חלקו בצ'ק וחלקו במזומן, ולפעמים כולו במזומן.

ה"שבעה" על הרבנית חיה מושקא, ואז טרם סכום גדול בהרבה - בסביבות אלף דולר והמשיך להעלות את הסכום משנה לשנה. בשנת תנש"א טרם 1118 דולר ובשנת תשנ"ב - 1120.

15) כך נהג בעיקר בשנים קודמות.
16) עד שנת תשמ"ח היה שולח כמאה דולר (והיה משנה את הסכום משנה לשנה - כנראה ע"מ שלא לעשות "חזקה" על סכום מסוים). בשנת תשמ"ח חל הדינר של הגמ"ח במשך

חודש אדר

- א. בהתוועדות שבת מברכים (וראש חודש) אדר, מעורר אודות הוספה בשמחה בכניסה לחודש אדר, וכן אודות מבצע פורים¹.
- ב. בשנים שחל פורים בעש"ק, מעורר בד"כ בהתוועדויות אלו אודות זהירות בקיום מצוות הפורים וסעודת פורים, ולהזהר על הוספה מהחול על קדושת שבת.
- ג. מדליק נר נשמה בחדרו הק' בו' אדר (יארציית גיסו הרש"ג).
- ד. בו' אדר² נראה שאומר תחנון³.
- ה. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הריי"צ, היה נוסע בד"כ בו' אדר.
- ו. לקראת חג הפורים נוהג לאחל בסיום מכתביו (וכן בשיחות קודש) בברכה ל"פורים שמח", ולפעמים מוסיף עוד (כגון: "בברכת שמחת פורים", "שמחת פורים כדבעי", "פורים שמח וטוב לב" וכיו"ב).
- ז. לקראת חג הפורים, שולח מברק לאנ"ש בכל רחבי תבל⁴ (ולפעמים גם "מכתב כללי").
- ח. בתענית אסתר כשעובר לפני התיבה, בסיום הפיוט "אדם בקום" אומר "בעת הזאת יעלה רוח, והצלה יעמוד ליהודים"⁵.
- ט. בפיוט "במתי מספר" (בסליחות) חוזר על הפזמון ("במתי מספר") בין בית לבית בלחש, ואז ממשיך ואומר את הבית הבא בקול רם⁶.
- י. בבית "צר ואויב" אומר "עֲשֵׂת" (ולא "עֲשֵׂת").
- יא. בבית "בינה הגיגנו" אומר "בצר" (בבי"ת דגושה ולא "בצר" בבי"ת רפוי).
- יב. למחצית השקל נותן שלשה מטבעות של חצי דולר לביהכ"נ 770, בחדרו הק' לפני תפילת מנחה, ואח"כ מוסיף ונותן עוד סכום⁷.

ולהעיר שבשנים קודמות, פעמים רבות לא יצא לתפילת מנחה בו' אדר (וכן בערב היום), אך כשיצא (ולא היה חתן וכיו"ב) נראה שאמר תחנון כבפנים.

4 במברק מאחל "פורים שמח והתוועדויות באופן של אורה ושמחה וששון ויקר", ובד"כ מוסיף עוד איחולים (ובפרט בשנים האחרונות).

5 כן נהג בתשכ"ה, אך ההקלטה מתשמ"ח לא הגיעה לידינו.

6 משא"כ בעשרה בטבת וצום גדליה כנ"ל [] .

7 בשנים קודמות היה נותן זאת בביהכ"נ.

1 לפעמים מזכיר את דעת רשב"ג ש"שואלין ודורשין בהלכות החג" ב' שבתות לפני החג, ובפורים זהו מראש חודש, שעניינו מתחיל כבר בשבת מברכים.

2 יום ההולדת וההילולא של משה רבינו.

3 ולהעיר שבשנים קודמות, פעמים רבות לא יצא לתפילת מנחה בו' אדר (וכן בערב היום), אך כשיצא (ולא היה חתן וכיו"ב) נראה שאמר תחנון כבפנים.

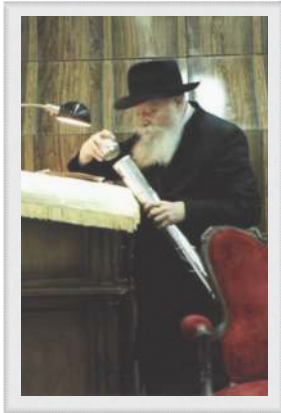
4 אך ראה ספר המנהגים עמ' 72: "בשבעה באדר – וכן במנחה שלפניו – לא היו נשיאי חב"ד אומרים תחנון,

ודוקא לאחר שעלו לנשיאות, אבל לא לפני זה".

לד

פורים

- א. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת פורים¹.
 ב. לובש בגדי שבת קודש ויו"ט².
 ג. נכנס לתפילת מעריב (בזמנה – כבכל מוצאי תענית) כשבידו השמאלית (בנוסף לסידור, גם) המגילה, בתוך גרתיק של כסף³.

ד. משתמש במגילה⁴ ללא "המלך" בראש כל שורה, ועשרת בני המן בתחילת העמוד (ולא בעמוד בפני עצמו), ובכל עמוד מופיעים ג' טורים⁵.

ה. לפני תחילת קריאת המגילה עובר לסטנדר⁶ נוסף (רחב יותר) הניצב לימין הסטנדר הרגיל (שעליו מאירה מגורה), פותח את הגרתיק ומוציא ממנו את המגילה, ומניח את הגרתיק לאורך הצד הימני של הסטנדר ואת סידורו (פתוח במקום הברכות) משמאלו.

ו. מקפל את המגילה לשלושה חלקים, כשבכל חלק נראים ג' עמודות⁷.

- ז. מברך את הברכות שקודם הקריאה ביחד עם הבעל-קורא (בלחש) באופן שמסיים לומר את הברכה לפני הבעל-קורא ואז עונה "אמן" על ברכת הבעל-קורא.
 ח. בסיימו את הברכות, סוגר את הסידור אך מניח סימניה (נייר וכיו"ב) במקום הברכות⁸.
 ט. שומע את קריאת המגילה מעומד, וקורא את כל הקריאה בעצמו (בלחש) מתוך המגילה.

(5) בשנים קודמות השתמש במגילה עם "המלך" בראש כל טור (מלבד ג' האחרונים – עשרת בני המן וב' הטורים שלאח"ז), עשרת בני המן באותיות גדולות בטור בפ"ע וד' טורים בכל עמוד (מלבד האחרון שהיה ג' טורים).
 וראה ספר המנהגים עמ' 73: "במגילה שכתב אדמו"ר מהר"ש נ"ע: א) לא כל העמודים מתחילים בתיבת "המלך".
 ב) עשרת בני המן אינם בעמוד בפני עצמו".
 (6) בשנים קודמות היה משתמש בשולחן שעמד לשמאל הסטנדר.
 (7) משא"כ בשנים קודמות שנראו ד' עמודות.
 (8) בשנים קודמות היה לפעמים משאיר את הסידור פתוח במשך הקריאה.

(1) כן היה בשנים תשמ"ח-נ"א, ובתשנ"ב הו"ל מאמר לכבוד פורים קטן.
 (2) אינה הוראה לרבים (ספר המנהגים עמ' 74).
 (3) בשנים הראשונות היה מחזיק את המגילה בתוך עטיפת קרטון פשוטה, עד שקיבל כמתנה גרתיק הכסף (כדלקמן הערה הבאה).
 (4) קיבל את המגילה (ביחד עם גרתיק הכסף) כמתנה מר' געצ'ל רובאשקין (לאחר שהג"ל קנה מגילה לעצמו אצל סופר ידוע, וכשהראהו לסופר ר' ישעיה מטלין אמר שהכתב הוא מאוד יפה ושאפילו במגילת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א אין כתב כזה יפה, ומיד החליט לקנות מגילה נוספת עבור כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א). ולהעיר שכמנהגו הק' (כנ"ל [] שילם עבור המגילה והגרתיק (חמישים דולר).

י. אינו מקפיד לקרוא בדיוק ביחד עם הבעל־קורא, אלא לפעמים אוחז עימו, לפעמים אוחז לפניו ולפעמים אחריו (ואז קורא מהר ומשיגו וכו').

יא. לפעמים, כשאין המגילה נשארת פתוחה כראוי (במהלך הקריאה), משתמש בנרתיק כדי להחזיק את המגילה במקומה.

יב. גם כשהופך לעמוד הבא, מקפיד שהמגילה תהיה מקופלת כל הזמן לשלשה חלקים.

יג. בכל "המון" (גם ללא כינוי), בד"כ מכה קלות פעם אחת בחלק הקדמי של רגלו (לפעמים הימנית ולפעמים השמאלית) מבלי להרימה לגמרי (ולפעמים אינו מכה כלל).

יד. בקריאת "המון" עם כינוי (כשכולם מכים למושך זמן) מרים את רגלו (לגמרי) מעט ומניחה קצת קדימה, ואז מכה (כנ"ל) הרבה פעמים (בד"כ יותר מ־5) למושך זמן רב יותר. בסיימו, מחזיר את הרגל למקומה.

טו. מסיים להכות "המון" לפני כולם, ונראה שנהנה (ולפעמים אף מחייך) כשהילדים מכים.

טז. באמירת "כל דברי האגרת הזאת" ו"אגרת הפורים הזאת השנית", מנענע את המגילה בחזקה ביד שמאלו הק', בד"כ בין חמושה לעשרה פעמים.

יז. מסיים את הפסוק האחרון ביחד עם הקהל, פותח את הסידור ומיד מתחיל לכוון את המגילה.

יח. אומר את הברכה מתוך הסידור ביחד עם הבעל־קורא ומסיימה לפניו (כנ"ל לפני הקריאה), ובזמן זה ממשיך בד"כ לכוון את המגילה מעט (ביד אחת).

הסידור ביד שמאל והמגילה בימין

יט. בד"כ מסיים את הכריכה ואז אומר "שושנת יעקב", ואז מכניס את המגילה לנרתיק (ולפעמים מכניסה לפני "שושנת יעקב" ולפעמים אומר "שושנת יעקב" לפני שמסיים לכורכה).

כ. יוצא מהתפילה בד"כ כשהסידור בידו השמאלית והמגילה בידו הימנית (ונוגע בפרוכת כרגיל באותו יד), ולפעמים מחזיק את המגילה בידו השמאלית יחד עם הסידור, ככניסתו.

כא. בשנים קודמות⁹, בהגיעו לביתו בליל ויום פורים היה קורא בעצמו את המגילה עבור הרבנית חיה מושקא¹⁰. הקריאה היתה מהירה מאוד אך נשמעו בבירור כל טעמי המקרא¹¹.

המגילה לפניו").

(9 עד שנת תשל"ז (ועד בכלל).

(11 מפי ריצ"ה ורח"ה, ומוסיף רח"ה שבשנת תשל"ח פנה אליו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בשאלה האם יודע לקרוא במגילה, וכשהשיב בחיוב, נתן לו מגילה וביקש שיקרא עבור הרבנית, כי הרופאים בקשו ממנו שלא יתאמץ.

(10 הרבנית היתה מאזינה בעל פה מבלי להביט בחומש. ולהעיר שבתקופת שהותו בפאריז (אחרי חתונתו), קרא (עכ"פ – פ"א) את המגילה בפני כ"ק אדמו"ר הריי"צ בעת שביקרו (ראה לקוטי שיחות חל"א עמ' 279: "אז קראתי

כב. גם בשנים שלא התפלל כל יום את תפילת שחרית עם הציבור, היה מתפלל עם הציבור ביום הפורים.

כג. בקריאת המגילה בשחרית, ממשמש בתפילין של ראש בתיבת "אורה ושמחה וששון" ויקר".

כד. לפעמים, בדרכו החוצה מהתפילה, נותן צדקה לעניים העומדים בדרכו¹².

כה. זמן קצר (כ-20"10 דקות) אחרי סיום תפילת שחרית שולח "משלוח מנות" לשלשה אנשים¹³ (כהן, לוי וישראל¹⁴) ע"י שליח (א' המזכירים).

כו. ה"משלוח מנות" כוללים מאכל ומשקה¹⁵: בקבוק משקה (לפעמים סמירנוף, ולפעמים בנדקטין), און המון ("האמן־טאשען") עם מילוי פרג¹⁶ ופרי (בד"כ תפוח, ולפעמים תפוז), כשהכל מונח בתוך שקית נייר פשוטה.

כז. לפני מסירתו את ה"משלוח מנות", עומד בחדרו הק' ומרים כל שקית ונותנה לשליח, באמרו (תוכן): "זהו עבור הכהן", "זהו עבור הלוי", "זהו עבור הישראל" (אך אינו מדייק שדווקא שקית מסוימת תימסר לכהן או ללוי או לישראל, ולפעמים אף מורה שאין זה משנה וכולם שוות זו לזו)¹⁷.

כח. בנוסף ל"משלוח מנות" הנ"ל, שולח לעוד אנשים מסוימים (ע"י שלוחים¹⁸), ביניהם – לאלו שהיה כ"ק אדמו"ר הריי"צ שולח. כן שולח לכמה אדמו"רים ורבנים מניו־יורק¹⁹, וכן (לפעמים) לאישים חשובים השוהים בתקופת הפורים בניו־יורק (ראשי ערים וכיו"ב)²⁰.

כט. בחזרתם של השלוחים הנ"ל מקבלם בחדרו וחוקר אודות הנהגתם של האדמו"רים (איזה סוג שטריימל חבשו, מתי ערכו את סעודת הפורים וכיו"ב) ואח"כ מברכם ב"ישר כח" ושיוכו להמשך לשלוח "משלוח מנות" בביאת משיח²¹.

ל. לאחר ששולח את ה"משלוח מנות" מגיש לו א' המזכירים את משלוחי המנות שנמסרו עבורו ע"י אחדים מאנ"ש²².

בויאן וקופישניץ (ואחרי פטירת האחרון – לבנו), הרב שלמה הורנשטיין (בן-דודו של גיסו ר' מ.מ. הורנשטיין הי"ד) והרב משה טווערסקי-שניאורסאהן. משלוחים אלו כוללים בד"כ בקבוק בנדקטין ושני פירות.

20 לדוגמא: שלח למר שז"ר בביקוריו בניו יורק, כן שלח למר שרגאי – ראש עיריית ירושלים ולר' יצחק מאיר לוינ – חתנו של האדמו"ר מגור, ועוד.

ולהעיר שבשנת תשל"ט ביקש מר' י"י העכט שיקנה משלוח מנות עבור הילדים שהגיעו מאירן, ושיתן להם בשמו (של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א).

21 פעם אחת בירכם שיזכו בשנה הבאה להביא "משלוח מנות" למשיח צדקנו.

22 לפני פטירת הרבנית היו מביאים גם משלוחי מנות לביתו, והרבנית היתה נותנת מטבע של דולר (כסף) לכל הנותנים.

12 פעם אחת אף יצא מחדרו וחילק לעניים שהיו באיזור.

13 אינה הוראה לרבים (ספר המנהגים עמ' 74).

14 בשנים הראשונות נתן למזכיר ר' אברהם אליהו הכהן קווינט, לר' שמואל לויטין ולמזכיר הרב חמ"א חדקוב. כשנפטר הרב קווינט נתן לסופר ר' ישעיה הכהן מטלין וכשנפטר הוא, נתן לר' מרדכי הכהן ריבקיין. כשנפטר הרב לויטין נתן לר' שמואל דוד הלוי רייטשיק. כשנפטר הרב חדקוב נתן לר' ישראל שמעון קלמנסון.

15 אינה הוראה לרבים (ספר המנהגים עמ' 74).

16 האזן-המן ניתוסף רק בשנים האחרונות.

17 מפי ריל"ג.

18 בעבר היו אלו ר' בערל יוניק ור' בערל אלעניק.

19 ביניהם היו (בשנים עברו): האדמו"רים מאמשינוב,

- לא. במשך היום (או בימים הסמוכים) שולח "משלוחי מנות" אלו לתלמידי הישיבה²³ או לאברכי הכולל או לתלמידות "בית רבקה", "מכון חנה" וכיו"ב²⁴.
- לב. אחרי שליחת וקבלת ה"משלוח מנות" מוסר "מתנות לאביונים" – צ'ק עבור "קופת בחורים" (המיועדת לסייע לתלמידי התמימים), וכסף מזומן (שטרות ומטבעות) לאביונים²⁵.
- לג. מורה לשלוחי ה"מתנות לאביונים" שיחלקו זאת ביום הפורים עצמו²⁶.
- לד. בכל שנה מוסיף בסכום ה"מתנות לאביונים" ממה שנתן אשתקד²⁷.
- לה. אוכל במשך היום "אוזן המן" ממולא בפרג.
- לו. עורך סעודת פורים לבדו בחדרו, ככל הסעודות, ואינו ממשיכה אל תוך הלילה²⁸.
- לז. אוכל "קרעפלאך" במשך הסעודה²⁹.
- לח. בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה מתוועד בקביעות ביום הפורים (אחרי שגמר את הסעודה בביתו).
- לט. בהתוועדות זו לא היה נוטל ידיו לסעודה.
- מ. היה מעורר בשיחות אודות ההוראות הנלמדות מתוכן מגילת אסתר (כגון מסירות נפש, תינוקות של בית רבן, חינוך וכו'). כן מזכיר (לפעמים) אודות לימוד הלכות פסח "שלושים יום קודם החג" וההכנות למבצעי פסח, וכן אודות נתינת "מעות חימים".
- מא. ערך מגבית לצדקה במהלך ההתוועדות.
- מב. לפעמים היה מורה שאחד "ימסור את נפשו" להיות "עולת נדבה" ולהוציא את הציבור ידי חובה של "עד דלא ידע", וכן לפעמים ביטל באופן זמני את גזירת המשקה (ובכלל עורר אודות אמירת לחיים באופן של "עד דלא ידע").
- מג. היה מורה במהלך ההתוועדות לנגן את ניגון ד' בבות לכ"ק אדמו"ר הזקן, ולפעמים גם "האָפּ קאַזאַק" ל"שפּאַלער זיידע".

ועד שנת תש"ל (ועד בכלל) היה עולה לדירתו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ לסעודה קלה ("לחיים" ומזונות) לזמן קצר, בה ניגנו ניגונים ודיברו מעט.

29 מפי רח"ה. ומספר שפעם שכחו לקנות "קרעפלאך" ובהגיע זמן הסעודה שאל כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א האם יש "קרעפלאך", וכשרצה רח"ה לרוץ ולקנות לקח כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א חתיכת בשר מתוך המרק והכניסו לתוך חתיכת חלה והדקו מהצדדים ואמר לו (תוכן): "אין צורך לרוץ, יש לי כבר "קרעפלאך"."

וראה ספר המנהגים עמ' 58 הע' 11 (הובא לעיל [ערב יוכ"פ]), ומסיים: "והנה טעם זה שייך גם בפורים, על פי המבואר בכ"מ ענין דיום הכפורים הוא כ-פורים".

23 בשנת תנש"א שלח לתמימים גם חלה.

24 בשנים שהיה מתוועד בימות החול, היה שולח חלק לביתו ומביא חלק להתוועדות, וחלק נוסף מחלק למוסדות החינוך כבנים.

25 בעבר היו שלוחים אלו הרב מרדכי מענטליק והרב אשר פנחס הכהן כ"ץ. בשנים קודמות נתן גם לר' משה גרונו עבור אביונים באיסט-סייד מנהטן, ולפעמים גם למזכיר ר' משה לייב רודשטיין.

26 גם כשפורים חל בעש"ק, מקפיד שעכ"פ חלק יחולק באותו יום.

27 בשנת תנש"א הוסיף סכום גדול במיוחד.

28 בחיי הרבנית היה עורך את הסעודה בביתו יחד עימה,

סיום חודש אדר

- א. מפורים (שלושים יום קודם הפסח) אינו אוכל מצה בסעודות שבת¹.
- ב. בש"פ פרה, קורא בהפטרה "בהקדשי בכם לעיניכם" ואח"כ שוב "לעיניהם".
- ג. בדרך כלל מגיה מאמר חסידות משנים קודמות ומוציאו לאור בקונטרס לקראת כ"ה אדר².
- ד. בכ"ה אדר – יום הולדת הרבנית חיה מושקא³, מתחיל לומר את פרקה החדש בתהלים.
- ה. בשנה מעוברת, אומר מכ"ה אדר ראשון עד כ"ד אדר שני את שני הפרקים – הישן והחדש.
- ו. בחיי הרבנית, היה נוהג להביא לה זר פרחים כמתנה (לפעמים היה מזמין א"ז מהחנות ושליח היה מביאו ולפעמים היה מביא א"ז בעצמו), ולפעמים גם מתנה נוספת⁴.
- ז. כשהגיש לה את הזר היה מאחל לה: "א פריילעכן יום הולדת" [= "יום הולדת שמח"] ומוסיף: "החלמות טובות"⁵.
- ח. בשנים שהיה נוסע לציון כ"ק אדמו"ר הרי"צ, היה נוסע לפעמים ביום זה.
- ט. לקראת סיום חודש אדר, מקבל ליחידות קבוצת גבירים, מחברי "קרבן פיתוח – מחנה ישראל" (הסדר בזה – ראה לעיל []).
- י. בשבת מברכים החודש (או שבת ר"ח) ניסן (פרשת החודש) קורא את ההפטרה ע"פ מנהג אשכנז (בצירוף הפסוקים בתחילה ובסוף המדברים אודות הנשיא)⁶.

1) ראה לעיל [ליל שבת]. וראה לקוטי שיחות חי"א עמ' 293: "יש להיזהר מאכילת מצה ל' יום לפני הפסח".

2) כן היה בשנים תשמ"ט-תנש"א.

3) בשנת תרס"א.

4) מפי רח"ה, ומוסיף שפעם (בראשית שנות ה'למ"ד) נתן לה צמיד זהב.

5) מפי רח"ה.

6) כן נוהג משנת תשי"א. וראה ספר השיחות תנש"א ח"א עמ' 380 שוה"ג הב' להע' 13: "ובכמה ק"ק (כמנהג האשכנזים) מוסיפים בהתחלת וסיום ההפטרה בפסוקים (שלפני ולאחרי פרטי הענינים ד"בראשון באחד לחדש גו") שבהם מדובר אודות הנשיא – ולהעיר שכ"ה מנהג רבותינו נשיאינו לאחרי קבלת הנשיאות".

הוראה לרבים: ספר המנהגים עמ' 33: "פ' החדש: כה אמר גו' בראשון באחד לחדש גו' – עולת תמיד".

הוספה

קישורי התנאים והחתונה¹

א. התחתן במוצאי יום שלישי י"ד כסלו² תרפ"ט (בהיותו בגיל 26 ותשעה חודשים) בוורשא, בירת פולין.

ב. קיבל סמיכה לרבנות זמן רב לפני חתונתו³.

ג. קישורי התנאים התקיימו בחצר כ"ק אדמו"ר הריי"צ בריגא, בירת לטביא, בג' (או 4¹) כסלו תרפ"ט⁵.

ד. בראש שטר התנאים נכתב (בכתי"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ) "למזל טוב יעלה ויצמח כגן רטוב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מד' הטוב", ואח"כ מתחיל הנוסח "המגיד מראשית אחרית וכו'". בהמשך השטר הושמט לגמרי הקטע (הנהוג בשטרות התנאים) "ומחמת העידור יעמוד כתקנת שו"ם"⁶.

5 הוראה לרבים: לא' ששאל בשנים הראשונות (תשי"ד או תשט"ו) האם לעשות את קישורי התנאים בעת סגירת השידוך או רק "לחיים" או "ווארט", השיב כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שעדיף לא לעשות תנאים אלא "ווארט" עם קנין, כדי שבאם ירצו ח"ו לבטל את השידוך יהיה זה בנקל יותר, ואת התנאים יש לעשות בסמיכות לחופה. מפי ריל"ג.

6 משא"כ בשטר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ שנכתב (רק) "ומחמת כו'" (ונשמטו התיבות "העידור יעמוד כתקנת שו"ם").

נוסח שטר התנאים:

"למזל טוב יעלה ויצמח כגן רטוב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מד' הטוב.

המגיד מראשית אחרית הוא יתן שם טוב ושארית לאלה דברי הברית והתנאים שנדברו והותנו בין הני שני הצדדים. היינו מצד האחד כ"ק אדמו"ר הר' יוסף יצחק שליט"א בכ"ק אדמו"ר מהר"ש נב"ג. העומד מצד בתו הכלה הבתולה המהוללה מ' ח' מושקא תחי'. ומצד השני כ' הרה"ח הר"הג המפורסם מוה"ר לוי יצחק שליט"א בן הרה"ח הר' ברוך שניאור ז"ל. העומד מצד בנו החתן הרב מו"הר מנחם מענדל נ"י.

ראשית דבר ה"ה החתן מו"הר מנחם מענדל נ"י הנ"ל ישא למז"ט את הכלה הנ"ל מ' ח' מושקא ת' בחופה וקידושין כדת משה וישראל. ואל יבריחו ואל יעלימו לא זה מזו. ולא זו מזו. וישלטו בנסיהן שוה בשוה וידורו ביניהם באהבה וחיבה כאורח כל ארעא.

1 ראה שיחות קודש תשי"ד (הוצאה חדשה) עמ' 111 (תרגום): "המנהגים השייכים לחתונה בפרט, ודאי נוגע לכולם – כיון שבנישואין צריך הרי להתגלות הכח האין סוף בדור ישרים יבורך, והתגלות כח האין סוף נמשך ע"י נשיא הדור, לכן צריכים לנהוג במנהגי בית הרב".

2 פעם אמר ביחידות (תשרי תשל"ד) לחתן שעמד להתחתן בחודש כסלו (תוכן): "חתונתך היא בחודש חסידי, ובחודש שבו היתה חתונה חסידית".

3 ראה ספר המנהגים עמ' 75: "מנהג בית הרב: החתן מסדר לימודיו באופן אשר עוד קודם החתונה יקבל סמיכה (לרב)". וראה בארוכה שיחות קודש תשי"ב (הוצאה חדשה) עמ' 158 ואילך, שם תשי"ג עמ' 84 ואילך, ועוד.

בשנת תרע"ח (לערך) קיבל סמיכה מהרב חיים עוזר גרודזינסקי' לאחרי שלמד כשנתיים בחברותא עם ר' ישראל אהרן פרידנטל (מפי בנו ר' אברהם אבא פרידנטל), ובסביבות שנת תרפ"ה קיבל סמיכה גם מהגאון הרוגוצ'ובי (שלשלת היחס – היום יום).

ולהעיר שגם אחרי נישואיו (בתקופת שהותו בברלין) קיבל סמיכה מהרב יחיאל ווינברג – בעל ה"שרידי אש", וזאת לצורך קבלת תעודת סמיכה המוכרת ע"י השלטונות ומאפשרת לו את השהיה בברלין (מפי הרב גרשון מענדל גרליק ששמע זאת מפיו של הרב ווינברג).

4 ב"שלשלת היחס" שבתחילת ספר "היום יום" נאמר: "ג' בכסלו – בא בקישורי תנאים עם הרבנית הצדקנית מרת ח' מושקא", אך על שטר התנאים עצמו כתוב "אור ליום ב' ששה ימים לחדש כסלו".

ה. התנאים שקיבל על עצמו בקשר עם החתונה (ע"פ השמועה): שלא יישן בליל ועש"ק ובליל ש"ק ושלא ישתמש בשיניים תותבות⁷, וכן שיתועד מידי שבת־מברכים.

ו. ההזמנה לחתונה (הנפוצה)⁸ נכתבה בנוסח מדויק ע"כ"ק אדמו"ר הריי"צ⁹.

ז. הלך בליווי שומר במשך שבעת הימים שלפני החתונה¹⁰, ובמשך זמן זה לא חצה אפילו את מפתן הדלת מחדר לחדר ללא שמירה¹¹.

ח. עלה לתורה בשבת שלפני חתונתו (ש"פ ויצא י"א כסלו) בריגא, בחצר חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ¹².

ט. בליל ערב החתונה התקיימה בוורשא סעודת "חתן מאהל" (בהשתתפות תלמידי הישיבה), ובסיומה התקיימו ריקודים¹³.

י. בבוקר יום החתונה טבל במקווה¹⁴.

יא. במשך היום הרבה באמירת תהילים¹⁵.

כאשר היתה החתונה של גיטתי, אמר הרבי שיעתיקו את נוסח ההזמנה מהחתונה שלנו. שאלתי את הרבי, מאיפה זה? והוא ענה שזה נלקח מהחתונה שלו.

בנוסח ההזמנה של החתונה – זאת אומרת בנוסח ההזמנה של החתונה של הרבי, שלכן היה הנוסח כך גם בהזמנה של חתונת ילדיו – נכתב שהחתונה תהיה בשעה החמישית בערב. בין אם זה היה בחורף ובין אם זה היה בקיץ, תמיד היה רשום אותו זמן – בשעה החמישית בערב. החופה עצמה היתה בלילה, אצלי לבד היתה החופה מאוד מאוחר מצד טעם חיצוני – אבל בקבלת פנים דייוק, שתתחיל בשעה החמישית בערב.

ושם עמ' 115 (תרגום): "בנוסח ההזמנה של החתונה, היו ארבעה פסקאות, והאותיות של ראשי הפסקאות היו אותיות אהבה, הרבי לא רצה שיתפסו את זה ("כאפן אויף דעם"), כדי שלא תהיה יניקה לחיצונים, אבל תפסו".

10) מפי ריל"ג (כפר חב"ד גיליון 500), וכן הורה ג"כ לריל"ג ביום חופתו (ט"ו אלול תשי"ד). אך ראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 52 (תרגום): "כפי שהיתה הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שחתן צריך מספר ימים (הוא לא אמר כמה) לפני החתונה לא להיות לבד, ללא שמירה".

11) זאת ע"פ הוראת חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ (כך סיפר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א בשש"פ תש"ט – מפי ריל"ג, כפר חב"ד גיליון 500).

12) ימי מלך ח"א עמ' 266.

13) מיומנו של רא"ח אלטהווי.

14) מיומנו של רא"ח אלטהווי. וראה לקוטי לוי"צ אגרות – קודש עמ' רו: "ביום החופה טבול א"ע בדיוק במקוה".

15) מפי ריל"ג, שאמר לו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (ביום חופתו – ט"ו אלול תשי"ד) שחתנו כ"ק

ה"ה כ"ק אדמו"ר שליט"א העומד מצד בתו הכלה ת'. התחייב א"ע ליתן נדוניא להחתן שי' כפי המדובר מתנות להכלה ג"כ כפי המדובר. מזונות להזוג אחר החתונה אי"הש הכל כפי המדובר. בגדים לבתו הכלה כמנהג הנגידיים המפורסמים.

ה"ה כ' הר"ח הר"הג מוה"ר לוי יצחק שליט"א העומד מצד בנו החתן שי' התחייב א"ע ליתן נדוניא לבנו החתן הנ"ל כפי המדובר. בגדים ומתנות הכל כפי המדובר וכמנהג הנגידיים המפורסמים.

החתונה תהי' אי"ה בחדש כסלו תרפ"ט בעי"ת ווארשא יע"א ביום ג' י"ד ימים לחדש הנ"ל. על הוצאות אבי הכלה שליט"א. רח"ש וכל"ז לחצאין מ"מ צור"כד טו"ק כנהוג.

ע"ק מצד החתן הר' זלמן יצחק שי' וואלשאסנוויקי ע"ק מצד הכלה הר' אלי' חיים אלטהווי. והצדדים הנ"ל מחויבים לפצות את הע"ק הנ"ל שלא יגיע להם היוק וג"ה וקנינא מן הצדדים הנ"ל ומן הע"ק הנ"ל על כל הא דכתוב ומפורש לעיל במנא דכשר למקנא בי'. וכל הנ"ל נעשה בת"כ בפו"מ ובקנא"ס. אור ליום ב' ששה ימים לחדש כסלו פה ריגה שנת חמשת אלפים ושש מאות ושמונים ותשעה ליצירה והכל שריר וקיים

נאום מרדכי בן שניאור זלמן חפץ ש"ב

נאום יחזקאל ב"ר שמואל ז"ל פייגין

7) כן היה בחתונת הרש"ג והרמ"מ הורנשטיין (גיסי כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א), וזהו מנהג בית הרב.

8) להעיר שנשלחו עוד מספר הזמנות בנוסחאות שונות במקצת (ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ ח"ב עמוד קנו ואילך).

9) ראה שיחות קודש תשי"ד (הוצאה חדשה) עמ' 110 (תרגום): "דייקו אפילו בנוסח ההזמנה (של הנישואין).

- יב. לאחר לימוד התניא הנ"ל התפלל מנחה (ביחידות בבין המלון) עם "על חטא" כנהוג¹⁶.
- יג. כתיבת הכתובה, הקנין והחתימות נעשו כולם מבעוד יום (ולא סמוך לחופה)¹⁷.
- יד. בשעה 5:00 בערב החלה ה"קבלת פנים" במעון ישיבת תומכי תמימים¹⁸.
- טו. במשך ליל החתונה נעל נעליים חומות, וענר לידיו כפפות משי לבנות¹⁹.
- טז. בעת ה"קבלת פנים" ישב בראש השולחן²⁰.
- יז. לא חזר בעצמו מאמר חסידות בעת ה"קבלת פנים"²¹.
- יח. לאחר ה"קבלת פנים" הלך עם כ"ק אדמו"ר הרי"צ לחדר מיוחד, ושם חגר לו חותנו את האבנט²² באמרו "הנני קושר אותך אלי בזה ובבא"²³.
- יט. הובל ע"י השושבינים²⁴ ל"באדעקעניש" (ביסוי פני הכלה)²⁵, ומשם הלכו לחופה שהתקיימה

הוראה לרבי: ספר המנהגים עמ' 75: "נוהגין אשר החתן – (באם אי אפשר – מי מהמחותנים) – יחזור בעת הקבלת פנים את ד"ה לכה דודי דשנת תרפ"ט".

22 לפני כן אמר שאינו מברך ברכת "אוזר ישראל בגבורה" מאחר וכבר בירך באותו יום.

23 בשעת מעשה נכח רק א' מקרובי המשפחה (כנראה – ר' זלמן שניאורסאהן מלודז), ואמר לו כ"ק אדמו"ר הרי"צ: "דו ביסט דאך פון די משפחה, קענסטו בלייבן" (= "אתה הרי מהמשפחה, אתה יכול להישאר"). ימי מלך שם.

24 חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ ור' משה הורנשטיין (חתן כ"ק אדמו"ר מהר"ש). השושבינות מצד הכלה היו הרבנית נחמה דינה והרבנית חיה מושקא הורנשטיין. שם עמ' 273.

הוראה לרבי: ספר המנהגים עמ' 76: "נוהגין אשר את החתן מוליכים האבות של החו"כ, ואת הכלה מוליכות האמהות של החו"כ".

וראה שיחות קודש תשי"ד (הוצאה חדשה) עמ' 111 (תרגום): "המלווים לחופה – אצלי הרי האבא לא היה בחתונה, אלא כך היה בחתונה של גיטתי, שהמלווים של החתן היו הרבי (אבי הכלה) עם ר' משה הורנשטיין (אבי החתן) – והמלווים של הכלה איני יודע, אבל מסתמא גם היה עד"ו, שתי האמהות. זה לילויי לחופה, ומתחת לחופה, הסתובבו הורי החתן והכלה".

25 בשעה זו ניגנו כולם את ניגון הד' בבות לכ"ק אדמו"ר הזקן (ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, שאף ניגן בעצמו). וכן בעת ההובלה לחופה (והסיבובים).

וראה שיחות קודש שם עמ' 112 (תרגום): "מנהג בית הרב הוא ששרים כסדר את ניגונו של אדמו"ר הזקן – הן בהובלת החתן לבאדעקעניש, הן בהובלת החתן לחופה וגם בשעה שמובילים את הכלה לחופה [בזכרון אחוים: גם בסיבוב תחת החופה מנגנים ניגון רבינו זקן]".

אדמו"ר הרי"צ אמר לו ביום חופתו שהחתן וכן הכלה צריכים לנצל כל רגע של יום חופתם באמירת תהלים (ושאין הכוונה רק לגמור את התהלים פ"א, אלא באם גומרים ונשאר עוד זמן – להתחיל עוה"פ).

16 מיומנו של רא"ח אלטהויו, וראה לקוטי לוי"צ שם: "ותמ"י אחר זה תתפלל מנחה עם על חטא בכוונה נכונה ועצומה".

17 ראה שיחות קודש שם עמ' 112 (תרגום): "את הכתובה כתבו מבעוד יום, לא כתבו סמוך להחופה אלא ביום, גם קיבלו את הקנין, וחתמו ביום, ובשעת החופה היתה רק מסירת הכתובה. זהו מתאים גם ע"פ נגלה, שע"פ דין יכול להיות שיעבוד הכתובה גם כמה ימים קודם הנישואין".

18 ימי מלך ח"א עמ' 270. וראה להלן הערה [שהקבלת פנים והחופה היו בישיבה].

19 שם עמ' 275.

20 חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ ישב לימינו וחותן כ"ק אדמו"ר הרי"צ לשמאלו (ומשני צידי השולחן ישבו האורחים החשובים, הרבנים, המקורבים והמחותנים, ומסביב עמדו אנ"ש, התמימים ושאר המוזמנים). שם.

21 אלא כ"ק אדמו"ר הרי"צ אמר מאמר ד"ה "לכה דודי". לאחר המאמר ניגנו את ניגוני רבותינו נשיאנו – החל מאדמו"ר הזקן, עד אדמו"ר הרשב" (ולפני כל ניגון הכריז כ"ק אדמו"ר הרי"צ שכעת הולכים לשיר את ניגוני של אדמו"ר פלוני). שם עמ' 272.

וראה שיחות קודש (הוצאה חדשה) עמ' 272 (תרגום): "מכיון שאנו הרי הולכים בהדרכות והנהגות של הרבי, במילא שבכל חתונות אנ"ש, גם מקושרים ושייכים, יחזרו את המאמר "לכה דודי" לפני החופה, בין החתן בין אחר, שבמאמר הזה ישנו חלק מכל הרביים, כ"ק מו"ח אדמו"ר ולמעלה ממנו. . שזה מהוה הזמנה לנשמות הרביים".

בחצר²⁶ הישיבה²⁷, תחת כיפת השמים²⁸.

כ. החופה התקיימה באיחור – בלילה²⁹.

כא. בשעת החופה, כנראה לבש קיטל חדש על גבי הבגד העליון (– סירטוק משי)³⁰.

כב. מסדר הקידושין היה חותנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ שאף בירך בעצמו את כל ה"שבע ברכות"³¹.

כג. קידש בטבעת של זהב חלקה, ללא כל קישוט או חותמת³².

כד. החל לענווד את הטבעת על אצבע הרבנית במילים "הרי את", ובמילה האחרונה "וישראל" ענדה היטב והסיר את ידו³³.

כה. בסיום החופה, שבר את אותו הכוס שעליה נעשו הברכות (לאחר שנתנו למישהו לסיימה)³⁴.

היו הרב בערל משה שמוטקין מוורשא והרב מענדל קופערשטאק. ימי מלך שם.

32) ראה שיחות קודש שם עמ' 115 (תרגום): "לכאורה היתה צריכה להיות טבעת של כסף, מצד כמה טעמים: א) הלשון הוא "בכסף או בשוה כסף". ב) גם בקבלה יש מקום שתהיה טבעת של כסף. ג) נשואין הוא הרי עניין של אהבה. ו. וכסף הוא הרי מלשון אהבה, כפי שכתוב "נכסוף נכספתה", מצד זה היה הרי לכאורה צריך להיות טבעת של כסף.

אבל לפועל היתה טבעת של זהב. טעמים שכל אחד יגיד מה שהוא רוצה, אבל כך היה – הרבי היה אומר "כך שמעת".

הטבעת הייתה חלקה, ז.א. שלא היה חרוט עליה שום דבר. – ישנם הרי כאלו שחורטים על הטבעת את יום הנישואין, זה ודאי לא צריך להיות בשעת הנישואין, מצד טעמים אחרים – אבל הרבי דייק ששום דבר לא יהיה על הטבעת בשעת הנישואין; אפילו את החותם של הממשל אודות הפראבע [= חותמת מבחן ע"ד סוגי הזהב] של זהב שהיה, הורה לשפסף".

33) ראה שיחות קודש שם (תרגום): "את הטבעת התחיל החתן לענווד על אצבע הכלה במילה "הרי את", ובמילה האחרונה, "וישראל", ענדה היטב והסיר את ידו, שאז יצאה הטבעת מרשותו ונהיתה שלה".

34) ראה שיחות קודש שם עמ' 112 (תרגום): "הכוס ששבורים מתחת לחופה, אינה כמו שנוהגים פה שאת הברכות עושים על כוס אחת ושבורים כוס אחרת, אלא שברו את הכוס שעליה עשו את הברכות. נתנו לחתן ולכלה לשתות מהכוס, אח"כ הביאו לאחד – משה אהרן היה נקרא – לסיים את הכוס, ואח"כ שברו את הכוס".

26) כל החצר הענק היה מואר באורות חשמליים, ובשעת החופה נכחו למעלה מחמשת אלפים איש מהמוזמנים ותושבי העיר שבאו לראות (ובקושי רב עלה בידי הסדרנים לסדר דרך למחותנים לעבור בדרך לחופה). ולהעיר שבמשך ה"קבלת פנים" וסעודת החתונה הורשו להיכנס רק אלו שבידם היה כרטיס כניסה. ימי מלך שם.

27) ראה לעיל הערה [שהחופה והקבלת פנים היו בישיבה].

28) ראה שיחות קודש תשי"א (הוצאה חדשה) עמ' 165 (תרגום): "כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א התעניין ע"ד מקום החופה, ושאל האם יש פתח בגג שבביל החופה או שהחופה היא בחוץ. וכשהשיבו שחשבו לערוך החופה בפנים בגלל קור החורף, לא היתה דעתו נוחה, ואמר: החתונה שלי גם היתה בחורף, והחופה היתה תחת כפת השמים, (והוסיף בחיך): ואני ב"ה מרוצה מהשידוך..."

29) אך ראה המובא בהע' [] לעיל, שהיה זה מצד טעם חיצוני.

30) ראה לקוטי לוי"צ שם: "תחת החופה תלבש קיטל חדש (מובן לך מאד חפצתי גם האבנט מבגד הצ"צ ז"ל זיע"א, שאצלי, אבל כו', ומח' טובה הקב"ה מצרפה למעשה) על הבגד, סורטוק של משי (שמסתמא תפרת לך, כאשר ביקשתך). ותיכף אחר החופה אם חפצך תוכל ללבוש בגד אחר".

אך ראה אגרות קודש ח"ה עמ' פז: "הרי בטח יודע שלובשים קיטל תחת החופה, אלא שלובשים אותו תחת מלבוש העליון כדי שיהי' בלי בליטה". ואולי לבש עוד בגד ע"ג הקיטל.

31) את הכתובה קרא אדמו"ר מראדזין, ועדי הכתובה

כו. לאחר החופה הלך עם הרבנית (יחד עם המחותנים³⁵) ל"חדר יחוד" שהיה באחד מחדרי הישיבה³⁶.

כז. על מפתן הדלת הונחה כף של כסף, ולא דרך עליה אלא דילג מעליה³⁷.

כח. הגיע לאולם³⁸ (עם המחותנים והמקורבים) כעבור שעה (ויותר) מסיום החופה³⁹, לסעודת החתונה.

כט. במשך הסעודה נשאר לשבת במקומו במשך כל הזמן⁴⁰, מלבד בהשתתפו בריקודים⁴¹.

ל. ה"תשורה"⁴² חולקה באמצע הסעודה ע"א' התמימים⁴³.

לא. הסעודה והריקודים שלאחריה נמשכו עד השעה 7:00 בבוקר.

לב. במשך שבוע ה"שבע־ברכות" הלך בליווי שומר⁴⁴ כמו בשבוע שלפני החתונה (כנ"ל []⁴⁵).

לג. במשך השבוע קרא בספר "סיפורים נוראים"⁴⁶.

לד. ככל הידוע, לא התקיימו סעודות "שבע ברכות" מידי יום, אלא בערב למחרת (מוצאי ט"ו כסלו)⁴⁷, בשבת ביום (ח"י כסלו)⁴⁸ וביום ראשון בלילה (מוצאי י"ט כסלו)⁴⁹.

מקורות

אם בישראל
בטאון חב"ד (תשי"ב-תשל"ג)
בית חיינו (תשמ"ט-תשנ"ב)
ב משיח (תשנ"ד-תשס"ז)
בנאות דשא
הלכות החג בחג
יומן קבלת המלכות (תשנ"ג-ד)
יומן שנת "הקהל" ה'תשמ"א
יומן שנת הקהל תשמ"ח
יחי המלך (תשנ"ד-תשס"ז)
ימי בראשית
ימי מלך
כפר חב"ד (תשמ"א-תשנ"ד)
כרם חב"ד (תשמ"ז-תשנ"ב)
מאוצר המלך
קובץ מנהגי מלך
רישומה של שנה בבית חיינו – ה'תשד"מ
רשימות – הנהגות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א (אה"ק, תשל"ב)
תשורות לשמחות אנ"ש

מתורתו של משיח

אגרות קודש
הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים
המלך במסיבו
התוועדויות
לוח היום יום
לקוטי שיחות
ספר המנהגים
ספרי המאמרים
שיחות קודש (הוצאה חדשה והוצאה ישנה) וכיו"ב